

Aralık 2024

ASED

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

CİLT:8 SAYI:2 YIL:2024

e-ISSN: 2619-9211

<http://aseddergi.aksaray.edu.tr> | ased@aksaray.edu.tr

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 8 Sayı: 2 Yıl: 2024

Enstitü Adına Yayın Sahibi

Prof. Dr. Alpay ARIBAŞ

Editör

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

Editör Yardımcısı

Doç. Dr. Orçun AVCI

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Aysu ALTAŞ, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin ÜNLÜ, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Osman DOĞANAY, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Savaş KARAGÖZ, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin ÇAVUŞ, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman BOLAT, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Zeliha SEÇKİN, Aksaray Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN, Aksaray Üniversitesi

Doç. Dr. Kamil YILDIRIM, Aksaray Üniversitesi

Dr. Barry JOYCE, Delaware Üniversitesi

Dr. Beatrice BALGIU, Buchares Politechnica Üniversitesi

Dr. Şahine İBROHİMOVA, Taşkent Devlet Şarksınaslık Enstitüsü

Dr. Delfin Ortega SÀNCHEZ, Burgos Üniversitesi

Dr. Giedrius JANAUSKAS, Vytautas Magnus Üniversitesi

Dr. Ahmed ELJORTİ, Chouaib Doukkali Üniversitesi

Dr. Abdelaziz MOUNADİL, Ibn Tofail Üniversitesi

Dr. Abdullah Ahmed Abu İYAD, Royal Institute for the Training of Youth and Sp.Ex.

Dr. Sofia SULAC, Komrat Devlet Üniversitesi

Dr. Svetlana CURAXINA, Komrat Devlet Üniversitesi

Dr. Ludmila TUDORİC, Komrat Devlet Üniversitesi

Dr. Maria CARABET, Komrat Devlet Üniversitesi
Dr. Ivanna BANCOVA, Komrat Devlet Üniversitesi
Dr. Galina MUTAF, Komrat Devlet Üniversitesi
Öğr. Gör. Aleksandr ISMAİLOV, Vilnius Üniversitesi

Dil Editörü

Dr. Öğr. Gör. Lutfiye GÖÇMEZ

Derleme ve Mizanpaj

Dr. Hilmi KARACA

İletişim

<http://aseddergi.aksaray.edu.tr/> ased@aksaray.edu.tr

Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7. Km / 68100

ISSN: 2619-9211

İndeklendiğimiz Veri Tabanları

ASOS
indeks

ASOS Index

Open AIRE

Google Scholar

Rektörümüzden...

Kıymetli bilim camiası ve sevgili okurlar, Aksaray Üniversitesi olarak, her zaman bilimsel araştırma ve akademik üretkenliğin önemine inandığımızı belirtiyor ve bu doğrultuda üniversitemizin sosyal bilimler alanındaki gelişimine katkı sağlamak amacıyla, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin bu sayısını da yayımlamaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Bugün, siz değerli akademisyenlerimize, öğrencilere ve tüm bilim camiasına hitap eden bu platformu sunarken, bilimin ışığında her geçen gün daha da büyüyen bir akademik topluluk olma yolundaki kararlılığımızı bir kez daha ifade etmek istiyorum.

Sosyal bilimler, toplumsal değişim ve gelişim süreçlerini anlamada temel bir rol üstlenmektedir. Ekonomi, siyaset, psikoloji, sosyoloji, kültürel çalışmalar gibi disiplinler, insanlığın kolektif hafızasını, kültürel mirasını ve geleceğe dair öngörülerini şekillendiren anahtar alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. 21. yüzyılda dijitalleşme ve küreselleşmenin etkileri hızla derinleşirken, bu süreçler toplumsal yapıları, değerleri ve ilişkileri yeniden şekillendirmektedir. Bu bağlamda, sosyal bilimler disiplinlerine olan ilgi ve ihtiyaç, önceki dönemlere kıyasla daha belirgin bir şekilde artmış, toplumsal dönüşümün anlaşılmasında ve yönlendirilmesinde daha fazla önem kazanmıştır. Dijital teknolojiler ve küresel etkileşimlerin hız kazandığı günümüzde, sosyal bilimler, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerini derinlemesine analiz etme ve açıklama kapasitesiyle giderek daha belirleyici bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, bu disiplinler, toplumsal dinamikleri, kültürel dönüşüm süreçlerini ve bireylerin kolektif yaşamlarını şekillendiren faktörleri anlamada kritik bir araştırma alanı olarak da önem kazanmaktadır. Bu yüzden, Aksaray Üniversitesi olarak, sosyal bilimler alanındaki bilimsel katkıların sadece akademik bilgi birikimini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal dönüşüm süreçlerine yön verecek ve insanlık tarihine kalıcı izler bırakacak güçte olduğunun da bilincindeyiz.

Akademik dünyada saygın bir yer edinmiş olan üniversitemiz, toplumlararası etkileşimi güçlendiren, bireyler ve toplumlar arasındaki anlayışı derinleştiren araştırmaları desteklemeye kararlıdır. İnsanlığın ortak geleceğine ışık tutacak, küresel meselelerin çözümüne katkı sağlayacak bilimsel araştırmaların üretildiği bu platformda, sosyal bilimlerin toplumsal refah ve küresel işbirliğine katkı sağlama potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı amaçlıyoruz. Sosyal bilimlerin sunduğu çok boyutlu bakış açılarıyla, toplumların daha adil, sürdürülebilir ve barışçıl bir geleceğe doğru ilerlemesine katkıda bulunmak, akademik sorumluluğumuzun temel bir parçasıdır.

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, akademik bir yayın olmanın ötesinde, sosyal bilimler alanındaki araştırmacıların özgün çalışmalarını paylaşabilecekleri, bilimsel gelişmeleri takip edebileceği ve yenilikçi bakış açıları geliştirebileceği uluslararası bir platform işlevi görmektedir. Sosyal bilimler alanındaki güncel araştırmalar, dergimizin ulusal ve uluslararası düzeydeki etkileşimiyle daha geniş bir akademik çevreye ulaşmaktadır. Bu vesile ile dergimizin yayımlanmasında emeği geçen tüm akademisyenlerimize ve araştırmacılarımıza teşekkür ederim. Onların özverili katkıları sayesinde, dergimiz hem akademik özgünlük hem

de kalite açısından önemli bir referans kaynağı haline gelmiştir. Bu sayede, küresel ölçekteki bilimsel tartişmalara katkı sağlamakta ve sosyal bilimler alanındaki bilgi birikimini daha ileriye taşıtmaktadır.

Sözlerime son verirken, dergimizin tüm okurlarına, yazarlarına ve değerli bilim insanlarına katkılarından dolayı en içten teşekkürlerimi tekrar sunuyorum. Sosyal bilimler alanındaki gelişim ve yenilikçi araştırmalara katkı sağlamak adına birlikte daha güçlü adımlar atacağımıza olan inancımı yineleyerek, bu derginin, sizlere sadece akademik bilgi sunmakla kalmayıp, aynı zamanda ilham verici ve yol gösterici bir kaynak olmasını temenni ediyorum. Akademik yolculuğunuzda başarılar diler, bilimsel ilerlemeye katkılarınızın sürdürülebilir olmasını dilerim.

Prof. Dr. Alpay ARIBAŞ
Aksaray Üniversitesi Rektörü

Editörümüzden...

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin değerli okuyucuları,

Yeni bir sayı ile sizlere ulaşmanın mutluluğu içindeyiz. 2017 yılında yayın hayatına başlayan dergimizin temel hedefi uluslararası boyutta sosyal bilimler alanında nitelikli yayınlarla akademik dünyaya katkı sunmaktır. Yılda iki kez, Haziran ve Aralık aylarında yayımlanan dergimizde makalelerin, dergi standartlarına uygunluğunun kontrolü ve dizimi, yayına hazır hale getirilmesi ve yeni baskısı profesyonel bir çalışma anlayışı içerisinde yapılmakta ve her aşama editör ve editör yardımcısı tarafından titizlikle denetlenmektedir. Her bir makalenin değerlendirilmesi çift kör hakemlik sistemiyle yapılmaktadır.

2024 yılında dergimizin editör, editör yardımcısı ve yayın kurulu değişmiştir. Dergimizin her aşamasını daha nitelikli hale getirmek adına aramıza dil editörü ve mizanpaj editörü de katılmıştır. Öncelikle, görevlerini bize devreden editör, editör yardımcısı ve yayın kurulu üyelerine verdikleri emekler için içtenlikle teşekkür ederim. Editör olarak ben ve tüm ekibim sizlere daha kaliteli bir dergiyi zamanında ulaştırabilmek için var gücümüzle çalışacağız. Online sistemimizde yaptığımız düzenlemelerle, yazarlara daha hızlı yanıt verebilecek ve gönderdiğiniz makaleleri daha hızlı değerlendirebileceğiz.

Dergimizin bu sayısında toplam sekiz makale bulunmaktadır. Makale konuları ve metodoloji bakımından sosyal bilimler alanında kapsamlı ve önemli örnekler oluşturacak çalışmalara yer verilmiştir. Okul öncesi eğitimi, okul kültürü, turizm, ekonomi, sanat, özel eğitim, kamu yönetimi ve küresel sağlık alanlarına ilişkin çok değerli çalışmaları sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyuyoruz.

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ni daha ileriye taşımak adına çalışmalarımız ve gayretlerimiz devam edecektir. 2024 yılı dergimiz açısından oldukça verimli bir çalışma yılı olmuştur. Bu vesile ile, desteklerinden dolayı dergimizin imtiyaz sahibi Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Alpay Arıbaş'a, dergimize büyük katkısı olan editör yardımcımız Doç. Dr. Orçun Avcı'ya, dil editörümüz Dr. Öğr. Gör. Lutfiye Göçmez'e, mizanpaj editörümüz Dr. Hilmi Karaca'ya değerli görüş ve katkıları için yayın kurulumuza, tüm hakemlerimize ve yazarlarımıza teşekkür ederim. Yeni sayımızın bilim dünyasına hayırlı olmasını diliyorum. Gelecek sayımızda buluşmak dileğiyle...

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

Editör

İÇİNDEKİLER

Okul Kültürüne İlişkin Paydaşların Görüşleri <i>Muhammet YILDIRIM</i>	33-56
Determining Preschool Teachers' Perception of Competence Regarding Literacy Preparation Activities <i>Kübra DENİZ, Ayşegül AKINCI COŞGUN</i>	57-72
Commendatory Book Critique and Expanded Analysis on Global Public Health Challenges for The Elderly <i>Verda TUNALIGİL</i>	73-81
Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: D8 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz <i>Serap ÜRÜT SAYGIN, Ahmed Rüchan İŞLER</i>	82-100
Mobil Uygulamalar ve Turizm: Keşfet Aksaray Gezi Rehberi Önerisi <i>Hasan Hüseyin ALTINPINAR, Fatih KIRAZ, Oğuz ÖZGÜL, Özgür FOTO, Murat BALDIR</i>	101-127
Sanatta Anlam Sorunu: Gadamerci Yaklaşım <i>Devrim AVŞAR</i>	128-144
Osmanlı Devleti'nde Engelli İstihdamının Günümüzdeki Uygulamalar Açısından Değerlendirilmesi <i>Burak Can KORKMAZ, Ahmet Emin ARI</i>	145-161
Kamu Yönetiminde Etik Yöneticinin Personelin Çalışma Motivasyonuna Etkisi: Bir Derleme Çalışması <i>Merve KUMBUZOĞLU YÖNDEM</i>	162-195

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article: Yıldırım, M. (2024). Okul kültürüne ilişkin paydaşların görüşleri. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 33-56. <https://doi.org/10.38122/ased.1565867>

Makale Geçmişi / Article History
Alındı (Received): 12.10.2024
Kabul edildi (Accepted): 21.12.2024

Okul Kültürüne İlişkin Paydaşların Görüşleri

Muhammet YILDIRIM¹

Öz: Bu araştırmanın amacı, okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin mevcut okul kültürü hakkındaki görüşlerini belirlemektir. Okuldaki paydaşların okul kültürü bağlamında oluşturdukları semboller ve bu sembolere verdikleri anlamların incelenmesi amacıyla tasarlanan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması tercih edilmiştir. 2023-2024 eğitim-öğretim yılı içerisinde amaçlı örnekleme yöntemiyle ulaşılan 6 öğretmen, 4 yönetici, 4 veli ve 5 öğrenci olmak üzere toplam 19 kişi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış form aracılığıyla, çalışma grubundaki bireylerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Yapılan betimsel analiz sonuçlarına göre katılımcıların çoğu, okul kültürünü tanımlarken dürüstlük, adalet, güven ve samimiyet gibi değerlere öncelik vermekte, başarı kavramından ziyade bu değerleri vurgulamaktadır. Okul kültürünün önemli bir ögesi olan vizyon ve misyon ile ilgili katılımcı görüşlerine bakıldığında, görev yaptıkları okulun vizyon ve misyonu hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları ve misyon ile vizyon belirlenirken yöneticiler dışında başka paydaşların görüşlerine başvurulmadığı tespit edilmiştir. Örgüt kültürü kapsamında, öğretmenler ve yöneticiler öğretmenlik mesleğini "fedakârlık gerektiren bir meslek" olarak tanımlamaktadır. Ancak merkezi sınav sisteminin baskısı nedeniyle uygulamada başarı odaklı bir yaklaşımın ön plana çıktığı, vizyon ve misyonun yeterince içselleştirilemediği, öğretmenlerin mesleklerine yönelik önyargıların azaltılması ve fedakârlıklarının desteklenmesi gereken alanlar arasında olduğu görülmektedir. Bu alanlarda yapılacak iyileştirmeler, okul kültürünün daha güçlü ve kapsayıcı hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Okul kültürü, yönetici, öğretmen.

Participant Views On School Culture

Abstract: The aim of this research is to determine the views of school administrators, teachers, parents and students on the current school culture. In this research, which was designed to examine the symbols created by the stakeholders in the school in the context of school culture and the meanings they give to these symbols, case study, one of the qualitative research methods, was preferred. A total of 19 people, including 6 teachers, 4 administrators, 4 parents and 5 students, who were reached by purposeful sampling method in the 2023-2024 academic year, constituted the study group of the research. The data obtained as a result of the interviews with the individuals in the study group through the semi-structured form prepared by the researcher in line with the expert opinions were analysed descriptively. According to the results of the descriptive analysis, most of the participants prioritise values such as honesty, justice, trust and sincerity when defining school culture and emphasise these values rather than the concept of success. When the participants' views on vision and mission, which are important elements of school culture, are analysed, it is found that they do not have enough information about the vision and mission of the school they work in and that the opinions of stakeholders other than administrators are not consulted when determining the mission and vision. Within the scope of organisational culture, teachers and administrators define the teaching profession as 'a profession that requires sacrifice'. However, due to the pressure of the central examination system, it is seen that a success-oriented approach comes to the fore in practice, the vision and mission are not sufficiently internalised, and teachers' prejudices against their profession should be reduced and their sacrifices should be supported. Improvements in these areas will contribute to a stronger and more inclusive school culture.

Keywords: School culture, administrator, teacher.

¹ Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, muhammet4506@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3000-4243>

Giriş

Örgütler, insanlar tarafından oluşturulan yapılar oldukları için sınırlı rasyonellik gibi insan etkenlerinin yanı sıra çevresel, görevsel ve amaçsal karmaşıklıklar gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu çok yönlü etkilere maruz kalan ve aynı zamanda çevrelerini şekillendiren örgütlerin karmaşık yapıları ancak bireysel ve kurumsal boyutları dikkate alındığında daha iyi anlaşılabilir. Şişman'a (1994) göre, örgüt olgusunun bireysel ve kurumsal boyutlarının anlaşılması ve açıklanmasında kültür, önemli bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Literatürde kültür kavramına ilişkin birçok tanım bulunmakla birlikte, bu kavram bazı kavramsal karışıklıkları da içinde barındırmaktadır. Kültüre dair genel bir tanım yapılacak olursa, kültür; insanın bilgi, ahlak, örf, adet ve sanat gibi oluşturduğu tüm maddi ve manevi öğelerin bütünüdür (Turan, 2015; Aktaran: Cemaloğlu ve Özdemir, 2017, s. 180). Antropolojik açıdan ise kültür, farklı ülkelerde ve bölgelerde yaşayan insanların çeşitli varsayım, inanç ve değerlere sahip olmaları olarak tanımlanmaktadır. Ülkeler ve bölgelerde ayrışan kültürler olduğu gibi örgütler de sahip oldukları kendilerine özgü farklılıklar nedeniyle örgüt kültürleriyle diğer örgütlerden ayrışabilmektedir. (Şişman, 1994). Örgüt kültürü, örgütün hem iç yapısı hem de dış çevresi hakkında önemli fikirler verebilmektedir. Kültürün anlaşılması, örgütün bir bütün olarak ele alınarak daha iyi kavranmasına olanak sağlamaktadır. Bir örgütü içinde bulunduğu dış çevreden bağımsız olarak değerlendirmek yanlış sonuçlara yol açabileceği gibi örgütü çalışanlarından ve çalışanların sorunlarından bağımsız düşünmek de mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, örgütün hem iç hem de dış çevresinin anlaşılması ve çözümlenmesinde örgüt kültürünün önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Bogale ve Debela' ya göre (2024) örgüt kültürünün iş yeri dinamikleri, çalışan etkileşimleri, performans ve yönetim üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bazı araştırmacılara göre örgüt kültürü; örgütün temel değerlerini çalışanlara semboller ve törenlerle aktarılması (Ouchi, 1981, s. 41), bir örgütü diğer örgütlerden ayıran gelenekler ve inançlar (Mitzenber, 1989, s. 98), paylaştıkları anlamlar (Robbins 1998, s. 595) ve örgütte çalışan bireylerin kendiliğinden paylaştıkları sayılılar, değerler ve inançlar olarak tanımlanmıştır (Aktaran Hoy ve Miskel 2010, s. 165). Örgüt kültürü Hoy ve Miskel'e (2010) göre *"birimleri bir arada tutan ve onlara ayırt edici bir kimlik kazandıran paylaşılan yönelimler sistemidir."* Örgütsel kültür kavramı çalışanlar arasında paylaşılan sayılı, değer, inanç, norm, sembol, gibi kültürel öğeler şeklinde ele alınmaktadır (Şişman, 1994, s. 31). Bu tanımlardan farklı olarak yenilik ve risk alma, ayrıntıya dikkat etme, sonuca odaklılık, insana odaklılık, takım odaklılık, saldırganlık ve istikrarın örgüt kültürünün özünü oluşturan 7 temel öge bulunmaktadır (Robbins ve Judge 2013, s. 521). Bununla beraber örgütlerde baskın bir kültürün yanında alt kültürler bulunmaktadır. Baskın kültür, örgütteki üyelerin çoğunluğu tarafından paylaşılan değerleri ifade ederken alt kültürler ise aynı bölümde çalışan bireylerin veya grupların ortak problemlerini ve tecrübelerini yansıtmaktadır. (Robbins ve Judge 2013, s. 522). Assens, Boada, Serrano ve Tomas

(2021) Klan, Pazar, Adokrazi ve Hiyerarşi kültürleri gibi farklı örgüt kültürü türlerinin, çalışanların sorunlarını yönetmeye ve örgütsel işleyişi iyileştirmeye yardımcı olabilecek çeşitli özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir. Açıklık, destek ve iş birliğini vurgulayan örgütsel kültürler, çalışanların kendilerini değerli ve desteklenmiş hissettiği ortamlar yaratarak çalışan sorunlarını azaltabilirken hiyerarşik ve katı kültürler, genellikle açık iletişimi sınırlandırarak, stresi artırarak ve izolasyon duygusunu teşvik ederek çalışanların sorunlarını daha da derinleştirebilmektedir (Assens vd., 2021). Örgütsel davranışların okullarda incelenmesi, eğitim kurumlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, kültür kavramının okullar açısından incelenmesi önemli görülmekte ve okullarda öğretmen ve yöneticiler tarafından sergilenen birçok örgütsel davranış, içinde bulunan okul kültürü tarafından şekillenmektedir. Örgütsel davranışların çözümlenerek okulların anlaşılmasının önemli olduğu (Çelik, 2012, s. 4) göz önüne alındığında kültür kavramının okullar açısından incelenmesi gerekli görülmektedir. Okul kültürü, okul personelinin karşılıklı etkileşimleriyle zamanla oluşan bir yaşam tarzı olarak tanımlanmaktadır (Göldağ, 2015, s. 4). Jessiman, Kidger, Spencer, Geijer-Simpson, Kaluzeviciute, Burn, Leonard ve Limmer (2022) yürütmüş oldukları çalışmada, güçlü bir okul kültürünün olumlu çocuk ve genç gelişimi, etkili risk önleme ve sağlığı geliştirme çabaları ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Etkili okul kültürü özelliklerine sahip olan okullarda çalışan bireylerin ortak değerlere sahip olduğu, çalışanların birer durumsal kahraman olduğu, okul müdürünün temel değerleri temsil ettiği ve bir kahraman olarak görüldüğü ifade edilmiştir (Terrence Deal 1985; Aktaran; Hoy ve Miskel 2010, s. 171). Bu bakımdan eğitim örgütleri olan okullardaki etkililiğin sağlanmasında güçlü bir okul kültürünün olmasının gerekli olduğu söylenebilir. Okullar üzerine yapılan kültür araştırmalarında, başarılı okullar ile başarısız okulların örgüt kültürleri açısından farklılıkların neler olabileceği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yüksek performansla sahip işletmelerde görülen verimlilik, yüksek moral, bütünleşme ve güven gibi özelliklerin güçlü okul kültürlerinde de görülmektedir (Deal, 1988; Aktaran Şişman 1994). Perez, Gonzalez, Gonzalez ve Santos (2023) tarafından yürütülen bir başka çalışmada, okulların kültürel çeşitliliğe uyum sağlaması ve tüm öğrenciler için eşitlik, sosyal adalet ve eşit fırsatları teşvik eden esnek süreçler, ilişkiler ve örgütsel yapılar oluşturması gerektiği vurgulanmıştır. Okullar, doğası gereği anarşik, kaotik ve gevşek yapıya sahip örgütler olsalar da, okullarda hâkim olan değerler, inançlar, anlatılan kahramanlar, hikâyeler ve yapılan törenler gibi kültürel öğeler sayesinde paydaşlar arasında güçlü bir topluluk duygusu geliştirilebilir (Şişman, 1994). Güçlü bir topluluk duygusunun bulunduğu okullarda, aynı zamanda eşitlik, sosyal adalet ve eşit fırsatları teşvik eden esnek süreçlerle şekillenen bir okul yapısının oluşturulması, kültürden bağımsız olarak gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, örgüt kültürünü oluşturan temel öğelerin açıklanması ve anlaşılması gerekmektedir.

Örgüt Kültürün Temel Öğeleri

Kültürün öğelerine bakıldığında tüm öğeleri sayabilmek ya da açıklayabilmek mümkün olmadığı gibi birçok araştırmacı benzer olmakla birlikte kültürün öğeleri ile ilgili farklı sınıflamalar yapmaktadır. Pettigrew (1979) örgüt kültürünün öğelerini inançlar, mitler, ritüeller, dil, ideoloji ve semboller şeklinde sınıflandırırken; Deal ve Kennedy (1983) kültür öğelerini paylaşılan değerler, kahramanlar, ritüeller, seromoniler ve iletişim ağı olarak belirtmektedir. Örgüt kültürü alanında birçok çalışma yapan ve bu çalışmalarıyla tanınan (Schein 2010; Akt. Miner, 1988, s. 559) ise örgüt kültürünün öğelerini varsayımlar, değerler ve artifaklar olmak üzere üç temel unsura ayırmaktadır. Bu unsurlara ayrıntılı olarak Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Kültür Öğeleri (Miner, 1988, s. 559).

Düzy	İçerik	Katmanlar
Artifaktlar	Teknoloji Sanat	Görülen ve açıklanan düzey
Değerler	Görünebilir ve duyulabilir davranış örüntüleri Fiziksel çevrede test edilebilir Yalnızca toplumsal uzlaşmalarla test edilebilir	Görülen ve bilinçli düzey
Temel Varsayımlar	Çevreyle ilişkilerin yapısı Gerçekliğin, zaman ve mekanın yapısı İnsan doğasının yapısı İnsan etkinliğinin yapısı İnsan ilişkilerinin yapısı	Kesin olarak kabul edilen, görünmez ve bilincinde olunmayan düzey

Tablo 1’e bakıldığında kültür öğelerinden biri olan artifaktların örgütte kolaylıkla görülebilen ve açıklanabilen kısmı olduğu söylenebilir. Sembolleri artifaktlar içinde ele alan Cemaloğlu ve Özdemir’e (2017) göre semboller, aslında çevreyi ve dünyayı anlamada yardımcı olmak amacıyla çeşitli nesne, şekil, kelime ve davranışlara anlamlar yüklenerek insanlar tarafından oluşturulan araçlardır. Bir başka araştırmacı Dyer, (1988 Akt. Cemaloğlu ve Özdemir, 2017, s. 193) ise artifaktları sözlü, davranışsal ve fiziksel olarak üçe ayırmaktadır. Örgütlerde paylaşılan hikaye mit efsane ve dil örgütün sözlü artifaktlarını; ritüel ve törenlerde yapılan çeşitli eylemler ise davranışsal artifaktları; teknoloji, fiziksel çevre ve iş elbiseleri gibi gözle görülebilen unsurlar ise örgütün fiziksel artifaktlarını oluşturmaktadır (Cemaloğlu ve Özdemir, 2017, s. 193).

Dil

Her örgütte yer alan sözlü ve yazılı dil içinde birçok mecaz, deyim, şaka ve argo ifadeler bulunmaktadır. Örgütte kullanılan dilin, bireylerin olaylara, eylemlere ve dünyaya bakış açılarını ve tutumlarını etkilediği bilinmektedir (Şişman, 1994). Örgüt içerisinde kullanılan dilin önemini vurgulayan Bates’ e (1984) göre örgütlerde genellikle bilinçdışı olarak kullanılan mecaz ve benzetmeler, bireylerin içinde buldukları çevreyi, insanları, olayları anlama konusunda kendilerine yardımcı olmaktadır. Okullar açısından bakıldığında öğretmenler, öğrenciler ve yöneticiler birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirmek ve güçlendirmek için metofarları günlük dilde sıklıkla kullanmaktadırlar (Bates, 1984, s. 11). Bates öğrencilerin sınıflarda sıklıkla çiçek, çark, dişi, düşman,

makine, efendi, hanımefendi ve bukalemun gibi çeşitli metaforları kullandıklarına dikkat çekerek; metaforların ve okullarda kullanılan dilin okulun havasını ve çalışanların ilişkilerini derinden etkilediğini ifade etmiştir (Bates, 1982, s. 15).

Semboller

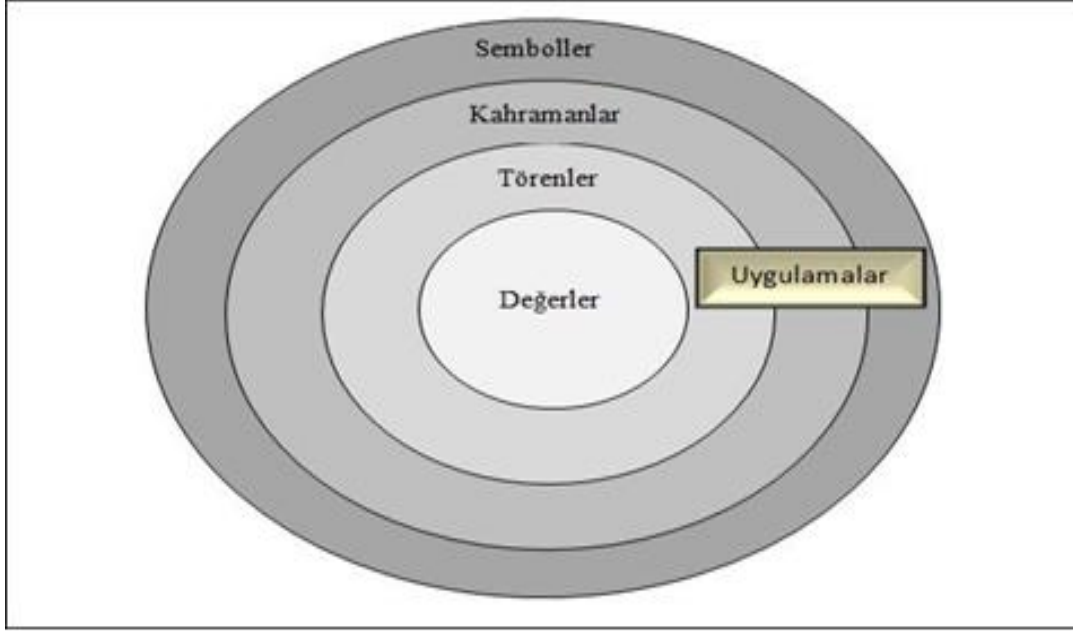
Örgütsel açıdan semboller hem bir yönetim ve kontrol aracı olarak kullanılmakta (Pfeffer, 1981); hem de kapsamlı kültürel öğeler olarak göze çarpmaktadır. Semboller, sözel ve davranışsal (dil, hikâye, kahraman, tören ve toplantı) olabileceği gibi fiziksel artifaktlar içinde yer alan (teknoloji, mimari dekor ve giyim vb.) gözle görülebilen araç ve nesnel örgütün fiziki sembollerini oluşturmaktadır (Kilmann, Saxton ve Serpa, 1985).

Hikâyeler ve Mitler

Hikâyeler ve kahramanlar, örgütlerin geçmişlerinde yaşanan olayların gelecek kuşaklara aktarılmasını, çalışanların örgütsel değerleri anlamalarına ve örgütlerde güçlü bir kültür oluşturulmasına yardımcı olan temel öğelerdir (Göldağ, 2015, s. 69). Örgütler, tarihlerini, geleneklerini, inançlarını ve değerlerini hikayelerle yeni üyelere aktarırken, hikayelere konu olan kahramanlar ise çalışanlar tarafından birer model olarak benimsenerek aktarılmak istenen değer ve normların paylaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Daft, 2010). Hikâyeler kapsamında değerlendirilen ancak özellik bakımından birbirlerinden farklılaşan ve örgütlerin inanç ve değerlerinin çalışanlara kazandırılmasını amaçlayan efsane ve mitlere bakıldığında Daft (2010), efsanelerin tarihi kesiti abartılı bir dille anlatıldığını, mitlerin ise genellikle gerçekliğe dayanmayan hikayelerden oluştuğunu belirtmektedir. Kısaca hikâyeler, mitler ve efsaneler örgütlerin temel değerlerini canlı tutarak örgütsel değerlerin tüm çalışanlar arasında paylaşılmasını sağlamaktadır

Kahramanlar

Kahramanlar, bir örgütte takdir edilen ve davranışlarıyla örgütteki diğer çalışanlar tarafından örnek alınan, yaşayan ya da ölmüş, gerçek veya hayali kişilerdir (Hofstede, Neuijen, Daval Ohayv, Denise ve Sanders, 1990, s. 291).

Şekil 1. Kahramanların Örgüt Kültürü Kapsamındaki Yeri (Hofstede vd. 1990: 291).

Hofstede vd. (1990) göre kahramanlar, semboller ve törenleri örgütlerin çalışanları tarafından görülebilen ve gözlenebilen kültürel öğeler kapsamında değerlendirmektedir. Bireylerin motivasyonun sağlanması, performanslarının artırılması ve çalışma disiplini kazanmalarının sağlanması açısından örgütlerde kahramanlar ve kurucular sürekli olarak yaşatılmaktadır (Yıldırım, 2018, s. 16). Ayrıca kahramanlar vasıtasıyla örgütsel değerler çalışanlara aktararak, çalışanların örgütle kaynaşması ve örgütsel amaçlar doğrultusunda hareket etmesi sağlanabilir. Bu sayede kahramanlar, örgütlerde etkili birer kontrol aracı olarak kullanılabilir (Balcı, 2002; Aktaran; Aslan, Özer ve Bakır, 2009, s. 270).

Törenler ve toplantılar

Tören ve ritüellerin toplumsal yaşamda olduğu kadar örgütsel yaşamda da geniş bir yer tuttuğu söylenebilir. Törenler ve toplantılar aslında birer sosyal drama olup örgütlerin temel amaçlarına ulaşmasında kolaylık sağlayan söylem ve davranış kalıplarından oluşan öğelerdir (Göldağ, 2015, s. 75). Örgütlerde gerçekleştirilen tören ve toplantılara bakıldığında; emeklilik ve mezuniyet törenleri, balolar, piknikler, bayramlar, çay ve kahve toplantıları, özel gün ve haftalar sayılabilir (Şişman, 1994, s. 73). Tören ve ritüellerin örgüt kültüründen önemli bir yeri olduğuna değinen Trice ve Beyer (1984), tören ve ritüellerin planlanan etkinlikler olduğunu ve yapılan bu etkinlikler sayesinde insanların sosyal ilişkiler kurarak, sosyal ihtiyaçlarını karşıladığını vurgulamıştır. Pettigrew' e (1979) göre törenler, örgütlerde neyin önemli neyin önemsiz olduğunu belirtirken aynı zamanda nelerin yapılması gerektiği konusunu vurgulayarak örgüt üyelerini bir amaç doğrultusunda yönlendirmektedir. Tören ve ritüellerin okul kültürü açısından önemine dikkat çeken Bates (1984) tören ve ritüellerin, okullarda

değer ve normların çalışanlar arasında paylaşılması adına güçlü bir kontrol aracı olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.

Değerler

Değerler, bireylerin davranışlarına rehberlik eden ve davranışların yapı taşlarını oluşturan (Manyas, 2018, s. 14); bireylerin ve grupların ilkelerini, standartlarını ve önemli olan yargılarını yansıtan; örgütsel ve toplumsal davranışların değerlendirilebilmesi için bir ölçüt sağlayan kültürel öğeler olarak tanımlanabilir (Kenny, 1994, s. 17). Terzi' ye (2000) göre değerler, çalışanların örgütte başarılı olmaları için ne yapmaları gerektiği konusunda fikir sunarken Kenny' e (1994) göre de değerler, insanların yapmış oldukları davranışları yönlendirerek iş yerinde nelerin yapılacağını ve nasıl yapılacağı konusunda çalışanlara fikir vermektedir. Araştırmacının, değerler konusunu somutlaştırmak amacıyla verdiği örneğe bakıldığında; takdir etme değerinin önem verildiği bir örgütte, yöneticinin çalışanları takdir etmesinin, çalışanların motivasyonunu artırarak onları çalışmaya teşvik edeceği ve çalışanların eşsizliğini vurgulayacağı belirtilmiştir. Örgütlerde olması gereken bazı değerleri sınıflandıran araştırmacıya göre, ekonomik etkililik, sorumluluk, eşitlik, erişebilirlik ve müşteri odaklılık gibi bazı değerler örgütler açısından önemlidir (Kenny, 1994, s. 19). Örgütlerde var olan değerlerin aslında toplumsal değerlerden etkilendiğini ve toplumdaki başat değerlerin benzer şekilde örgütlerin de değerleri olabilmektedir (Cemaloğlu ve Özdemir, 2017, s. 192). Dürüstlük, çalışkanlık, sevgi, başarı, sorumluluk, doğruluk, özerklik ve bağımsızlık gibi değerlerin toplumda var olması durumunda, bu değerlerin örgütsel yaşam içinde de yer alması beklenebilir.

İnançlar

İnançlar insanların belirli konularda tartışmasız kabul ettikleri doğrular (Şişman, 2007, s. 85) olmakla birlikte inançların, tartışılabilen ve açıklanabilen değerler gibi olmadığı ve genellikle bireylerin farkında olmadan oluşturdukları örgüt kültürü öğeleridir (Schein 2010; Aktaran; Cemaloğlu ve Özdemir, 2017). İnsanların sahip oldukları inançlar, onların çevreyle ve diğer insanlarla kurdukları iletişimi ve etkileşimi, kısaca tüm davranışlarını etkilerken doğa ve çevreye ilişkin bakış açılarını da yansıtmaktadır (Şişman, 1994, s. 83).

Özetle literatür incelendiğinde, kültürün birçok öğesinin olduğu ve bu öğelerin birbirlerinden etkilendikleri görülmüştür. Yapılan araştırmada kültürün öğelerini bölerek incelemek yerine okul kültürüne bütüncül bir açıdan yaklaşılarak okullarda var olan ve hissedilen kültürün paydaşlar açısından nasıl anlamlandırıldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle 1980'lerden sonra literatürde kültürle ilgili yapılan araştırmalara konu olan okullara bakıldığında (Şişman, 1994, s. 30); mevcut okulların gevşek ve esnek yapıları örgütler olması nedeniyle okulların çözümlenmesinde bu kurumlara kültürel açıdan yaklaşmanın daha faydalı olabileceği görülmüştür (Şişman, 1994, s. 29). Okullardaki

en önemli ögesinin insan kaynağı olduğu düşünülürken okulların bireysel boyutunun, kurumsal boyutundan, informal yönünün de formal yönünden daha fazla önem kazandığı söylenebilir (Taymaz, 1989, s. 13). Bursalıoğlu'na (1991) göre eğitim örgütlerinin amaçlarının soyut ve belirsiz olması, çıktılarının değerlendirilmesinin zorluğu ve doğrudan insanla ilgili olması gibi nedenler okullara kültürel yönden yaklaşılmasını gerektirmektedir.

Alan yazın taramasında, okullardaki kültürün değerlendirilmesinde nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı (Kuyumcu, 2007; Narsap, 2006; Özdemir, 2006; Sönmez, 2006) ancak okul kültürlerini daha detaylı ve derinlemesine inceleyebilecek araştırmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Okul kültürü üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, okul kültürü bağımsız değişken olarak ele alınarak çeşitli değişkenlerle ilişkisini belirlemek amaçlanmıştır (Özoğlu, 2015, s. 5). Bu tür çalışmalar her ne kadar örgütsel davranış ve yaşamı anlamada önemli sonuçlar sunsa da örgütsel yaşam olaylarının derinlemesine incelenmesi konusunda yeterli fikir vermemektedir. Geçmişte yapılan örgütsel araştırmalarda, örgütlerde ortaya çıkan süreçler daha çok nesnel olarak tanımlanabilecek şekilde ele alınmış ancak bu araştırmalarda örgütsel yaşamın ve davranışın öznel, kültürel ve sembolik yönü ihmal edilmiştir (Dandridge, 1993, s. 69). Son dönemde, yaşamın rasyonel olmayan, kültürel ve sembolik yönünün önem kazanması ve nesnellikten öznelliğe doğru bir eğilimin gelişmesi, örgüt kültürünü incelemede pozitivist paradigma dışında kalan ve daha çok post-pozitivist paradigma kapsamında değerlendirilen yöntemlerin kullanımını gündeme getirmiştir (Şişman, 1994, s. 28). Bu nedenlerden dolayı, okul kültürünün daha derinlemesine ve bütüncül bir yaklaşımla araştırılarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, aşağıda belirtilen araştırma problemlerine yönelik sorulara yanıtlar aranmaya çalışılmıştır.

Problem Cümlesi

Okuldaki paydaşların okulun kültürüne ilişkin görüşleri nelerdir?

Alt Problemler

1. Okuldaki paydaşların okulun kültürüne ilişkin tanımları nelerdir?
2. Okuldaki paydaşların okulun sahip olduğu vizyon ve misyon hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. Okuldaki paydaşların eğitim ve öğretime ilişkin var olan inançları nelerdir?
4. Okuldaki paydaşların efsaneler, hikâyeler, önemli olay ve kahramanlara ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Okuldaki paydaşların ortak değerlere ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Okuldaki paydaşların kültürel, sportif etkinlikler ve törenlere ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu çalışma, okuldaki paydaşların okullarında var olan kültüre yönelik düşüncelerini belirlemeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalar; insanların var olan durumlara nasıl bir anlam yükledikleri ve yaşadıkları deneyimleri nasıl yorumladıklarını belirlemek amacıyla yapılan araştırmalardır (Merriam, 2013, s. 14). Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemleri arasından fenomenoloji (olgubilim) kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırmalar, katılımcıların duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini derinlemesine analiz ederek anlamayı amaçlamaktadır (Smith, Flowers ve Larkin, 2009). Araştırmada, okuldaki paydaşların okullarında var olan kültüre ilişkin düşünceleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Creswell ve Poth (2018)'e göre fenomenolojik araştırmalar, bireylerin deneyimlerinden yola çıkarak, onların duygularını, düşüncelerini ve yaşanan olaylara ya da durumlara atfettikleri anlamları çözümlenmeye çalışır.

Çalışma Grubu

Bitlis il merkezinde 15 yıldır kesintisiz olarak eğitim-öğretime devam eden bir lisedeki 6 öğretmen, 4 yönetici, 4 veli ve 5 öğrenci olmak üzere toplamda 19 kişi amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilerek araştırmanın çalışma grubu oluşturulmuştur. Okulun uzun süredir faaliyet göstermesi, okulda bir kültürün oluştuğu varsayımını ortaya koymuştur. Yapılan çalışmanın yalnızca tek bir okulda yürütülmesi nedeniyle, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen tüm öğretmen ve yöneticiler dahil edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca okul kültürüne yönelik bir anlayış geliştirilmesinde öğrenciler tarafından nasıl algılandığının belirlenmesi önemli görüldüğünden her sınıf düzeyinden birer gönüllü öğrenci ve öğrencilerin velileri de çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmacının bilgilendirmesi sonucunda, gönüllü olarak katılmak isteyen 6 öğretmen, 4 yönetici, 4 veli ve 5 öğrenci olmak üzere toplamda 19 kişiden okul kültürüne ilişkin veriler elde edilmiştir. Alıntılarda yöneticiler için Y, öğretmenler için Ö, veliler için V ve öğrenciler içinde T kodlaması yapılmıştır. Alınan çalışma grubuna ait bilgiler Tablo 2' de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcının Statüsü	Brans	Cinsiyet	Deneyim Süresi
Okul Yöneticisi 1	Coğrafya	Erkek	5 Yıl ve Üstü
Okul Yöneticisi 2	Felsefe	Erkek	5 Yıl ve Üstü
Okul Yöneticisi 3	Coğrafya	Erkek	5 Yıl ve Üstü
Okul Yöneticisi 4	İngilizce	Kadın	1 Yıl ve Altı
Öğretmen 1	Matematik	Erkek	5 Yıl ve Üstü
Öğretmen 2	Edebiyat	Erkek	5 Yıl ve Üstü
Öğretmen 3	Din Kültürü	Erkek	1 Yıl ve Altı
Öğretmen 4	İngilizce	Kadın	1-5 Yıl Arası
Öğretmen 5	İngilizce	Kadın	1 Yıl ve Altı
Öğretmen 6	Felsefe	Kadın	5 Yıl ve Üstü

Not: 9-10-11 ve 12. Sınıf düzeylerinden birer öğrenci ve 4 okul velisi çalışma grubuna dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, mevcut okul kültürü dokümanlar, gözlemler ve görüşmeler kullanılarak kapsamlı bir şekilde sunulmuştur. Gözlem ve görüşme yöntemleri, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan iki veri toplama tekniğidir (Özoğlu, 2015, s. 75; Fraenkel & Wallen, 2005). Gözlem yöntemi, araştırmacının belirli bir ortamda doğrudan veri toplamasına dayanır ve katılımcı gözlem ile katılımcı olmayan gözlem olarak ikiye ayrılır. Katılımcı gözlemlerde araştırmacı gruba dahil olurken, katılımcı olmayan gözlemlerde dışarıdan gözlem yapar. Bu yöntem, özellikle sosyal bilimlerde doğal ortamlarda veri toplama imkânı sağlar (Bogdan & Biklen, 1997). Araştırmada, görüşmelerin yaklaşık bir ay sürmesi nedeniyle, araştırmacının okulun ortak alanlarında, koridorlarda ve bahçede öğrenciler, öğretmenler ve diğer çalışanlar arasındaki etkileşimleri gözlemlemesine olanak sağlanmıştır. Bu alanlarda öğrencilerin sosyal ilişkileri, öğretmenlerin ve yöneticilerin öğrencilere karşı tutumu ve genel atmosfer hakkında bilgi edinilmiştir. Ayrıca, okulun fiziksel mekanı incelenerek iç ve dış mekan düzenlemeleri, duvarlardaki afişler, sloganlar ve panolar gibi okul kültüründe önemli olan unsurlara da bakılmıştır. Görüşme yöntemi ise katılımcılarla birebir veya çevrimiçi platformlar aracılığıyla yapılan görüşmelerle veri toplama yöntemidir. Görüşmeler, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış biçimlerde olabilir ve katılımcıların düşüncelerini ve deneyimlerini derinlemesine anlamak amacıyla kullanılır (Baxter & Jack, 2008). Araştırmada kullanılan gözlem ve görüşmenin yanı sıra okulda yapılan etkinlikler ile ilgili tutulan yazılı kayıtların incelenmiştir. Bu yöntem ile okuldaki geçmiş olaylar ve süreçler hakkında bilgi elde edilmiştir. Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır (Bkz. Ek 1). Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular hazırlanmadan önce, okul kültürü ile ilgili bir literatür taraması yapılmış ve bu konuda yurtiçi ve yurtdışındaki kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen kaynakların kapsamlı bir incelemesinin ardından, yarı yapılandırılmış görüşme formunun soruları hazırlanmıştır. Bu maddelerin amaç ve kapsamını değerlendirmek için iki deneyimli öğretim üyesi, iki okul yöneticisi ve iki öğretmen ile görüşülmüştür. Yapılan görüşmelerden alınan geri bildirimler doğrultusunda, tören ve ritüeller gibi kültürel öğelerle ilgili bir soru yarı yapılandırılmış görüşme formuna eklenmiş ve soru ifadesinin anlatımını açıklığa kavuşturacak düzenlemeler yapılarak form son haline getirilmiştir. Görüşme formu, “Okulunuzun genel hedeflerini belirleyen vizyon ve misyon hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” ve “Okulunuzda eğitim ve öğretime ilişkin var olan inançlar hakkında ne düşünüyorsunuz?” gibi sorulardan oluşmuştur.

Verilerin Toplanması

Hazırlanan yarı yapılandırılmış form ile veri toplamak için İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 12. 10. 2023 tarihinde gerçekleştirilen 2023/8 numaralı oturumda etik kurul izni alınmıştır. Katılımcılar seçilirken, araştırmacı tarafından araştırmanın amacı ve gizlilik ilkeleri

açıklandıktan sonra, araştırmaya katılmak isteyen kişiler çalışma grubuna dahil edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular, araştırmacı tarafından yapılan derinlemesine görüşmeler ile katılımcılara yüzyüze olacak şekilde sorulmuş ve verilen cevapların daha sağlıklı değerlendirilebilmesi için kayıt altına alınmıştır. Kayıt cihazının katılımcılar üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla elde edilen kayıtlarının sadece bu araştırma amacıyla kullanılacağını ve gizlilik sınırlar içerisinde araştırmanın yürütüleceği katılımcılara araştırmacı tarafından açıklanmıştır. Katılımcıların istemeleri durumunda kayıt altına alınan görüşmelerin bir kısmının ya da tamamının çıkarılabileceği katılımcılara açıklanarak kayıtların katılımcılar üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınacak olup, her görüşme ortalama 50 dakika sürmüştür ve tüm görüşmelerin süre aralıkları 30 ile 65 dakika arasında olmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmaya konu olan olgu ve duruma ilişkin katılımcıların farklı düşünce ve yaşantılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu nedenle görüşmelerde katılımcıları yönlendirecek sorulardan kaçınılmış ve sözlerinin kesilmemesine özen gösterilmiştir. Görüşme kayıtları araştırmacı tarafından tekrar tekrar dinlenerek "Word" dosyası formatında yazılmıştır. Betimsel analiz tekniği kullanılan araştırmada her soru, bir tema olarak belirlenmiş ve katılımcıların vurguladıkları kavram ve cümlelerden araştırmacı tarafından önemli bulunanlar ilgili tema altında birebir alıntı şeklinde yazılmıştır. Araştırmacı tarafından, katılımcıların vurguladığı kavram ve cümleleri dikkate alınarak vermiş oldukları bilgiler ilgili temalar altında toplanarak, doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bu yaklaşım ile katılımcıların deneyimlerinin ve görüşlerinin, araştırmanın bağlamında gerçek ve otantik bir şekilde yansıtılması sağlanmaya çalışılmıştır. Okulda yapılan görüşmelerle elde edilen veri toplama süreci okulda yaklaşık olarak bir ay kadar sürmüştür. Araştırmacı bu görüşmelerden elde ettiği verileri gözlemleriyle ve çeşitli belge değerlendirmeleriyle birleştirerek doğrulama fırsatı bulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerliliğini, güvenilirliğini ve objektifliğini artırmak amacıyla, katılımcılara araştırmanın kapsamı ve gizlilik ilkeleri hakkında detaylı açıklamalar araştırmacı tarafından sunulmuştur. Betimsel analiz tekniği kullanılarak katılımcıların görüşleri doğrudan alıntılanmış ve bu yolla verilerin mümkün olduğunca katılımcı perspektifinden yansıtılması sağlanmıştır. Bu yaklaşım, araştırmanın geçerliliğini güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Araştırmacı olarak, konuya dair kişisel önyargıları en aza indirmek amacıyla görüşmeler sırasında katılımcıları yönlendirecek ya da kendi yargılarını onaylatma amacını taşıyan soru ve tepkilerden kaçınılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda belirlenen temalar altındaki ifadeler, Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında doktora yapmış başka bir uzmana da değerlendirilmek üzere sunulmuş ve yapılan

eşleştirmelerin doğruluğu bağımsız bir göz tarafından yeniden incelenmiştir. Bu yöntemlerle araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini artırılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde katılımcıların görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri cevaplar araştırmanın amaçları doğrultusunda analiz edilerek sunulmuştur. Araştırmada tema olarak belirlenen sorulara geçilmeden önce araştırmanın yapıldığı okula ilişkin fiziki bilgiler verilmiştir. 2023- 2024 eğitim öğretim yılında hazırlanmış olan brifing dosyası incelenerek okulun sahip olduğu fiziksel imkanlar tespit edilmiştir. Okulun fiziki donanım durumu incelendiğinde, 44 bilgisayar, 1 projeksiyon cihazı, 3706 kitabın bulunduğu kütüphane, 2 tarayıcı, 2 hoparlör, 1 projeksiyon perdesi, 22 akıllı tahta, 2 televizyon ve 1 fotoğraf makinesinin aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Örgüt kültürünün bir parçası da fiziksel artefaktlar olması nedeniyle (Cemaloğlu ve Özdemir, 2017, s. 193) incelenen okulun fiziksel özellikleri açıklanmıştır. Okulun sahip olduğu araç ve gereçler okul kültürünün gözle görülebilen kısmını oluşturmaktadır. Bu bakımdan okulun fiziki imkânları bizlere okul kültürü hakkında bazı ipuçları verebilir. Okul kültürünün tanımını yaparken paydaşlardan sadece bir öğretmen okul kültürünün tanımına, okulun fiziki imkânlarından söz ederek başlamıştır. Okulun fiziksel imkânlarının yeterli olduğundan ve eğitim öğretim için gerekli ortamın sağlandığından söz etmiştir.

Okuldaki Paydaşların Okulun Kültürüne İlişkin Görüşleri

Okuldaki paydaşlara okul kültürünün tanımı yapılarak kendi okul kültürlerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Yapılan okul kültürü tanımında inançlar, değerler, normlar, tören ve ritüellerin ne olduğuna dair açıklamalar yapılarak her kavrama ilişkin uygulama düzeyinde örnekler verilmiştir. Verilen tanım ve örneklerden yola çıkarak katılımcılara “*Kendi okulunuzun kültürünü nasıl tanımlarsınız? Açıklayınız.*” sorusu üzerine okul paydaşlarının kültür tanımları incelendiğinde; paydaşların okul kültürlerinin tanımında daha çok eşitlik, dürüstlük, adalet, eş güdüm, samimiyet, sorumluluk ve ortak akıl gibi kavramlardan bahsetmişlerdir.

“Öncelikle akademik başarının öncesinde bence ahlaki erdemlerin daha önceliği olmalıdır. Herkes sonuçta aynı başarı düzeyine sahip olmayabilir; Özellikle ahlaki erdemlerin yani dürüstlüğün öğrencilere benimsetilmesi ele alınmalıdır. Eğer birey öncelikle erdemli olmak gibi, adaletli olmak gibi, insanlara eşit ve adil bir şekilde yaklaşmak gibi bu değerler bireyde oluşmuşsa, insanlar arasındaki ilişkilerin daha iyi olacağını düşünüyorum.” (Y1)

Paydaşlarının kültür tanımları incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin (6) tamamı başarı değerinden çok dürüstlük, adalet ve samimiyete önem verdikleri belirtmiştir. Başarıya önem veren öğretmenler de başarıyı sadece öğrencilerin testlerden almış oldukları puanlar açısından değerlendirmedikleri ancak var olan merkezi sınav sistemi nedeniyle öğrencilere kazandırmaya

çalıştıkları değerlerin anlamsızlaştığını ve sadece test başarısının okulda önemli olduğundan söz etmiştir.

“Başarı kriterinin sadece sınavlarda öğrencilerin aldığı notlar ve başarılar ve işte deneme sonuçları olarak çoğu zaman görüldüğünü ve bu konuda bütün bence eğitimcilerin yanlış bir hedefe odaklandıklarını düşünüyorum. Bunun yanında yapılması gerekenin şu olduğunu düşünüyorum. Hangi eğitim öğretim kurumu olursa olsun hepsinin temel hedeflerinin iyi bir insan yetiştirmek olduğunu başarılı öğrenciler yetiştirmektense iyi insanlar yetiştirilmesi gerektiğini düşünüyorum.”(Ö1)

Bununla birlikte yapılan görüşmelerin çoğunluğunda paydaşlar, okullarının kendisine özgü bir okul kültürüne sahip olduklarını düşünmekle beraber araştırmada yer alan bir öğretmen ve bir öğrenci ise okullarında herhangi bir kültürden söz edemeyeceklerinden bahsetmişlerdir. “*Yani okul kültürü konusunda kendi okul kültürümün tanımlamaktan ziyade, şuan ki sistemde hiçbir okulun kültürünün olmadığını vurgulamak isterim. Yani böyle bir şey yok, okul kültürü yok.*”(T1). (“*Kültürü Yok*” ifadesi araştırmaya katılan bir paydaşın görüşüdür.)

Görüşme yapılan iki öğretmen dışındaki tüm katılımcılar okullarında mevcut bir okul kültürünün olduğundan söz etmişlerdir. İki öğretmen ve üç öğrenci mevcut okullarında yeterince güçlü bir okul kültürüne sahip olmadıklarını ve bu durumun paydaşlar üzerindeki olumsuz etkilerinden söz etmişlerdir. “*Öğretmenlerin üzerinde bir şey var hani görüşlerini ifade ederken hani acaba yanlış anlaşılır mıyım veya hani nasıl bir karşılık alacağını bilemediği için hani kendini tam ifade edememe durumu olabiliyor. Bu hani zarar veriyor açıkçası okul kültürüne...*” (Ö2)

Okul kültürünü tanımlayan katılımcıların çoğunluğu kendi okulları hakkında var olan bir kültürden bahsetmiştir. Yalnızca bir öğretmen ve bir öğrenci, okullarında söz edilebilecek bir kültürün olmadığını belirtmiştir. Paydaşların büyük bir çoğunluğu, okul kültürünü tanımlarken dürüstlük, adalet ve samimiyet değerlerine vurgu yapmış ve başarıdan ziyade bu değerlere önem vermiştir. Ayrıca öğretmenler vurguladıkları bu değerlerin, var olan merkezi sınavlar nedeniyle öğrenciler arasında anlam taşımadığını ve öğretmenlerin değerler konusundaki çalışmalarına yeterince önem verilmediğini belirtmişlerdir.

Paydaşların Okulun Vizyon ve Misyonuna İlişkin Görüşleri

Okuldaki hedeflerin belirlendiği ve okulun kimliğini yansıtan sembollerden biri olan vizyon ve misyon ifadeleri okulun girişinde yer alan tabelalara bakılarak incelenmiştir. Okulun kendi özelliklerine göre gelecekte var olmak istediği yer ile ilgili vizyon ve belirlenen vizyona ulaşmak amacıyla yapılacak ve yapılmakta olan misyon ifadeleri şu şekildedir:

“Vizyon: Öğrencilerimizin insanlığın düşünsel ve kültürel mirasına ilgi duyan, geniş ufuklu, sosyal sorunlara duyarlı sürekli kendisini geliştiren, yabancı dil bilen, kültürel sanatsal mirasını tanıyıp, koruyup yüceltecek, geçmişle sağlıklı bir ilişki kurarak geleceği şekillendirebilecek bireyler olmalarını hedefleyen, bu çerçevede öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmeleri için rehberlik eden bir kurum olmaya çalışmak.

Misyon: Sosyal Bilimler ve Edebiyat alanında ihtiyaç duyulan üstün nitelikli bilim adamlarının yetiştirilmesine kaynaklık etmek, ilgi ve yetenekleri üst düzeyde olan öğrencileri bu alanda yüksek öğretime hazırlamak. öğrencilerin bilimsel, kültürel ve teknolojik gelişmeleri izleyebilecek düzeyde Türkçe ve yabancı dil öğrenimlerini sağlamak. öğrencileri Edebiyat ve Sosyal Bilimler alanlarında araştırmaya yönelterek, gelişmelere ilgilerini uyandıracak ortam ve şartları hazırlamak. Öğrencilere geçmiş nesiller ile çağdaşları arasında ortak duyguların uyandırılmasını sağlamak. Türk sanat ve kültür birikimini anlayıp yorumlayabilen, yeni bilgi ve projeler üretebilen bireyler yetiştirerek toplumun ekonomik ve kültürel kalkın bilinçli bir şekilde katkıda bulunmak.”

Okulun belirlemiş olduğu vizyon ve misyon ifadeleri çok soyut olmakla beraber görüşme yapılan birçok paydaş tarafından bilinmediği anlaşılmıştır. Paydaşların vizyon ve misyon hakkında paylaştıkları birçok şeyin vizyon ve misyon kapsamına girmediği hatta bireysel amaçlar ile kurumsal amaçların karıştırıldığı görülmektedir. Okulun vizyonu ve misyonu hakkında paydaşlara yöneltilen soruda verilen cevaplar incelendiğinde, tüm paydaşların okulun vizyon ve misyonu hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olmadıkları ve sadece okulun vizyonunda misyonunda geçen öğrencilerin yabancı dil öğrenimlerini sağlamak kısmından söz ettikleri tespit edilmiştir. Tüm katılımcılar vizyon ve misyon kavramlarını birbirine karıştırmışlardır. Paydaşlarla yapılan görüşmelerde vizyon ve misyon kavramlarının oldukça belirsiz bir şekilde kullanıldığı ve okulun sahip olduğu vizyon ve misyon ile benzerlik göstermediği tespit edilmiştir.

Okulun vizyon ve misyonu yukarıda belirtilmesine rağmen yapılan görüşmelerde bazı katılımcıların belirtmiş olduğu vizyon ve misyon açıklamalarının okulun sahip olduğu vizyon ve misyon değerleriyle uyum sağlamadığı görülmektedir.

“Okulun temel misyonu zaten şey hani işte topluma önderlik edecek, yazar gazeteci ve kamu yöneticisi falan yetiştirmektir. Biz bu vizyonu ve misyonu öğrenciye aşlamaya çalışıyoruz açıkçası. Mesela okul dergisi çıkarıyoruz ve yazarlık grubu var...”(Y2).

Ayrıca hem vizyon hem de misyon ifadelerinin birbirine karıştırıldığı bu iki ifadenin neredeyse birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bir başka öğretimde okuldaki vizyon ve misyonun aslında okuldaki paydaşlar tarafından sahiplenilmediğini çünkü vizyon ve misyonun okul dışından kişi ve kurumlar tarafından oluşturulan kültür öğeleri olduğunu tanımlamıştır.

“Bu hedefler bizim hedeflerimiz mi yoksa bizden istenilen hedefler mi E bunlar bizden istenilen hedefler olduğu için demin söylediğim gibi sadece tabelada kalıyor ve çok da güzel para harcıyoruz. İşte resamlara yaptırıyoruz o yüzden bizim tutturmak istediğimiz hedefler olmadığı için çok gerçekçi gelmiyor açıkçası. Bu hedefler okuldaki tüm paydaşlar tarafından mı oluşturuldu yoksa başkaları mı oluşturdu.” (Ö3).

Genel olarak yapılan görüşmelerde paydaşların okulun misyonu ve vizyonu hakkında yeterince fikir sahibi olmadıkları ve okulun misyonu ve vizyonu ile ilgili olmayan birçok şeyin sanki okulun vizyonu ve misyonuymuş gibi paydaşlar tarafından açıklandığı görülmektedir. Ayrıca vizyon ve misyonun okuldaki paydaşların katılımı ile oluşturulmaması nedeniyle vizyon ve misyon tabelaların sadece okulu süsleyen bir çerçeveden öteye gitmediği bazı paydaşlar tarafından ifade edilmiştir.

Paydaşların Eğitim ve Öğretime İlişkin İnançları

Okulda paydaşlar tarafından paylaşılan inançları belirlemek amacıyla yapılan görüşmelerde çeşitli benzetmelerin kullanıldığı görülmektedir. Öğrencilerin ihtiyaçlarının ön planda tutulması gerektiğine dair bir inancın okullarındaki tüm paydaşlar tarafından genel olarak paylaşıldığından söz edilmiştir. “Eğer tüccarsak, öğrenciyi müşteri olarak göreceğiz. Bir tüccar için müşteri neyse yani vitrinini tezgahını hizmetini müşteriye göre ayarlıyorsa öğretmende aynı mantıkla hareket etmeli kanaatindeyim” (Y3).

Bir başka öğretmen, okullarında çalışan öğretmenler arasında öğretmen fedakar olmalıdır inancının yaygın olduğunu fedakar olmak ile profesyonel olmanın yan yana gelmesinin çelişkili bir durum olduğundan söz etmiştir. “Ya şu var hani mesela öğretmen fedakar olmalıdır inancı. Bunun üzerine hani bu çok dillendiriliyor. Benim profesyonelce yapmak zorunda olduğum bir şeyde benden fedakarlık beklenmesi tuhaf bir durum.” (Ö4).

Güven konusunda okulunda problem olduğunu düşünen bir öğretmen de özellikle öğrenci ve öğretmen arasındaki önyargılardan söz etmiştir. Öğretmen ve öğrenci arasında yaşanan bu durum okul kültürünün geliştirilmesinde ve aktarılmasındaki en önemli öğelerden olan iletişim konusunda problemlere neden olmaktadır.

Öğretmenler öğrenciler hakkında biraz önyargılılar ve öğrenciler için kötü düşünüyorlar. Öğrenci sanki öğretmenini alt etmeye çalışıyor ve bir rakipmiş gibi. Öğrenci sanki bir boks maçında da öğretmenin bir açığını yakalayayım da onu indireyim düşüncesi ve genel olarak ondan dolayı da öğretmenler istedikleri gibi öğrenciyle iletişime geçemiyorlar. Öğretmenlerde her zaman öğrenci benim bir açığımı yakalarsa öğrenci başıma iş açar mı? (Ö5)

Paydaşların Efsaneler, Hikâyeler, Önemli Olay ve Kişilere İlişkin Görüşleri

Yapılan tüm görüşmelerde sadece tek bir öğretmen okullarında sürekli diğer paydaşlarla paylaştığı bir hikayeden bahsetmiştir. Diğer tüm katılımcılar okullarında otak paylaştıkları bir hikaye, mit, efsane ve kahramanlarla ilgili herhangi bir şey bilmediklerinden söz etmişlerdir. “*Genel olarak böyle bir şeye hiç denk gelmedim sadece bir kere müdür bey kendi anılarından bahsetti bana öğretmenliğin nasıl olması gerektiği hakkında, benim dersimin din kültürü olmasından dolayı dini objeleri yükselterek anlatıyorum. Genel olarak okulun içerisinde sürekli dolaşan herhangi bir hikayeye denk gelmedim*” (Ö5).

Görüşmecilerden sadece bir katılımcı okuldaki hikayelerden söz ederken, bu hikayenin sadece anlatan birey tarafından oluşturulduğu ve genel olarak paydaşlar tarafından paylaşılan bir hikaye olmadığı görülmektedir. Çünkü paydaşlarla yapılan tüm görüşmelerde aşağıda anlatılan buna benzer ya da aynı hikaye anlatılmamıştır.

“Mezun olacak öğrencilerimizin durumları hazırlık ve 9. sınıftayken ders durumlarının o kadar iyi olmadığı söyleniyordu. Ben 10. Sınıftan itibaren derslerine girdim, hani o gelişimi kendim gördüm. Şimdi 80 tane öğrencimiz var eğer bu sene diyoruz ki 10 ve üzeri hukuk çıkarırsak iyi bir reklamımızda olur. Şimdi mesela 9. Sınıflara giriyorum bizim son sınıflardaki öğrencilerimizi örnek olarak anlatıyorum” (Ö4).

İncelenen okulda efsane, hikaye, mit ve kahramanlar, paydaşlar arasında yeterli düzeyde bir kültürel öge olarak paylaşılmamaktadır. Paylaşılan öğelerde ortak bir payda olmaktan ziyade, bireysel çaplı girişimler söz konusudur.

Paydaşların Ortak Değerlere İlişkin Görüşleri

Okulda yapılan görüşmeler ve yapılan gözlemler sonucundan okulda bazı değerlerin diğer değerlerden daha fazla ön plana çıktığı görülmüştür. Öğretmenler ve yöneticiler okullarındaki öğrencilerin istenilen değerleri kazanması amacıyla; öğretmenler kurul toplantısında, öğrencilere her ay bir değer kazandırılması amacıyla şiir, kompozisyon ve pano hazırlanması şeklinde karar almışlardır. Okulda Mayıs ayına dair hoşgörü değerine ilişkin panonun hazırlandığı ve hazırlanan panonun öğrenciler tarafından hoşgörü hakkında yapılan çeşitli etkinlikler yapıldığı görülmüştür.

Yapılan görüşmelerde ise dürüstlük, eşitlik, sorumluluk fedakarlık gibi değerler olduğu görülmüştür. Değerlerle ilgili aşağıda bazı paydaşların görüşleri yazılmıştır.

“Bir kere okulda bir eşitlik var öğrenciler arasında okul idaresinin yaklaşımı açısından bütün öğrenciler eşit (T2)

Mesela bence sorumluluk bu okulda öğretmen, öğrenci ve idareler arasında paylaşılmakta (Ö5)

Bizim okulumuzda paylaşılan değer daha çok fedakarlık hani dürüstlük de üzerinde durulmaktadır” (Y2)

Başarıdan çok bu değerlerin paylaşıldığı okul kültüründe paydaşların daha fazla iş birliği yapmaları beklenebilir. Yapılan görüşmelerde özellikle dürüstlük değerine vurgu yapılarak, dürüstlüğün diğer tüm değerler için bir ön koşul gibi algılandığı; dürüstlük olursa başarının da geleceği düşünülmektedir. Ayrıca okulda var olan değerlerin paydaşlara özellikle de öğrencilere kazandırılması amacıyla yapılan kompozisyon, şiir ve hazırlanan panolar okuldaki değerlerin paylaşılmasında ve ortak bir kültürü oluşturulmasında etkili olduğu söylenebilir.

Paydaşların Kültürel, Sportif Etkinlikler ve Törenlere İlişkin Görüşleri

Okul kültürünün önemli öğelerinden biri olan tören, ritüel ve kültürel etkinlikler ile ilgili yazılı belgeler, görüşme ve gözlem yapılmıştır. Okulda yapılan etkinlikler ile ilgili tutulan yazılı kayıtların incelenmesi sonucunda okulun 2023- 2024 eğitim öğretim yılında birçok (Şiir dinletisi; Şair-yazar tanıtım sempozyumu, çeşitli dergiler çıkarma, ilgili hafta doğrultusunda okul panolarının hazırlanması, basketbol, futbol ve voleybol turnuvaları) kültürel ve sportif etkinliklerin yapıldığı görülmüştür. Kültürel olarak okulda birçok etkinliğin yapıldığı ve yapılan etkinliklerin okul kültürünü olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Yapılan etkinliklerden kazanılan ödüllerin okul idarecilerinin odalarında sergilendikleri gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde ise tüm paydaşlar okulda gerçekleşen etkinlikler açısından okullarını yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Bu paydaşlar arasında bir okul velisi yapılan tören ve ritüellerdeki problemlerden söz etmişlerdir. Bu konuda bir okul velisi mezuniyet törenine okul yöneticilerinden herhangi birinin katılmamasını eleştirmiştir: “*Yani okul yöneticilerinin bu hafta yapılmış olan mezuniyet törenine gelmemeleri tabii hoş olmadı en azından birinin olması gerektiğini düşünüyorum, Bu okul kültürünü olumsuz etkileyebilir.*” (V1).

Okulda gerçekleştirilen çeşitli etkinliklerin okul kültürünü olumlu yönde etkilediği ve kazanılan ödüllerin idarecilerin odalarında sergilendiği gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde, tüm paydaşlar okul etkinliklerinden memnun olduklarını ifade ederken çalışmaya katılan bir veli tören ve ritüellerde bazı problemler olduğunu belirtmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bir okulun kültürünü incelemeye yönelik bu nitel araştırmada; katılımcılarla yapılan görüşmeler, alan notları ve gözlemlerden elde edilen bulgulara göre, paydaşların okul kültürü tanımlarında ve vurgularında başarı değerinden ziyade dürüstlük, saygı, sorumluluk ve eşitlik gibi değerler ön plana çıktığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerde işbirliğinin önemi vurgulandığı bu çalışmada, her paydaşın işini en iyi şekilde yapması halinde okul kültürünün daha da güçlenerek ve gelişerek, okullarında belirlenen hedeflere ulaşılmasının sağlanacağı ifade edilmiştir. Balcı’ ya (2002) göre bir

okulun hedeflerine ulaşabilmesi, okuldaki paydaşların işbirliğine açık olduğu, başarının önemsendiği ve herkesten üst düzey performans beklendiği okul kültürleriyle mümkündür. Bu bakımdan söz konusu araştırılan okulda paydaşların işbirliğine önem vermesi ve herkesin işini en iyi şekilde yapması gibi tutum ve davranışların okul kültürünü olumlu bir şekilde katkı sağlayabileceği söylenebilir. Diğer taraftan yapılan görüşme ve incelemelerde okuldaki başarı değerinin daha çok testlerde ve merkezi sınavlarda alınan puanlar şeklinde değerlendirilmesinin okul kültürü açısından çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Özellikle ülkemizde merkezi sınav sisteminin çok önemli olduğunu ve öğrenci başarısının sadece bu ölçütlerle belirlendiğini düşünen öğretmen, öğrenci, veli ve yöneticiler bu durum nedeniyle öğrencilerin sosyal ve kültürel etkinliklere katılım konusunda isteksiz ve gönülsüz olduklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle öğretmenlerin daha çok test başarısına önem verdiği ve aslında öğretmenlerin öğrencilere kazandırmak istedikleri adalet, dürüstlük, eşitlik gibi değerlerin merkezi bir sınav sisteminde öğrenci ve veli açısından çok fazla önemsenmediği görülmüştür. Kasapoğlu (2016) 91 aday öğretmen üzerinde yapmış olduğu çalışmada, Türk Eğitim Sisteminin en önemli sorunlarından birinin merkezi sınav sistemi olduğunu belirtmiştir. Yapılan araştırmaya göre merkezi sınav sistemi nedeniyle öğrencilerin sadece akademik başarılarının önemsendiği, sosyal ve bireysel gelişimlerinin göz ardı edildiği bir eğitim sistemi oluşmuştur. Merkezi sınavın neredeyse en önemli unsur olduğu Türk eğitim sisteminde, okulların etkililiği azalmış ve özel sektörde yalnızca kar amacı güden birçok öğretim kurumu ortaya çıkmıştır (Kasapoğlu, 2016, s. 950). Her iki araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde merkezi sınav sisteminin bir okulda var olan kültürün gelişmesindeki engellerden biri olabilir. Merkezi sınav sisteminin olduğu bir eğitim sisteminde her ne kadar başarı diğer değerlerden daha ön planda tutulsa da Aslan, Özer ve Bakır'ın (2009, s. 278) 24 öğretmenle yaptığı bir başka nitel araştırmada, öğretmenler okul kültürünü tanımlarken ağırlıklı olarak sevgi, saygı, hoşgörü ve güven gibi değerleri vurgulamaktadır. Bu bulgular ışığında, öğretmenlerin okullarında saygı, sevgi, eşitlik ve hoşgörü gibi değerlerin bulunmasını, başarı değerinden daha çok istedikleri düşünülebilir.

Okulun vizyon ve misyonu ile ilgili yapılan alan yazın taraması ve incelemesinden sonra okuldaki paydaşların okullarının vizyonu ve misyonu hakkındaki düşünceleri alınmıştır. Paydaşların vizyon ve misyon hakkında paylaştıkları birçok şeyin okullarının belirlediği vizyon ve misyon kapsamına girmediği hatta bireysel amaçlar ile kurumsal amaçların birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Bu bulgu okullardaki amaç birlikteliği konusunda çeşitli sorunların olduğuna dair çeşitli ipuçları sunmaktadır. Okulun vizyonu ve misyonu ile ilgili paydaşların söylemleri incelendiğinde, ortak söylemlerin oldukça sınırlı olduğu ve bireysel fikirlerin ön plana çıktığı göze çarpmaktadır. Yöneticilerin, öğretmenlerin, ailelerin ve öğrencilerin ortak söylemlerinin yabancı dil öğretmek ve devlet adamı yetiştirmekle sınırlı kaldığı söylenebilir. Okulda hazırlanan vizyon ve misyonun sadece okul idaresi tarafından hazırlandığı, yapılan görüşmelerde ise hiçbir paydaşın vizyon hakkında söz

etmediği tespit edilmiştir. Halbuki iyi bir vizyon ve misyonun paydaşların görüşleri alınarak hazırlanması gerektiğini belirten Altinkurt ve Yılmaz da (2011, s. 4) yapmış oldukları çalışmada, vizyon ve misyon ifadelerinin okul paydaşları tarafından birbirine karıştırıldığını tespit etmiştir. Birer kültürel öge olarak ortak bir payda sağlayan vizyon ve misyonun açık ve anlaşılır olmadığı, içselleştirilemediği bir okulda güçlü bir kültürden söz etmek oldukça zor olacaktır.

Okuldaki paydaşların inançlarını belirlemek amacıyla yapılan görüşmelerde, tüm paydaşlar eğitim sistemine ilişkin ortak iki inanç dile getirmişlerdir. Öğretmenler, öğretmenlik mesleğinin fedakarlık gerektirdiğine inanırken, fedakarlık ve profesyonelliği bir araya getirmenin zor olduğunu da ifade etmişlerdir. Yapılan araştırmalar; Koç (2014), Yazar (2012), Yetim ve Göktaş (2004), Yıldırım, Ünal ve Çelik (2011) incelendiğinde, katılımcıların öğretmenlerin fedakar olması gerektiğine dair inançları bulunmaktadır. Öğretmenlik mesleğini seçenler için kişisel özgürlük anlayışının farklı olduğu ve öğretmenler, mesleklerinin doğası gereği biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan birçok fedakarlık yapmaktadır (Yetim ve Göktaş 2004, s. 549). Bu fedakarlıklar, öğrencilerin akademik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak, güvenli ve destekleyici bir okul ortamı sağlamak için gereklidir. Ancak bu süreçte, öğretmenlerin de sosyal ve duygusal açıdan desteklenmeye ihtiyaçları vardır. Yapılan bu araştırmada öğretmenlerin paylaştıkları bir başka inanç ise öğretmenlerin öğrencileri hakkında ön yargılı olduklarıdır. Her ne kadar güven bir okul için önemli bir değer olarak belirtilse de, çalışmaya katılan öğretmenler, öğrencilerin sürekli kendilerinin eksik veya hatalı taraflarını aradıklarına inanmaktadır. Öğretmen ve öğrenci arasında yaşanan bu durum okul kültürünün geliştirilmesinde ve aktarılmasında önemli bir engel olarak değerlendirilebilir.

Yapılan tüm görüşmelerde hikaye mit, efsane ve kahramanlara ilişkin paydaşların görüşleri alınmıştır. Bu konuda yalnızca bir öğretmen okullarında sürekli diğer paydaşlarla paylaştığı bir hikayeden bahsetmiştir. Ancak öğrencilere bahsettiği hikayenin bir kurumun ya da örgütün hikayesi olmadığı, sadece kendi kişisel deneyimlerine bağlı olarak öğrencileri motive etmek için anlattığı hikayeler olduğu görülmüştür. Diğer tüm katılımcılar ise okullarında ortak paylaştıkları bir hikaye, mit, efsane ve kahramanlarla ilgili herhangi bir şey bilmediklerinden söz etmişlerdir. Bireylerin sosyalleşmesinde önemli rolü olan hikaye, mit, efsane ve kahramanlardan (Özoğlu, 2015, s. 43) incelenen okulda yeterli düzeyde faydalanılmadığı, özellikle yöneticilerin bu öğeleri kullanmada yetersiz kaldıkları söylenebilir. Okulda yapılan tören ve ritüeller boyutunda ise etkinliklerin çeşitliliği ve katılımı, paydaşların çoğunluğu tarafından yeterli ve tatmin edici bulunmuştur. Okulda mezuniyet törenleri, piknikler gezilerle beraber yıl içinde birçok sportif ve kültürel etkinliklerin yapılarak okuldaki farklı grupların bütünleşmesinin sağlandığı ve bu durumun okul kültürünü olumlu bir şekilde etkilediği görülmektedir. Aslan, Özer ve Bakır' ın (2009, s. 278) yapmış olduğu araştırmada

okullarda düzenlenen seramoni, törenler ve merasimlere ilişkin paydaşların yanıtlarının olumlu olduğunu belirterek yapılan bu araştırma sonuçlarına benzer bulgulara ulaşmıştır.

Okul kültürüne ilişkin paydaşların görüşleri incelendiği bu çalışmada ele alınan söz konusu okulda, dürüstlük, saygı, sorumluluk ve eşitlik değerlerinin ön plana çıkması ve etkinliklerin çeşitliliği gibi olumlu unsurlar bulunmakla birlikte, merkezi sınav sisteminin baskınlığı, vizyon ve misyonun içselleştirilememesi, öğretmenlerin fedakarlık ve ön yargıları gibi geliştirilmesi gereken alanlar da mevcuttur. Bu alanlarda yapılacak iyileştirmeler, okulun kültürünün daha güçlü ve kapsayıcı olmasına katkı sağlayacaktır. Okul yönetimi ve paydaşların, bu eksiklikleri gidermek için işbirliği yapması, öğrencilerin akademik başarısının yanı sıra sosyal ve bireysel gelişimini de destekleyen daha dengeli bir eğitim ortamı yaratılmasına yardımcı olabilir.

Çalışmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

- Bu çalışma Bitlis il merkezindeki bir lisedeki paydaşların okul kültürü ile ilgili düşünceleri ile sınırlıdır. Farklı okullarda benzer çalışmalar yapılabilir.
- Merkezi sınav sisteminin okul kültürü üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalara daha fazla yer verilebilir.
- Okul vizyonu ve misyonu tüm paydaşların katılımıyla belirlenmesinin tüm okul topluluğu tarafından içselleştirilmesine katkı sağlayabilir.
- Okulda ortak hikayeler, başarı öyküleri, efsaneler ve semboller oluşturularak okul kültürü güçlendirilebilir.
- Okullara farklı bir paradigmalara bakarak okulların daha iyi anlaşılacağı düşünüldüğünde; okul kültürü ile ilgili yapılan nitel araştırmaların azlığı sebebiyle okul kültürleri etnografik nitel araştırma yöntemi ile daha kapsamlı ve detaylı bir biçimde incelenebilir.

Kaynakça

- Altinkurt, Y., & Yılmaz, K. (2011). İlköğretim ve ortaöğretim okullarının vizyon, misyon ve değerleri ile ilgili bir çözümleme. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 23(1), 1–19.
- Assens-Serra, J., Boada-Cuerva, M., Serrano-Fernández, M.-J., & Agulló-Tomás, E. (2021). Gaining a better understanding of the types of organizational culture to manage suffering at work. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.782488>
- Aslan, M., Özer, N., & Bakır, A. A. (2009). Okul kültürüne ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri: Nitel bir araştırma. *İlköğretim Online*, 8(1), 268–281.
- Balcı, A. (2002). *Etkili okul ve okul geliştirme: Kuram uygulama ve araştırma*. Pegem Yayıncılık.
- Bates, R. J. (1982). Towards a critical practice of educational administration. *American Educational Research Association*, 1–30.
- Bogale, A. T., & Debela, K. L. (2024). Organizational culture: A systematic review. *Cogent Business & Management*. <https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2340129>
- Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers. *The Qualitative Report*, 13(4), 544–559.
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (1997). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. Allyn & Bacon.
- Bursalioğlu, Z. (1991). *Okul yönetiminde yapı ve davranış*. Pegem.
- Cemaloğlu, Ö., & Özdemir, S. (Eds.). (2017). *Örgütsel davranış ve yönetimi* (2nd ed.). Pegem.
- Çelik, V. (1997). *Okul kültürü ve yönetimi*. Pegem Özel Eğitim ve Hizmetleri.
- Creswell, J. W. (2002). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Prentice Hall.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage Publications.
- Daft, R. L. (2010). *Organization theory and design* (10th ed.). South-Western Cengage Learning.
- Deal, T. E., & Kennedy, A. A. (1983). Culture: A new look through old lenses. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 19(4), 498–505. <https://doi.org/10.1177/002188638301900405>
- Göldağ, B. (2015). *Orta öğretim kurumlarında okul kültürü yoluyla değerler eğitimi Malatya ili örneği* [Unpublished doctoral dissertation]. İnönü Üniversitesi.
- Hofstede, G. (2003). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed.). Sage.
- Hofstede, G., Neuijen, B., Ohayv, D. D., & Sanders, G. (1990). Measuring organizational cultures: A qualitative and quantitative study across twenty cases. *Administrative Science Quarterly*, 35(2), 286–316. <https://doi.org/10.2307/2393392>
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2010). *Eğitim yönetimi* (S. Turan, Trans.). Nobel.
- Jessiman, P., Kidger, J., Spencer, L., Geijer-Simpson, E., Kaluzeviciute, G., Burn, A.-M., Leonard, N., & Limmer, M. (2022). School culture and student mental health: A qualitative study in UK secondary schools. *BMC Public Health*, 22, Article 619. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13034-x>
- Kasapoğlu, H. (2016). Öğretmen adaylarının Türk eğitim sistemine ilişkin algılarının metaforlar yoluyla analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 22(1), 59–80.
- Kenny, T. (1994). From vision to reality through values. *Management Development Review*, 7(3), 17–20.
- Kilmann, R. H., Saxton, M. J., & Serpa, R. (1985). *Gaining control of the corporate culture*. Jossey-Bass.
- Koç, E. S. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen ve öğretmenlik mesleği kavramlarına ilişkin metaforik algıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47–72.
- Manyas, S. (2018). *Örgüt kültürü ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: İstanbul Üniversitesi çalışanları üzerine bir araştırma* [Unpublished master's thesis]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.

- Miner, J. B. (1988). *Organizational behavior: Performance and productivity*. Random House.
- Özoğlu, E. A. (2015). *Okul kültürünün sembolik açıdan çözümlenmesi: Etnografik bir alışma* [Unpublished doctoral dissertation]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Pérez-Jorge, D., González-Herrera, A. I., González-Afonso, M., & Santos-Álvarez, A. G. (2023). Reality and future of interculturality in today's schools. *Education Sciences*, 13(5), 525. <https://doi.org/10.3390/educsci13050525>
- Pettigrew, A. M. (1979). On studying organizational cultures. *Administrative Science Quarterly*, 24(4), 570–581. <https://doi.org/10.2307/2392363>
- Pfeffer, J. (1981). Management as symbolic action: The creation and maintenance of organizational paradigm. *Research in Organizational Behavior*, 3, 1–52.
- Pondy, L. R. (1983). *Organizational symbolism* (Vol. 1). Jai Pr.
- Robbins, P., & Judge, T. A. (2013). *rgtsel davranış* (. Erdem, Ed.). Nobel.
- Smith, J. (1988). Organizational culture in secondary school: A comparative case study. *Dissertation Abstracts International*, 49(7), 1660/A.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method, and research*. Sage.
- şışman, M. (1994). *rgt kültürü: (Eskişehir il merkezindeki ilkokullarda bir araştırma)*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- şışman, M. (2007). *rgtler ve kültürler*. Pegem Yayıncılık.
- Taymaz, H. (1997). *Uygulamalı okul yönetimi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Trice, H. M., & Beyer, J. M. (1984). Studying organizational cultures through rites and ceremonials. *Academy of Management Review*, 9(4), 653–669. <https://doi.org/10.5465/amr.1984.4277391>
- Yazar, T. (2012). Öğretmen adaylarının değerler hakkındaki görüşleri. *Pegem Eğitim ve ğretim Dergisi*, 2(1), 61–68.
- Yetim, A. A., & Göktaş, Z. (2004). Öğretmenin mesleki ve kişisel nitelikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(2), 541–550.
- Yıldırım, A., & şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A., nal, A., & elik, M. (2011). Öğretmen kavramına ilişkin ğretmen, yönetici ve müfettiş algılarının analizi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 92–109.
- Yıldırım, ř. E. (2018). *İşletmelerde rgt kültürü, örgütsel güven ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Hatay ilinde bir araştırma* [Unpublished master's thesis]. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research: Design and methods*. Sage Publications.

Extended Abstract

Organizations can be better understood by examining their complex structures, which not only change and impact their environment but are also influenced by numerous external and internal factors. According to Şişman (1994), culture emerges as a critical variable in understanding and interpreting the individual and institutional dimensions of organizational phenomena. Assessing an organization in isolation from its external environment can lead to erroneous conclusions, as it is equally essential to consider the organization in relation to its employees and their issues. Thus, culture plays a vital role in comprehending and analyzing both an organization's internal and external dynamics. While there are numerous definitions of culture in the literature, conceptual ambiguities still exist. However, a general definition describes culture as the collection of material and immaterial elements created by humanity, such as knowledge, morality, customs, traditions, and art (Turan, 2015; as cited in Cemaloğlu ve Özdemir, 2017, p. 180). From an anthropological viewpoint, culture reflects the varying assumptions, beliefs, and values of people living in different countries and regions. Just as human cultures vary due to these factors, each organization develops a unique culture that distinguishes it from others (Şişman, 1994). The literature indicates that while quantitative research methods are frequently used to examine school culture (Kuyumcu, 2007; Narsap, 2006; Özdemir, 2006; Sönmez, 2006), there remains a lack of in-depth studies that can provide a more detailed exploration of school cultures. In recent years, factors such as the increasing emphasis on the non-rational, culturally symbolic aspects of life and a shift towards subjectivity over objectivity have highlighted the potential to examine organizational culture from alternative perspectives. This shift encourages the use of methods beyond the positivist paradigm, aligning instead with approaches within the post-positivist paradigm (Şişman, 1994, p. 28). In response, this study aims to enhance the literature by exploring school culture through a more comprehensive and in-depth approach. To this end, the study seeks to address the following research question: “*What are the stakeholders' views on the culture of the school?*” The study group consists of individuals from a high school in Bitlis that has been operational for 15 years. Participants include school administrators, teachers, students, and their families, as these groups are vital to understanding the school culture. The participants were chosen voluntarily after the researcher's explanation of the study's purpose and confidentiality. All school administrators participated, as their roles significantly influence school culture. The study group consisted of 19 individuals: 6 teachers, 4 administrators, 4 parents, and 5 students. Codes (Y for administrators, Ö for teachers, V for parents, T for students) are used for referencing participants. The study employed three main data collection methods: document analysis, observation, and interviews. The physical infrastructure, including resources like computers, projectors, books, and smart boards, plays a key role in shaping the school culture. These tangible elements are seen as vital

to creating an educational environment conducive to learning. Stakeholders, such as teachers and students, emphasized core values like equality, honesty, justice, teamwork, and responsibility. These values were central to their perception of the school culture, often prioritized over academic success. Despite the formal existence of the school's mission and vision, many stakeholders expressed confusion regarding these concepts. The majority of participants, including teachers and students, struggled to differentiate between the mission and vision and did not fully understand their significance. This disconnect led to the perception that these goals were seen as external impositions rather than shared objectives. The centrality of exams in the educational system further undermined the values of honesty and fairness, which are crucial to the school's stated mission, exacerbating the gap between ideals and practices. Cultural and sporting activities, including poetry recitals, sports tournaments, and student publications, were generally viewed positively as they contributed to enriching the school culture. However, some participants voiced dissatisfaction with the absence of school administrators at important ceremonies, signaling a gap in leadership presence during significant cultural events.

The study reveals a school that is characterized by strong cultural values and a commitment to creating a positive educational environment. However, there is a lack of clarity and ownership of the school's mission and vision, which detracts from the sense of shared purpose among staff and students. While the physical environment and extracurricular activities play an important role in shaping the educational experience, challenges remain in fully aligning the institution's values with its daily practices and objectives. The findings suggest that enhancing communication, clarifying the mission and vision, and fostering trust could significantly strengthen the school's overall culture and effectiveness.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article: Deniz, K., & Akıncı Coşgun, A. (2024). Determining preschool teachers' perception of competence regarding literacy preparation activities. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 57-72. <https://doi.org/10.38122/ased.1566605>

Makale Geçmişi / Article History
Alındı (Received): 14.10.2024
Kabul edildi (Accepted): 24.12.2024

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okuma-Yazma Hazırlık Etkinliklerine İlişkin Yeterlilik Algılarının Belirlenmesi

Kübra DENİZ¹, Ayşegül AKINCI COŞGUN²

Öz: Yapılan araştırmada Adana ilinde Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilkokulların anasınıflarında ve bağımsız anaokullarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin yeterlilik algılarının öğretmenlerin yaş, cinsiyet, mesleki kıdem, çalışılan okul türü ve öğretmenlerin çalıştıkları çocukların yaş grubu değişkenlerine göre değişiklik gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, 2020-2021 eğitim öğretim yılı güz döneminde Adana ili Merkez, Çukurova, Seyhan ve Yüreğir ilçe sınırları içerisinde yer alan Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokulları ve ilkokullara bağlı anasınıflarında görev yapan 332 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Verilerin istatistiksel analizinde SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 23.0 paket programı kullanılmıştır. Kategorik ölçümler sayı ve yüzde olarak, sürekli ölçümler ortalama ve standart sapma (gerekli yerlerde medyan ve minimum-maksimum) olarak özetlenmiştir. Çalışmada yer alan parametrelerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemede ölçek skorlarının çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. Normal dağılım gösteren parametrelerde ikili grup analizlerinde bağımsız student t-testi, ikiden fazla grup analizlerinde Oneway ANOVA testi kullanılmıştır. Değişkenlerden ikiden fazla grup olanların gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemede Post Hoc testlerinden Tukey testine başvurulmuştur. Ölçekler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Pearson ve Spearman'rho korelasyon testi kullanılmıştır. Tüm testlerde istatistiksel önemlilik düzeyi 0.05 olarak alınmıştır. Araştırma sonucunda, kadın okul öncesi öğretmenlerinin "Görsel Algı Çalışmaları" ve "Sözel Öz İfade" alt ölçeklerinden aldıkları puan ortalamalarının erkek öğretmenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin yaş grupları ile "Sesleri Ayırt Etme" alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğretmenlerin mesleki kıdem değişkeni ile "Dikkat ve Bellek Çalışmaları" alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunurken, diğer alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Araştırmada dikkat çeken bir diğer sonuca göre ilkokullara bağlı anaokulu sınıflarında ve bağımsız anaokullarında çalışan öğretmenlerin "Fiziksel Hazırlanışlık" ve "Toplam Ölçek Büyüklüğü" alt ölçeklerinden aldıkları puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca okul öncesi öğretmenlerinin çalıştığı yaş grubu değişkeni ile "Problem Çözme Etkinlikleri", "Başkalarıyla İlişkileri Yönetme Çalışmaları" alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erken okuryazarlık, okul öncesi, öğretmen yeterlik algıları.

Determining Preschool Teachers' Perception of Competence Regarding Literacy Preparation Activities

Abstract: The study examined whether the perceptions of competence of preschool teachers working in kindergarten classes of primary schools and independent kindergartens under the Ministry of National Education in Adana province regarding literacy preparation activities varied according to the variables of teachers' age, gender, professional seniority, the type of school he/she worked in, and the age group of the children the teachers worked with. The sample of the study consisted of 332 preschool teachers working in independent kindergartens affiliated with the Ministry of National Education and kindergarten classes affiliated with primary schools located within the borders of Adana province's Center, Çukurova, Seyhan and Yüreğir districts in the fall semester of the 2020-2021 academic year. SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 23.0 package program was used in the statistical analysis of the data. Categorical measurements were summarized as numbers and percentages, and continuous measurements were summarized as mean and standard deviation (median and minimum-maximum where necessary). The skewness and kurtosis values of the scale scores were

¹ Gençlik ve Spor Bakanlığı, kubrgokdemir@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8102-6904>

² Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Sorumlu Yazar, aysegulakinci2011@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7195-5160>

examined in order to determine whether the parameters in the study showed a normal distribution. In the normally distributed parameters, independent student t-test was used in the two-group analysis, and One-Way ANOVA test was used in the analysis of more than two groups. In the case of variables with more than two groups, Tukey test was used as a Post Hoc test to determine the source of the difference between the groups. Pearson and Spearman's rho correlation tests were used to determine the relationship between the scales. The statistical significance level was taken as 0.05 in all tests. Suggestions were made based on the research findings and findings. As a result of the research, it was determined that the mean scores of female preschool teachers from the "Visual Perception Studies" and "Verbal Self-Expression" subscales were higher than those of male teachers. In addition, a significant difference was found between the age groups of teachers and the "Discrimination of Sounds" subscale scores. While a significant difference was found between the professional seniority variable of teachers and the "Attention and Memory Studies" subscale scores, no significant difference was found between the other subscale scores. According to another remarkable result of the research, a significant difference was found between the mean scores of teachers working in kindergarten classes affiliated to primary schools and of those in independent kindergartens, which were taken from the "Physical Readiness" and "Total Scale Size" subscales. In addition, a significant difference was found between the age group variable of preschool teachers and the "Problem Solving Activities" and "Studies on Managing Relations with Others" subscale scores.

Keywords: Early literacy, preschool, teacher efficacy perceptions.

Introduction

People are born into a certain social structure and begin the process of learning language thanks to the genetic structure they have. Language is a form of communication in which a person's thoughts and feelings are symbolized to convey meaning to others (Indrayani, 2016). In terms of its function, language is the ability to communicate with others. Languages include all forms of communication, whether verbal, written, sign language, gestures, facial expressions, pantomime or art. However, spoken language is the most effective form of communication and the most widely used language (Indrayani, 2016). A child who tries to understand sounds and words when he/she is born, begins to use language more effectively as he/she grows up (The National Institute on Deafness and Other Communication Disorders, 2014). A child who manages to comprehend the sentences he/she hears in the first years of his/her birth pronounces the language more actively as he/she grows up (Indrayani, 2016).

Some researches show that before the child is born, he/she can recognize the mother's tone of voice and emphasis, and after then he/she is born, he/she can easily learn the same language while living in the same environment (Özbay, 2004). Language acquisition is one of the most remarkable achievements of early childhood. By the age of five, children have mastered the sound system and grammar of their language and have acquired a vocabulary of thousands of words (Hoff, 2009). Indeed, the period when language acquisition, which is considered the most important means of communication for humans, develops most rapidly is the preschool years (Cirhinlioğlu, 2001; Indrayani, 2016). Therefore, language education is of great importance during these years.

Language is an important tool for the continuation of learning in education and training. A child who starts preschool education is in a period when he/she realizes that writings have their own meanings, and his/her curiosity about written materials increases in these years (Erdoğan et al., 2013).

Introducing language activities in preschool education institutions has positive effects on the physical, psychomotor, cognitive, emotional and social development of the child (Oktaç, 2002). In addition, presenting language-rich materials in the kindergarten age contributes positively to the child's language development and early literacy skills (Illinois Early Learning and Development Standards, 2013). Studies show that preschool children's language skills are one of the best predictors of reading success in the first and second grades of primary school (Artemis & Vlachos, 2014). Children's ability to use language for listening and speaking, as well as to understand reading and writing, is critical to their academic success in the early years of elementary school (Allen & Kelly, 2015).

It is during preschool that young children learn how to use language, interact with books, understand and tell stories, and begin to write as a form of communication (Illinois Early Learning and Development Standards, 2013). At this point, teachers should be flexible when planning engaging language and literacy experiences. They should also begin education by observing children's knowledge and understanding levels (Bay & Alisinanoğlu, 2010). In other words, teachers should make room for spontaneity as children express themselves, explore books and stories, experiment with writing, and listen and learn together (Illinois Early Learning and Development Standards, 2013).

Closely related to language development, early literacy encompasses the knowledge, skills, and attitudes a child develops about reading and writing from birth through early childhood. These include aspects such as oral language, understanding that writing can convey meaning, basic alphabet knowledge, and early phonological awareness (Whitehurst & Lonigan, 1998). The process of early literacy reveals the connection between children's pre-literacy abilities and the skills required for reading. Pre-skills including spoken language, vocabulary, phonological awareness, visual discrimination, letter recognition, print awareness, and comprehension are anticipated of children during this time (Gupta, 2009).

The aim of early literacy is not to teach children how to read and write, but to raise their awareness of these. Literacy refers to all activities that include speaking, listening, reading, writing, and oral and written assessment (Inbar-Lourie, 2017). Children have many informal experiences related to early literacy before they start school (Silinskas et al., 2020). These experiences, initiated by the child or other people, may include talking, singing, pretending to read stories, doodling and drawing (Sulzby et al., 1991). With these informal experiences, the child can begin to explore many purposes of literacy (Neuman & Knapczyk, 2022).

The level of language skills that the child has in the preschool period and the accumulation that will support the literacy process affect the child's quality of learning to read and write in primary school and his/her language use skills. In this context, the accumulation transferred to the child by the teacher

in the preschool period is important for the child's literacy success in the following years (Celenk, 2008; Dickinson & Smith, 1994; Taşkın et al., 2015; Yalçıntaş Sezgin et al., 2019). Preschool teachers' beliefs about literacy and their knowledge about literacy are related to the educational practices offered by teachers and the literacy skills of preschool children (Besser-Biron et al., 2024).

There is limited research on preschool teachers' beliefs about teaching language and literacy to children, as well as their conceptual understanding of children's language and literacy development (Lynch & Owston, 2015) and their beliefs about content areas (Lee & Ginsburg, 2007). However, it has been determined that teachers cannot be trained in a qualified manner in the field of first reading and writing preparation, that there are deficiencies in practices, that they cannot follow current developments in first reading and writing preparation studies, that they cannot use the methods and techniques related to first reading and writing preparation studies appropriately (Akbaba Altun et al., 2014; Uyanık Balat & Artan, 2004) and that they need in-service training (Karadağ, 2023).

From this point of view, the aim of the study is to determine the competence perceptions of preschool teachers regarding literacy preparation activities and to make recommendations for future studies based on the results of the study.

Method

Research Model

A descriptive survey model was used in this study. It is a model frequently used in educational studies to learn the attitudes, beliefs and thoughts of the majority represented on the determined subject (McMillan & Schumacher, 2010). The survey model consists of a process aimed at revealing the characteristics of the individuals included in the study (Büyüköztürk et al., 2016). Therefore, it was determined that the most appropriate model for this study, which was conducted to determine preschool teachers' perceptions of competence regarding literacy activities, was the descriptive survey model.

Sampling

The sample of the study consisted of 332 preschool teachers working in official and private kindergartens and nursery classes affiliated with the Ministry of National Education located within the borders of Adana province, Çukurova, Seyhan and Yüreğir districts in the fall semester of the 2020-2021 academic year. Since this study aims to determine the competence perceptions of preschool teachers regarding literacy preparation activities, convenience sampling method was preferred to apply. Convenience sampling method is a method that accelerates the research. The

researcher selects a situation that is close and easy to access. (Kılıç, 2013). Demographic information about the teachers participating in the study is given as below (see Table 1).

Table 1. Demographic information of preschool teachers participating in the study

	n	%
<i>Gender</i>		
Female	228	68.7
Male	104	31.3
<i>Teacher's age</i>		
21-30 ages	230	69.2
31-40 ages	76	22.9
41 ages and older	26	7.9
<i>Teacher's professional seniority</i>		
1-5 years	201	60.5
6-10 years	82	24.7
11-20 years	40	12.0
21-30 years	9	2.7
<i>Type of school worked in</i>		
Kindergarten attached to primary school	204	61.4
Independent kindergarten	128	38.6
<i>Age group served</i>		
36-48 months	96	28.9
49-60 months	110	33.1
61-72 months	126	38.0
<i>Total</i>	332	100.0

Table 1 provides demographic information about the teachers who participated in the study. Accordingly, it was determined that (% 68.7) of the preschool teachers who participated in the study were female and (% 31.3) were male. The age group distribution of the teachers was as follows; (% 69.2) was between 21-30 years of age, (% 22.9) was between 31-40 years of age, and (% 7.9) was 41 years of age and above. Four teachers in the +50 age group were included in the group of teachers who were 41 years of age and above. When the professional seniority of the teachers in their professions was examined, it was determined that (% 60.5) had 1-5 years, (% 24.7) had 6-10 years, (% 12.0) had 11-20 years, and (% 2.7) had 21-30 years. It was determined that 61.4% of the teachers worked in kindergartens affiliated with primary education, and 38.6% of them worked in independent kindergartens. When the age groups in which the teachers worked were examined, it was concluded that 28.9% of them were in the 36-48 month group, 33.1% in the 49-60 month group, and 38.0% in the 61-72 month group, respectively.

Data Collection Process

The data of the study were collected in the fall semester of the 2020–2021 academic year after obtaining the necessary permissions from the Adana Provincial Directorate of National Education and Aksaray University Human Research Ethics Committee. Additionally, verbal consent was obtained from the participants. The data were collected from preschool teachers who became volunteered to participate in the study and who work in schools affiliated to the Adana province center, Seyhan, Çukurova and Yüreğir districts. The “*Personal Information Form*” and the “*Scale for Determining the Competencies of Preschool Teachers Regarding Literacy Preparation Activities*” were applied to the participating teachers within the scope of the research. The data were collected through google forms.

Data Collection Tools

Personal Information Form: This form, prepared by the researcher, consists of six questions aimed at determining the teachers' gender, age, professional seniority, type of school they work in, and age group they teach in order to reveal the teachers' demographic information.

Scale for Determining the Competencies of Preschool Teachers Regarding Literacy Preparation Activities: This scale was developed by Bay (2008). “The scale aims to determine teachers' competencies regarding preschool literacy preparation activities” The Cronbach Alpha internal consistency coefficient calculated for the reliability of the general part of the scale was obtained as .89. The scale is a Likert-type five-point rating scale consisting of 33 items. The scale consists of 8 factors. Factor 1 “Attention and Memory Studies” consists of 6 items. Factor 2 “Visual Perception Studies” consists of 6 items. Factor 3 “Physical Readiness” consists of 4 items. Factor 4 “Studies on Using Turkish Correctly” consists of 3 items. Factor 5 “Problem-Solving Activities” consists of 3 items. Factor 6 “Verbal Self-Expression” consists of 4 items. Factor 7 “Studies on Managing Relationships with Others” consists of 4 items. Factor 8 “Distinguishing Sounds” consists of 3 items. Each factor measures a different construct. The table below shows the scale factors and the number of items for each factor.

Table 2. Scale factors and items number

Scale Factors	Item numbers
Attention and Memory Studies	6
Studies on Visual Perception	6
Physical Readiness	4
Studies on Using Turkish Correctly	3
Problem-Solving Activities	3
Verbal Self-Expression	4
Studies on Managing Relationships with Others	4
Distinguishing Sounds	3

Analysis of Data

SPSS 23.0 package program was used for the statistical analysis of the data. Categorical measurements were summarized as number and percentage, continuous measurements were summarized as mean and standard deviation (median and minimum-maximum where necessary). In order to determine whether the parameters in the study showed normal distribution, skewness and kurtosis values of scale scores were examined. In paired group analyses of parameters showing normal distribution, independent student t-test was used, and One-Way ANOVA test was used in more than two group analyses. Tukey test, one of the Post Hoc tests, was used to determine the source of the difference between the groups of variables with more than two groups. Pearson and Spearman's rho correlation tests were used to determine the relationship between the scales. Statistical significance level was used as 0.05 in the tests performed.

Findings

Table 3 shows the mean, standard deviation, median, minimum and maximum values of the “*Scale for Determining the Competencies of Preschool Teachers Regarding Literacy Preparation Activities*”

Table 3. Descriptive statistics

	Number of items	Mean±Ss	Median	Min-Max
Factor 1: Attention and Memory Studies	6	17,2±7,2	19	6-30
Factor 2: Studies on Visual Perception	6	25,8±3,7	26	11-30
Factor 3: Physical Readiness	4	16.7±1,8	17	9-20
Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly	3	13,2±1,9	13	3-15
Factor 5: Problem-Solving Activities	3	13,1±1,8	13	6-15
Factor 6: Verbal Self-Expression	4	17,8±2,4	18	6-20
Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others	4	17,9±2,4	18	7-20
Factor 8: Distinguishing sounds	3	12,9±2,1	13	4-15
Total Scale Size	33	134,6±13,5	135	62-163

Accordingly, the sub-scales of the “*Scale for Determining the Competencies of Preschool Teachers Regarding Literacy Preparation Activities*” of the teachers who participated in the study; ‘Factor 1: Attention and Memory Activities’, ‘Factor 2: Studies on Visual Perception’, ‘Factor 3: Physical Readiness’, ‘Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly’, ‘Factor 5: Problem Solving Activities’,

‘Factor 6: Verbal Self-Expression’, ‘Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others’, ‘Factor 8: Distinguishing Sounds’, ‘Total Scale Size’ scale score averages, standard deviation, minimum, maximum and median values were above the average. The high scores obtained as a result of the study show that teachers have high perceptions of competence in reading and writing readiness studies.

Table 4. Skewness, kurtosis and Cronbach alpha reliability coefficient values of the scale

	Skewness	Kurtosis	Parametric/Non Parametric	Cronbach alpha reliability coefficient
Factor 1: Attention and Memory Studies	-0.209	-1.269	Parametric	0.886
Factor 2: Studies on Visual Perception	-0.973	1.452	Parametric	0,859
Factor 3: Physical Readiness	-1,138	1,514	Parametric	0,707
Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly	-1,258	3,435	Non Parametric	0,784
Factor 5: Problem-Solving Activities	-1,016	1,287	Parametric	0,745
Factor 6: Verbal Self-Expression	-1,378	3,222	Non Parametric	0,822
Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others	-1,350	2,216	Non Parametric	0,832
Factor 8: Distinguishing Sounds	-1,258	2,034	Non Parametric	0,793
Total Scale Size	-0,930	4,116	Non Parametric	0,865

According to Table 4, it was determined that the skewness and kurtosis values of the sub-scale scores of the “*Scale for Determining the Competencies of Preschool Teachers Regarding Literacy Preparation Activities*”, which are the sub-scales of the scale; ‘Factor 1: Attention and Memory Activities’, ‘Factor 2: Studies on Visual Perception’, ‘Factor 3: Physical Readiness’ and ‘Factor 5: Problem Solving Activities’ were between -2 and +2; it was concluded that the relevant scale scores showed a normal distribution. In order for variables to be accepted as normally distributed, the skewness and kurtosis values of the scale score averages must be between +2 and -2 (George and Mallery 2010). It was determined that the skewness and kurtosis values of the average scores of ‘Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly’, ‘Factor 6: Verbal Self-Expression’, ‘Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others’, ‘Factor 8: Distinguishing Sounds’ and ‘Total Scale Size’ used in the study were not in the range of -2 to +2; it was understood that the relevant scale scores did not show a normal distribution.

Table 5. Examining the differences between teachers' gender variable and scale scores

	Female (n=228)	Male (n=104)	t/u	p
	Mean±Ss	Mean±Ss		
Factor 1: Attention and Memory Studies	16,7±7,2	18,3±7,1	t: -1,882	0,061
Factor 2: Studies on Visual Perception	26,0±3,4	25,2±4,2	t: 1,999	0,046*
Factor 3: Physical Readiness	16,8±1,8	16,6±1,9	t: 0,852	0,395
Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly	13,3±1,8	12,9±1,9	u: -1,352	0,176
Factor 5: Problem-Solving Activities	13,1±1,8	13,2±1,7	t: -0,301	0,764
Factor 6: Verbal Self-Expression	17,9±2,3	17,4±2,4	u: -2,025	0,043*
Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others	18,0±2,3	17,6±2,5	u: -1,730	0,084
Factor 8: Distinguishing Sounds	12,9±2,1	12,9±2,1	u: -0,074	0,941
Total Scale Size	134,8±13,0	134,2±14,4	u: -0,025	0,980

According to Table 5, it was determined that the mean scores of female teachers in the 'Studies on Visual Perception' and 'Verbal Self-Expression' sub-scales were higher than those of male teachers ($p < 0,05$). In addition, no significant difference was found between the other sub-scales and the gender variable ($p > 0,05$).

Table 6. Examining the differences between the teacher age group variable and scale scores

	21-30 years old (1)	31-40 years old (2)	41 years old and above+ (3)	χ^2/F	p	Compare
	Mean±Ss	Mean±Ss	Mean±Ss			
Factor 1: Attention and Memory Studies	18,0±7,0	16,7±8,0	15,3±6,7	F: 1,209	0,306	
Factor 2: Studies on Visual Perception	25,8±3,8	25,7±3,7	25,3±3,4	F: 0,189	0,904	
Factor 3: Physical Readiness	16,8±1,7	16,9±1,8	16,5±1,9	F: 0,459	0,711	
Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly	13,1±2,0	13,1±1,8	13,7±1,2	χ^2 : 1,366	0,714	
Factor 5: Problem-Solving Activities	13,2±2,0	13,1±1,6	13,4±1,6	F: 0,294	0,829	
Factor 6: Verbal Self-Expression	17,8±2,5	17,4±2,2	18,5±1,8	χ^2 : 6,574	0,087	
Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others	18,0±2,2	17,8±2,6	18,5±1,8	χ^2 : 2,165	0,539	
Factor 8: Distinguishing Sounds	13,0±2,0	12,5±2,1	13,6±1,7	χ^2 : 7,986	0,046*	3-1; $p=0,038$ 3-2; $p=0,047$
Total Scale Size	135,8±12,5	133,0±14,1	137,7±11,8	χ^2 : 1,995	0,574	

According to Table 6, while a significant difference was found between the age groups of the preschool teachers participating in the study and the "Sound Discrimination Studies" sub-scale scores ($p < 0,05$); no significant difference was found between the age groups and the 1st Factor, 2nd Factor, 3rd Factor, 4th Factor, 5th Factor, 6th Factor, 7th Factor and the total scale size ($p > 0,05$). It was concluded that no application rate was observed in relation to the age variable for these sub-scales. It was concluded that the "Sound Discrimination Studies" sub-scale score averages of preschool teachers aged 41 and over were higher than the scale score averages of kindergarten teachers aged

21-30 and 31-40. As teachers get older, they get to know their students better due to their experience and can carry out more equipped educational activities. For these reasons, it can be concluded that their perception of competence increases in direct proportion to their age.

Table 7. Results of the differences between the teachers' professional seniority variable and scale scores

	1-5 years (1)	6-10 years (2)	11 years and above + (3)	χ^2/F	p	Compare
	Mean±Ss	Mean±Ss	Mean±Ss			
Factor 1: Attention and Memory Studies	17,2±7,1	18,9±7,0	14,4±7,1	F:6,186	0,002**	1-3; p=0,034 2-3; p=0,001
Factor 2: Studies on Visual Perception	25,8±3,8	25,7±3,8	25,8±3,1	F:0,042	0,959	
Factor 3: Physical Readiness	16,6±2,0	16,9±1,5	16,9±1,5	F:1,039	0,355	
Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly	13,1±1,9	13,1±1,7	13,5±1,4	χ^2 :1,583	0,453	
Factor 5: Problem-Solving Activities	13,1±1,9	13,2±1,5	13,2±1,8	F:0,016	0,984	
Factor 6: Verbal Self-Expression	17,8±2,5	17,6±2,4	17,9±1,8	χ^2 :0,866	0,648	
Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others	17,8±2,5	17,8±2,3	18,3±2,1	χ^2 :1,068	0,586	
Factor 8: Distinguishing Sounds	12,9±2,2	12,8±2,0	13,1±1,8	χ^2 :0,713	0,700	
Total Scale Size	134,4±14,0	135,9±13,6	133,1±10,5	χ^2 :2,896	0,235	

According to Table 7, while a significant difference was found between the professional seniority variables and the “Attention and Memory Studies” sub-scale scores of the kindergarten teachers participating in the study ($p < 0.05$); no significant difference was found between the professional seniority variable and the other scale scores ($p > 0.05$). The source of the difference found between the professional seniority and the “Attention and Memory Studies” sub-scale dimensions was examined with the Post Hoc Tukey test. It was concluded that the “Attention and Memory Studies” sub-scale score averages of preschool teachers who worked as preschool teachers for 11 years and above were lower than the scale score averages of preschool teachers who worked between 1-5 years and 6-10 years.

Table 8. Results of differences between the type of school where teachers work and scale scores

	Kindergarten attached to primary school	Independent kindergarten	t/u	p
	Mean±Ss	Mean±Ss		
Factor 1: Attention and Memory Studies	17,8±7,4	16,2±6,8	t:1,950	0,052
Factor 2: Studies on Visual Perception	25,9±3,8	25,6±3,6	t:0,813	0,417
Factor 3: Physical Readiness	16,9±1,7	16,5±1,9	t:2,076	0,039*
Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly	13,2±1,8	13,1±1,9	u:-0,569	0,569
Factor 5: Problem-Solving Activities	13,2±1,7	12,9±1,9	t:1,234	0,218
Factor 6: Verbal Self-Expression	17,8±2,3	17,8±2,4	u:-0,135	0,893
Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others	17,9±2,4	17,8±2,4	u:-0,252	0,801
Factor 8: Distinguishing Sounds	13,0±2,0	12,7±2,2	u:-1,484	0,138
Total Scale Size	135,8±13,6	132,6±13,0	u:-2,345	0,019*

According to Table 8, a significant difference was found between the mean scores of the ‘Physical Readiness’ and ‘Total Scale Dimension’ sub-scales of the teachers working in kindergartens affiliated to primary schools and the teachers working in independent kindergartens ($p < 0.05$). Additionally, no significant difference was found between the other sub-scale score averages and the type of school where teachers work ($p > 0.05$).

Table 9. Results of differences between children's age group variable and scale scores

	36-48 month (1)	49-60 month (2)	61-72 month	χ^2/F	p	Compare
	Mean±Ss	Mean±Ss	Mean±Ss			
Factor 1: Attention and Memory Studies	18,1±6,9	18,3±7,4	17,4±7,1	F:3,124	0,177	
Factor 2: Studies on Visual Perception	26,9±3,1	26,1±4,2	27,1±3,2	F:2,121	0,189	
Factor 3: Physical Readiness	17,3±1,8	17,0±2,4	17,5±1,1	F:1,258	0,911	
Factor 4: Studies on Using Turkish Correctly	13,4±1,1	13,1±2,4	13,7±1,1	χ^2 :7,181	0,192	
Factor 5: Problem-Solving Activities	13,7±1,7	12,9±2,4	13,8±1,4	F:3,187	0,041*	3-2; p=0,032
Factor 6: Verbal Self-Expression	17,1±3,4	17,8±2,1	18,0±1,7	χ^2 :4,188	0,241	
Factor 7: Studies on Managing Relationships with Others	18,7±1,8	17,8±2,1	18,9±2,0	χ^2 :7,154	0,031*	3-2; p=0,007
Factor 8: Distinguishing Sounds	12,8±2,1	12,4±2,5	13,4±1,9	χ^2 :1,811	0,711	
Total Scale Size	137,2±8,4	131,9±14,8	134,7±10,1	χ^2:8,114	0,037*	3-2; p=0,041

According to Table 9, while a significant difference was found between the variables of the age group that preschool teachers teach and the scale scores of ‘Problem Solving Activities’, ‘Studies on Managing Relationships with Others’ sub-scales and ‘Total Scale Size’ ($p < 0.05$), no significant difference was found between the variable of the age group that preschool teachers teach and the other scale scores ($p > 0.05$). According to the analysis, it was determined that the source of the

difference detected between the age group variable and the scale dimensions of ‘Problem-Solving Activities’ sub-scale, ‘Total Scale Size’ and ‘Studies for Managing Relationships with Others’ is due to the fact that the teachers of the 61-72 month group had higher ‘Studies for Problem Solving’ and ‘Total Scale Size’ scale score averages than the teachers of the 49-60 month group. In addition, it was understood that the difference detected between the sub-scale scores of “Studies on Managing Relationships with Others” was due to the fact that the teachers of the 61-72 month group had higher scale score averages than the teachers of the 49-60 month group.

Conclusion, Discussion and Recommendations

This study was conducted to determine whether the scores obtained from the “*Scale for Determining the Competencies of Preschool Teachers Regarding Literacy Preparation Activities*” differ according to the age, gender, professional seniority of the teacher and the age group of the children.

As a result of the research, it was determined that the average scores of female preschool teachers from the subscales of “Studies on Visual Perception” and ‘Verbal Self-Expression’ were higher than those of male teachers. In addition, no significant difference was found between the other sub-factors and the gender variable.

According to another finding, while a significant difference was found between the age groups of the preschool teachers participating in the study and the “Distinguishing Sounds” sub-scale scores, no significant difference was found between the age groups and other sub-scales. It was concluded that the “Distinguishing Sounds” sub-scale score averages of preschool teachers aged 41 and over were higher than the scale score averages of kindergarten teachers aged 21-30 and 31-40. As teachers get older, they get to know their students better due to their experience and can carry out more equipped educational activities. For these reasons, it can be concluded that their perception of competence increases in direct proportion to their age. In a similar study, Karadağ (2023) found that there was a significant difference between the arithmetic means of the “Distinguishing Sounds” sub-dimension and the teacher’s age. When the results of the two studies are considered together, it can be said that as the age of preschool teachers increases, they have more experience in literacy preparation and plan activities accordingly. However, Bay and Alisinanoğlu (2012) did not find a significant relationship in the perception of competence of kindergarten teachers regarding literacy preparation activities according to the age factor.

According to another result, while there was a significant difference between the professional seniority variables of the teachers and the “Attention and Memory Studies” sub-scale scores, there was no significant difference between the professional seniority variable and the other subscale scores. In addition, it was concluded that the “Attention and Memory Studies” sub-scale score

averages of preschool teachers who have been in the teaching profession for 11 years and over were lower than the scale score averages of preschool teachers who have been in the teaching profession for 1-5 years and 6-10 years. In a similar study, Denli (2022) found that educators' early literacy beliefs and their perceptions of adequacy regarding literacy preparation studies showed a significant difference in favour of those with less professional seniority according to the professional seniority variable.

As a result of the research, a significant difference was found between the mean scores of teachers working in kindergarten classes attached to primary schools and independent kindergartens from the subscales of “Physical Readiness” and ‘Total Scale Size’. Accordingly, the mean scores of teachers working in kindergarten classes attached to primary schools were higher than those of teachers working in independent kindergartens. According to some study results, kindergarten classes affiliated with primary schools may have more stimulants than independent kindergartens. This situation may contribute positively to the development of children's skills, the increased academic success and the development of independent behaviour (Stipek et al., 1995). Indeed, according to Saracho (2004), literacy that emerges in a rich play environment can provide endless opportunities for teachers to practice reading, writing, speaking and listening. Therefore, it is thought that preschool teachers working in kindergarten classes attached with primary schools give more importance to the sub-dimension of literacy preparation, 'Physical Readiness’, compared to those working in independent kindergartens, depending on the stimulants in school.

According to the results of the research, while a significant difference was found between the age group variable in which preschool teachers work and the sub-scale scores of “Problem-Solving Activities”, “Studies on Managing Relationships with Others”, no significant difference was found between the other subscale scores. Consistent with the analyses conducted, the “Problem-Solving Activities” and ‘Total Scale Size’ sub-scale mean scores of teachers working with the 61-72 month group were higher than those of teachers working with the 49-60 month group. It is thought that this situation is affected by the fact that teachers working with older age groups plan more activities to prepare children for primary school and prepare more activities that support children's academic skills.

Özen and Erkul Hatipoğlu (2018) concluded as a result of their research that preschool teachers carry out a limited variety of activities within the scope of preparing children for reading and writing, that they mostly prefer to do these activities at the desk, and that they prefer teacher-centered activities. Similarly, Uluğ and Tekmen (2023) determined that preschool teachers mostly carry out teacher-centered activities focused on concept learning for literacy development at the desk. Moreover, in their study, Dickinson and Tabors (2001) stated that interactive book reading activities carried out by

teachers with children in preschool education institutions form a basis for children's reading and writing skills, but written materials are not given enough space in the classroom environment and not enough time is allocated for reading activities. As a result of the research conducted by Patterson (2002), a significant relationship was found between the activities carried out by teachers for literacy development and their attitudes. Considering these results, it is thought that preschool teachers should plan different activities that support children's early literacy skills such as phonological skills and print awareness. As a matter of fact, studies have emphasised the vitality of providing children with opportunities to easily access books for early literacy skills (Duyan, 2022; Dynia, et al., 2016).

Based on the research results, the following recommendations could be made;

- Teachers should increase the use of materials in the classroom and include more visually supportive activities to reinforce children's literacy preparation skills.
- Book reading hours should be held regularly to support reading preparation skills.
- Education programs can be prepared to improve preschool teachers' perceptions of literacy competence, and the effects of these programs can be monitored.

References

- Akbaba Altun, S., Şimşek Çetin, Ö., & Bay, D. N. (2014). Okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına yönelik öğretmen görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1). <https://doi.org/10.12780/UUSB281>.
- Allen, L.R., & Kelly, B.B., (editors). (2015). *Transforming the workforce for children birth through age 8: A unifying foundation*. Washington (DC): National Academies Press (US); July, 23. 4, *Child Development and Early Learning*. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK310550/>.
- Artemis, P. M., & Vlachos, F. M. (2014). Which specific skills developing during preschool years predict the reading performance in the first and second grade of primary school?. *Early Child Development and Care*, 184(11), 1706-1722. DOI:10.1080/03004430.2013.875542.
- Bay, N. (2008). Anasınıfı öğretmenlerinin okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin yeterlilik algılarının belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bay, D. & Alisinanoğlu, F. (2010). The validity and reliability study of the efficiency perceptions scale of preschool teachers' literacy preparation studies. *Journal of Theoretical Educational Science*, 3 (1), 111-123.
- Bernard, H. R. (2017). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches*. Rowman & Littlefield.
- Besser-Biron, S., Bergman Deitcher, D., Elimelech, A., & Aram, D. (2024). Preschool teachers' literacy beliefs, their evaluations of children's writing, and their recommendations for ways to support it. *Reading and Writing*, <https://doi.org/10.1007/s11145-024-10549-0>.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. ve Kılıç, E. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (2. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2001). *Çocuk ruh sağlığı ve gelişimi: Okul öncesi dönem*. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Celenk, S. (2008). İlköğretim okulları birinci sınıf öğrencilerinin ilk okuma ve yazma öğretimine hazırlık düzeyleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 83-90.
- Dickinson, D. K., & Smith, M. W. (1994). Long-term effects of preschool teachers' book readings on low-income children's vocabulary and story comprehension. *Reading Research Quarterly*, 29(2), 104–122. <https://doi.org/10.2307/747807>
- Dickinson, D.K., & Tabors, P.O. (Eds.) (2001). *Beginning literacy with language: Young children learning at home and school*. Baltimore, MD: Brookes Publishing.
- Duyan, K. G. (2022, Ocak 18). *Anasınıfı eğitimi alan çocukların erken okuryazarlık becerileri ile ev erken okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Dynia, J. M., Brock, M. E., Logan, J. A., Justice, L. M., & Kaderavek, J. N. (2016). Comparing children with asd and their peers' growth in print knowledge. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2490-2500.
- Erdoğan, T., Özen Altınkaynak, Ş., & Erdoğan, Ö. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin okuma-yazmaya hazırlığa yönelik yaptıkları çalışmaların incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(4), 1188-1199.
- Hoff, E. (2009). Language development at an early age: Learning mechanisms and outcomes from birth to five years. *Encyclopedia on Early Childhood Development*, 1-5.
- Indrayani, N. (2016). *Language development at early childhood*. Paper presented at International Conference on Education (IECO) Proceeding, ISBN: 978-602-6988-21-8.
- Illinois Early Learning and Development Standards (2013). <https://illinoisearlylearning.org/wp-content/uploads/2017/02/ielfds.pdf> adresinden 5 Nisan 2024 tarihinde erişilmiştir.

- Karadağ, M. (2023). *Okul öncesi öğretmenlerinin okuma yazmaya hazırlık çalışmalarındaki yeterliklerinin incelenmesi: Çanakkale ili örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Kılıç, S. (2013). Örneklemeye yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44-6. 10.5455/jmood.20130325011730.
- Lee, J. S., & Ginsburg, H. P. (2007). Preschool teachers' beliefs about appropriate early literacy and mathematics education for low- and middle-socioeconomic status children. *Early Education and Development*, 18(1), 111–143. <https://doi.org/10.1080/10409280701274758>.
- Lynch, J. & Owston, R. (2015). Preschool teachers' beliefs about the teaching and learning of language and literacy: Implications for education and practice. *International Research in Early Childhood Education*, 6(1), 91-111.
- McMillan, J. H., & Schumacher, S. (2010). *Research in education: Evidence-based inquiry*. Pearson.
- Neuman, S. B., & Knapczyk, J. (2022). Early literacy in everyday settings: Creating an opportunity to learn for low-income young children. *Reading Research Quarterly*, 57(4), 1167-1186.
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*. (3. Baskı) Epsilon Yayınları: İstanbul.
- Özbay, Y. (2004). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi kuram-uygulama-araştırma*. Pegem A Yayıncılık.
- Özen Altınkaynak, Ş., & Erkul, R. (2018). Determination of pre-school teachers' competences to prepare children to literacy. *European Journal of Education Studies*, 5(6), 228-243. DOI: 10.5281/zenodo.1495032.
- Patterson, J.R. (2002). *Teacher beliefs and practices in preschool literacy instruction*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Sillinois at Chicago.
- Saracho, O. (2004). Supporting literacy-related play: roles for teachers of young children. *Early Childhood Education Journal*, 31(3), 201-205.
- Sezgin Yalçıntaş, E., Ulus, L. & Aksoy, B. A. (2019) Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin erken okur yazarlıkla ilgili sınıf içi uygulamalarının incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 1128-1146.
- Silinskas G, Sénéchal M, Torppa M and Lerkkanen M-K (2020) Home literacy activities and children's reading skills, independent reading, and interest in literacy activities from kindergarten to grade 2. *Front. Psychol.* 11:1508. DOI: 10.3389/fpsyg.2020.01508.
- Sulzby, E., & Teale, W. (1991). Emergent literacy. In R. Barr, M. L. Kamil, P. B. Mosenthal & P. D. Pearson (Eds.), *Handbook of reading research* (Vol. 2, pp. 727-757). New York: Longman
- Taşkın, N., Ramazan, S., & Sak, İ. Ş. (2015). Okul öncesi dönemde okuma yazma öğretimi: Öğretmen görüşleri. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 329-338.
- The National Institute on Deafness and Other Communication Disorders (2014). Speech and language developmental milestones <https://www.nidcd.nih.gov/sites/default/files/Documents/health/voice/NIDCD-Speech-Language-Dev-Milestones.pdf> adresinden 9 Ağustos 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Uluğ, E. E., & Tekmen, B. (2023). A study on exploring preschool teacher practices and preferences in using early literacy activities. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 58, 100-116. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.1310035>.
- Uyanık Balat, G., & Artan, İ. (2004). An examination of basic concept knowledge related to school readiness of six year-olds who live in foster homes and with their families, OMEP World Council Meeting and Conference, 5-11 Ekim 2003. Proceedings, Ya-Pa Publications, İstanbul.
- Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (1998). Child development and emergent literacy. *Child Development*, 69(3), 848-872.

Kitap İncelemesi / Book Review

Kaynak gösterme / How to cite this article: Tunalıgil, V. (2024). Commendatory book critique and expanded analysis on global public health challenges for the elderly. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 73-81. <https://doi.org/10.38122/ased.1567794>

Makale Geçmişi / Article History
Alındı (Received): 15.10.2024
Kabul Edildi (Accepted): 24.12.2024

Commendatory Book Critique and Expanded Analysis on Global Public Health Challenges for The Elderly

Yaşlılara Yönelik Küresel Halk Sağlığı Sorunlarına İlişkin Kitabın Olumlu Eleştirisi ve Genişletilmiş Analiz

Verda TUNALIGİL¹

Publisher: Hipokrat Kitabevi
Publication Year: 2023
Language: Turkish
Stock Code: 9786256429512

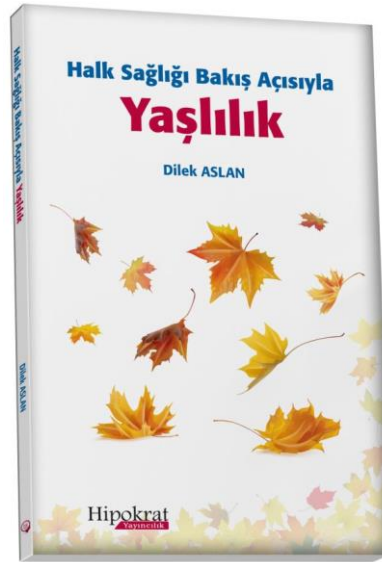
A positive critique on Professor Dilek Aslan's book on aging and public health

In her book, *Halk Sağlığı Bakış Açısıyla Yaşlılık* (A Public Health Perspective on Aging), Professor Dilek Aslan, MD, a distinguished authority in public health, provides a profound exploration of aging as a critical issue in contemporary society (Figure 1). She challenges the tendency to defer the consideration of aging with phrases like “not yet” or “a long way off,” emphasizing instead its immediate and comprehensive relevance. Professor Aslan's work brings to the forefront that old age presents unique experiences, insights, and opportunities for the transmission of wisdom to future generations, thus highlighting the urgent need for a focused understanding of aging within public health.

Professor Aslan's scholarly approach integrates insights from various disciplines within the framework of public health. The book thoroughly examines the role of aging within the broader public health landscape, addressing demographic shifts that influence health needs, essential definitions and concepts, primary determinants of aging, and the complex changes that occur throughout the aging process. It explores negative attitudes and behaviors towards the elderly, prevalent health issues in old age, healthy lifestyle practices, and, furthermore, the current state of scientific research on aging, both nationally and internationally.

¹ PhD., Presidency of Disaster Health and Emergency Medical Services, TR MoH Health Directorate of İstanbul, Türkiye, verda@post.harvard.edu, <https://orcid.org/0000-0002-4965-9231>

Figure 1. Aslan, D. (2023). Halk Sağlığı Bakış Açısıyla Yaşlılık (A Public Health Perspective on Aging).

A notable strength of the book is its reliance on evidence-based, current scientific data, which enriches the reader's understanding and establishes the work as an essential resource for public health professionals and experts in related fields. The timeliness of the book is particularly significant given the global and Turkish context, where demographic transitions are resulting in an increasing proportion of elderly individuals. This makes informed, proactive strategies in public health more critical than ever.

Professor Aslan's decision to write this book reflects her deep commitment to advancing public health through a comprehensive and scholarly examination of aging. This endeavor is particularly timely, as it addresses critical issues in gerontology at a moment when understanding and addressing the challenges of aging have never been more crucial. By investigating into negative attitudes and behaviors towards the elderly, prevalent health issues in old age, healthy lifestyle practices, and the current state of scientific research on aging, both nationally and internationally, the book provides invaluable insights into these pressing concerns. Her insights into how public health professionals can use this knowledge to improve health outcomes and address the challenges of aging are both timely and invaluable. The book is not only a critical academic contribution but also a practical guide for developing effective interventions and policies.

The book is a significant scholarly work that addresses a crucial and increasingly relevant issue with sophistication and rigor. Professor Dilek Aslan's contributions offer a profound understanding of aging and its implications for public health, emphasizing the importance of focused attention on this global challenge. This book is an essential read for scholars, practitioners, and policymakers dedicated to enhancing the quality of life for the elderly and improving health outcomes across all stages of aging (Aslan, 2023).

Having closely followed Professor Dilek Aslan's esteemed career with profound respect, this manuscript aims to offer a modest contribution to an area that aligns closely with her distinguished expertise in the major global public health challenges confronting the elderly population. This critique seeks to complement and extend the foundational perspectives presented in her invaluable book, advancing the scholarly conversation on this critical issue.

Beyond the pages: An expanded analysis of global public health challenges for the elderly, inspired by the book

Inspired by Professor Dilek Aslan's influential work, her assessments encourage public health professionals to further address the multifaceted challenges faced by the elderly worldwide. In addition, Professor Aslan's recent publication on global health (Aslan, 2024) exemplifies her sound judgment in producing extensive, merit-driven research on relevant global health issues. By building upon the foundational insights presented in her 2023 book on aging, this current analysis examines emerging trends, policy implications, and innovative solutions critical for improving the health and well-being of aging populations. Through a synthesis of current research and practice, the discussion advances the dialogue on effective strategies to address pressing issues and promote a healthier future for the elderly. The elderly population is becoming increasingly vulnerable to urgent public health threats. As global demographics shift toward an aging population, it is essential to understand how these issues affect older adults. This study explores the intersections between global public health concerns and elderly health, with a focus on pandemics, chronic diseases, antimicrobial resistance, and the impacts of escalating conflicts.

By 2050, 80% of older adults will live in low- and middle-income countries. The global population aged ≥ 60 is projected to nearly double to 2.1 billion, with those aged ≥ 80 anticipated to triple to 426 million. This rapid aging presents significant challenges for health and social systems worldwide (World Health Organization, 2022). The World Health Organization's "Decade of Healthy Ageing (2021-2030)" aims to improve the lives of older adults by addressing ageism, shifting societal attitudes, enhancing environments, and strengthening health and social systems. The initiative seeks to promote healthier, more inclusive, and dignified lives for older people worldwide (World Health Organization, n.d.).

In 2023, the countries with the highest percentages of their populations aged ≥ 65 were led by Monaco, where 36% of the population falls into this age bracket. Japan followed with 29%, while Portugal and Bulgaria each reported 24%. Italy had 23% of its population over 65, and Germany, France, Greece, and Sweden all had 22%. Spain, Austria, Finland, and Denmark were next, each with 21% of their

populations ≥ 65 . Norway and Switzerland had 20% in this age group, along with Belgium and the Netherlands. The United Kingdom and Canada each had 19%, and the United States had 17% of its population aged ≥ 65 . These percentages reflect the varying degrees of aging populations across different nations (Dyvik, 2024).

In 2023, Türkiye's elderly population reached 8,722,806, marking a 21.4% increase from 2018, with the proportion of elderly in the total population rising from 8.8% in 2018 to 10.2% in 2023 according to TurkStat's Address Based Population Registration System. Of this elderly population, 44.5% were male and 55.5% were female. The age distribution showed that 64.0% were aged 65-74, 28.1% were 75-84, and 7.9% were ≥ 85 , with 6,609 centenarians constituting 0.1% of the elderly population. Türkiye is experiencing significant demographic changes, with the median age increasing from 32.0 in 2018 to 34.0 in 2023, and the elderly dependency ratio rising to 15.0% according to TurkStat's 2018 Population Projections. This ratio is projected to increase substantially in the coming decades. Globally, Türkiye ranks 67th out of 184 countries by the proportion of elderly, which is 10.0% while Japan, Italy, and Finland have the highest proportions as noted by the United Nations World Population Prospects (Turkish Statistical Institute, 2023).

Older adults are at an elevated risk for severe outcomes resulting from infectious diseases such as COVID-19 and influenza, due to their often compromised immune systems and the higher prevalence of comorbid conditions that contribute to increased susceptibility to complications and mortality (Farshbafnadi et al., 2021; Chatterjee et al., 2023). Effective strategies for safeguarding and managing the health of older adults during pandemics are imperative. These strategies should include prioritizing vaccination efforts and implementing health interventions specifically tailored to the needs of this population (Zhang et al., 2022). The increasing prevalence of antimicrobial resistance presents significant risks for older adults, who frequently rely on antibiotics for treating infections. Resistance can, additionally, result in treatment failures and severe health outcomes (Ventola, 2015). Addressing antimicrobial resistance through improved stewardship practices, research advancements, and robust policies is essential to protecting the health of elderly individuals (Soraci et al., 2023; Majumder et al., 2020).

The prevalence of chronic diseases such as obesity, hypertension, and cardiovascular conditions among older adults is well-documented and exacerbates their overall health burden. Research is ongoing to identify new indicators for these conditions and to better understand their impacts on health (Sun & Li, 2023). Chronic conditions, including heart disease, diabetes, and cancer, require complex, continuous management (Barajas-Nava *et al.*, 2022). These challenges are further compounded by disruptions in health care access and economic instability, which can affect financial resources for elderly individuals, including pensions and health care funding. Economic instability

from conflicts and other global challenges can reduce their ability to access necessary services and support (McMaughan *et al.*, 2020; Tang *et al.*, 2022). Strengthening economic policies and social safety nets is essential to safeguarding elderly populations during periods of instability.

Access to health care services is a critical issue for the elderly, who may encounter barriers such as transportation difficulties, financial constraints, and limited facility availability (Hossen *et al.*, 2023; Mohd Rosnu *et al.*, 2022). These barriers are exacerbated in low- and middle-income countries, leading to significant disparities in health outcomes. Socioeconomic factors play a crucial role in influencing both health and health care access for older adults. Addressing these challenges requires increased financial investment and targeted actions to improve access and reduce disparities (McMaughan *et al.*, 2020). Conflicts and crises can further disrupt health care systems, affecting the ability of elderly individuals to receive routine care and manage chronic conditions. Such disruptions exacerbate health problems and increase vulnerability, highlighting the need for resilient health care systems and effective emergency response strategies (Arage *et al.*, 2023).

Older adults are particularly susceptible to environmental health risks, including extreme temperatures, air pollution, and poor water quality. These environmental factors can aggravate pre-existing health conditions and introduce new health risks. Implementing targeted interventions and policies to address environmental health concerns is essential for mitigating their impact on elderly populations (United States National Research Council Committee on Chemical Toxicology and Aging, 1987). The mental health of older adults is frequently underappreciated despite being significantly impacted by social isolation, cognitive decline, and age-related stressors. These issues are further exacerbated by difficulties in accessing appropriate mental health care, making it crucial to enhance services and support systems for the elderly to effectively address these challenges (Reynolds *et al.*, 2022). The mental health impact of conflict and displacement further intensifies issues such as depression and anxiety among older adults (Charlson *et al.*, 2019). The trauma and stress associated with these situations disproportionately affect older adults, exacerbating age-related mental health issues (Hansen *et al.*, 2020).

Elderly individuals in conflict zones face severe challenges related to displacement, including mobility difficulties and the need for specialized care, which complicate their access to health services. Older adults are often neglected in humanitarian crises, with more immediate needs taking precedence. It is essential for humanitarian efforts to prioritize the needs of older adults in crisis situations to mitigate adverse health impacts (van Boetzelaer *et al.*, 2023). In conflict situations, elderly populations experience heightened mortality and morbidity due to health care disruptions and

increased exposure to health risks. Mitigation strategies should focus on improving access to care, ensuring continuity of treatment, and providing targeted support during crises (Arage *et al.*, 2023).

Table 1. Overview of major global public health challenges for the elderly population.

Issue	Description	Strategies for Management
Infectious diseases	Elevated risk of severe outcomes from diseases like COVID-19 and influenza due to compromised immune systems and comorbid conditions	<ul style="list-style-type: none"> - Prioritize vaccination efforts - Implement tailored health interventions for older adults
Antimicrobial resistance	Increased risk of treatment failures and severe health outcomes due to reliance on antibiotics and growing resistance	<ul style="list-style-type: none"> - Improve antimicrobial stewardship - Advance research - Implement robust policies
Chronic diseases	High prevalence of chronic conditions like obesity, hypertension, and cardiovascular diseases exacerbate health burden	<ul style="list-style-type: none"> - Continuous management of chronic conditions - Research new indicators and impacts of these conditions
Economic instability	Disruptions in access to health care and economic instability affect financial resources for older adults	<ul style="list-style-type: none"> - Strengthen economic policies - Enhance social safety nets
Access to health care	Barriers including transportation issues, financial constraints, and limited facility availability exacerbate in low- and middle-income countries	<ul style="list-style-type: none"> - Increase financial investment - Target actions to improve access and reduce disparities
Environmental health risks	Extreme temperatures, air pollution, and poor water quality can worsen pre-existing conditions and introduce new risks	<ul style="list-style-type: none"> - Implement targeted interventions - Develop policies to address environmental health concerns
Mental health	Social isolation, cognitive decline, and age-related stressors impact mental health, exacerbated by difficulties in accessing care	<ul style="list-style-type: none"> - Enhance mental health services and support systems - Address impacts of conflict and displacement
Challenges in conflict zones	Severe challenges such as mobility difficulties and specialized care needs in crisis situations, likely to be encountered by older adults	<ul style="list-style-type: none"> - Prioritize older adults in humanitarian efforts - Ensure continuity of care and targeted support during crises

This overview addresses major global public health challenges for the elderly, focusing on critical areas such as pandemics, chronic diseases, antimicrobial resistance, and healthcare access. It highlights how these issues disproportionately affect older adults and includes environmental health, mental health, health inequities, and the impacts of displacement. Each challenge's implications are discussed, along with strategies for mitigation and key references for further reading. The aim is to provide a comprehensive assessment of urgent issues and potential solutions for improving elderly health and well-being during crises (Table 1).

Conclusion

Professor Dilek Aslan's 2023 book on aging and her 2024 book on global health are not merely academic endeavors. These works are also clarion calls for urgent action. The insights presented into the complexities of aging compel gerontologists, public health experts, and professionals in related fields to confront and embrace the transformative potential of an aging population. The expanded analysis further galvanizes the call to action by revealing the formidable global public health challenges faced and conclusively highlighting the need for comprehensive strategies to address these issues.

At the crossroads of demographic change, this moment must be seized to champion innovative solutions and compassionate policies. The issues at hand, including pandemics, antimicrobial resistance, and chronic diseases, require not just attention but relentless commitment. The goal is to forge a future where the dignity and well-being of the elderly are paramount, health systems are resilient and equitable, and every individual's later years are marked by health, respect, and opportunity.

This is a call to action to harness today's insights and build a more just and effective public health response. Rising to the challenge involves turning collective knowledge into meaningful change and ensuring the promise of a healthier, more inclusive world for the elderly becomes a reality.

Acknowledgement

The entirety of the research study, including the literature review, research idea conceptualization, methodology development, analysis, results interpretation, critical discussion, and conclusion formulation were conducted solely by the author. This work utilized the free OpenAI GPT-4o technology in a nearly negligible capacity. Its application was confined to minor tasks such as paraphrasing, section partitioning, standardizing the reference list, finding synonyms for no more than ten words, and correcting inadvertent typographical errors.

References

- Arage, M. W., Kumsa, H., Asfaw, M. S., *et al.* (2023). Exploring the health consequences of armed conflict: The perspective of Northeast Ethiopia, 2022: A qualitative study. *BMC Public Health*, 23(1), 2078. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16983-z>
- Aslan, D. (2023). *Halk Sağlığı Bakış Açısıyla Yaşlılık* (A Public Health Perspective on Aging) (1st ed.). Hipokrat Kitabevi. ISBN 9786256429512.
- Aslan, D. (2024). *Küresel Sağlık* (Global Health) (1st ed.). Hipokrat Kitabevi. ISBN 9786256169081.
- Barajas-Nava, L. A., Garduno-Espinosa, J., Mireles Dorantes, J. M., *et al.* (2022). Models of comprehensive care for older persons with chronic diseases: A systematic review with a focus on effectiveness. *BMJ Open*, 12(8), e059606. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-059606>
- Charlson, F., van Ommeren, M., Flaxman, A., *et al.* (2019). New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: A systematic review and meta-analysis. *The Lancet*, 394(10194), 240-248. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(19\)30934-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(19)30934-1)
- Chatterjee, S., Nalla, L. V., Sharma, M., *et al.* (2023). Association of COVID-19 with comorbidities: An update. *ACS Pharmacology & Translational Science*, 6(3), 334-354. <https://doi.org/10.1021/acsptsci.2c00181>
- Dyvik, E. H. (2024, July 4). Countries with the largest percentage of total population over 65 years, 2023. *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/264729/countries-with-the-largest-percentage-of-total-population-over-65-years/>
- Farshbafnadi, M., Kamali Zonouzi, S., Sabahi, M., *et al.* (2021). Aging & COVID-19 susceptibility, disease severity, and clinical outcomes: The role of entangled risk factors. *Experimental Gerontology*, 154, 111507. <https://doi.org/10.1016/j.exger.2021.111507>
- Hansen, M. C., Ghafoori, B., & Diaz, M. (2020). Examining attitudes towards mental health treatment and experiences with trauma: Understanding the needs of trauma-exposed middle-aged and older adults. *Journal of Community Psychology*, 48(5), 1452-1468. <https://doi.org/10.1002/jcop.22339>
- Hossen, M. S., Sohel, M. S., Horaira, G. A., *et al.* (2023). Exploring barriers to accessing health care services for older indigenous people in the Chittagong Hill Tract, Bangladesh. *AIMS Public Health*, 10(3), 678-697. <https://doi.org/10.3934/publichealth.2023047>
- Majumder, M. A. A., Rahman, S., Cohall, D., *et al.* (2020). Antimicrobial stewardship: Fighting antimicrobial resistance and protecting global public health. *Infectious Disease Reports*, 12(1), 4713-4738. <https://doi.org/10.2147/IDR.S290835>
- McMaughan, D. J., Oloruntoba, O., & Smith, M. L. (2020). Socioeconomic status and access to health care: Interrelated drivers for healthy aging. *Frontiers in Public Health*, 8, 231. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.00231>
- Mohd Rosnu, N. S., Singh, D. K. A., Mat Ludin, A. F., *et al.* (2022). Enablers and barriers of accessing health care services among older adults in South-East Asia: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(12), 7351. <https://doi.org/10.3390/ijerph19127351>
- Reynolds, C. F. III, Jeste, D. V., Sachdev, P. S., *et al.* (2022). Mental health care for older adults: Recent advances and new directions in clinical practice and research. *World Psychiatry*, 21(3), 336-363. <https://doi.org/10.1002/wps.20996>
- Soraci, L., Cherubini, A., Paoletti, L., *et al.* (2023). Safety and tolerability of antimicrobial agents in the older patient. *Drugs & Aging*, 40(6), 499-526. <https://doi.org/10.1007/s40266-023-01019-3>
- Sun, X., & Li, X. (2023). Editorial: Aging and chronic disease: Public health challenge and education reform. *Frontiers in Public Health*, 11, 1175898. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1175898>
- Tang, B., Li, Z., Hu, S., & Xiong, J. (2022). Economic implications of health care burden for elderly population. *Inquiry*, 59, 469580221121511. <https://doi.org/10.1177/00469580221121511>

- Turkish Statistical Institute. (2023). *Elderly statistics*, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2023-53710&dil=2> Accessed December 20, 2024
- United States National Research Council Committee on Chemical Toxicology and Aging. (1987). Chapter 6: Environmental effects on age-associated diseases and changes in organ function. In *Aging in today's environment*. Washington, DC: United States National Academies Press. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK218722/#ddd00083>
- Ventola, C. L. (2015). The antibiotic resistance crisis: Part 1: Causes and threats. *P&T*, 40(4), 277-283.
- World Health Organization. (2022, October 1). *Ageing and health*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> Accessed December 20, 2024.
- World Health Organization. (n.d.). *Decade of healthy ageing*. <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing> Accessed December 20, 2024
- Zhang, Y., Wang, Y., Ning, G., *et al.* (2022). Protecting older people: A high priority during the COVID-19 pandemic. *The Lancet*, 400(10354), 729-730. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(22\)01530-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(22)01530-6)
- van Boetzelaer, E., Browne, J. L., Vaid, S., *et al.* (2023). Elderly people in humanitarian crises, a forgotten population: A call for action. *PLOS Global Public Health*, 3(7), e0002142. <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0002142>

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article: Ürüt Saygın, S., & İşler, A. R. (2024). Sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi: D8 ülkeleri üzerine bir analiz. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 82-100. <https://doi.org/10.38122/ased.1596114>

Makale Geçmişi / Article History
Alındı (Received): 4.12.2024
Kabul edildi (Accepted): 24.12.2024

Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: D8 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz¹

Serap ÜRÜT SAYGIN², Ahmed Rüchan İŞLER³

Öz: Bu çalışmada, 2000-2020 dönemi için D8 (Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan ve Türkiye) ülkelerine ait panel veriler kullanılarak sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi incelenmiştir. Çalışmada sağlık harcamaları değişkeni olarak kişi başına cari sağlık harcaması ve ekonomik büyüme göstergesi olarak kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla değişkeni kullanılmıştır. Ayrıca doğumda beklenen yaşam süresi ile doğumda beklenen bebek ölüm oranı analize kontrol değişkeni olarak dâhil edilmiştir. Sağlık harcamasının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin panel veri analiz yöntemi kullanılarak incelendiği çalışmada, ilk olarak model seçim testleri yapılmıştır. Panel veri analizinde yapılan testler sonrasında sabit etkiler modelinin kullanılması gerektiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede modele ilişkin varsayım testleri yapılmış ve model son aşamada Driscoll-Kraay tahmincisi kullanılarak test edilmiştir. Çalışmada, sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık harcamaları, Ekonomik büyüme, D8 ülkeleri

The Relationship Between Health Expenditure and Economic Growth: An Analysis on D8 Countries

Abstract: In this study, the impact of health expenditures on economic growth was analyzed using panel data of D8 countries (Bangladesh, Indonesia, Iran, Malaysia, Egypt, Nigeria, Pakistan, and Türkiye) for the period 2000-2020. In the study, current health expenditure per capita was used as the health expenditure variable and gross domestic product per capita was used as the economic growth indicator. In addition, life expectancy at birth and infant mortality rate at birth are included in the analysis as control variables. In this study, where the effects of health expenditure on economic growth were analyzed using panel data analysis method, model selection tests are first conducted. After the tests conducted in panel data analysis, it was determined that the fixed effects model should be used. In this framework, assumption tests for the model were conducted and the model was tested using the Driscoll-Kraay estimator in the last stage. The study finds that health expenditures have a positive effect on economic growth.

Keywords: Health expenditures, Economic growth, D8 countries

¹ Bu çalışma, 2024 yılında Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ve Mali Yönetim ABD'nde sunulan "Sağlık harcaması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: D8 ülkeleri üzerine bir analiz" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Sorumlu yazar, serapsaygin@aksaray.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5098-375X>

³ Maliye ve Mali Yönetim Bilim Uzmanı, ahmedisler18@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9179-996X>

Giriş

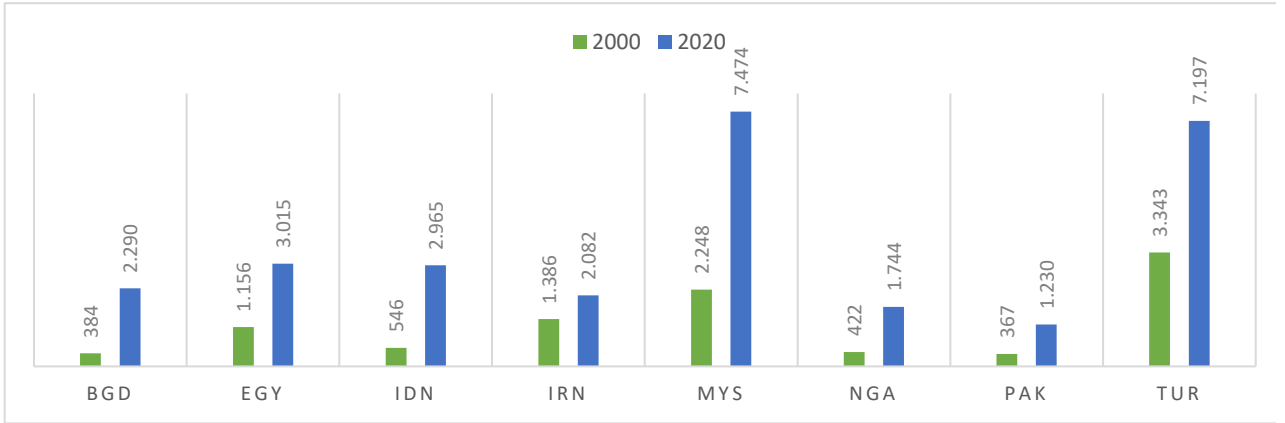
Her ülkenin temel hedefi ekonomik büyümesini sürdürebilmektir. Bu hedef çerçevesinde ön plana alınması gereken birçok ölçütten bahsedilmektedir. Ülkelerin siyasi ve ekonomik istikrara sahip olup olmadıkları, para ve sermaye piyasalarının mevcut yapısı, izledikleri kalkınma politikaları, dış ticarete ilişkin yaklaşımları ile sahip oldukları fiziki ve beşeri sermaye birikimi bu ölçütlerden bazılarıdır (Bedir, 2016: 77). Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından beşeri sermaye birikimine atfedilen önem son dönemlerde ön plana çıkmaktadır. Beşeri sermayenin niteliğini yükseltmek adına yapılan harcamalar beşeri sermayeye yapılan yatırımları içermektedir. İçsel büyüme teorisyenlerinin görüşlerine göre, beşeri sermaye uzun dönemli kalkınmanın kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bir ülkenin sahip olduğu beşeri sermaye yapısı diğer bir deyişle toplumun bilgisi, becerisi, yeteneği, sağlığı ve eğitim düzeyi o toplumun gelişmişliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Cömertler Şimşir vd., 2015: 44; Hayaloğlu ve Bal, 2015: 35). Bu noktada ülkelerin sahip olduğu beşeri sermayenin güçlendirilmesine yönelik yapılan yatırımların üretkenliği artırarak ekonomiye katkı sağlayabileceği oldukça önemli bir konudur. Bir başka deyişle, beşeri sermayeye yapılacak yatırımlar ekonomik büyümeyi artırabilecektir. Bu noktada beşeri sermayeye yapılacak yatırımlardan biri olan sağlık harcamalarının artmasının ülkelerin ekonomik kalkınmasını pozitif yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Özdemir, 2020; Mayer, 2021).

Sağlık, bireyin fiziksel ve psikolojik olarak herhangi bir sıkıntı yaşamaması ve herhangi bir probleminin olmaması durumu olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise sağlığı “*yalnızca hastalık veya sakatlığın olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tam bir iyilik hali*” olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda, sağlıklı olmanın genellikle bireyin kontrolünde olan ve kendine iyi bakmasıyla oluşabilecek bir durum olduğu ileri sürülebilir. Ancak bireyin öz bakımı ve öz denetimi devletin sunduğu imkânlar çerçevesinde mümkün olacaktır. Bu imkânların devletin harcamaları ile artabileceği de bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle harcamaların artması sonucu sağlık hizmetleri daha fazla sunulabilecektir. Nitekim sağlık hizmetleri, bireylerin sağlığını negatif şekilde etkileyecek etkenlerin bertaraf edilmesini ve mevcut rahatsızlıkların giderilmesini sağlayan tüm faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2010: 20-25).

Bireyler, devlet tarafından ya da özel sektör tarafından sunulan sağlık hizmetini alırken belli bir harcama yapmaktadır. Tıp alanındaki teknolojik gelişmeler, sosyal yapının değişmesi, bireylerin gelirlerindeki artış, şehirleşmenin artmasıyla sağlığa ulaşımın kolaylaşması ve bireylerin bilinçlenmesi sağlığa yapılan harcamaları arttırmaktadır (Karaş, 2022: 515-516). Her ne sebeple olursa olsun toplumun gelişimini ve refahını yüksek tutmak için bireyler üzerinden sağlık harcaması yapılması gerektiği aşikârdır. Belirli bir ekonomik gelişmişlik seviyesini yakalamış ülkelerde sağlık sektörüne daha fazla kaynak ayrıldığı ve insanların sağlık hususunda daha bilinçli davrandığı

söylenebilir (Ağır ve Tıraş, 2018: 644). Gelişmiş ülkelerde sağlık harcamasına daha fazla bütçe ayrılarak iktisadi kalkınmaya da zemin hazırlanmak istenmektedir. Sağlık harcamaları bireylerin kendilerini daha rahat ve güvende hissetmeleri açısından büyük önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkeler uyguladıkları politikalar ve yaptıkları harcamalar ile sağlık konusunda gelişmekte olan ülkelere öncülük etmektedirler. Bunun nedeni gelişmiş ülkelerin sağlık için planlamış oldukları harcamaları en verimli şekilde uygulamalarıdır. Gelişmiş ülkelerde yaşanan teknolojik dönüşümlerin ekonomik büyümeyi pozitif etkilemesi ve bunun akabinde ekonomik büyümenin sağlık harcamalarını tekrar yukarı yönlü taşıdığı bir süreç ile karşılaşılması önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır (Akar, 2014: 311). Nihayetinde sağlık hizmetlerinin yerinde uygulanması ile yaşam kalitesi artan bireylerin ekonomiyi canlandırarak ekonomik büyümeye etki edebileceği ifade edilebilir (Koç, 2019: 147).

Sağlığın, insanların yaşamlarını, kültürlerini ve gelirlerini etkilemesi sağlık harcamalarının ön plana çıkmasını getirmektedir. Dolayısıyla sağlık harcamalarının ekonomik büyüme ile olan etkileşiminin de bu noktada oldukça önemiyet kazanması söz konusudur. Bu durum ülke/ülke grupları açısından sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimin araştırılma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da, sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. D8 ülkelerinin kişi başına düşen milli gelir değerleri Grafik 1’de, 2000-2020 yılları için gösterilmiştir.

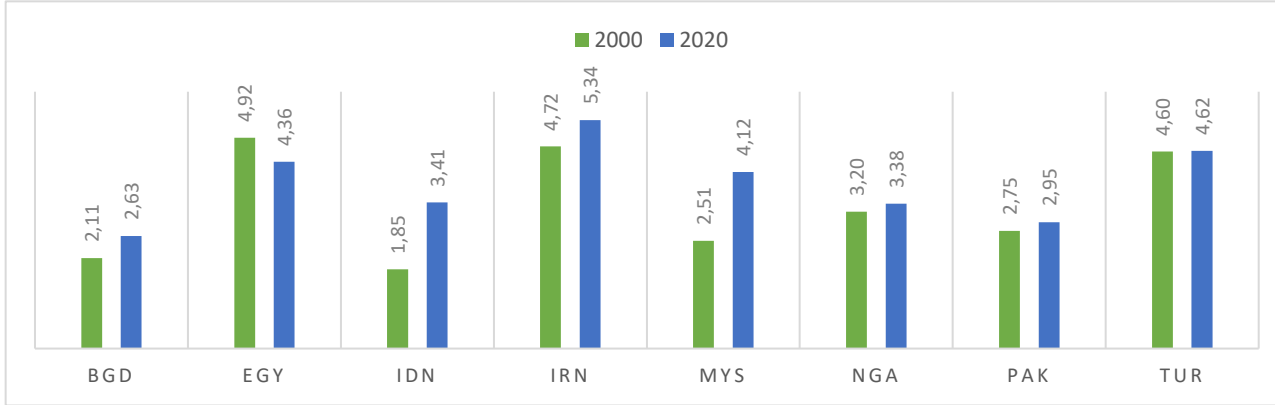

Grafik 1. D8 Ülkeleri Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Dolar)⁴

Grafik 1 incelendiğinde, D8 ülkelerinde 2000 yılından 2020 yılına gelindiğinde kişi başına düşen milli gelir rakamlarında önemli artışlar görülmektedir. Grafik 1’e göre, en yüksek kişi başına düşen gelire sahip ülkeler Malezya ve Türkiye’dir. Kişi başına geliri yüksek olan ülkelere sağlık harcamasının yüksek olduğuna kanaat getirmek mümkündür. Sağlıklı bireylerin toplumda fazla

⁴ **Kaynak:** Dünya Bankası - <https://data.worldbank.org/indicator/NY.ADJ.NNTY.PC.CD?end=2020&locations=EG-BD-ID-IR-MY-NG-PK-TR&start=1999> (21.02.2024). (BGD: Bangladeş, EGY: Mısır, IDN: Endonezya, IRN: İran, MYS: Malezya, NGA: Nijerya, PAK: Pakistan ve TUR: Türkiye)

olması, iş gücü kayıplarını önleyerek üretim miktarının düşmesini engellemekte ve bu da milli gelir üzerinde olumlu sonuçlar vermektedir (Lustig, 2004: 15). Milli gelirden sağlık harcamalarına ayrılan pay toplumun sağlık seviyesi için oldukça önemlidir. Grafik 2’de de, D8 ülkelerinin 2000 ile 2020 yıllarında yapmış oldukları sağlık harcamasının gayrisafi yurtiçi hâsıla (GSYH) içerisindeki payı gösterilmiştir.

Grafik 2. D8 Ülkeleri Sağlık Harcamasının GSYH’deki Payı (%)⁵

Grafik 2’ye bakıldığında, D8 ülkelerinde sağlık harcamasının GSYH içindeki payının 2000 yılından 2020 yılında gelindiğinde artış eğiliminde olduğu göze çarpmaktadır. 2000 yılında D8 ülkeleri arasında milli gelirden sağlık harcamalarına ayrılan payın yüksek olduğu ülkeler Mısır, İran ve Türkiye’dir. 2020 yılında ise bu ülkelerin yanına Malezya da dâhil olmuştur. Diğer ülkelerin payının ise daha düşük oranlarda kaldığı gözlemlenmektedir.

Sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme konusundaki literatür incelendiğinde D8 ülkelerine yönelik pek fazla çalışma bulunmadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma, 2000-2020 dönemi için D8 ülkeleri bağlamında sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz ederek literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmada, konuya ilişkin kavramsal bilgilerin verilmesi sonrasında literatür taramasına yer verilmiştir. Literatür taramasını takiben ekonometrik analiz ve elde edilen bulgular sunulmuştur. Analiz sonucunda elde edilen bulgular tartışılarak çalışma tamamlanmıştır.

Literatür Taraması

Bir ülkenin ekonomik büyümesini etkileyen pek çok etken söz konusudur. Bu etkenlerin en önemlilerinden olan beşeri sermayeyi etkileyen en temel değişkenlerden biri de sağlık harcamalarıdır. Bu çerçevede iktisat literatüründe, sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen pek çok çalışmaya rastlanılmaktadır. Yapılan çalışmalarda çeşitli yöntemler ve farklı

⁵ **Kaynak:** Dünya Bankası - <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.CHEX.GD.ZS?locations=BD-EG-IR-ID-MY-NG-PK-TR> (21.02.2024).

zaman dilimleri söz konusudur. Bu çalışmaların bazılarında sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi panel veri analiz yöntemi ile araştırılırken, bazılarında ise nedensellik analizleri kullanılmıştır. Sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, bu değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir (Knowles ve Owen, 1995, 1997; Bhargava vd., 2001; Gyimah-Brempong ve Wilson, 2004; Cebeci ve Ay, 2016; Köse ve Gültekin, 2021). Ayrıca nedensellik ilişkilerinin incelendiği çalışmaların birçoğunda da tek yönlü veya çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulguları göze çarpmaktadır (Pradhan, 2011; Bedir, 2016; Saraçoğlu ve Songur, 2017; Odhiambo (2021).

Sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen ilk çalışmalar arasında Sorkin'in 1977 yılındaki çalışması gösterilmektedir. Çalışmada, sağlık göstergesi olarak bebek ölüm oranlarını kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, bebek ölüm oranları azaldıkça ekonomik büyümenin arttığı bulgusu elde edilmiştir (Güven vd, 2018: 42; Özavcı, 2019: 55).

Bhargava vd. (2001), 1965-1990 yılları için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sağlık göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışma neticesinde, sağlık göstergeleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Mayer (2001), 1950-1990 dönemine ait yaşam tabloları ve 1975-1990 dönemine ait ekonomik göstergeleri içeren veriler ile Latin Amerika'daki 18 ülke için bir analiz gerçekleştirmiştir. Çalışmada, yaşam beklentisi değişkeni sağlık göstergesi olarak kullanılmış ve sağlıktan milli gelire doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gyimah-Brempong ve Wilson (2004) çalışmalarında, 1975–1994 dönemi için 21 Sahra-altı Afrika ülkesinde ve 1961–1995 dönemi için 23 OECD ülkesinde sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda her iki ülke grubunda da sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilediği tespit edilmiştir.

Çakmak ve Gümüş (2005) çalışmalarında, 1960-2002 dönemini baz alarak Türkiye'de beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Analiz sonucunda, uzun dönemde beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Kar ve Ağır (2006), 1926-1994 dönemi için Türkiye'de beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Analiz sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ekonomik büyümeden sağlık harcamalarına ve eğitim harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Taban ve Kar (2006), 1969-2001 periyodunda beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye için incelemişlerdir. Analiz neticesinde değişkenler arasında çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akın (2007) çalışmasında, 1994-2004 dönemi için Türkiye’de kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla verileri ile Türkiye’nin temel sağlık göstergelerindeki değişimleri kullanarak analiz yapmıştır. Çalışmada, doğumda yaşam beklentisi ile kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenirken; bebek ölüm hızı, çocuk ölüm hızı ve kaba ölüm oranı arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Dağdemir (2009), 1960-2005 dönemini kapsayan çalışmasında gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme ve sağlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ülkelerin doğuştan yaşam beklentileri sağlık göstergesi olarak kullanılmıştır. Analiz sonucunda, gelişmekte olan ülkelere doğuştan yaşam beklentisindeki gelişmelerin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Arısoy vd. (2010) çalışmalarında, 1990-2005 yıllarında Türkiye’deki sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmalarının sonucunda değişkenler arasında pozitif yönlü nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir.

Pradhan (2011), 1961-2007 yılları arasında 11 OECD ülkesi için bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada, panel nedensellik analizi ile sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Analiz sonucunda, değişkenler arasında hem kısa hem de uzun dönemde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tekabe (2012) 1970-2009 dönemini kapsayan çalışmasında, seçili 5 Afrika ülkesi için sağlık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda, seçili 5 ülkenin kişi başına geliri ve sağlık göstergeleri arasında bir nedensellik ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Aydemir ve Baylan (2015), 1998-2012 dönemi için Türkiye’de sağlık harcamaları ve GSYH arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz sonucunda, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiş; ayrıca sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bedir (2016), 1993-2013 verilerini ele alarak 16 ülkeyi içeren bir çalışmada, ekonomik büyüme ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmaya konu olan ülkelere bazıları (Rusya, Çek Cumhuriyeti, Güney Afrika ve Kore) ekonomik büyüme ile sağlık harcaması arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiş iken, bazı ülkelerde (Tayland, Hindistan, Çin ve Türkiye) ilgili değişkenler arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Cebeci ve Ay (2016), 2000-2014 dönemi için BRICS ülkelerinde sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada sağlık harcamaları ile iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Yalçın ve Çakmak (2016), 1991-2013 yılları için Türkiye’de sağlık harcamaları ve insani gelişim düzeyi arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda, sağlık harcamalarının insani gelişim üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Saraçoğlu ve Songur (2017), kişi başına düşen sağlık harcamaları ile kişi başına düşen milli gelir arasındaki ilişkiyi 1995-2014 yıllarını kapsayan dönemde 10 Avrasya ülkesi için incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda seçili ülkelerde kişi başına düşen sağlık harcamaları ile kişi başına düşen milli gelir arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güven vd (2018) çalışmalarında, sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini 2000-2015 periyodunda MENA ülkeleri için incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, ekonomik büyüme ile sağlık harcamaları arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, hem ekonomik büyüme ve bebek ölüm hızı hem de ekonomik büyüme ve doğuştan beklenen yaşam süresi arasında pozitif ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Özavcı (2019), yeni büyüme modelleri çerçevesinde beşeri sermaye ve sağlık harcamasının ekonomik büyüme üzerine etkisini incelemiştir. Çalışmada, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Özdemir (2020) çalışmasında, 2016 yılı için çeşitli makroekonomik değişkenler ve sağlık harcaması arasındaki ilişkiyi OECD ülkeleri bazında incelemiştir. Çalışmada, makroekonomik göstergelerdeki değişmelerin ülkelerin sağlık sektörünü direk etkileyeceği tespit edilmiştir.

Köse ve Gültekin (2021) çalışmalarında, G-20 ülkelerinde 2000-2017 dönemi için sağlık harcaması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonucunda, sağlık harcamalarındaki artış ile ekonomik büyüme arasında doğru yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Atasayar (2021), 1999-2018 dönemi için 29 gelişmiş ve 10 gelişmekte olan ülke için bir inceleme yapmıştır. Çalışmada, sağlık harcamaları, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Analiz neticesinde, gelişmiş ülkelerde hem sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında hem de sermaye birikimi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelere ise ekonomik büyümeden sağlık harcamalarına; sermaye birikimden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Odhiambo (2021) çalışmasında, 2008-2017 dönemi için Sahra-altı Afrika ülkelerinde sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Çalışmada Sahra-altı Afrika ülkeleri düşük ve orta gelirli ülkeler olarak iki gruba ayrılmıştır. Bunun yanı sıra sağlık harcamaları da özel ve kamu harcamaları olarak sınıflandırılmıştır. Çalışma sonucunda, kamu sağlık harcamaları değişkeni göz önüne alındığında, düşük gelirli ülkelere sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü

nedensellik belirlenirken, orta gelirli ülkelerde değişkenler arasında nedensellik ilişkisi bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Analizde özel sağlık harcamaları değişkeni kullanıldığında ise, orta gelirli ülkelerde ekonomik büyüme ile sağlık harcamaları arasında kısa dönemli nedensellik tespit edilmiş iken düşük gelirli ülkelerde değişkenler arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Karaş (2022) çalışmasında, 14 gelişmiş ve 15 gelişmekte olan ülke için 2000-2019 periyodunda sağlık harcamalarının belirleyicilerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada gelişmiş ülkelerde gelir düzeyi, doğumda beklenen yaşam süresi ve şehirleşme; gelişmekte olan ülkelerde ise gelir düzeyi ve doğumda beklenen yaşam süresi sağlık harcamalarında farklılığa yol açan en temel değişkenler olarak belirlenmiştir.

Geyik vd (2024) çalışmalarında, 2001-2020 dönemi için OECD ülkelerinde ekonomik büyüme ve sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz sonucunda kısa dönemde sağlık harcamaları ile büyüme arasında herhangi bir ilişki olmadığı fakat orta ve uzun vadede sağlık harcamaları ile büyüme arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Ekonometrik Analiz

Çalışmanın ekonometrik analiz bölümünde ilk olarak veri seti ve model belirtilmiş, sonrasında ise ekonometrik yöntem ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

Veri Seti ve Model

Sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, D8 ülkeleri için (Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Malezya, Nijerya, Pakistan ve Türkiye) 2000-2020 dönemini kapsayan, kişi başına GSYH, sağlık harcaması, doğumda beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm oranları değişkenlerine ait bilgiler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Değişkenlerin Açıklaması	Kaynak
Y	Kişi Başına GSYH (Dolar)	Dünya Bankası
X1	Kişi Başına Cari Sağlık Harcaması (Dolar)	
X2	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi, Toplam (Yıl)	
X3	Bebek Ölüm Oranı (1 000 Doğumda)	

Modelde, kişi başına GSYH ve sağlık harcaması verileri logaritmaları alınarak analize dâhil edilmişlerdir. Kişi başına GSYH, lnY ve sağlık harcaması verisi lnX1 ile belirtilmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresi X2 ve bebek ölüm oranı ise X3 olarak ifade edilmiştir. Modelde kullanılacak formül aşağıda sunulmuştur.

$$\ln Y_{1it} = \alpha_i + \beta_1 \ln X1_{it} + \beta_2 X2_{it} + \beta_3 X3_{it} + u_{it}$$

Denklemdede $i=1,2,\dots,N$ yatay kesit boyutunu, $t=1,2,\dots,t$ zaman boyutunu ifade ederken; α ve β sırasıyla sabit terim ve eğim katsayılarını göstermektedir.

Ekonometrik Yöntem ve Elde Edilen Bulgular

Zaman serisi ve yatay kesit verisinin birleşmesi sonucu oluşan panel veri analiz yöntemi iktisadi ilişkilerin tahmin edilmesinde önemli bir yöntemdir (Yerdelen Tatoğlu, 2021: 14). Panel veri analizinde parametre ve hata terimi varsayımlarına göre 3 farklı modelden bahsedilebilir. Bu modeller; havuzlanmış (klasik) etkiler modeli, sabit etkiler modeli ve rassal (tesadüfi) etkiler modeli olarak ifade edilmektedir. Sabit ve eğim parametrelerinin birimlere ve zamana göre sabit olduğu model havuzlanmış etkiler modelidir. Sabit etkiler modeli, panel veri analizinde bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında birimler veya zaman boyutunda ortaya çıkan ilişkiye odaklanmaktadır. Bu bağlamda modelin, değişkenler arasındaki ilişkiyi incelerken sabit terimdeki farklılıkları dikkate alarak bulmaya çalıştığı vurgulanabilir. Modelde yatay kesit biriminde sabit katsayıların farklılık göstermesi ve eğim katsayılarının benzer olması bireysel etkilerin görülmesine olanak tanımaktadır (Gömleksiz ve Alagöz, 2012: 137). Değişkenler arasındaki etkinin tesadüfi olarak seçilmesi durumunda model rassal etkiler modeli olarak adlandırılmaktadır.

Panel veri analizi yapılırken öncelikle kullanılacak model tespit edilmiş ve modele ilişkin varsayım testleri yapılmıştır. Varsayım testleri sonucunda tespit edilen değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon durumunda modelde güçlü sonuçlar veren Driscoll-Kraay tahmincisi kullanılarak analiz yapılması ile süreç tamamlanmıştır. Panel veri analizi sürecinde Stata 17 paket programı kullanılmıştır. Analizde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Medyan	Std. Sapma	Min.	Max.
lnY1 (Dolar)	168	4.118	3.081	646	12.179
lnX1 (Dolar)	168	163	164	8	573
X2 (Yıl)	168	68	7	47	77
X3 (Binde)	168	36	27	6	109

Tablo 2’ye göre tüm değişkenlerin gözlem sayısı 168’dir. Kişi Başına GSYH (lnY) ortalaması 4.118 dolar olarak hesaplanmıştır. Kişi başına cari sağlık harcaması minimum değeri 8 dolar, maksimum değeri ise 573 dolar olarak hesaplanmıştır. Bu değişkene ait ortalama değer ise 163 dolar olduğu Tablo 2’de görülmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresi ortalaması 68 iken doğumda beklenen bebek ölüm oranı ortalaması binde 36 şeklinde bir istatistikle verilmektedir.

Değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçen korelasyon matrisindeki değer 0’a yaklaştıkça değişkenler arasında ilişkinin düşük seviyede olduğu; katsayı değeri 1’e yaklaştıkça ise değişkenler arasında pozitif ilişkinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Katsayı değerinin -1’e yaklaşması ise ilişkinin

negatif yönlü olduğunu göstermektedir (Karagöz, 2010: 438). Değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Korelasyon Matrisi

Değişkenler	Kişi Başına GSYH	Kişi Başına Cari Sağlık Harcaması	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi	Bebek Ölüm Oranı
lnY	1.000			
lnX1	0.8538	1.0000		
X2	0.6091	0.5942	1.0000	
X3	-0.6719	-0.6216	-0.9315	1.0000

Tablo 3’e göre kişi başına GSYH ile kişi başına cari sağlık harcaması (X1) arasında katsayı değeri 0,8538’dir. Bu katsayı, değişkenler arasında pozitif yönlü güçlü ilişkiye işaret etmektedir. Aynı şekilde kişi başına GSYH ile doğumda beklenen yaşam süresi (X2) arasında 0,6091 katsayısının olması, iki değişken arasında pozitif yönlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Doğumda beklenen bebek ölüm oranının (X3) düşmesi ile de ekonomik büyüme ve sağlık harcaması arasında negatif yönlü ilişkisi söz konusudur.

Panel Veri Modellerinin Belirlenmesi İçin Testler

Panel veri analizi yapılmadan önce analizde kullanılacak modelin tespit edilmesi gerekmektedir. Panel veri analizinde havuzlanmış modelin uygunluğunun test edilmesi için F testi sonucu göz önünde bulundurulur. Havuzlanmış etkiler modeli ve sabit etkiler modeli arasında seçim yapılmasına yardımcı olan F testine ait hipotezler aşağıda verilmiştir (Özbay ve Oğuztürk, 2020: 379).

$H_0: \beta_i = \beta$ (Havuzlanmış etkiler modeline uygun)

$H_1: \beta_i \neq \beta$ (Sabit etkiler modeline uygun)

Yapılan test sonucunda, H_0 hipotezi reddedilirse modelin sabit etkiler modeli ile tahmin edilmesi gerektiği bulgusuna ulaşılır. Breusch-Pagan LM testi hata terimlerinin varyansının değişkenlerle uyumluluğunu görmek ve regresyon modelinde heterojen varyans olup olmadığını anlamak için yapılmaktadır. Bu test ile havuzlanmış etkiler modelinin uygunluğu da öğrenilmektedir. Breusch-Pagan LM testine ait hipotezler aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Yerdelen Tatoğlu, 2021: 186).

$H_0: \sigma_a^2 = 0$ (Birim etki yoktur. Havuzlanmış model geçerlidir)

$H_1: \sigma_a^2 \neq 0$ (Birim etki vardır. Rassal etkiler modeli geçerlidir)

Breusch-Pagan LM testine ait H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda rassal etkiler modeli etkin tahminci olarak kabul edilir. Regresyon modelinde sabit ya da rassal etkiler modeli arasında tercih yapabilmek için ise Hausman testi kullanılmaktadır. Hem zaman serisi hem de yatay birim verilerinin olması durumunda uygun tahmincinin belirlenmesine de yardımcı olan Hausman testine ait hipotezler aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Yerdelen Tatoğlu, 2021: 196).

$$H_0: E(a_i x_{it}) = 0$$

$$H_1: E(a_i x_{it}) \neq 0$$

Hausman testi sonucunda H_0 hipotezi reddedilirse modelin sabit etkiler modeli ile tahmin edilmesi gerekliliği sonucuna ulaşılır. Eğer H_0 hipotezi kabul edilirse bu durumda da rassal etkiler modeli tercih edilir. Analizin model seçimi sürecinde bahse konu üç test (F testi, BP LM testi ve Hausman testi) gerçekleştirilmiştir. Yapılan testlere ilişkin sonuçlar Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. F Testi, BP LM Testi ve Hausman Testi Sonuçları

Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
F Testi	$F(7.157) = 215.97$	Prob > F = 0.0000
Breusch Pagan LM Testi	$chibar2(01) = 387.26$	Prob>chibar2 = 0.0000
Hausman Testi	$chi2 = 9.194$	Prob > chi2 = 0.0000

Tablo 4'te, F testi değerinin $Prob > F = 0.0000 < 0,05$ olması sabit etkiler modelinin havuzlanmış modele göre etkin olduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle F testi sonucuna göre sabit etkiler modelinin uygun olduğu bulgusu elde edilmiştir. Breusch Pagan LM testinde $Prob>chibar2 = 0,0000 < 0,05$ olması da rassal etkiler modelinin havuzlanmış modele göre daha etkin olduğunu göstermektedir. Model seçiminin son aşamasında sabit ve rassal etkili model arasında seçim yapabilmek adına Hausman testi gerçekleştirilmiştir. Hausman testi sonucuna göre ise $Prob > chi2 = 0,0000 < 0,05$ olduğundan H_0 reddedilmektedir. Bu noktada, analizde sabit etkiler modelinin uygun model olarak tespit edildiği vurgulanabilir.

Panel Veri Modelleri İçin Varsayım Testleri

Panel veri analizlerinde modelin doğruluğunu ve güvenilir olduğunu kanıtlayabilmek için bazı varsayım testlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu testler, değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon testleridir. Değişen varyans testi ile hata terimleri varyansının sabit olup olmadığı incelenmektedir. Hata terimlerinin varyansının sabit olmaması ya da kovaryanslarının sıfıra eşit olmaması genellikle panel veri regresyon modellerinde oluşmaktadır. Bu sorunun tespiti için sabit etkiler modelinde Wald testi kullanılabilir. Wald testinde H_0 hipotezi “*modelde değişen varyans yoktur*”; alternatif hipotez ise “*değişen varyans vardır*” biçiminde kurulmaktadır. Yapılan test sonucu ortaya çıkan olasılık (p) değerinin 0,05'ten küçük olması H_0 hipotezinin reddedildiğini diğer bir deyişle modelde değişen varyans sorunu olduğunu belirlemektedir (Üzümcü ve Söğüt, 2020: 45).

Otokorelasyon testi ile panel veri analiz modellerinde hata terimleri arasında uyum olup olmadığı kontrol edilmektedir. Sabit etkiler modelinde otokorelasyonun varlığı “*Baltagi-Wu'nun LBI testi*” ve “*Bhargava Franzini ve Naarendranathan'ın Durbin-Watson testi*” ile sınımlanmaktadır. Bu testlerde H_0

hipotezi “*modelde otokorelasyon yoktur*”; alternatif hipotez ise “*modelde otokorelasyon vardır*” şeklindedir. Otokorelasyonun varlığına ilişkin yapılan test istatistik değerinin 2’den küçük olması modelde otokorelasyonun olduğunu ifade etmektedir (Özbay ve Oğuztürk, 2020: 382).

Panel veri analizi modellerinde hata terimlerinin birimlere göre bağımsız olup olmadığının tespitinde birimler arası korelasyon testinden yararlanılmaktadır. Birimler arası korelasyonun incelendiği testlerde H_0 hipotezi “*modelde birimler arası korelasyon yoktur*”; alternatif hipotez ise “*modelde birimler arası korelasyon vardır*” biçimindedir. Yapılan test sonuçlarının olasılık değeri 0,05’ten küçük olması durumunda H_0 hipotezi reddedilmekte; diğer bir ifadeyle birimler arası korelasyon olduğu kabul edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2021: 257).

Analizin ilk aşamasında gerçekleştirilen testler sonucunda uygun model olarak belirlenen sabit etkiler modelinin güvenilirliğini ve doğruluğunu görebilmek adına analizin ikinci aşamasında varsayım testleri (değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon) gerçekleştirilmiş ve testlere ilişkin sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Değişen Varyans Modifiye Edilmiş Wald Testi	chi2(8) = 536,53	Prob > chi2 = 0,0000
Otokorelasyon Durbin-Watson Baltagi-Wu LBI	F(7,149) = 25,73 0,15851401 0,33393459	Prob > F = 0,0000
Birimler Arası Korelasyon BP LM Testi	chi2(28) = 262,124	Prob > F = 0,0000

Tablo 5 incelendiğinde, ilk olarak değişen varyans probleminin varlığının tespit edilmesi için kullanılan modifiye edilmiş Wald testi sonuçları göze çarpmaktadır. Bu testin sonucunun Prob > chi2 = 0,0000 < 0,05 olması H_0 hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Bunun anlamı modelde değişen varyans probleminin söz konusu olduğu biçimindedir. İkinci olarak sabit etkiler modelinde otokorelasyonun varlığını sınamak için yapılan Durbin-Watson ve Bargava-Wu LBI test sonuçları 2’nin altında tespit edilmiştir. Bu bağlamda modelde otokorelasyon olduğu söylenebilir. Son olarak, birimler arası korelasyonun varlığını sınamak için yapılan BP LM testi analiz sonucunda H_0 hipotezinin reddedildiği görülmüştür. Bu durum birimler arası korelasyon sorununun olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda modelin dirençli tahminciler ile analiz edilmesini gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle model, Driscoll-Kraay tahmincisi ile analiz edilmiştir.

Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Birimler arası Korelasyonun Varlığında Dirençli Tahminciler: Driscoll-Kraay Tahmincisi

Panel veri analizinde kullanılan modele ilişkin yapılan varsayım testleri sonucunda birtakım problemler ile karşılaşılırsa bu durumda analiz dirençli tahminciler ile gerçekleştirilmelidir. Bu analizlerden biri olan Driscoll-Kraay (1998) tahmincisi, zaman boyutu büyük iken, birimler arası korelasyonun tespiti halinde kısa zaman boyutlu panellerde bile birimler arası korelasyonu göz ardı eden farklı seçeneklerine göre dahi etkin sonuçlar ortaya koyabilmektedir (Driscoll ve Kraay, 1998:550). Tablo 6’da analizin son aşamasında gerçekleştirilen Driscoll-Kraay tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6. Driscoll-Kraay Tahmincisi Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Driscoll Kraay		
		St. Hata	t	P > t
lnX1	0,150146	0,0190798	7,87	0,000 (*)
X2	1,940765	0,4437173	4,37	0,000 (*)
X3	-0,264627	0,0331781	-7,98	0,000 (*)
_cons	0,0577251	1,87506	0,03	0,976 (***)
F(3,20)	459,96	Maksimum Gecikme : 2	*	: %1 anlamlılık düzeyi
Prob > F	0,000	Gözlem Sayısı : 168	**	: %5 anlamlılık düzeyi
R ²	0,8483	Grup Sayısı : 8	***	: %10 anlamlılık düzeyi

Tablo 6 incelendiğinde, F değerinin 0,0000 olması modelin güvenilirliği ve anlamlılığına ilişkin pozitif tespitler sunmaktadır. R² değerinin 0,8483 olması, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yüzde 85 oranında anlamlı olduğunu göstermektedir.

Driscoll-Kraay tahminci sonuçlarına göre, hem kişi başına cari sağlık harcaması (lnX1) hem de beklenen yaşam süresi (X2) değişkenleri, kişi başına düşen milli gelir (lnY) ile pozitif yönlü ilişki vardır. Bunun yanı sıra bebek ölüm oranı değişkeni ile negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu durum, tüm değişkenlerin işaretlerinin beklendiği gibi elde edildiğini göstermektedir. Ayrıca değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Analiz neticesinde elde edilen bulgular incelendiğinde; kişi başına cari sağlık harcamalarında meydana gelen 1 birimlik artışın ekonomik büyümeyi 0,15 birim arttırdığı görülmektedir. Sağlıklı bireylerin ekonomide ve iş hayatında daha aktif olacağı düşünüldüğünde; sağlık harcamalarının artmasının bireylerin sağlıklı olmasına ve bunun neticesinde üretime olumlu katkı yaratarak ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyeceğine vurgu yapılabilir. Diğer bir değişken olan beklenen yaşam süresindeki 1 birimlik artışın ekonomik büyümede 1,94 birimlik bir katkı yarattığı bulgusu Tablo 6’da görülmektedir. Sağlıklı yaşayan bireylerin daha uzun yaşamaları nitelikli iş gücünün varlığının sürmesine katkı sunacaktır. Bu noktada yaşam süresinin uzaması ile işgücü arzının olumlu etkileneceği ve üretimin desteklenerek ekonomik büyümenin artacağı sonucuna ulaşılabilir. Tablo

6'da görülen diğer bir sonuç bebek ölüm oranı ile ekonomik büyüme arasındaki negatif ilişkidir. Bebek ölüm oranlarının azalması nüfus açısından olumlu bir göstergedir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular bebek ölüm oranlarında 1 birimlik düşüşün ekonomik büyüme üzerinde 0,26 birimlik bir artış yaratacağını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bebek ölüm oranlarında oluşan gerileme, ekonomik büyümeye olumlu yansıtacaktır.

Sonuç

Günümüz toplumlarında ulaşılması beklenen hedeflerin başında ekonomik büyüme konusu gelmektedir. Çünkü ekonomik büyüme üretim sektörüne, teknolojiye ve işsizlik oranına olan etkisi ile ülkelerin en temel gelişmişlik ölçütüdür. Bu noktada devletlerin ekonomilerini geliştirebilmeleri adına gerek fiziki gerekse beşeri sermaye üzerine yatırımlar yapmaları önem kazanmaktadır. Fiziki sermayeye yapılan yatırımlar ile teknolojik gelişmede, sanayi sektöründe ve üretim stokunda artışlar meydana gelebilmektedir. Bununla birlikte beşeri sermayeye yapılacak olan yatırımlar ise sağlıklı, güçlü, zinde ve zihnen rahat bir iş gücüne sahip olunmasına yardımcı olabilecektir. Bu doğrultuda, ekonomik büyümeye ilişkin belirleyiciler bağlamında literatürde çokça çalışmaya rastlanılmaktadır. Bu belirleyicilerden biri olan sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi de literatürde farklı zaman ve ülke/ülke grupları için çalışılmıştır. İncelendiği kadarıyla D8 ülkeleri için az sayıda çalışma tespit edilmesi bu çalışmanın motivasyonudur. Bu bağlamda çalışmanın amacı, D8 ülkelerinde sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin incelenmesi olarak ifade edilebilir.

Panel veri analiz yönteminin kullanıldığı araştırmanın ilk aşamasında modelin tahmincisinin belirlenmesine yönelik bazı testler kullanılmıştır. Bu testler sonucunda etkin tahminci olarak sabit etkiler modeli belirlenmiştir. Sabit etkiler modeline ilişkin yapılan varsayım testleri (değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı) sonucunda ise modelin güçlü tahminciler ile tahmin edilmesi gerekliliği tespit edilmiştir. Bu bağlamda analizin son aşamasında model Driscoll-Kraay tahmincisi ile analiz edilmiştir. Analizde çalışmanın yüzde 85 oranında anlamlılık seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Analiz sonucuna göre, kişi başına cari sağlık harcamalarında meydana gelen 1 birimlik artış ekonomik büyümeyi 0,15 birim arttırmakta; beklenen yaşam süresindeki 1 birimlik artış ise ekonomik büyümeyi 1,94 birim arttırmaktadır. Analizde kullanılan son değişken ise bebek ölüm oranındaki değişimdir. Bebek ölüm oranlarındaki 1 birimlik azalış ise ekonomik büyümeyi 0,26 birim arttırmaktadır. Analizde kullanılan değişkenlerin işaretleri beklenildiği biçimdedir. Bunun yanı sıra analiz sonuçlarının literatürle örtüştüğü de ifade edilebilir. Bu bağlamda analizden elde edilen sonuçların Knowles ve Owen, (1995, 1997), Bhargava vd. (2001), Gyimah-Brempong ve Wilson (2004), Akın (2007), Dağdemir (2009), Arısoy vd. (2010), Tekabe (2012), Cebeci ve Ay, (2016), Güven vd. (2018), Özdemir (2020), Köse ve Gültekin (2021) ve Atasayar'ın (2021) çalışma

sonuçlarını destekler nitelikte olduğu vurgulanabilir. Bir başka ifadeyle, çalışmada elde edilen sonuçlar ile literatürde yer alan sonuçlar birbirini destekler niteliktedir.

Ekonomik büyümenin artması ülkelerin gelişmişlik seviyesine ve toplumun refah düzeyine olumlu yönde etki etmektedir. Bu noktada, sağlıklı bireylerin daha uzun süre yaşama ihtimaline sahip olmaları ve dolayısıyla iş gücüne olan katkılarının daha fazla olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, yapılan sağlık harcamalarından ekonomik büyümenin olumlu etkileneceği düşünülmektedir. Çünkü beşeri sermayenin sağlıklı bir şekilde iş gücü hayatına ara vermeden devam etmesi için gereken sağlık koşullarına sahip olması yapılacak sağlık harcamalarına bağlı olarak değişebilecektir. D8 ülkeleri için sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin incelendiği çalışma, 2000-2020 dönemini kapsamaktadır. D8 ülkelerine ilişkin sağlık harcaması verilerine 2020 yılı sonrası erişilememesi bu çalışmanın kısıtıdır. Bu konunun önemi göz önünde bulundurulduğunda, konuya ilgi duyan araştırmacılara farklı ülke grupları ve analiz teknikleri ile inceleme yapmaları önerilmektedir. Ülkelerin sağlık harcaması yapmasının beşeri sermayenin gelişimindeki olumlu etkileri dikkate alındığında karar vericilerin bu konuya önem vermeleri tavsiye edilmektedir. Çünkü bir ekonomide beşeri sermayeye yapılan yatırımlar, toplumun daha zinde, güçlü ve sağlıklı olmasını sağlayabilecektir ki bu ekonomiyi olumlu etkileyebilecek önemli bir unsurdur. Bu bağlamda, sağlığa ve sağlık harcamalarına gerek politikacıların gerekse de bireylerin önem vermeleri oldukça zaruridir. Çünkü ülkelerin refah seviyesinin yükselmesi, sanayi sektörünün gelişmesi ve üretim stokunun artması daha zinde, daha güçlü ve daha sağlıklı bireyler ile söz konusu olabilecektir.

Kaynakça

- Ağır, H. ve Tıraş, H. H. (2018). Türkiye’de sağlık harcama türlerinin değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 643-670.
- Akar, S. (2014). Türkiye’de sağlık harcamaları, sağlık harcamalarının nisbi fiyatı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 21(1), 311-322.
- Akın, C. S. (2007). *Sağlık ve sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye’de sağlık sektörü ve harcamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana.
- Arısoy, İ., Ünlükaplan, İ. ve Ergen, Z. (2010). Sosyal harcamalar ve iktisadi büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisinde 1960-2005 dönemine yönelik bir dinamik analiz. *Maliye Dergisi*, 158, 398-421.
- Atasayar, Y. (2021). Sağlık harcamaları, fiziki sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde bir inceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Nevşehir.
- Aydemir, C. ve Baylan, S. (2015). Sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye üzerine bir uygulama. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(13), 471-435.
- Bedir, S. (2016). Healthcare expenditure and economic growth in developing countries. *Advances in Economics and Business*, 4(2), 76-86.
- Bhargava, A., Jamison, D. T., Lau, L., ve Murray, C. J. L. (2001). *Modeling the effects of health on economic growth*. Journal of Health Economics, 20(3), 423-440
- Cebeci, E. ve Ay, A. (2016). The effects of health expenditures on economic growth: A panel regression analysis on BRICS countries and Turkey. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(ICEBSS özel sayısı), 91-102.
- Cömertler Şimşir, N., Çondur, F., Bölükbaş, M., Alataş, S. (2015). Türkiye’de sağlık ve ekonomik büyüme ilişkisi: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar* (604), 43-54.
- Çakmak, E. ve Gümüş, S. (2005). Türkiye’de beşeri sermaye ve ekonomik büyüme: Ekonometrik bir analiz (1960-2002). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60(1), 59-72.
- Dağdemir, Ö. (2009). Sağlık ve ekonomik büyüme: 1960-2005 döneminde gelişmekte olan ülkelere sağlık ve ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı ilişkinin analizi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 64(2), 76-96.
- Driscoll, J. C. ve Kraay, A. C. (1998). Consistent covariance matrix estimation with spatially dependent panel data. *Review of Economics and Statistics*, 80(4), 549-560.
- Dünya Bankası - <https://data.worldbank.org/indicator/NY.ADJ.NNTY.PC.CD?end=2020&locations=EG-BD-ID-IR-MY-NG-PK-TR&start=1999> (21.02.2024).
- Geyik, O., Şeren, G. Y. ve İliman, T. (2024). Sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: OECD ülkelerinden kanıtlar. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 92-115.
- Gömleksiz, M.ve Alagöz, M. (2012). İktisadi büyüme olgusuna ekonometrik bir yaklaşım: "BRIMCH" ülkeleri ve Türkiye örneği. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 24(1), 121-148.
- Gyimah-Brempong, K., ve Wilson, M. (2004). Health human capital and economic growth in Sub-Saharan African and OECD countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 44(2), 296-320.
- Güven, D., Şimşek, T. ve Güven, A. (2018). Sağlık yönetimi kapsamında sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi: MENA ülkeleri üzerine bir panel regresyon analizi. *Sosyoekonomi*, 26(37), 33-55.
- Hayaloğlu, P. ve Bal, H. Ç. (2015). Üst orta gelirli ülkelerde sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 35-44.
- Kar, M. ve Ağır, H. (2006). Türkiye’de beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi: Eşbütünlük ile nedensellik testi. 1926-1994. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11, 51-68.

- Karagöz, Y. (2010). İlişki katsayıları ile iktisat fakültesi öğrencilerinin başarısını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 425-446.
- Karaş, E. (2022). Sağlık harcamalarına etki eden faktörlerin belirlenmesi: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler örneği. *International Journal of Public Finance*, 7(2), 509-538.
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2010). *Hastane ve sağlık kurumları yönetimi (3. Baskı)* Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Knowles, S. ve Owen, D. (1995), Health capital and cross-country variation in income per capita in the Mankiw–Romer–Weil model, *Economics Letters*, 48, 99–106.
- Knowles, S. ve Owen, D (1997), Education and health in an effective labour empirical growth model, *Economic Record*, 73(3), 14–28.
- Koç, Ö. E. (2019). *Türkiye’de sağlık harcamaları ve özel kesim uygulamaları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Köse, Z., ve Gültekin, H. (2021). G20 Ülkelerinde sağlık harcamaları, nüfus, yaşam beklentisi ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine bir inceleme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 1600-1616.
- Lustig, N. (2004). Investing in health for economic development: The case of Mexico. *Report By The Mexican Commission On Macroeconomics and Health, 1st Edition*, 1-60. https://web.archive.org/web/20180722064339id_/https://www.econstor.eu/bitstream/10419/63484/1/510836623.pdf (15.05.2023).
- Mayer, D. (2001). The long-term impact of health on economic growth in Latin America. *World Development*, 29(6), 1025–1033.
- Odhiambo, N. M. (2021). Health expenditure and economic growth in sub-Saharan Africa: An empirical investigation. *Development Studies Research*, 8(1), 73-81.
- Özavcı, M. (2019). *Kamu politikası aracı olarak sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ardahan.
- Özbay, F. ve Oğuztürk, B. (2020). Panel veri modellerinde sapmalara karşı alternatif yaklaşımlar: Statik ve dinamik panel veri modelleri üzerine bir inceleme. M. Mete (Ed.) *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II içinde* (373-392). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Özdemir, A. (2020). Ekonomik işbirliği ve kalkınma örgütü (OECD) ülkelerindeki sağlık harcamalarının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkileri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 563-588.
- Pradhan, R. P. (2011). Effects of health spending on economic growth: A time series approach. *Decision*, 38(2), 68-83.
- Saraçoğlu, S. ve Songur, M. (2017). Sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Avrasya ülkeleri örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 353-372.
- Taban, S. ve Kar, M. (2006). Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme: Nedensellik analizi, 1969-2001. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 159-182.
- Tekabe, L. F. (2012). Health and long run economic growth in selected low income countries of Africa South of the Sahara. *Cross Country Panel Data Analysis*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:579350/FULLTEXT01.pdf?cv=1> (05.06.2023).
- Üzümcü, A. ve Söğüt, Y. (2020). Kamu sağlık harcamaları - iktisadi büyüme ilişkisi: Türkiye üzerine bir inceleme (1983-2019). *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(2), 275-295.
- Yalçın, A. Z. ve Çakmak, F. (2016). Türkiye’de kamu sağlık harcamalarının insani gelişim üzerindeki etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(4), 705-723.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2021). *Panel veri ekonometrisi*. İstanbul: Beta Basımevi.
- WHO (2024). <https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being> (29.03.2024).

Extended Abstract

Economic growth, which is the main objective of countries, is a concept linked to many factors, from human and physical capital, technology and innovation, political and financial stability to social and cultural factors. These determinants of economic growth interact significantly with economic growth. Recently, the importance attributed to human capital in achieving and sustaining economic growth has been increasing. Human capital refers to the knowledge, skills, experience and health of the labor force. Since a qualified and healthy labor force will be more productive, its efficiency in the production process will be higher. Given that healthier individuals will be more productive and less absent from work, this is thought to increase economic growth. In other words, healthy individuals will create a healthy labor force, which will contribute to economic growth by increasing labor productivity. Economic growth will allow both governments and individuals to spend more on health. In this way, the health status of the population will improve.

The fact that health affects people's lives, cultures and incomes brings health expenditures to the forefront. Therefore, the interaction of health expenditures with economic growth has become very important at this point. This study aims to analyze the impact of health expenditures on economic growth. A review of the literature on this subject reveals that there are not many studies on the D8 countries. Therefore, this study aims to contribute to the literature by analyzing the impact of health expenditures on economic growth in the context of D8 countries for the period 2000-2020.

The method of the research is the panel data analysis method. Panel data analysis method, which is the result of the combination of time series and horizontal cross-section data, is an important method in estimating economic relations. There are three different models in panel data analysis: classical, fixed and random effects. In this study, F test, BP LM test and Hausman test were performed to determine the model to be used in panel data analysis. After the relevant tests, the fixed effects model was determined as the appropriate model in the analysis. In order to see the reliability and accuracy of the fixed effects model, which was determined as the appropriate model as a result of the tests performed in the first stage of the analysis, assumption tests (varying variance, autocorrelation, and inter-unit correlation) were performed in the second stage of the analysis. As a result of the assumption tests, there were findings of changing variance, autocorrelation and inter-unit correlation in the model. Even in this case, the process was completed with the analysis using the Driscoll-Kraay estimator, which yielded strong results in the model.

According to the Driscoll-Kraay estimator results, both current health expenditure per capita ($\ln X_1$) and life expectancy (X_2) variables have the same directional relationship with national income per capita ($\ln Y$). On the other hand, there is a negative relationship with the infant mortality rate variable.

This shows that the signs of all variables are obtained as expected. It is also found that the variables are statistically significant.

As a result of the analysis, it is observed that a 1 unit increase in current health expenditures per capita increases economic growth by 0.15 units. An increase in health expenditures contributes positively to economic growth by making individuals healthier and consequently contributing positively to production. The results of the analysis also support this view. As a matter of fact, this result is expected considering that healthy individuals will be more active in the economy and business life. In the analysis, it is found that a 1 unit increase in life expectancy creates a 1.94 unit contribution to economic growth. Longer lives of healthy individuals will contribute to the continued existence of a qualified labor force. At this point, it can be concluded that an increase in life expectancy will positively affect the labor supply and increase economic growth by supporting production. Finally, as a result of the analysis, it is determined that a 1 unit decrease in infant mortality rates will create a 0.26 unit increase in economic growth. A decrease in infant mortality rates is a positive indicator for the population. As a result, the decline in infant mortality rates will have a positive impact on economic growth.

Health is directly linked to economic productivity, human capital and quality of life. Therefore, a healthy social structure is an important driver of long-term economic growth. Therefore, investing in health can strengthen the relationship between quality of life, productivity and economic growth. Adequate health expenditures provide protection from diseases, prevent potentially more costly processes and contribute to making economies stronger in the face of future challenges. In other words, an increase in economic growth positively affects the level of development of countries and the welfare level of the society. At this point, considering that healthy individuals are likely to live longer and thus contribute more to the labor force, it is thought that economic growth will be positively affected by health expenditures. This is because the health conditions required for human capital to continue its labor force life in a healthy manner without interruption may change depending on the health expenditures to be made. Therefore, policy makers should prioritize health and health expenditures. It is seen as an important issue for decision makers to determine health expenditures in a way to meet regional and national expectations. It is also recommended that developments in the field of medicine should be encouraged, health awareness should be raised and health policies should be formulated in line with the needs of the country.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article: Altınpınar, H. H., Kiraz, F., Özgül, O., Foto, Ö., & Baldir, M. (2024). Mobil uygulamalar ve turizm: Keşfet Aksaray gezi rehberi önerisi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 101-127. <https://doi.org/10.38122/ased.1598381>

Makale Geçmişi / Article History
Alındı (Received): 8.12.2024
Kabul edildi (Accepted): 25.12.2024

Mobil Uygulamalar ve Turizm: Keşfet Aksaray Gezi Rehberi Önerisi

Hasan Hüseyin ALTINPINAR¹, Fatih KIRAZ², Oğuz ÖZGÜL³, Özgür FOTO⁴, Murat BALDIR⁵

Öz: Mobil uygulamalar, turizm merkezlerinin tanıtımını yaparken ziyaretçilere daha hızlı, kolay ve kişiselleştirilmiş bir deneyim sunmaktadır. Bu uygulamalar, gezginlerin seyahat planlarını optimize etmelerine, destinasyonların tarihi, kültürel ve doğal değerleri hakkında bilgi edinmelerine olanak tanımaktadır. Bu çalışma, mobil seyahat uygulamalarının turizmdeki önemini incelemekle birlikte Aksaray ili için hazırlanması önerilen Keşfet Aksaray mobil uygulamasının içeriklerini analiz etmektedir. Uygulamanın yerel turizmi desteklemek ve Aksaray'ın sahip olduğu kültürel, tarihi ve doğal zenginlikleri daha geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla tasarlanması düşünülmektedir. Geliştirilme sürecinde içerik analizi yöntemi kullanılmış olup, Aksaray'ın turistik varlıkları ve kültürel yapıları detaylı bir şekilde incelenerek dijital platformda kullanıcı dostu bir şekilde sunulması planlanmıştır. Keşfet Aksaray uygulamasının kullanıcıların turistik işletmelere, tarihi yapılarla, doğal güzelliklere ait bilgilere erişmesini kolaylaştırması ve şehirdeki etkinlikler, tırmanış rotaları gibi özel alanlar için dinamik rehberlik sunması hedeflenmektedir. Keşfet Aksaray uygulaması, kullanıcılarına çift dil seçeneği sunarak yerel ve uluslararası turistlere kolaylık sağlamayı hedeflemektedir. Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanacak içerikler, uygulamanın geniş bir kitleye hitap etmesini mümkün kılarken, hem yerel halk hem de yabancı ziyaretçilerin şehri rahatça keşfetmesine olanak tanıyacaktır. Özellikle hazırlanmış rotalar ve Aksaray belgeseli gibi içeriklerle, uygulamanın kullanıcıların şehri keşfetmesine katkıda bulunması öngörülmektedir. Mobil teknolojilerin turizm sektöründeki etkisi ile uygulamanın yerel ve uluslararası turistlere rehberlik ederek destinasyon pazarlamasına önemli bir katkı sunması hedeflenmektedir. Bu tür yenilikçi çözümler, Aksaray'ın turistik potansiyelini güçlendirerek ziyaretçilerin deneyimini artırırken bölgeye olan ilgiyi destekleyecektir. Gelecekte, kullanıcı ihtiyaçlarına göre yeni özellikler eklenerek uygulamanın daha interaktif ve kullanıcı dostu hale gelmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mobil Uygulama, Turizm Rehberi, Keşfet Aksaray, Turizm, Dijital Turizm

Mobile Applications and Tourism: Discover Aksaray Travel Guide Recommendation

Abstract: Mobile applications offer visitors a faster, easier and personalized experience while promoting tourism centers. These applications allow travelers to optimize their travel plans, learn about the historical, cultural and natural values of destinations. This study examines the importance of mobile travel applications in tourism and analyzes the content of the Discover Aksaray mobile application, which is proposed to be prepared for the province of Aksaray. It is thought that the application will be designed to support local tourism and to bring the cultural, historical and natural riches of Aksaray to a wider audience. Content analysis method was used in the development process, Aksaray's touristic assets and cultural structures were examined in detail and it was planned to present them in a user-friendly way on the digital platform. The Discover Aksaray application aims to make it easier for users to access information about tourist establishments, historical structures, natural beauties, and provide dynamic guidance for special areas such as events and climbing routes in the

¹ Başöğretmen, Aksaray Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi, Sorumlu Yazar, hashuspasa68@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-9906-3063>

² Uzman Öğretmen, Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğü, fkiraz83@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4297-8416>

³ Uzman Öğretmen, Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğü, oguzozgul@hotmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-4202-2517>

⁴ Uzman Öğretmen, Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğü, ozgurfoto84@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3707-9894>

⁵ Uzman Öğretmen, Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğü, oguzozgul@hotmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-4388-5883>

city. Discover Aksaray application aims to provide convenience to domestic and foreign tourists by offering dual language options to its users. English and Turkish content will make it possible for the application to appeal to a wide audience, while allowing both locals and foreign visitors to explore the city comfortably. Especially with specially prepared routes and content such as the Aksaray documentary, it is envisaged that the application will contribute to the users' exploration of the city. With the impact of mobile technologies in the tourism sector, the application is aimed to provide a significant contribution to destination marketing by guiding domestic and foreign tourists. Such innovative solutions will strengthen the tourism potential of Aksaray and increase the visitor experience while increasing the interest in the region. In the future, it may be aimed to make the application more interactive and user-friendly by adding new features according to user needs.

Keywords: Mobile Application, Tourism Guide, Discover Aksaray, Tourism, Digital Tourism

Giriş

Hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, akıllı cep telefonlarını bireylerin yaşamında vazgeçilmez bir araç haline getirmiştir. Sahip oldukları donanım, mobil internet bağlantısı ve çeşitli uygulamalar sayesinde bu cihazlar, kullanıcıların gündelik ihtiyaçlarına yanıt veren güçlü bir teknoloji sunmaktadırlar. Mobil uygulamaların eğitimden sağlığa, eğlenceden alışverişe kadar çok geniş bir yelpazede kullanılması, turizm sektöründe de dikkate değer bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Özellikle turistik destinasyonların tanıtımı ve turistlere rehberlik edilmesi noktasında mobil uygulamalar önemli bir rol üstlenmektedirler.

Yapılan çalışmalarda; Rasinger vd. (2007), mobil teknolojilerin destinasyon tanıtımı üzerindeki etkilerini vurgulamış ve bu teknolojilerin destinasyonların rekabet avantajını artırma potansiyelini ortaya koymuştur. Ayrıca Wang ve Fesenmaier (2013), mobil uygulamaların kullanıcıların seyahat sırasında anlık bilgi ihtiyaçlarını karşılama noktasında nasıl etkili bir araç sunduğunu ve bu durumun turist memnuniyetine olan olumlu katkısını belirtmişlerdir. Dickinson vd. (2014), mobil teknolojilerin sadece bireylerin seyahat planlama süreçlerini kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda tatil alışkanlıklarını ve seyahat deneyimlerini kökten değiştirdiğini ifade etmektedirler. Kırlar Can vd. (2017) ise Türkiye'deki otel zincirleri tarafından kullanılan mobil uygulamaların içerik ve özelliklerini inceleyerek, bu tür teknolojilerin turizm işletmeleri açısından nasıl bir değer sunduğunu ortaya koymuşlardır.

Mobil seyahat uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte, destinasyonların tanıtımı ve turistlere bilgi sağlama süreçleri daha da etkili hale gelmektedir. Smirnov vd. (2014), konum tabanlı hizmetler ve mobil gezi rehberlerinin turistlerin seyahatlerinde önemli bir yardımcı olduğunu ve bu uygulamaların destinasyona özgü bilgiler sunduğunu ifade etmektedirler. Yazarlar ayrıca, "Tourist Assistant" (TAIS) gibi örneklerle mobil gezi rehberlerinin turistlere rota oluşturma, etkinlik önerileri sunma ve hatta sosyal etkileşim fırsatları sağlama gibi işlevler sunduğunu belirtmişlerdir. Dalkılıç vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada ise İzmir ili için bir seyahat planlama uygulaması geliştirilmiş olup, bu tür uygulamaların her yerden erişilebilir olmasıyla turistlerin seyahat deneyimlerini zenginleştirdiği vurgulanmıştır. Aksaray'ın turistik değerlerini tanıtmak ve kente olan ziyaretçi ilgisini artırmak

amacıyla Keşfet Aksaray isimli bir mobil gezi rehberi uygulaması geliştirilmesi planlanmaktadır. Uygulama, şehrin tarihi yapıları, doğal güzellikleri, müzeleri ve rekreasyon alanları gibi turistik varlıklarını dijital platformda kullanıcılarla buluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıca, uygulamanın entegre harita ve navigasyon özellikleri, turistlerin bölgedeki önemli noktalara kolayca ulaşmasını sağlayarak seyahatlerini daha verimli hale getirmesi düşünülmektedir. Bu kapsamda geliştirilmesi hedeflenen Keşfet Aksaray uygulaması, kullanıcıların yalnızca bilgi edinmesini değil, aynı zamanda deneyimlerini diğer kullanıcılarla paylaşmasını ve sosyal etkileşimde bulunmasını da mümkün kılacaktır. Bu tür uygulamaların, destinasyonların sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşmasında önemli bir araç olduğu ve gelecekte Aksaray gibi destinasyonlara olan talebi artıracığı öngörülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Mobil Uygulamalar, Kullanım Alanları ve Turizmde Kullanımı

Teknolojik gelişmeler, günümüzde mobil cihazların hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmesine neden olmuştur. Akıllı telefonlar, tabletler ve diğer mobil cihazlar, kullanıcıların hemen her alanda bilgiye erişimini kolaylaştıran önemli araçlardır. Mobil uygulamalar, kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak geliştirilmiş yazılımlar olup, geniş bir kullanım yelpazesi sunmaktadırlar. Seyahat ve turizm sektörü de mobil uygulamaların en yoğun kullanıldığı alanlardan biridir. Mobil uygulamalar, seyahatlerde turistlerin ihtiyaç duyduğu her türlü bilgiye hızlı ve pratik bir şekilde erişmesini sağlamaktadırlar. Seyahat öncesi, sırası ve sonrasında kullanıcı deneyimini iyileştiren bu uygulamalar, destinasyonlar hakkında bilgi edinmeyi, rota planlamayı ve seyahatle ilgili kararlar almayı kolaylaştırır.

İletişim ve sosyal ağlarda mobil uygulamalar yoğun bir şekilde kullanılmaktadırlar. Seyahatlerde mobil uygulamalar sayesinde kullanıcılar, anlık olarak sevdikleriyle iletişim kurabilmekte ve seyahat ettikleri yerlerle ilgili paylaşımlar yapabilmektedirler. WhatsApp, Facebook, Messenger gibi anlık mesajlaşma uygulamaları, kullanıcıların sosyal bağlantılarını sürdürebilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda Instagram, TikTok gibi platformlar, seyahat anılarını paylaşmak ve keşif yapmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Turistler, yerel deneyimlerini paylaşarak, diğer kullanıcıları bilgilendirebilmekte ve bu alanlar hakkında geri bildirim almaktadırlar. Özellikle sosyal medya, kullanıcıların seyahat rotalarını ve popüler turistik yerleri keşfetmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Choi, Wang & Sparks, 2019).

Eğlence ve oyun uygulamaları da kullanıcıların yoğun talep ettikleri arasında yer almaktadır. Seyahat sırasında boş zamanlarını değerlendirmek isteyen kullanıcılar, mobil oyunlara yönelir. Candy Crush, Clash Royale, Monument Valley gibi oyunlar, oyuncuların seyahatlerinde eğlenceli vakit geçirmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda, mobil eğlence uygulamaları seyahate dair içerikler de

sunabilmektedir. Örneğin, Netflix ve Amazon Prime Video vb. seyahat ederken film veya dizi izlemeyi seven kullanıcılar için en pratik çözümlerden biridir. Ayrıca Spotify gibi müzik dinleme uygulamaları, uzun yolculuklarda müzik dinlemek isteyen kullanıcılar için yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Kim & Law, 2015). Mobil cihazlar, ses, video ve görsel içerik tüketimi için gelişmiş multimedya özellikleri de sunmaktadır. Lee vd. (2020), mobil cihazların sunduğu multimedya özelliklerinin ziyaretçi deneyimini nasıl etkilediği inceledikleri çalışmalarında; YouTube, Vimeo ve TikTok gibi uygulamaların, turistlerin ziyaret ettikleri yerlerle ilgili videoları izlemelerini veya kendi seyahat anılarını paylaşmalarına önem verdiklerini vurgulamışlardır. Bu platformlar, destinasyonlar hakkında bilgi edinmenin yanı sıra, kullanıcıların gezilecek yerlerle ilgili gerçek zamanlı deneyimlere ulaşmalarını da sağlamaktadırlar. Aynı zamanda Adobe Lightroom ve Snapseed gibi fotoğraf düzenleme uygulamaları, gezginlerin fotoğraflarını kolayca düzenlemelerine olanak tanımaktadır (Smith & Jones, 2019).

Seyahatlerde düzenli olmak ve önemli notlar almak isteyen kullanıcılar, Evernote, Microsoft OneNote gibi not alma uygulamalarına başvurmaktadır. Seyahat planlarını, rota bilgilerinin notlarını ve gezilecek yerlerin listelerini kaydetmek, turistlerin seyahatlerini organize etmelerinde yardımcı olur. Ayrıca, Google Keep gibi uygulamalar, anlık hatırlatmalar ve listeler oluşturarak, seyahatin her aşamasında pratik bir şekilde kullanılabilir. Google Calendar, turistlerin etkinliklerini planlamalarına, rezervasyonlarını takip etmelerine ve gezilecek yerlerin açılış saatlerini organize etmelerine yardımcı olmaktadır (Islam et al., 2010). Seyahat planlamasında en önemli yardımcı araçlar arasında şehir rehberleri, harita ve navigasyon uygulamaları da yer almaktadır. Google Maps, Apple Maps, Waze gibi navigasyon uygulamaları, turistlerin gitmek istedikleri yerleri doğru ve hızlı bir şekilde bulmalarına yardımcı olmaktadır. Bu uygulamalar, trafik durumu, yol kapanmaları gibi gerçek zamanlı bilgileri de sunarak, turistlerin daha verimli bir şekilde seyahat etmelerini sağlar. TripAdvisor ve Yelp gibi uygulamalar, restoranlar, oteller ve turistik yerler hakkında kullanıcı yorumları sağlar ve turistlerin doğru tercihler yapmasına yardımcı olur. Ayrıca, Booking.com, Expedia gibi otel ve uçak bileti arama platformları, kullanıcıların konaklama ve ulaşım ihtiyaçlarını hızlı bir şekilde karşılamalarına olanak tanımaktadır (Smirnov et al., 2014).

Seyahat eden kişiler, gidecekleri yerin hava durumu hakkında bilgi edinmek istemektedirler. AccuWeather, The Weather Channel, Windy gibi hava durumu uygulamaları, seyahat öncesinde ve sırasında kullanıcıların hava durumunu öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, XE Currency ve Revolut gibi döviz çevirici uygulamalar, turistlerin gittikleri ülkede para birimleriyle ilgili bilgi sahibi olmalarını sağlar. Bu tür uygulamalar, seyahatin sorunsuz geçmesini sağlayan araçlar arasında yer almaktadır (Dalkılıç et al., 2014). Seyahat ederken acil durumlar veya genel ihtiyaçlar içinde yardımcı uygulamalar oldukça faydalıdır. Google Translate, dil engellerini aşmak için en çok kullanılan

uyguların başında gelmektedir.(Garcia & Peña, 2020). Bu uygulama, farklı dillerde anında çeviri yaparak turistlerin iletişim kurmalarını kolaylaştırmaktadır. Emergency gibi acil durum uygulamaları, kullanıcılara en yakın hastaneleri ve acil servisleri bulmalarında yardımcı olur. Ayrıca, Find My iPhone veya Find My Device gibi uygulamalar, kaybolan cihazların yerini tespit etmeye yardımcı olarak özellikle seyahat ederken güvenliği arttırmaktadırlar. Foursquare, Yelp, TripAdvisor gibi uygulamalar, turistlerin buldukları lokasyona yakın mekanlar hakkında bilgi almalarını sağlar. Bu tür uygulamalar, kullanıcıların restoranlar, kafeler, oteller veya turistik yerler hakkında yorumlar almasına ve bu yerleri değerlendirmesine imkan tanımaktadırlar. Konum tabanlı uygulamalar, turistlerin keşfettikleri yerler hakkında daha fazla bilgi edinmelerini sağlayarak, seyahat deneyimlerini zenginleştirmektedir (Smirnov et al., 2014).

Mobil uygulamalar, seyahat planlama sürecinde turistlere önemli kolaylıklar sunmaktadır. Seyahate çıkmadan önce bir dizi hazırlık yapılması gerektiği düşünülürse, bu tür uygulamalar, seyahatçiler için zaman kazandırıcı ve verimli bir çözüm sunmaktadır. TripIt gibi uygulamalar, uçuşlar, oteller, aktiviteler ve gezilecek yerler hakkında bilgiler sunarak, tüm seyahat planlamasını tek bir platformda toplamaktadır (Kim & Law, 2015). Bu uygulamalar, seyahate çıkacak kişilerin rotalarını belirlemelerine, rezervasyonlarını yönetmelerine ve hatta seyahate çıkmadan önceki son dakika hatırlatmalarına kadar pek çok işlevi yerine getirmektedirler. Seyahat öncesi konaklama ve ulaşım içinde mobil uygulamalar kullanılmaktadır. Booking.com, Airbnb ve Expedia gibi mobil uygulamalar, konaklama rezervasyonları için sıklıkla tercih edilmektedirler. Bu uygulamalar, kullanıcıların fiyat karşılaştırması yaparak, ihtiyaçlarına göre en uygun konaklama seçeneğini bulmalarını sağlar (Choi, Wang & Sparks, 2019). Ayrıca mobil uygulamalar, özellikle esnek seyahat tarihleriyle seyahat eden kullanıcılar için fırsatları daha hızlı ve kolay bir şekilde keşfetmelerine yardımcı olmaktadır.

Seyahat esnasında doğru ve hızlı bilgiye ulaşmak seyahatin en önemli unsurlarından biridir. Mobil uygulamalar, gerçek zamanlı bilgileri sunarak, turistlerin daha verimli bir şekilde seyahat etmelerini sağlarlar. Google Maps ve Waze gibi navigasyon uygulamaları, turistlere varış noktalarına ulaşmak için en kısa rotaları sunar ve trafik durumuna göre alternatif yollar önermektedirler (Karanasios, Burgess & Sellitto, 2012). Bu tür uygulamalar, toplu taşıma araçlarının saatlerini, güzergahlarını ve ücretlerini de öğrenme imkânı tanımaktadırlar. Şehir içi ulaşımında, Citymapper gibi mobil uygulamalar, turistlere çeşitli ulaşım modları hakkında bilgi sağlarken otobüs, tren veya metro gibi toplu taşıma araçlarının yönlendirilmesi, duraklar arası mesafeler ve aktarmalar hakkında ayrıntılı bilgide vermektedirler. Bu sayede turistler, şehirde kaybolmadan rahatça gezebilmektedirler. Turistik yerlerin keşfi, mobil uygulamaların bir diğer önemli kullanım alanı arasındadır. TripAdvisor, Yelp gibi uygulamalar, turistlerin ziyaret edecekleri mekanlar hakkında kullanıcı yorumlarına erişmelerini

sağlarlar. Bu tür uygulamalar, gezi rotalarını seçerken, diğer turistlerin deneyimlerine dayalı öneriler sunarak ziyaretçilerin kararlarını şekillendirirler (da Silva & da Rocha, 2012). Özellikle destinasyonlara özel uygulamalar, turistlere belirli bir bölgedeki önemli turistik yerleri tanıtarak, gezilecek yerler hakkında bilgi verir. The Official London Guide veya Paris City Guide gibi uygulamalar, turistlerin gezdikleri şehir hakkında daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır (Choi, Wang & Sparks, 2019).

Mobil Gezi Rehberlerinin Destinasyonlar İçin Sağladığı Faydalar ve Uygulama Örnekleri

Günümüzde mobil uygulamalar, seyahat ve turizm sektöründe önemli bir dönüşüm yaratmaktadır. Özellikle destinasyon yönetimi açısından mobil gezi rehberlerinin sunduğu imkanlar, hem turistlerin deneyimlerini zenginleştirirken hem de destinasyonların dijital stratejilerinin güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Wang & Xiang, 2022). Akıllı telefonlar ve mobil cihazlar, kullanıcıların anlık bilgilere hızlı ve etkili bir şekilde erişimini sağlamaktadır. Seyahat öncesi ve sırasındaki ihtiyaçları karşılamak adına geliştirilmiş olan mobil gezi rehberleri, turistlere rota planlamasından, destinasyon hakkında ayrıntılı bilgilere kadar pek çok konuda yardımcı olabilmektedirler. Bu rehberler, destinasyonun pazarlama faaliyetlerinde ve turist ile olan doğrudan iletişimde önemli bir rol oynamaktadır (Kim & Law, 2015).

Mobil gezi rehberleri, turistlere destinasyon hakkında hızlı ve anlık bilgi sunarak onların seyahat deneyimlerini zenginleştirirler (Lee et al., 2020). Örneğin, gezi rotalarını önceden planlamak ya da yeni öneriler almak turistlerin seyahatlerini daha verimli hale getirebilmektedir. Bu, turistlerin daha fazla bilgi edinmesini, gezilecek yerler hakkında derinlemesine keşifler yapmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, kişisel tercihlere dayalı tavsiyeler sunarak turist deneyimini daha özgün ve unutulmaz kılabilir. Destinasyonlar, mobil rehberler aracılığıyla daha geniş bir kitleye ulaşarak yerel işletmelerin dijital pazarlama faaliyetlerine de katkı sağlarlar. Kim ve Law (2015) mobil rehberlerin yalnızca turistlerin deneyimlerini zenginleştirmede değil, aynı zamanda destinasyonların pazarlama stratejilerini de güçlendirdiğini belirtmektedirler. Mobil uygulamalar, destinasyonların sunduğu tüm imkanları tanıtarak hem yerel hem de yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Mobil rehberler, kullanıcıların tercihlerine dayalı olarak kişiselleştirilmiş öneriler sunarlar. Bu sayede, turistler sadece popüler turistik yerleri değil, aynı zamanda ilgi alanlarına hitap eden yerleri de keşfedebilirler. Örneğin, bir turist bir şehirde restoran önerileri almak istiyorsa, mobil uygulama, kullanıcının daha önceki tercihlerine ve konumuna göre öneriler sunabilmektedir (Wörndl & Herzog, 2020).

Dünya genelinde seyahat deneyimlerini iyileştirmek amacıyla lokasyon bazlı mobil şehir rehberleri geliştirilmiştir. Google Play ve App Store uygulama marketlerinden şehir rehberi olarak indirilen en popüler uygulamaların başında Paris City Guide uygulaması gelmektedir (Tussyadiah & Zach, 2017). Lee ve arkadaşları (2020) çalışmalarında Paris City Guide uygulamasını kullanıcı deneyimi, bilgi

doğruluğu, etkileşim ve katılım ile kullanıcı deneyimi açısından incelemiştir. Uygulamada destinasyon bilgileri, konumsal bağlantılar, şehir etkinlikleri ve rotalar bulunmaktadır. Lee ve arkadaşları, mobil uygulamaların turist deneyimlerini zenginleştirdiğini, ziyaretçilerin alanları daha iyi anlamalarına yardımcı olduğunu ve destinasyonlara olan bağlılıklarını artırdığını vurgulamışlardır. Çalışma ayrıca mobil uygulamaların, kültürel miras alanlarının daha etkili bir şekilde tanıtılması için güçlü bir araç olduğunu belirtmiştir (Lee et al., 2020). Ülkemizde de yerli ve turistlere seyahatlerini daha verimli ve kolay hale getirme fırsatı sunmak amacıyla lokasyon bazlı şehir rehberleri bulunmaktadır. Bu uygulamalar, turistlere destinasyon hakkında bilgi edinmelerini, ulaşım ve konaklama seçeneklerini değerlendirmelerini, yerel ve kültürel etkinliklere katılmalarını sağlayarak seyahat deneyimlerini zenginleştirme fırsatı sunmaktadırlar (Çalışkan, 2018). Ülkemizin en çok ziyaret alan şehir ve destinasyonlarının başında İstanbul, Kapadokya, Pamukkale ve Antalya yer almaktadır (Akdemir, 2019). En çok ziyaret alan bu yerlere ait mobil şehir rehberi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından geliştirilen Türkiye Seyahat Rehberine ait örnek uygulamalar şu şekildedir:

1. **İstanbul Rehberi:** İstanbul, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle dünyanın en önemli turistik destinasyonlarından biridir. "İstanbul Rehberi" uygulaması, turistlere gezilecek yerler, restoranlar, oteller, etkinlikler ve alışveriş olanakları hakkında ayrıntılı bilgiler sunmakta ve harita ile yönlendirme özellikleriyle şehri kolayca gezmelerini sağlamaktadır. Kullanıcılar, uygulama üzerinden İstanbul'daki turistik noktalar hakkında güncel bilgiler alabilir ve önerilerle daha kişiselleştirilmiş deneyimler yaşayabilirler (Akdoğan, 2020).
2. **Kapadokya Rehberi:** Kapadokya, benzersiz coğrafi yapıları ve peri bacalarıyla ünlüdür. Bu bölgeye yönelik geliştirilen Kapadokya Rehberi uygulaması, turistlere bölgedeki önemli turistik noktalar, gezilecek yerler ve fotoğraf çekim alanları hakkında bilgi sağlamaktadır. Ayrıca, bölgedeki balon turları, at safari turları gibi etkinlikler hakkında detaylı bilgiler de sunulmaktadır (Yılmaz, 2019).
3. **Pamukkale Rehberi:** Pamukkale, termal suları ve beyaz travertenleriyle ünlüdür. Pamukkale Rehberi uygulaması, bu doğal harikaya seyahat eden turistlere bölgedeki termal kaynaklar, oteller, restoranlar ve diğer turistik çekim alanları hakkında bilgi sunar. Ayrıca, travertenlerin korunması ve ziyaretçilerin çevreye duyarlı bir şekilde gezmelerini sağlayacak öneriler de içermektedir (Türkmen, 2021).
4. **Antalya Rehberi:** Antalya, Türkiye'nin en popüler turizm merkezlerinden biridir. Antalya Rehberi, turistlerin bölgedeki plajları, tarihi alanları, otelleri ve restoranları kolayca keşfetmelerini sağlamaktadır. Uygulama, kullanıcı yorumları ve değerlendirmeleriyle, en uygun mekanları seçmelerine yardımcı olur ve yerel etkinlikler hakkında güncel bilgiler sunar (Yılmaz, 2020).

5. **Türkiye Seyahat Rehberi:** Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen bu uygulama, Türkiye genelindeki tüm turistik yerler hakkında bilgi edinmeyi sağlayarak, hem yerli hem de yabancı turistlerin seyahatlerini kolaylaştırmaktadır. Bu uygulama, tüm Türkiye'deki destinasyonlar hakkında kapsamlı bilgiler sunmakta ve seyahat öncesi, sırası ve sonrası için faydalı ipuçları sağlamaktadır (Çelik, 2020).

Mobil gezi rehberleri yeni teknolojilerle bütünleşerek daha da önemli hale gelmektedir. Artırılmış gerçeklik (AR), yapay zekâ (AI) ve akıllı ulaşım gibi teknolojilerin entegrasyonu, bu uygulamaların değerini daha da artırmaktadır (Northern Ireland Tourist Board, 2013). Bu tür teknolojilerin entegre edilmesi, mobil gezi rehberlerinin destinasyonların tanıtımında ve kullanıcı deneyiminde daha derin bir etki yaratmasına olanak tanıyacaktır (Türkmen, 2021). Özellikle gelişen artırılmış gerçeklik (AR) teknolojisi, turistlerin mekanları daha etkileşimli ve ilgi çekici bir şekilde keşfetmelerini sağlamaktadır. AR aracılığıyla turistler, ziyaret ettikleri yerlerin tarihi ve kültürel detaylarına daha kolay ulaşarak, sanal rehberlik eşliğinde mekanların derinlemesine analizini yapabileceklerdir (Yılmaz, 2019).

Yapay zekâ destekli öneri sistemleri, kullanıcının tercihleri doğrultusunda destinasyonlar hakkında kişiselleştirilmiş bilgiler sunarak, turistlerin yalnızca popüler yerleri değil, ilgilerini çeken farklı alanları keşfetmelerine olanak tanıyacaktır (Smith & Johnson, 2018). Bunun yanı sıra, yapay zekâ destekli harita servisleri, gerçek zamanlı rota optimizasyonları yaparak turistlerin daha verimli ve sorunsuz bir şekilde seyahat etmelerini sağlamaktadır.

Aksaray

Aksaray, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve tarihi ile kültürel açıdan önemli bir il olarak öne çıkmaktadır. Coğrafi olarak, Türkiye'nin merkezine yakın bir konumda bulunan Aksaray, İç Anadolu'nun kültürel ve turistik anlamda değerli şehirlerinden biridir (Doğan, 2019). İl, aynı zamanda, Kapadokya Bölgesi'ne komşu olup, bu bölgenin eşsiz peri bacaları, yer altı şehirleri ve Ihlara Vadisi gibi turistik cazibe merkezlerine ev sahipliği yapmaktadır. Aksaray'ın zengin tarihi ve kültürel mirası, bölgedeki pek çok antik kent, kilise ve kervansaray gibi yapılarla somutlaşmaktadır (Çelik, 2021). İl sınırları içerisinde yer alan Ihlara Vadisi, zengin doğal ve kültürel mirasıyla dikkat çeken önemli bir turistik destinasyondur. Ihlara Vadisi, Aksaray'ın en önemli turistik cazibe merkezlerinden biridir ve doğal güzellikleri ile tarihi zenginliklerini bir arada sunmaktadır (Yıldız, 2018). 1980 yılında doğal sit alanı olarak koruma altına alınan ve zengin flora/fauna çeşitliliği ile dikkat çeken vadiye bulunan Bizans dönemine ait kiliseler ve kaya oyma manastırlar, bölgenin tarihi derinliğini ve önemli kültürel mirasını yansıtmaktadır. Bu nedenle, Ihlara Vadisi, hem akademik araştırmalarda hem de turizm alanında ilgi çekici bir konudur (Yıldız, 2018). Aksaray'ın tarihi mirası, doğal güzellikleri ve geleneksel yaşam biçimleri ile antik kentleri, camileri ve diğer tarihi yapıları,

şehrin turistik değerlerini güçlendirmekte ve ziyaretçiler için önemli cazibe merkezi haline gelmektedir (Yılmaz, 2019). Dünyanın 2. Büyük kanyonu olma özelliğini taşıyan Ihlara Vadisini 2023 yılında 600.000 yerli ve yabancı turist ziyaret etmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2023).

Bir destinasyon bölgesinin gastronomisinde gelişmesi, turizm faaliyetlerine olumlu yönde etki etmektedir. Özellikle yerel mutfakların tanıtılması ve zenginleştirilmesi, ziyaretçilerin bölgedeki kültürel ve sosyal deneyimleri daha anlamlı hale getirmekte ve turistlerin destinasyona olan ilgisini artırmaktadır (Yılmaz, 2019). Geleneksel yemekler, yerel ürünler ve gastronomi festivalleri gibi unsurlar, turistlerin bölgeye olan ilgisini güçlendirmekte ve turizm potansiyelini yükseltmektedir. Aksaray'ın geleneksel mutfağı, zenginliği ve çeşitliliğiyle bölgeye özgü benzersiz tatlar sunmaktadır. Özellikle etli ekmek, testi kebabı ve haşhaşlı çörek gibi yerel lezzetler, ziyaretçilere Aksaray'ın kültürel dokusunu yansıtan özgün bir gastronomi deneyimi sunmaktadır. Bu yemekler, yöresel malzemelerle hazırlanan ve geleneksel pişirme yöntemleriyle servis edilen, hem lezzetli hem de tarihi bir yolculuk vaat eden eşsiz tatlardır (Çelik, 2021). Aksaray'ın mutfak kültürü, bölgenin sosyal ve kültürel mirasını yansıtarak ziyaretçilerin bölgede kalıcı hatıralar edinmelerini sağlamaktadır (Kılıç, 2019).

Aksaray'ın turizm potansiyeli yalnızca doğal ve kültürel mirasla sınırlı olmayıp, aynı zamanda gelişmiş bir ulaşım altyapısına ve konaklama imkanı ile de göze çarpmaktadır (Yılmaz, 2021). Şehir, karayolu ile kolay erişilebilir bir konumda bulunmakla birlikte otel, pansiyon ve butik konaklama seçenekleri, ziyaretçilerin konforlu bir şekilde ağırlandığını sağlamaktadır. Bu olanaklar, Aksaray'ı hem yerli hem de yabancı turistler için çekici bir destinasyon haline getirmektedir (Kaya, 2020).

Aksaray, turizm açısından büyük bir potansiyel barındırmakla birlikte, bu potansiyelin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için dijitalleşme stratejilerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir (Kaya, 2020). Bu bağlamda, Aksaray için bir mobil gezi rehberi uygulaması geliştirilerek, ziyaretçilerin etkileşimini arttırmak, şehir tanıtımını ön plana çıkarmak ve şehrin turizm altyapısını da güçlendirmek hedeflenmektedir.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Aksaray ili için özel bir mobil gezi rehberi (Keşfet Aksaray) uygulama önerisi geliştirmektir. Bu mobil uygulama ile şehri ziyaret edecek yerli ve yabancı turistler için, Aksaray'a dair detaylı bir gezi rehberi tasarımı oluşturulması hedeflenmektedir. Keşfet Aksaray mobil uygulaması geliştirilmesinin gerekçeleri şunlardır:

1. **Turistlere Hızlı ve Anlık Bilgi Erişimi Sunmak:** Mobil uygulama, turistlerin Aksaray'a özgü turistik, tarihi ve kültürel noktalar hakkında hızlı bir şekilde bilgi edinmelerini sağlayacaktır. Kullanıcılar, gezilecek yerler hakkında detaylı açıklamalar, haritalar ve

yönlendirmeler aracılığıyla seyahatlerini daha verimli bir şekilde planlayabileceklerdir. Böylece, turistlerin yön bulmada yaşadıkları zorluklar ortadan kaldırılacak ve gezileri daha sorunsuz hale gelecektir.

2. **Turizm Potansiyelinin Artırılması:** Aksaray, Kapadokya ve Ihlara Vadisi gibi turistik cazibe merkezlerine yakın olmasına rağmen, bu potansiyelin doğru şekilde tanıtılması önem arz etmektedir. Mobil uygulama, Aksaray'ın turistik cazibelerini daha geniş bir kitleye tanıtarak, turist akışını arttırarak il genelindeki turizm gelirlerini yükseltebilecektir. Dijital platformlar üzerinden yapılan tanıtımlar, şehrin turizm bilinirliğini arttırabilmektedir.
3. **Yerel Ekonominin Desteklenmesi:** Aksaray'ın yerel işletmeleri açısından mobil uygulama, şehre gelen turistlere oteller, restoranlar, hediyelik eşya dükkanları ve diğer ticari işletmeleri tanıtmada etkili bir araç olabilecektir. Bu sayede, yerel işletmelerin daha geniş bir kitleye ulaşması sağlanarak, bölgedeki ekonomik kalkınma desteklenebilecektir. Ayrıca, turistlerin harcama alışkanlıklarına dair veri toplanarak, yerel iş dünyasına yönelik stratejik yönlendirmeler yapılabilir.
4. **Zaman Yönetimi ve Seyahat Verimliliği:** Aksaray'ın turistik yerlerinin geniş bir alana yayılması, turistler için zaman yönetimini önemli bir konu haline getirmektedir. Mobil uygulama, gezilecek yerlerin önceden belirlenmesi ve harita üzerinden yönlendirme yapılması yoluyla, turistlerin zaman kaybını önlenerek, seyahatlerini daha verimli bir şekilde organize etmelerine olanak tanıyacaktır.
5. **Kişiselleştirilmiş Deneyim ve Öneriler:** Mobil gezi rehberleri, kullanıcıların kişisel tercihlerine göre özelleştirilmiş önerilerde bulunabilir. Örneğin, doğa yürüyüşlerinden hoşlanan turistlere Ihlara Vadisi gibi doğal alanlar önerilebilirken, tarihi mekanlar ilgisini çekenler için Selime Katedrali gibi kültürel miras noktaları tanıtılabilir. Bu tür kişiselleştirilmiş deneyimler, turistlerin Aksaray'ı daha derinlemesine keşfetmelerini sağlayarak, seyahatlerini daha anlamlı hale getirebilecektir.
6. **Anlık İletişim ve Geri Bildirim:** Mobil uygulamalar, destinasyonlar ile turistler arasında anlık iletişim sağlayarak, turistlerin sorularına hızlı yanıtlar almasına olanak tanıyabilmektedirler. Ayrıca, ziyaretçilerden gelen geri bildirimler doğrultusunda, yerel yönetimler ve işletmeler müşteri memnuniyetini artıracak iyileştirmeler yapabilir.

Bu gerekçeler doğrultusunda çalışmada, nitel veri toplama tekniklerinden içerik analizi ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. İçerik analizi, yazılı, sözlü veya görsel materyallerde yer alan verilerin sistematik ve nesnel bir şekilde incelenerek anlamlı temaların, kategorilerin ve ilişkilerin ortaya çıkarılmasını hedefleyen bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu yöntemde, araştırmacı, verilerin derinlemesine anlaşılması ve araştırma sorularına cevap bulunması amacıyla, verilerin anlam birimlerine ayrılması, kodlanması ve belirli kategoriler altında toplanması süreçlerini izler.

Bu çalışmada içerik analizi kapsamında, Aksaray iline ilişkin yazılı ve dijital kaynaklar (akademik makaleler, internet siteleri, mobil uygulamalar, çevrimiçi broşürler, resimler, videolar, haritalar) analiz edilmiştir. İlk aşamada, Aksaray'ın tarihi, kültürel ve turistik özelliklerine ilişkin veriler veri setine dahil edilmiş ve verilerden elde edilen ifadeler açık kodlama yöntemiyle temalara ayrılmıştır. Bu süreçte:

1. **Kodlama:** İncelenen materyallerde tekrar eden ifadeler, temalar ve anahtar kavramlar belirlenmiştir. Örneğin, "tarihi miras", "kültürel etkinlikler", "doğal güzellikler" gibi temalar oluşturulmuştur.
2. **Kategorilere Ayırma:** Belirlenen kodlar, benzerlik ve ilişkilerine göre gruplandırılmış, kategoriler oluşturulmuştur. Örneğin, "turistik çekim merkezleri" ve "ziyaretçi olanakları" gibi kategoriler yapılandırılmıştır.
3. **Temaların Yorumlanması:** Kodlar ve kategoriler, araştırmanın amaç ve sorularına uygun olarak analiz edilip yorumlanmıştır.

İçerik analizinde elde edilen bulgular, Aksaray'ın turistik cazibe merkezleri, ulaşım ve konaklama olanakları, gastronomi gibi farklı açılardan değerlendirilmiştir. Ayrıca, benzer destinasyonlar için geliştirilen gezi rehberlerinin içerik, kullanıcı deneyimi ve tasarım özellikleri ile karşılaştırma yapılmıştır. Bu bağlamda, Aksaray'ın turizm potansiyelini artırmaya yönelik önerilere de yer verilmiştir. Bu yaklaşım, çalışmanın sonuçlarına daha yapılandırılmış ve derinlemesine bir bakış açısı kazandırmıştır. Aksaray'a dair alt menülerin belirlenmesi sürecinde, daha önce yapılmış olan İstanbul Rehberi, Kapadokya Rehberi ve diğer şehir rehberlerinden elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Ayrıca, Aksaray'ın turistik çekim unsurları yerinde gözlemlerle doğrulanarak araştırmacı tarafından toplanmış ve mobil uygulama tasarımında kullanılacak bilgiler elde edilmiştir. Bu gözlemler, ziyaretçi akışının yoğun olduğu bölgeler, ulaşım kolaylıkları, tarihi ve kültürel miras alanları gibi faktörler dikkate alınarak yapılmıştır. Aksaray ili için etkili bir mobil gezi rehberi tasarımı geliştirme süreci Tablo 1 'de yer almaktadır.

Tablo 1: Keşfet Aksaray Mobil Gezi Rehberi Uygulama Geliştirme Süreci

Aşama	Açıklama
1. Veri Toplama ve Araştırma Aşaması	Bu aşamada, uygulama için gerekli veriler toplanmış ve Aksaray'a dair detaylı bilgi kaynakları incelenmiştir. Aksaray'ın turistik ve kültürel özellikleri ile ilgili akademik makaleler, internet kaynakları, broşürler ve diğer dijital belgeler taranmıştır. Aksaray'a benzer destinasyonlarda kullanılan mobil rehberler (örneğin, İstanbul Rehberi, Kapadokya Rehberi vb.) analiz edilerek, uygulama tasarımı ve içerik düzeni hakkında fikir edinilmiştir.
2. Uygulama İçeriği ve Yapısının Belirlenmesi	Uygulama içerisinde yer alacak ana başlıklar ve kategoriler belirlenmiştir (örneğin, gezilecek yerler, restoranlar, ulaşım, etkinlikler vb.). Her ana kategori için, Aksaray'daki turistik mekanlar, ulaşım bilgileri, restoran önerileri gibi detaylı içerikler hazırlanmıştır.
3. Uygulama Tasarım ve Geliştirme Aşaması	Belirlenen kategoriler ve içerikler, Flutter uygulama geliştirme aracına girilmiştir. Uygulamanın görsel tasarımı, kullanıcı dostu bir deneyim sunacak şekilde şekillendirilmiştir. Arayüz ve gezinme düzeni kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda optimize edilmiştir.
4. Test ve Son Kontroller Aşaması	Android ve iOS işletim sistemlerinde çalışacak şekilde uygulamanın APK dosyası oluşturulmuş ve test edilmek üzere mobil cihazlara yüklenmiştir. Uygulama, farklı cihazlar üzerinde test edilerek, kullanıcı geri bildirimlerine göre son düzenlemeler yapılmıştır.

Keşfet Aksaray Uygulaması

Bir mobil uygulamanın yazılım gücünün yanı sıra, görsel kalitesinin de yüksek olması kaçınılmazdır. Mobil uygulamalarda görsel kalitenin yüksek olması, kullanıcı deneyimini iyileştirerek etkileşimi artırmakta ve özellikle turizm gibi görselliğin ön planda olduğu alanlarda kullanıcıların uygulamayı tercih etme oranını yükseltmektedir (Kim & Law, 2015).

Bu kapsamda Keşfet Aksaray mobil uygulaması açılış sayfası ve 5 ana menü şeklinde planlanmıştır. “Ana Ekran”, “Kategoriler”, “Rotalar”, “Keşfet” ve “Etkinlikler” olarak şehirde bulunan tüm sosyal ve kültürel alanlar kategorize edilmiştir.

- **Açılış Sayfası:** Mobil uygulamaların açılış sayfası, kullanıcıların uygulama hakkındaki ilk izlenimini belirleyen en kritik unsurlardan biridir (Nielsen, 2012). Etkili bir açılış sayfası, estetik tasarımıyla dikkat çekerken, hızlı yükleme süreleriyle de kullanıcı memnuniyetini artırır. Turizm uygulamalarında açılış sayfası, destinasyonun cazibesini öne çıkaran görseller ve net bir navigasyon sunarak kullanıcıların uygulamada daha fazla zaman geçirmesini sağlar (Müller & Reinecke, 2018). Mobil uygulamaların başlangıç sayfasının tasarımı, kullanıcıların uygulamayı ilk kez açtıklarında hissettikleri duyguyu doğrudan etkiler ve uygulama sadakatini artırır. Hızlı yükleme süreleri ise kullanıcı memnuniyetini doğrudan etkileyen teknik bir gerekliliktir (Choi, Wang, & Sparks, 2019). Görsel 1’ de görülen Keşfet Aksaray mobil uygulamasının açılış sayfası tasarımı kullanıcı dostu bir arayüz ve hızlı yükleme özellikleriyle dikkat çekmektedir.

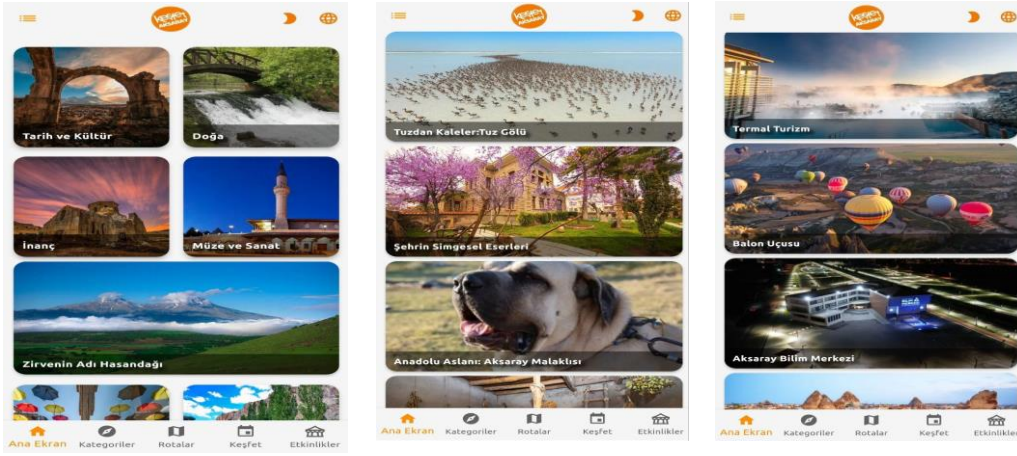

Görsel 1. Keşfet Aksaray Mobil Uygulamasının Açılış Ekranı

Ana Ekran Menüsü: Ana ekran, Aksaray iline dair önemli bilgilere hızlı erişim sağlamak amacıyla sade ve etkili bir şekilde yapılandırılmıştır. Kullanıcılar, uygulamanın ana ekranından gezilecek yerler, yemek ve konaklama seçenekleri, etkinlikler, ulaşım bilgileri ve kişisel planlayıcı gibi menülere kolayca erişebilmektedir. Bu düzenleme, kullanıcıların uygulamada gezinme deneyimini optimize ederken, Aksaray'ın turistik cazibesini dijital ortamda etkili bir şekilde sunmayı hedeflemektedir. Her bir menüye yönelik görseller ve açıklamalar, kullanıcıların ilgisini çekecek şekilde tasarlanmış, ayrıca hızlı yükleme süreleriyle desteklenmiştir. Ana ekran, kullanıcıları uygulama içinde keşif yapmaya teşvik eden görsel ve fonksiyonel bir başlangıç noktası sunmaktadır (Görsel 2). Ana ekran içerisinde 21 alan bulunmaktadır:

- Tarih ve Kültür
- Doğa
- İnanç
- Müze ve Sanat
- Zirvenin Adı Hasandağı
- Şehrin Simgesel Eserleri
- Aşıklı Höyük: Anadolu'nun İlk Köyü
- Turizm Aktiviteleri
- Balon Uçuşu
- Aksaray Bilim Merkezi
- Yapmadan Ayrılmayın
- Alışveriş
- Gençlik ve Spor
- Gastronomi
- El Sanatları
- Tuzdan Kaleler:Tuz Gölü
- Anadolu Aslanı: Aksaray Malaklısı
- Ihlara Vadisi Cam Teras
- Termal Turizm
- Konaklama
- Coğrafi İşaretli Ürünler

Görsel 2. Keşfet Aksaray Mobil Uygulamasının Ana Ekranı

Keşfet Aksaray uygulamasının ana ekranında, kullanıcı deneyimini kişiselleştirmek amacıyla koyu ve açık tema seçenekleri sunulmaktadır. Bu özellik, kullanıcıların kişisel tercihlerine göre uygulama görünümünü optimize etmelerine olanak tanır. Araştırmalara göre, uygulamalarda tema ve görsel özelleştirme seçenekleri, kullanıcı deneyimini ve memnuniyetini artırırken, uygulamanın kullanım süresini de uzatmaktadır (Böhmer & Krüger, 2013). Özellikle mobil cihazlarda ekran parlaklığının kişiselleştirilmesi, göz yorgunluğunu azaltarak uzun süreli kullanımı desteklemektedir (Baek & Yoo, 2018).

Keşfet Aksaray uygulamasındaki bu tema seçenekleri, hem gündüz hem de gece kullanımına uygun bir deneyim sunarak kullanıcıların farklı aydınlatma koşullarında rahatça gezinmelerini sağlamaktadır. Bu özellik, modern mobil uygulamalarda kullanıcı merkezli tasarımın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Uygulamanın iki farklı görsel teması Görsel 3’te sunulmuştur.

Görsel 3.a. Uygulamanın Açık Teması, **Görsel 3.b.** Uygulamanın Koyu Teması

Keşfet Aksaray uygulamasında, kullanıcı dostu bir deneyim sunmak amacıyla Türkçe ve İngilizce dil seçenekleri sağlanmıştır. Bu durum, uygulamanın hem yerel kullanıcılar hem de yabancı turistler tarafından kolayca kullanılabilir olmasını hedeflemektedir. Ana ekranda dil seçeneğinin yer alması, kullanıcıların uygulamayı kendi dil tercihine göre ayarlamasını sağlayarak erişilebilirliği ve kullanım kolaylığını artırması planlanmıştır. Mobil uygulamalarda çoklu dil desteği, kullanıcı deneyimini olumlu yönde etkileyen önemli bir faktördür. Araştırmalar, kullanıcıların uygulamalarda kendi dillerini seçebilmelerinin memnuniyet seviyelerini artırdığını ve uygulamanın etkinliğini güçlendirdiğini göstermektedir (Gasparini, 2015). Turizm uygulamalarında dil seçenekleri, destinasyonun uluslararası erişimini artırarak, kültürler arası iletişimi kolaylaştırır ve yabancı turistlerin bölgeye yönelik bilgi edinimini destekler (Wang, 2014). Dil seçeneklerinin Türkçe ve İngilizce olarak sunulması, Keşfet Aksaray uygulamasını daha geniş bir kullanıcı kitlesine hitap eden evrensel bir araç haline getireceği düşünülmektedir.

Kategoriler Menüsü: Keşfet Aksaray uygulamasında, kullanıcıların şehrin çeşitli yönlerini kolayca keşfedebilmesi amacıyla 22 farklı kategori sunulmaktadır. Bu kategoriler, tarih, kültür, doğa, yeme-içme, etkinlikler ve alışveriş gibi Aksaray'ın sahip olduğu geniş turistik yelpazeyi kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Her bir kategori, kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun bilgiye hızlı erişimini sağlarken, şehrin cazibe merkezlerini ve hizmetlerini daha etkili bir şekilde tanıtmayı hedeflemektedir. Mobil uygulamalarda kategorilere ayrılmış içerik sunumu, kullanıcıların bilgiye erişim sürecini kolaylaştırır ve uygulama içinde gezinme deneyimini iyileştirecektir. Çalışmalar, içeriklerin sınıflandırılmış bir yapıda sunulmasının, hem bilgiye ulaşmayı hızlandırdığını hem de kullanıcıların uygulamayı daha uzun süre ve memnuniyetle kullanmalarını sağladığını göstermektedir (Jones & Marsden, 2006). Özellikle turizm sektörüne yönelik mobil uygulamalarda, kategorilere ayrılmış içerik kullanıcıların bölgeyi daha iyi anlamalarını sağlayarak destinasyon deneyimini zenginleştirmektedir (Wang & Fesenmaier, 2013). Keşfet Aksaray uygulamasındaki kategoriler, kullanıcıların Aksaray'ın çeşitli cazibe noktalarını ve turistik özelliklerini kolayca bulmasını sağlarken aynı zamanda destinasyonun farklı yönlerini etkili bir şekilde tanıtarak yerel ekonomiye de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tablo 2' de uygulamada yer alan kategorilere yer verilmiştir.

Tablo 2. Keşfet Aksaray Mobil Gezi Rehberi Kategorileri

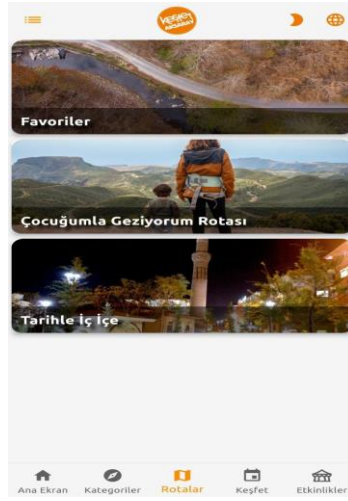
Kategoriler		
Müzeler	Medreseler	Tarihi Hamamlar
Camiler	Zanaat ve Halk Sanatları	Nasıl Gelirim?
Türbeler	Vadiler	Şehir İçi Ulaşım İmkanları
Oteller	Yer Altı Şehirleri	Aksaray Lezzetleri
Köprüler	Hanlar	Spor Alanları
Sinemalar	Kitap Konakları	Belediye Sosyal Tesisleri
Arkeolojik Alanlar	Parklar ve Piknik Alanları	
Kiliseler	Kütüphaneler	

Kategoriler menüsünde yer alan 22 farklı alan için çözünürlükleri yüksek, kullanıcıyı uyarıcı görseller seçilmiştir. Uygulamanın kategoriler bölümü Görsel 4’te sunulmuştur.

Görsel 4. Keşfet Aksaray Kategoriler Sayfası

Rotalar Menüsü: Keşfet Aksaray uygulamasında yer alan rotalar bölümü, kullanıcıların şehirdeki önemli turistik destinasyonları ve etkinlikleri önceden planlanmış rotalarla keşfetmesini sağlamaktadır. Bu özellik, özellikle sınırlı süreyle seyahat eden ziyaretçiler için zaman yönetimini kolaylaştırması amacıyla geliştirilmiştir. Kullanıcılar, ilgi alanlarına göre farklı temalardaki rotaları seçerek şehir turunu daha verimli hale getirebilir. Araştırmalar, mobil uygulamalarda hazır rota planlarının, turistlerin seyahat karar süreçlerini kolaylaştırdığını ve destinasyonlara yönelik algılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Hazır rotalar, turistlerin zaman kaybını en aza indirirken, keşfedilmesi gereken yerler hakkında bilgi sağlamada etkili bir araçtır (Dickinson & Lumsdon, 2014). Ayrıca, rota planlama özelliklerinin, turistlerin güven ve memnuniyet düzeylerini artırdığı, böylece destinasyonun marka değeri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ifade edilmektedir (Neuhofer, Buhalis & Ladkin, 2015). Hazır rotalar bölümü, yerel turistik destinasyonların tanıtımını güçlendiren bir özellik olarak hem bireysel turistler hem de grup gezginleri için benzersiz bir seyahat aracı sunmaktadır. Keşfet Aksaray uygulamasında 3 adet hazır rota bulunmaktadır (Görsel 5).

Görsel 5. Rotalar Bölümü

- **Favoriler:** Kullanıcıların uygulama içerisinde favori olarak eklemiş olduğu destinasyonların en yakın konumdan uzağa doğru sıralandığı bölümdür. Nereleri göreceğim bölümünde eklenen favori alanlar görünmektedir (Görsel 6).

Görsel 6. Rotalar - Favoriler Bölümü

- **Çocuğumla Geziyorum Rotası:** Kullanıcılara çocuklarıyla vakit geçirebilecekleri alanları tavsiye eden hazır rota alanıdır. Kullanıcılar en yakın konumdan en uzak konuma doğru hareket edebilmektedir (Görsel 7).

Görsel 7. Rotalar – Çocuğumla Geziyorum Bölümü

- **Tarihle İç İçe Rotası:** Mobil uygulamanın Tarihle İç İçe hazır rotası, Aksaray’ın zengin tarihî mirasını keşfetmek isteyen kullanıcılar için özel olarak tasarlanmıştır. Bu rota, Sultanhanı Kervansarayı, Ihlara Vadisi ve Selime Katedrali gibi tarihî önem taşıyan mekânları içermektedir. Ziyaretçilere zaman akışına göre düzenlenmiş bir tarih yolculuğu sunan bu rota, kullanıcıların mekânları anlamalarını kolaylaştıracak bilgilendirici içerikler ve görsellerle desteklenmiştir (Görsel 8).

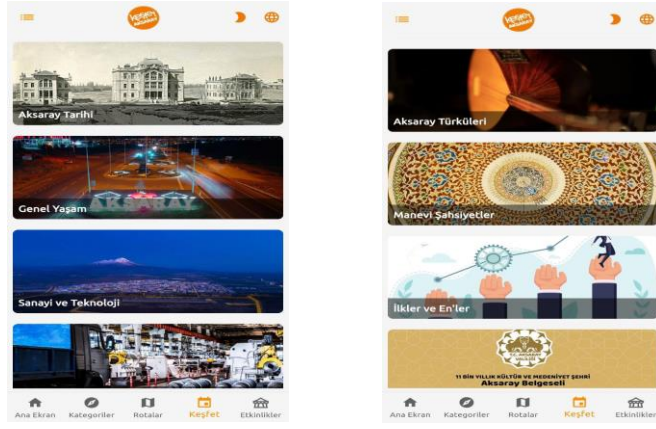
Görsel 8. Rotalar – Tarihle İç İçe Bölümü

Keşfet Menüsü: Keşfet ana menüsü, Aksaray’ın tarihi, kültürel ve sosyal zenginliklerini derinlemesine keşfetmek isteyen kullanıcılar için kapsamlı bir bilgi kaynağı sunmaktadır. Bu menü, kullanıcıların Aksaray hakkında çeşitli açılardan bilgi edinmelerini sağlayacak yedi alt bölümden oluşmaktadır.

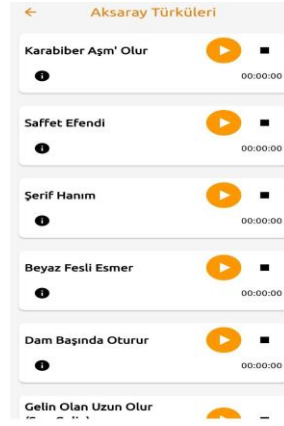
Her bir bölüm, şehrin farklı yönlerini tanıtmaya yönelik özelleştirilmiş içerikler sunarak, Aksaray’ı daha iyi anlamayı sağlayacak bir rehber işlevi görmektedir. Keşfet Menüsü Görsel 9’da sunulmuştur.

- **Aksaray Tarihi:** Bu bölüm, Aksaray'ın tarihsel geçmişine ışık tutarak, şehrin antik dönemlerinden günümüze kadar uzanan önemli olayları ve gelişmeleri ele alır. Kullanıcılar, Aksaray'ın tarihî yapıları, eski yerleşim alanları ve arkeolojik buluntuları hakkında bilgi sahibi olabilirler.
- **Genel Yaşam:** Aksaray'ın günlük yaşamını, halkının geleneksel yaşam biçimlerini ve şehre özgü sosyal dinamikleri tanıtan bir bölümdür. Aksaray'ın kültürel etkinlikleri, festival ve kutlamaları gibi unsurlar da bu bölümde yer alır.
- **Sanayi ve Teknoloji:** Aksaray'ın ekonomik altyapısı, sanayi kuruluşları ve teknolojik gelişmeleri üzerine detaylı bilgiler sunar. Bu bölümde, Aksaray'ın sanayi geçmişi ve bugünü, teknolojiye yaptığı katkılar ve sektörel gelişmelerin yanı sıra, yerel girişimcilik ve sanayi organizasyonları da incelenmiştir.
- **Aksaray Türküleri:** Multimedya içeriklerinin, kullanıcı deneyimini artırmak ve destinasyon tanıtımını etkinleştirmek için büyük bir rolü vardır. Mobil uygulamalar üzerinden sağlanan görsel ve işitsel içerikler, kullanıcılara daha fazla bilgi sunmanın yanı sıra, duygusal bağ kurmalarına da yardımcı olmaktadır (Buhalis & Law, 2008). Ayrıca, müzik ve belgesel gibi unsurlar, kültürel bağlamı derinleştirerek, kullanıcıların o yerle ilgili daha geniş bir anlayış geliştirmelerini sağlamaktadır (Tussyadiah et al., 2014). Bu tür içeriklerin destinasyon pazarlamasındaki rolü, kullanıcıların kendilerini daha bağlantılı hissetmelerine olanak tanır (Zeng & Gerritsen, 2014). Bu kapsamda hazırlanan Aksaray'a özgü türküler ve müzikler bu bölümde tanıtılmıştır. Kullanıcılar, şehrin folklorik müzik kültürünü dinleyerek, geleneksel şarkılarla şehrin kültürel mirasına dair derin bir bağ kurabilirler. Aksaray Türkülerine dair menü görüntüsü Görsel 10'da sunulmuştur.
- **Manevi Şahsiyetler:** Aksaray'ın manevi ve dini yönlerini yansıtan önemli şahsiyetler, bu bölümde tanıtılmıştır. Şehirde doğmuş veya şehirle bağlantılı önemli dini figürler, alimler, sufi liderler ve diğer manevi liderler hakkında bilgi verilmiştir.
- **İlkler ve Enler:** Aksaray ile ilgili kaydedilen ilginç "ilkler" ve "enler" hakkında bilgiler sunulduğu bölümdür. Bu bölüm, Aksaray'ı farklı kılan özelliğiyle dikkat çekerek, şehrin tarihî gelişimi içinde önemli bir yer tutan olayları tanımlamaktadır.
- **Aksaray Belgeseli:** Kullanıcıların, Aksaray'ın tarihi ve kültürel mirasını daha derinlemesine keşfetmek amacıyla bu bölümde yer alan 10 bölümlük belgeseli izleyebildikleri bölümdür.

Görsel 9. Keşfet Menüsü

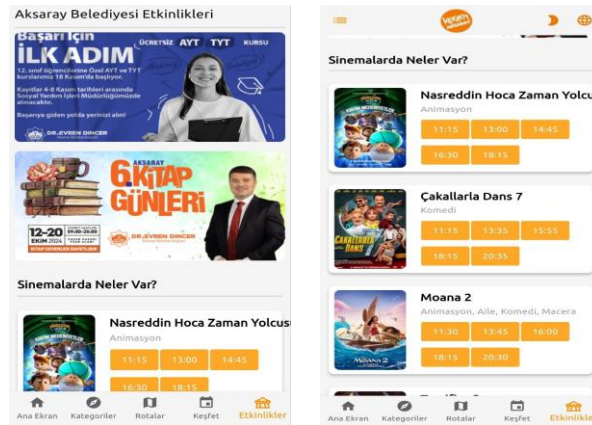
Görsel 10. Keşfet Menüsü- Aksaray Türküleri Bölümü

Keşfet ana menüsünün sunduğu bu zengin içerik, Aksaray'ın tarihî ve kültürel değerlerini derinlemesine keşfetmek isteyen her tür kullanıcıya hitap etmektedir. Hem yerel hem de yabancı turistler için şehrin kültürel zenginliklerine dair etkili ve kapsamlı bilgiler sağlanırken, Aksaray'a olan ilgiyi artırma amacı taşımaktadır. Bu sayede, uygulama yalnızca bir gezi rehberi olmanın ötesinde, Aksaray'ın kültürel mirasını dijital platformda geniş kitlelere ulaştıran bir araç haline gelebilir.

Etkinlikler Menüsü: Mobil uygulamanın Etkinlikler Menüsü, Aksaray ilindeki sinema seansları ile şehirde gerçekleşen etkinlikler hakkında kullanıcıları bilgilendiren önemli bir bölüm sunmaktadır. Bu menü, kullanıcıların şehri ziyaret ettikleri dönemdeki kültürel, sanatsal ve eğlence etkinliklerden haberdar olmalarını sağlamaktadır. Aksaray'daki sinema seansları, kullanıcıların film seçme, seans saatlerini öğrenme ve sinema deneyimlerini planlama konusunda yardımcı olurken, şehirdeki diğer etkinlikler hakkında da geniş bilgi sunmaktadır.

Sinema seansları bölümünde, Aksaray'daki sinema salonlarının gösterim programları, vizyondaki filmler ve seans saatleri düzenli olarak güncellenir. Bu sayede, kullanıcılar film izlemeyi planlayan kişiler için pratik bir bilgi kaynağına ulaşmış olacaklardır. Ayrıca, yerel kültürel etkinlikler, konserler, festivaller, tiyatro oyunları ve diğer sanatsal faaliyetler hakkında da ayrıntılı bilgiler sağlanmıştır. Böylece, hem yerli hem de yabancı ziyaretçilere şehirdeki mevcut etkinlikler hakkında kapsamlı bilgi sunularak, ziyaretçi deneyimi zenginleştirilmiştir.

Bu tür mobil uygulamalar, destinasyonların pazarlama stratejileri içerisinde etkin bir araç olarak öne çıkmaktadır. Kullanıcıların katılabilecekleri etkinlikleri hızlı ve kolay bir şekilde öğrenmeleri, şehrin kültürel yaşamına katılımı teşvik eder ve şehirdeki turistik cazibe merkezlerinin tanıtılmasına katkı sağlar (Gretzel, Sigala & Fesenmaier, 2015). Bu bağlamda, etkinlikler menüsünün, Aksaray'ın kültürel ve sosyal yaşantısına dair önemli bir dijital rehber olarak işlev gördüğü söylenebilir (Görsel 11).

Görsel 11. Etkinlikler Menüsü

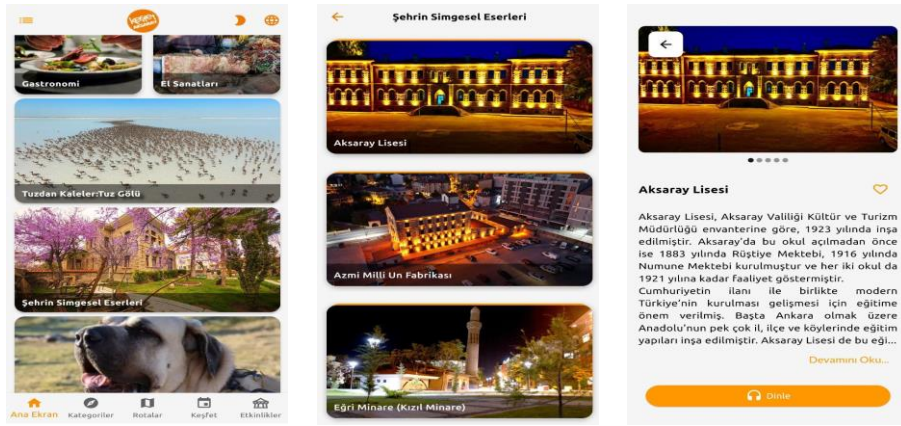
Uygulamada; Aksaray'ın tarihi yapıları, doğal güzellikleri, kültürel mirası ve önemli turistik bölgeleri detaylı bir şekilde tanıtılmaktadır. Kullanıcılar, her bir destinasyon hakkında görseller, açıklamalar ve yönlendirmelerle bilgi edinme fırsatı bulabilmektedirler. Ayrıca, bu bilgiler Türkçe ve İngilizce seslendirmelerle desteklenerek, hem yerli hem de yabancı turistler için erişilebilir hale getirilmiştir.

Mobil uygulama, kullanıcıların dil tercihlerine göre seslendirme seçeneklerini sunarak daha kapsamlı bir deneyim oluşturmayı hedeflemektedir. Uygulama, Türkçe ve İngilizce seslendirme seçenekleriyle, geniş kullanıcı kitlesine hitap etmektedir. Çift dilli seslendirme, kullanıcıların kendi dilinde içerik almasını sağlayarak, uygulamanın erişilebilirliğini artırır ve kullanıcı deneyimini geliştirir (Choi, Wang, & Sparks, 2019). Ayrıca, çok dilli sesli içerikler, özellikle turistik destinasyonlar gibi küresel kullanıcı kitlesine hitap eden uygulamalarda, kullanıcı memnuniyetini ve etkileşimini artıran önemli bir unsurdur (Wang & Fesenmaier, 2013).

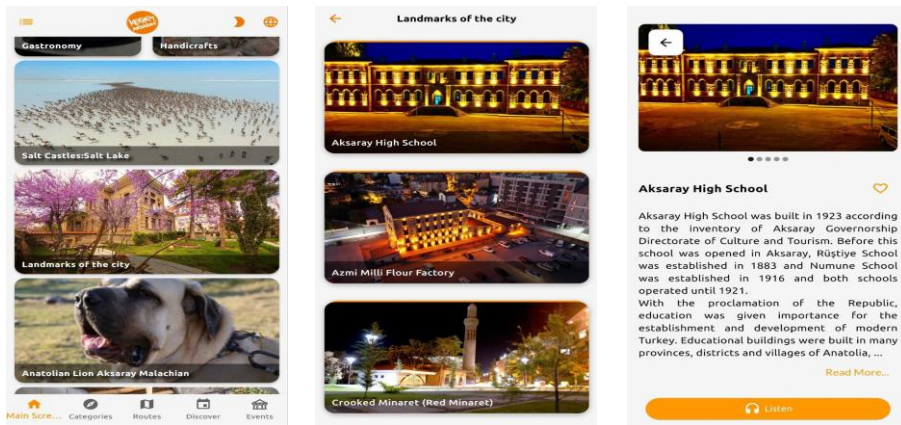

Çift dilli seslendirme, kullanıcılara istedikleri dilde bilgi edinme imkânı tanırken, dil bariyerlerini ortadan kaldırarak kullanıcıların yerel kültür ve tarih hakkında daha derinlemesine bilgi edinmesini sağlar (Smirnov et al., 2014). Bu uygulama, hem yerel hem de yabancı turistlere yönelik olarak, şehri tanıtmada önemli bir rol oynamaktadır ve çok dilli destek, uygulamanın küresel pazarda daha geniş bir kullanıcı kitlesine ulaşmasına olanak tanır.

Bu tür çok dilli ve sesli tanıtımlar, mobil uygulama kullanıcılarının daha fazla etkileşimde bulunmalarını teşvik ederken, aynı zamanda destinasyonların dijital pazarlama stratejileri için önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır (Choi, Wang, & Sparks, 2019). Uygulamanın Türkçe sayfa tasarımları Görsel 12’de, İngilizce sayfa tasarımları ise Görsel 13’te sunulmuştur.

Görsel 12. Türkçe Sayfa Tasarımları

Görsel 13. İngilizce Sayfa Tasarımları

Keşfet Aksaray uygulamasındaki dinamik rota özelliği, kullanıcıların Aksaray il sınırlarında yer alan turistik ve doğal alanları keşfetmesine olanak tanırken, aynı zamanda doğa sporları ve macera turizmini teşvik etmektedir. Özellikle Hasandağı gibi dağcılık ve tırmanış parkurlarına yönelik

sunulan rotalar, doğa severlerin güvenli bir şekilde zorlu alanlara ulaşmalarını sağlamaktadır. Dinamik rota özelliği, kullanıcıların bireysel tercihlerine ve zorluk seviyelerine göre özelleştirilebilen güzergâhlarla yönlendirme yaparak, hem gezginlere hem de doğa sporları tutkunlarına çeşitli seçenekler sunmaktadır (Kocaman & Köksal, 2020).

Bu tür rotaların önerilmesi, kullanıcıların güvenliğini sağlamak ve aynı zamanda daha geniş bir kitleye doğa turizmi potansiyelini tanıtmak açısından önemlidir. Doğa turizmi ve dağcılıkla ilgili yapılan çalışmalarda, doğa rotalarının görsel, coğrafi ve fiziksel zorluklarını doğru bir şekilde belirlemek, kullanıcı deneyimini iyileştirirken aynı zamanda bölgenin turistik çekiciliğini artırmaktadır (Wörndl & Herzog, 2020). Dinamik rotalar, bu amaca hizmet ederek, Aksaray'ın doğa turizmi potansiyelini dijital ortamda kullanıcılara sunmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, Aksaray ili için önerilen "Keşfet Aksaray" mobil uygulamasının ve genel olarak mobil uygulamaların turizm sektöründeki potansiyel kullanım alanlarının değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Keşfet Aksaray, Aksaray'ın tarihî, kültürel ve doğal değerlerini dijital platformda tanıtmayı hedeflemekte ve yerli ile yabancı turistler için kapsamlı bir gezi rehberi olmayı amaçlamaktadır. Uygulama, dinamik rota oluşturma, çok dilli destek gibi özellikleriyle kullanıcı deneyimini geliştirmeye yönelik yenilikçi bir yaklaşım sunmaktadır. Uygulama, turistik destinasyonların daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlama potansiyeline sahiptir. Ancak, bu tür bir mobil platformun etkinliği, yalnızca tasarım ve içeriğin kalitesine değil, aynı zamanda kullanıcı deneyiminden elde edilecek geri bildirimlerle sürekli güncellenmesine bağlıdır. Dolayısıyla, bu uygulamanın henüz hayata geçirilmediği göz önüne alındığında, sağladığı katkılar olasılıklar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Aksaray, tarihî ve kültürel zenginlikleri ile önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak, bu potansiyelin etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için dijitalleşme ve modern teknolojilerle desteklenmesi gerekmektedir. Şehrin, yalnızca yerel ziyaretçiler değil, aynı zamanda yurtdışından gelen turistler tarafından daha fazla keşfedilmesi ve tanıtılması için interaktif ve erişilebilir bir dijital rehber ihtiyacı bulunmaktadır. Keşfet Aksaray uygulaması, bu ihtiyacı karşılayarak Aksaray'ın turistik cazibesini artırmayı ve şehrin tanınırlığını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Geliştirilmesi planlanan uygulama, araştırma sürecinde incelenen diğer uygulamalar (Paris City Guide, İstanbul Rehberi vb.) ile kıyaslandığında hazır rota bölümleri, favori alanları ve lokasyon bazlı yönlendirme bölümleri kullanıcıyı destekleyici yönler olarak göze çarpmaktadır.

Mobil teknolojiler, kullanıcıların bilgiye erişimini kolaylaştırırken seyahat süreçlerini daha planlı ve keyifli hale getirme konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Keşfet Aksaray uygulaması, bu bağlamda Aksaray'ın turizm potansiyelini dijital araçlarla destekleme amacı taşımaktadır. Bu

ihtiyacın temel gerekçesi, dijitalleşmenin turizm sektöründe giderek daha etkili bir araç haline gelmesidir. Turistlerin destinasyonlar hakkında hızlı bilgi edinme ve kişiselleştirilmiş deneyim talebi, bu tür uygulamaların gerekliliğini artırmaktadır. Uygulamanın geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi durumunda aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir:

1. **Kullanıcı Geri Bildirimine Dayalı Geliştirme:** Uygulamanın geliştirme sürecinde kullanıcıların deneyimleri ve geri bildirimleri esas alınarak iyileştirmeler yapılabilir.
2. **Kişiselleştirilmiş Öneriler:** Kullanıcı tercihleri doğrultusunda, farklı ilgi alanlarına hitap eden özelleştirilmiş içerikler sunulabilir. Örneğin, tarih meraklılarına müze ve antik kent önerileri yapılabilirken, doğaseverler için yürüyüş rotaları ve kamp alanları önerebilir.
3. **Artırılmış Gerçeklik (AR) Entegrasyonu:** Bölgedeki tarihî ve kültürel mekânların deneyimini zenginleştirmek için artırılmış gerçeklik teknolojisi kullanılabilir. Bu özellik, kullanıcıların bulunduğu yerin tarihî ve kültürel hikâyesini görselleştirerek öğrenmelerini kolaylaştırabilir.
4. **Sürdürülebilir Turizm Farkındalığı:** Uygulama, kullanıcıların çevresel sürdürülebilirlik ve yerel kültüre duyarlı turizm alışkanlıkları edinmelerine yönelik bilgilendirici içerikler sağlayabilir.

Sonuç olarak, dijitalleşme ve mobil teknolojilerin turizm sektöründeki etkisi artmaya devam etmektedir. Keşfet Aksaray uygulaması, Aksaray'ın turizm potansiyelini dijital platformlarda destekleme yolunda önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Ancak, uygulamanın başarısı, gerçek hayatta uygulanabilirliği ve kullanıcı deneyimleri ışığında yapılacak analizlerle daha net bir şekilde ortaya konabilecektir. Gelecekteki araştırmalarda kullanıcıların geri dönüşleri ve kullanıcı memnuniyetleri analiz edilerek uygulamanın geliştirilmesi yönünde tavsiyeler belirlenebilir.

Kaynakça

- Akdemir, M. (2019). Türkiye'nin Öne Çıkan Turistik Destinasyonları. *Turizm ve Seyahat Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 78-95.
- Akdoğan, E. (2020). İstanbul'un Turizm Potansiyeli. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 45-60.
- Baek, Y., & Yoo, J. (2018). The impact of dark mode and light mode on user experience in mobile applications. *Human-Computer Interaction Studies*, 25(3), 145-160.
- Böhmer, M., & Krüger, A. (2013). A study on mobile application personalization: Preferences, methods, and user satisfaction. *Journal of Mobile Interaction Design*, 7(1), 12-19.
- Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the internet—the state of eTourism research. *Tourism Management*, 29(4), 609-623.
- Choi, T. Y., Wang, Y., & Sparks, B. (2019). Tourism and mobile applications: Emerging trends. *Journal of Tourism Technology*, 5(2), 145-160.
- Çalışkan, İ. (2018). Türkiye'de Mobil Uygulamalar ile Şehir Rehberleri: Kullanıcı Deneyimi ve Gelişim Potansiyeli. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(4), 45-60.
- Çelik, A. (2020). Türkiye Seyahat Rehberi: Kültür ve Turizm Uygulamaları. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(3), 200-215.
- Çelik, Y. (2021). Aksaray'ın Kültürel ve Tarihi Zenginlikleri. *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, 18(4), 112-130.
- da Silva, A. L., & da Rocha, F. (2012). Mobile applications in tourism: A conceptual framework. *International Journal of Tourism*, 8(4), 617-628.
- da Silva, L., & da Rocha, A. (2012). The role of mobile applications in enhancing tourist experience: A case study of LisbonMap ViewTravel. *Proceedings of the International Conference on Information and Communication Technologies in Tourism*, 163-174.
- Dickinson, J. E., & Fesenmaier, H. M. (2014). The role of mobile technology in shaping travel behavior and tourism experiences. *Journal of Tourism Research*.
- Doğan, M. (2019). Aksaray: Tarihi ve Kültürel Değerler. *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 45-60.
- Dalkılıç, M., Yılmaz, A., & Öztürk, H. (2014). Gelişen mobil seyahat uygulamaları ve kullanıcı deneyimi: İzmir örneği. *Turizm ve Seyahat Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 120-135.
- Gasparini, A. A. (2015). Perspective and use of empathy in design thinking. *Proceedings of the 6th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (AHFE)*.
- García, M., & Peña, D. (2020). The Role of Translation Applications in Facilitating Multilingual Communication in Tourism. *International Journal of Tourism Technology*, 12(4), 456-472.
- Islam, A., Islam, M., & Mazumder, M. (2010). Mobile applications and tourism: A review. *Journal of Mobile Technology*, 11(2), 102-107.
- Jones, M., & Marsden, G. (2006). *Mobile Interaction Design*. John Wiley & Sons.
- Karanasios, S., Burgess, L., & Sellitto, C. (2012). Mobile technology in tourism: A global perspective. *Journal of Information Technology & Tourism*, 12(1), 1-16.
- Kaya, A. (2020). Aksaray'ın Turizm Altyapısı ve Konaklama Olanakları. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 45-60.
- Kim, J., & Law, R. (2015). The role of mobile travel applications in tourism: A case study of hotel reservation systems. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 32(2), 151-162.
- Kim, J. H., & Law, R. (2015). Mobile technology in tourism: Trends and impacts. *Journal of Travel Research*, 13(3), 52-68.
- Kocaman, G., & Köksal, M. (2020). Doğa turizmi ve dağcılıkla ilgili uygulamalı rotaların değerlendirilmesi. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 30-45.
- Kırlar Can, G., Özdemir, O., & Kocabaş, M. (2017). Turizm sektöründe mobil uygulamaların kullanımı: Türkiye'deki yerli otel zincirleri üzerine bir araştırma. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(4), 40-55.
- Nielsen, J. (2012). *Usability Engineering*. Morgan Kaufmann Publishers.

- Müller, B., & Reinecke, K. (2018). User Interface Design for Tourism Applications: Balancing Aesthetics and Usability. *Journal of Travel Research*, 57(3), 346-359.
- Rasinger, H., & Sadeghi, M. (2007). The impact of mobile technologies on destination marketing and promotion. *Journal of Tourism Management*, 34(4), 212-225.
- Smirnov, A., Kholodny, E., & Gurkin, K. (2014). Mobile tourism applications and their contribution to destination marketing: Case study of location-based services. *International Journal of Tourism Research*, 6(2), 112-127.
- Smirnov, S., et al. (2014). Mobile applications and their impact on tourism industry. *Journal of Tourism Management*, 22(2), 110-125.
- Smith, A., & Jones, R. (2019). Mobile Photography Applications and Their Impact on Travel Behavior. *Journal of Digital Tourism*, 11(3), 234-245.
- Smith, J., & Johnson, A. (2018). Artificial Intelligence in Travel and Tourism: Enhancing User Experience and Destination Discovery. *Journal of Tourism Technology*, 12(3), 45-60.
- Tussyadiah, I. P., Park, S., & Fesenmaier, D. R. (2014). Assessing the effectiveness of text, audio, video, and image content in online destination marketing. *Journal of Travel Research*, 53(6), 755-769.
- Tussyadiah, I. P., & Zach, F. J. (2017). Exploring the benefits of personalized recommendations in travel apps. *Journal of Destination Marketing & Management*, 6(1), 39-49.
- Wang, D. (2014). The role of mobile applications in global tourism marketing. *Journal of Travel Research*, 53(4), 472-486.
- Wang, D., & Xiang, Z. (2022). Mobile Applications and Their Role in Destination Management and Marketing. *Journal of Travel Research*, 61(3), 563-580.
- Wang, D., & Fesenmaier, D. R. (2013). Mobile applications in tourism and their impacts on consumer behavior. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 3(1), 18-31.
- Wörndl, W., & Herzog, F. (2020). Personalized travel recommendations and the role of mobile applications in tourism. *Journal of Tourism Management*, 45, 102-111.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Zeng, B. S., & Gerritsen, R. (2014). What do we know about social media in tourism? A review. *Tourism Management Perspectives*, 10, 27-36.

Extended Abstract

Mobile applications have become a crucial part of the digital transformation in the tourism industry. They play an increasingly significant role in helping travelers plan their trips, explore destinations, and enhance their overall tourism experience. This study aims to analyze the development process, potential contributions, and impact of digitalization in tourism through the proposed "Discover Aksaray" mobile application. The study focuses on designing a mobile application that highlights the historical, cultural, and natural richness of Aksaray, thereby enhancing the city's tourism potential in the digital sphere.

The use of mobile applications in tourism is essential for enriching visitor experiences and supporting the digital marketing strategies of destinations. Examples like the Paris City Guide showcase the successful promotion of cities on digital platforms. This study employs qualitative research methods, specifically content analysis and observational techniques. Content analysis involves systematically examining various documents to gather information on Aksaray's tourist attractions and cultural assets. The observational method included on-site examinations of major tourist spots in Aksaray, such as Ihlara Valley, Sultanhamı Caravanserai, Hasan Mountain, and various historical structures representing the region's cultural heritage. Insights from these observations contributed to enriching the application's content.

The Discover Aksaray application aims to bring the city's tourism potential to digital platforms, enhancing the local economy. The app provides users with bilingual support, dynamic route planning, videos highlighting historical and cultural sites, and an exclusive Aksaray documentary. Findings suggest that Discover Aksaray can serve as a valuable guide for both domestic and international tourists in Aksaray. Furthermore, emphasizing Aksaray's gastronomic richness and areas suitable for outdoor activities could boost the city's appeal as a tourist destination.

When compared to the Paris City Guide, Discover Aksaray adopts a more localized focus, emphasizing cultural and historical details. While the Paris City Guide features extensive content on restaurants and hotels, Discover Aksaray prioritizes historical sites and local experiences, reflecting Aksaray's unique identity. This study highlights the importance of digitalization in promoting local destinations. The Discover Aksaray application underscores the potential of digital platforms in enhancing travel experiences and engaging wider audiences. Its features, including bilingual support, user-friendly design, and dynamic route planning, demonstrate its competitive advantage in both national and international tourism.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article: Avşar, D. (2024). Sanatta anlam sorunu: Gadamerci yaklaşım. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 128-144. <https://doi.org/10.38122/ased.1493829>

Makale Geçmişi / Article History
Alındı (Received): 31.05.2024
Kabul edildi (Accepted): 26.12.2024

Sanatta Anlam Sorunu: Gadamerci Yaklaşım

Devrim AVŞAR¹

Öz: Hermeneutik akımının temsilcilerinden Hans-Georg Gadamer (1900-2002), geliştirdiği hermeneutik yöntemle insan bilimlerinin temellendirme çabalarına katkıda bulunmuştur. Gadamer, *Hakikat ve Yöntem* ile *Güzelliğin Güncelliği* adlı eserlerinde sanatta anlam ve meşruiyet sorununu ele alır. Bu çalışmalarında kavramsal olarak oyun, sembol ve festival kavram üçlemesiyle geliştirdiği anlayış ile sanatın tarihsel sürekliliğine ilişkin bir temellendirmeye girişir. Gadamer, bu üç kavramın klasik sanat geleneği ile modern sanatın birliğini sağlayan insan deneyimlerinin antropolojik kökenlerine yönelik bilgiler sunduğu görüşündedir. Gadamer'in bu iddiası, sanatın doğasına ilişkin ontolojik bir temellendirme yerleştirdiği gibi, insan deneyimlerinin antropolojik miras taşıdığına dair bir fikir de ortaya koyar. Bu kavramsal bağlam, ilkel toplumlarla modern insan arasındaki sürekliliğe dair düşünceler sunması bakımından önemlidir. Gadamer oyun, sembol ve festival kavramlarını, insanın en eski deneyimlerini günümüze taşıyan davranış biçimleri şeklinde tanımlar. Tıpkı bu üç kavramın zamanla biçim değiştirmesi gibi sanat da günümüzde biçimsel olarak değişmiştir. Gadamer, sanatı da insan bilimlerinin yöntemlerine göre ele alarak, anlam ve meşruiyet sorununu, kültürel bağlamların bir onayı şeklinde sunar. Gadamer'in insan bilimlerini anlamaya ve araştırmaya yönelik arayışı, insan bilimlerinin evrimi üzerinde modern kültürün etkisinin ve hümanizm mirasının bazı temel unsurlarının korunduğuna ilişkin olguyu çözümlenmeye götürür. Makale içerik olarak bu bağlamı sanatta anlam ve meşruiyet sorunu çerçevesinde ele almaktadır. Bu bakımdan öncelikle modern sanat akımlarının ortaya çıkış hikâyesine yer verilmiş ve sonrasında sanatın meşruiyet sorunu şeklinde ifade edilen tartışmalara nasıl dönüştüğü ele alınmıştır. Ortaya konulan bakış açısının odağına Gadamer'in sanata dair düşünceleri yerleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modern Felsefe, Gadamer, Oyun, Sembol, Festival.

The Problem of Meaning in Art: A Gadamerian Approach

Abstract: Hans-Georg Gadamer (1900-2002), one of the representatives of the hermeneutic movement, contributed to the efforts to ground the human sciences with the hermeneutic method he developed. Gadamer deals with the problem of meaning and legitimacy in art in his works *Truth and Method* and *The Relevance of the Beautiful*. In these works, he attempts to justify the historical continuity of art with the conceptual trilogy of play, symbol and festival. Gadamer believes that these three concepts provide information about the anthropological origins of human experiences that unite classical art tradition and modern art. Gadamer's claim not only establishes an ontological justification for the nature of art, but also an idea that human experiences carry an anthropological heritage. This conceptual context is important in that it offers thoughts on the continuity between primitive societies and modern man. Gadamer defines the concepts of play, symbol and festival as forms of behaviour that carry the oldest human experiences to the present day. Just as these three concepts have changed form over time, art has also changed formally today. Gadamer treats art according to the methods of human sciences and presents the question of meaning and legitimacy as a confirmation of cultural contexts. Gadamer's quest to understand and investigate the human sciences leads to an analysis of the influence of modern culture on the evolution of the human sciences and the phenomenon of the preservation of some basic elements of the legacy of humanism. The article deals with this context within the framework of the problem of meaning and legitimacy in art. In this respect, firstly, the story of the emergence of modern art movements is given and then it is analysed how art transforms into the debates expressed as the problem of legitimacy. Gadamer's thoughts on art are placed at the centre of the perspective put forward.

Keywords: Modern Philosophy, Gadamer, Play, Symbol, Carnival.

¹ Dr., Kocaeli Üniversitesi, devrimavsar@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9184-9701>

Giriş

Yirminci yüzyılda sanat ve sanat yapma biçimi üzerine yapılan tartışmalar, yeni sanat anlayışları ve farklı sanat biçimlerini ortaya çıkarır. Ayrıca yirminci yüzyılın ortalarında daha radikal tartışmalar da olur. Artık sanatın figüratif biçimlerine karşı, Kandinsky'nin soyut ekspresyonizminden gelen, figürü ve hatta eseri ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerin örnekleri giderek artar. 1960'lerden itibaren etkinliği daha da görünür hale gelen kavramsal sanat, özü itibarıyla sanatın temel değerlerini yeniden yorumlamayı önerir. Tarih boyunca otoritelerce meşruiyetin yasaları belirlenirken yirminci yüzyılda, sanatın yasalarını belirleyen gücünü aktivizmden alan sanat grupları ortaya çıkar. Sanatın meşruiyeti, artık avangard sanat akımlarının radikal manifestoları tarafından belirlenmeye başlanır.

Yakın tarihte Amerika soyut sanatının temsilcilerinden Frank Stella, sanat dünyasında önemli bir otorite olan Modern Sanat Müzesi MoMA'da (*Museum of Modern Art*) düzenlenen *Modern Başlangıçlar* sergisinin sanatın ciddiyetini yok ettiğini söyler. Ona göre, bu müze ticari eğlencenin moda mekânı olmuştur (Antmen, 2010: 52). *Modern Başlangıçlar* ise, sanatı popülerleştirmekte, onu sıradan bir şey olarak eğlenceye dönüştürmektedir. "Söz konusu sergi, üst düzey ve gizemli, esrarlı bir sanatı popüler ve aşikâr göstermeye, popüler ticari sanatı ise üst düzey ve yenilikçi göstermeye çalışarak aralarındaki farkı yok etmeyi amaçlar" (Kuspit, 2010: 24). Tüm zamanlara ve mekânlara ait kimlik, tarz, biçim gibi ortak tasarım öğeleriyle sanatı rasyonelleştiren tekçi, evrensel anlatılar, Ortaçağ'dan henüz çıkıldığı dönemden beri sürekli parçalanmaya çalışılmıştır. Sanat hareketleri, dilsel göstergelere veya ikonografiye, daha doğrusu maddeye indirgenmiş biçimsel gramerlerden kendilerini ayırarak yaşamın bağrındaki ve politik taleplerdeki hakikate katılmıştır. Bu süreci tetikleyen, modernizmin estetik dehasına ve bu dehanın şartlandığı avangarda karşı depreşen tatmin edilemez meraktır. Bu merak yalnızca sanatın tarihine karşı değil, bizzat sanatın varlığına da kastetmiştir. Bu merak ve beraberinde doğan arzu sanatın yaşamı ele geçirme adımıdır. Üstelik merakın arzuya dönüşümü tam da modernizmin biçimcilikten kopmaya çalıştığı için parçalandığı bir döneme denk gelir. Ali Artun (2011) bu dönemi, sanat için manifestolar dönemi olarak tanımlar. Manifestolar yeni sanatın kutsal kitapları misali, sanatın meşruiyet kaynağına ilişkin iddialar barındırır.

Artun'a göre, postmodernist sanat, taklit ya da tahrip ederek modernist estetiği yağmalayıp tarihsizleştirirken; diğer yandan da sanatın hakikatine, tarihe ve eleştiriye inananlar, tarihin bu en çılgın, en aykırı, en şiirsel deneyimini restore ederek, onun büyüsunü sürdürmenin yollarını arar. Bu yolda, başta sanatçıların eserleri olmak üzere, kitaplar, dergiler, gazeteler, fotoğraflar, yazışmalar, notlar, defterler, çizimler, eşyalar, kayıtlar ve her türlü sayısız belge didik didik edilir. Ama bunlar

arasında en hakikileri, kuşkusuz manifestolardır. Onlar hem birer metin, hem de birer olaydır (Artun, 2011: 16).

Gadamer'in *Güzelin Güncelliği* (1977) adlı eserinde sanatın yirminci yüzyıla geçişindeki meşruiyet sorununu "oyun, sembol ve festival" kavramlarıyla çözmeye çalışır. Ona göre, sanatın meşruiyeti sorunu basit bir güncel sorun değil, eski zamanlardan beri bizi meşgul eden bir sorundur. Bu bağlamda, Batı tarihinde ilk kez sanatın kendini savunma gereği duyduğunu düşünen Sokratik düşünce tarafından yeni bir felsefi görüş ve bilgiye yönelik bir talep ortaya çıkar (Gadamer, 1986: 3). Burada ilk kez, hakikati barındırdığı iddiasındaki resimsel ya da anlatsal biçimlerin geleneksel konuların yorumu ve yerleşik kabulü apaçık bir şekilde terk edilir.

Anlamın Meşru Zemini

Ortaçağ'da kilisenin antik dönemin sanat diline olan tavrı ve modernizmin geleneksel sanata karşı ortaya koyduğu tavır hep meşruiyet çerçevesinde olmuştur. Bu meşruiyet sorunu bazen sanatın eğitim işleviyle aşılmıştır. Örneğin 6. ve 7. yüzyılda Hıristiyan kilisesi okuma bilmeyen insanlara İncil'i resimli öykülerle anlatmak istemiştir. Bu yöntem o dönem batıda sanatın meşruiyetini temellendiren önemli uygulamalardan biridir (Gadamer, 2005: 2). Eğitim bilincinin içerisinde gelişen Ortaçağ Hıristiyan sanatı Rönesans'a kadar kendi içerisinde Yunan ve Roma sanatının resme, anlatıya dair biçim dillerini barındırmıştır. Gadamer, bu sürecin 19. yüzyılın başlarına kadar sürdüğünü söyler.

Umberto Eco, Gadamer'in örnek verdiği bu dönem hakkında daha ayrıntılı ve ilginç bilgiler verir. Eco *Açık Yapıt* (1992) adlı kitabında, bu durumun Ortaçağ'da kullanılan bir alegorizm olduğunu söyler. Bu alegorizm kuramına göre, Kutsal Kitap, bu yöntem daha sonra şiir ve figüratif sanatları da kapsayacak şekilde yorumlanabilir: Kelimesi kelimesine (*literal*) yorum, alegoristik yorum, ahlaki yorum ve gizemsel (*anagogique*) yorum. Okur bu yorum seçeneklerinden, yani anahtarlardan, kendisine uygun olanı seçer ve yaptı veya sanat eserini kendisinden önce aynı seçeneği seçenden farklı doğrultuda kullanır. Görünürde "belirlenimsiz" ve "sonsuz" olanaklar sunan bu yöntem o kadar da özgürlükçü değildir. Temelde yaratıcının denetiminden asla çıkmayacak şekilde şartlandırılmış bir "olanaklar" yelpazesi vardır. Okur ya da sanat seyircisi, birbirinden ayrı dört düzlemde geçen yorumlar içinde bir anlamı diğerine tercih ederek seçim yapabilir; fakat daha önce okunmuş ve tek anlamlı yorumlama ilkelerini aşamaz (Eco, 1992: 16). Ortaçağ metinlerine ve sanat eserlerine bakıldığında bu iki tespitin abartılı olmadığı görünür. Öyle ki, bu döneme dair okuması olan her araştırmacı, böyle bir belirlemeyle karşılaştığında, Ortaçağ metinlerindeki alegoristik ve simgesel figürleri kolayca anımsayabilir. Dönemin ansiklopedileri ve hayvanlar üzerine yazılmış masallardaki resimsel betimlerin yansıra heykellerin yoğun simgeselliğini bir de bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Ortaçağ'ın ilk ansiklopedilerinden “Büyük Ayna” anlamına gelen *Speculum Majus* (1473), “dünyanın ne olduğuna ve ne olması gerektiğine” dair bir görüş belirtir (Avşar vd., 2014: 224). Bu eser, Vicente de Beauvais adlı bir ilahiyatçı tarafından hazırlanmıştır. Şüphesiz bu dönemde örnek verilecek daha pek çok eser vardır. Ancak, örnek olarak bu eserden yola çıkmak gerekirse, Beauvais burada, evrensel ve mutlak olan bilginin sistematik bir düşüncesini tasarlar. *Speculum Majus*, tarih, doğa, teori ve ahlak olmak üzere dört bölümden oluşur. Sonradan eklendiği düşünülen son bölüm *Speculum Morale* (Ahlak Aynası) tam olarak Eco'nun söylediklerini doğrular (Beauvais, 1885). Eserin genelinde resimsel betimlemeler okuyucuyu anlaması gerektiği yönde imgesel bir yolla koşullandırırken, sonuç kısmında yazar açıkça okuyucunun yorum ve muhakemesini sönümlendirecek şekilde buyurgan bir ahlakçı vaize dönüşür. Tek anlamlı ve hoşgörüsüz bir telkine dayanan bu yorumlama, Tanrı'nın mükemmel tasarımının tek ve alternatifsiz sanatsal söylemini birçok düzeyde anlatabilir, fakat herkes tek bir görüşün uğrağında birleşmek, yani ancak yaratıcı Söz'ün (*Logos*) ışığıyla görmek zorundadır.

Tarihsel özetlemeyi burada bırakıp, ortaya çıkan siyasal ve toplumsal değişimlerin sanatın meşruiyetini nasıl etkilediğine bakalım. Gadamer, Schütz ve Bach gibi müzik sanatçılarının cemaat şarkılarına getirmiş oldukları yenilikleri, modern dönemdeki sanatsal dilin dönüşümüne örnek olarak verir. Bu sanatçılar bir yandan yeni bir biçim geliştirmiş, diğer yandan geleneksel sanat kurumları olan -Latin İlahi dilini ve Papa'yı yücelten- Gregoryan melodik geleneğe sadık kalmışlardır (Gadamer, 1986: 3-4). Görülüyor ki, yeni biçim yaratıcıları, meşruiyet kaygısıyla, eski biçimlerin geleneğinden tamamen kopmayı göze alamamıştır. Bu durum biraz da modernizmin karakterinden kaynaklanır. Çünkü modernist evrensel ve rasyonel olma iddiasındadır; evrensellik ve rasyonellik de bir şekilde geleneğin katkısına ihtiyaç duyar. Yani modern anlamda sanat ürünü, tarihsel bağlarla ve genel kavramlarla ilgi kurmadıkça, *sensus communis*'e (ortak duyu/sağduyu) hitap edemeyecektir.

Sensus communis kavramını Kant, beğeni yargısının öznel *a priori* ilkesi olarak tanımlar. *Sensus communis*'ten, yani ortak duyudan dışsal bir duyunun değil de bilgi yetilerinin “özgür oyunu”ndan ortaya çıkan etki anlaşılmalıdır. Verili, telkin edici bir beğeni ilkesi, az önce bahsi geçen Ortaçağ alegoristik yöntemiyle aynı sonucu karşılamaktadır. Çünkü Kant, beğeni yargısını *sensus communis*'in altına yerleştirir (Sarı, 2024: 34). Böylece, *sensus communis*, öznelliği ortak zevkin alanına sokar. Öznel deneyimler, herkesin sahip olduğu ortak beğeni ilkesiyle, öznel yargıları üretme olanağına sahiptir. Bu *sensus communis*'i paylaşma deneyiminin bir gereğidir. Beğeni yargısı ise, güzeli yargılama yetisidir. Güzeli diyebilmenin koşulu, beğeni yargısının çözümlenmesine bağlıdır (Ay, 2020: 16). Kant'a göre, estetik bir fenomeni yargılarken, herkesin hemfikir olmasını esas almamız; daha ziyade herkesin hemfikir olmasına ihtiyaç duyarız (Kant,

1987: 60). Örneğin “bu görüntü güzel” denildiğinde, söz konusu olan yargının kendi evrenselliğini yaratmasıdır. Öyle ki, bu yargıyla onun evrensel olduğu “evreni” bizzat biz oluştururuz. Herkesin hemfikir olmasını bekleyerek, başka bir şey üzerine dayanmaya zorlanırsınız. Bu “başka şey” öznenin ahlaki failliğidir (Zupančič, 2005: 176).

Hegel’e göre ise, sanatın meşruiyeti, antropolojik yapılara ve baskın kavramlara dayanır. Çünkü sanatın “geçmişte kalmışlığı”, antik dönemin bitişiyle sanatın meşruiyete ihtiyaç duymasını gerektirmiştir. Cemaat, toplum ve kilisenin yaratıcı sanatçılarla kurduğu birlik, dünya ile sanatın meşruiyeti bağlamında gerçekleşir (Gadamer, 1986:5). Ancak bu ittifak moderniteyle kaybolur. Sanat’ın geçmişe ait bir şey olarak görülmesi, onun otoritelere hem meşruiyet sağlaması hem de onların inşasına hizmet etmekle ilgilidir. Sanat bir bakıma meşruiyet sağlayarak meşruiyet kazanmıştır. Sanatın meşruiyeti her zaman otorite ile ilişkisindeki bir gerilime gönderme yapar. Toplumsal uzlaşının yasası ve Gadamer’in *sensus communis*’i bu sanat iktidar gerilimin düzenleyicisi rolünü paylaşırlar. *Sensus communis* retoriksel anlamının yanı sıra klasik geleneğin bir başka unsurunu da barındırır: Bu bilgin ile hikmet sahibi insan arasındaki karşıtlıktır. Bir bakıma Kiniklerin Sokrates’i anlamalarında ortaya çıkmış bir karşıtlık olarak içeriği *sophia* ile *phronesis* (bilgelik ve sağduyu) kavramları arasında yapılan ayrıma götürür. Bu ayrım ilk olarak, Aristoteles tarafından ele alınmış, Helenistik dönemde ise, hikmet sahibi insan imajının belirlenmesine katkı yapmıştır (bu belirlenimde Grek *paideia* anlayışı ile Roma’nın egemen politik sınıfının kendilik bilinci arasında kaynaşma etkili olmuştur). Geç dönem Roma hukuk bilimi ise, kuramsal *sophia* idealinden çok uygulamadaki *phronesis* idealine daha yakın sanat ve hukuk eyleminin arka bahçesinde gelişmiştir (Gadamer, 2008: 27). *Sensus communis*, *phronesis* olarak somut olanın kavranması ve ahlaki olanın kontrolünü sağlar. *Sensus communis* verili olan somut durumu evrensel olanının kapsamına alır. Bu bakımdan *sensus communis*, pratik bilgelik (*phronesis*) ilkesini bir irade yönelimi olarak varsayar.

Gadamer’e göre, Aristoteles’in *phronesis*’i “entelektüel/ zihinsel erdem” saymasının nedenini, *phronesis*’in ereksel olarak ahlaki bir sonuca yönelik iradi yönelimi sağlamasıdır. Aristoteles *phronesis*’i bir yeti/kapasite (*dynamis*) olarak sınırlamaz, onu aynı zamanda “etik erdemler” tümel kavramı olmaksızın var olamayan ahlaki varlığın ortaya çıkışıyla ilişkili olarak da görür. Bu erdemın sınanması, insanın yapması gereken şey ile yapmaması gereken şeyi birbirinden ayırması anlamına gelse de bu sadece bir pratik zekâ ve genel beceri sorunu değildir. Yapılması gereken ile yapılmaması gereken arasındaki ayrım, uygun olan ile uygun olmayan arasındaki ayrımı da içerir ve bu yüzden kendisini geliştirmeyi sürdüren bir ahlaki tutumu varsayar (Gadamer, 2008: 29). Gadamer’in, dış duyuları birleştiren, verili olan şeyle ilgili yargılarda bulunan yetilerin ortak kökü ve her insanda bulunan bir yeti olarak *sensus communis* kavramı için başvurduğu başka bir isim ise

Shaftesbury'dir. Shaftesbury, nükte (*wit*) ile gülmececinin (*humor*) sosyal anlamıyla ilgili değerlendirmesini *sensus communis* kavramı altına yerleştirir ve Roma klasikleriyle onların hümanist yorumcularını açıkça zikreder. Dile getirildiği üzere, *sensus communis* kavramının Stoacıları ve doğal hukuku hatırlatır. Shaftesbury'ye göre, hümanistler *sensus communis* kavramından, genel refah hissinin yanı sıra, “cemaat ya da toplum sevgisini, doğal muhabbeti, insanlığı ve diğerkâmlığı” anlamaktadırlar (Gadamer, 2008: 33). Öyleyse sadece ortak bir duyumsamayı değil, ortak bir tepkiyi ve retoriği de düzenleyen *sensus communis* kişinin eylemini belirleyen bir “üst akıl” ya da yasa konumundadır. Öyle olmazsa, sanatın meşruluğu üzerine söz söyleyebilir mi? O halde modern sanatın bir *sensus communis*'e bağlılığı olup olmadığına bakmak gerekir.

Modern Sanatın Başlarında

Ortaçağ'da sanat, eğitim ile dânişıklı bir alan iken, modern sanatın ortaya çıkışıyla sanatın işlevselliği artmıştır. Bu mevcut sanat algısına karşı kışkırtıcı bir tavrın yanı sıra sanatın meşruiyeti hakkında yeni bir kavramsal boyutu da gündeme getirir. İlk yarılmalardan birisi, modern müziği konser salonlarına taşıyan performans sanatçıların karşılaştığı zorluklarla anlaşılabilir.

Müziğin kiliseden salonlara taşınması, yeni sanat biçimlerinin denenmesine giden yolu açan kışkırtıcı bir etki yaratmış ve böylece meşruiyet tartışmasını gündeme getirmiştir. Çünkü bu yeniliğin karşılaştığı ilk zorluk, dinleyicilerden gelen derin sessizliğin yarattığı tedirgin edici havadır. Dinleyiciler genellikle bu tür programlara tam ortasında iştirak ederler; başka bir deyişle ya geç kalırlar ya da erken ayrılırlar. Bu daha önce olmayan ve üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Bu iki durum arasındaki farklılık, “kültür dini” olarak sanat ile modern sanatçıların yol açtığı provokasyon olarak sanat arasındaki çatışmayı ifade eder (Gadamer, 1986: s.6). Bu çatışmanın ortaya çıkışı, 19. yüzyıl resim sanatının tarihi seyirindeki radikalleşmeyi izleyerek anlaşılabilir. Bu yeni provokatif durum 19.yüzyılın ikinci yarısında, o ana kadar görsel sanatlar anlayışının temel varsayımlarından biri olan çizgisel bakışın yıkılışına işaret eder. Bu yüzyılın sonlarına doğru sanatı akademinin, müzelerin, salonların dışına çıkarma girişimleri baş göstermeye başlar.

Akademide eğitim almasına rağmen, akademik kurumsallığı sert eleştiren Gustav Courbet, Edouard Manet ve Claude Monet gibi avangard sanatçıların eserleri, dönemin önemli sanat kurumu olan Salon tarafından geri çevrilir. Daha sonra özellikle 1863'de yaklaşık üç bine yakın eser Salon tarafından reddedilir. Böylece Salon karşıtı kampanyalar ortaya çıkar. Bu ret alan eser sahipleri sonunda “Reddedilenler Salonu” adıyla resmi Salon'a karşı alternatif bir sergi düzenlerler. Reddedilenler Salonu'nda sergilenen Edouard Manet'nin “Kırda Kahvaltı” (1863) resmi, eleştirmenlerin ve halkın alay konusu olur ve Paris'te o yılın ses getiren olayları arasında yer alır.

Manet'in "Kırda Kahvaltı" resminin bu şekilde ses getirmesinin nedeni, resimdeki dünyanın güncelliğidir. Resim geleneğin beklentisine uymayan bir betimleme içerir. Beklenen resimde edebi mitolojik figürlerin betimlenmesidir. Ayrıca burjuva ahlakının gereklerine olan duyarsız tavır alenen bir başkaldırı olarak görülür. Desenlerin fazla sert, ışığın çok çığ, renklerin ise ham olduğunu söyleyen eleştirmenler, yaptıkları olumsuz eleştirilerle Manet'yi hiç beklemediği bir üne kavuştururlar (Antmen, 2010: 14).

Bu başkaldırı tavrı Hans von Marees'in resimlerindeki yeni çizgisel bakış ekseninde ve daha sonraları Paul Cézanne'ın ustalığıyla dünya çapında üne kavuşan büyük devrimci hareketle gelişir. Şüphesiz çizgisel bakış, tüm Hıristiyan Ortaçağ boyunca var olmadığından, sanatsal görüşün ve anlatımın tartışmasız bir ögesi değildir. Bilimsel ve matematiksel çalışmalara dair coşkunun heyecanla arttığı bir dönemde, yani Rönesans'ta, çizgisel görüş sanatsal ve bilimsel ilerlemenin büyük bir mucizesi olarak, resim sanatının kuralı haline gelir. Ancak zamanla çizgisel bakışın etkisini yitirmesi, ilgiyi Yüksek Ortaçağ'ın büyük sanatına yöneltir (Gadamer, 1986: 7). Bu dönemde resimler, bir penceredeki görüntüler gibi, yakın plandan uzak ufuklara doğru uzaklaşan görüntüleri yansıtmazlar; resimsel sembollerle yazılmış bir metin gibi okunabilir olma özelliği kazanmış ve böylece tinsel öğrenme ile yücelmeyi birleştirmişlerdir. Çizgisel bakış, sanatsal anlatımın tarihsel ve geçici formunun basit temsilleridir. Fakat eski sanatsal biçim geleneğinden uzaklaştıran bu reddediş modern sanattaki daha geniş kapsamlı gelişmeleri öngörür.

1910'larda, en azından belli bir süre için, zamanın neredeyse bütün büyük sanatçıları kapsayan bir hareket olan kübizm ile geleneksel biçimin yıkımı hızlanmaya başlar. Bu olaylarda da yine Cézanne'ın büyük etkisi vardır. Sanat tarihinin gösterdiğine göre, kübizmin ortaya çıkışıyla empresyonizm döneminin kapanmasının kesiştiği yerde Cézanne'ın "Yıkılanlar" serisi dikkat çeker. Cézanne'ı bu noktada öncü kılan, resimde ışık değerlerinden çok resmin altyapısına, yapısal temeline verdiği önemdir. "Yıkılanlar" adlı resminde Cézanne, görünen gerçekliğe değil, resimdeki gerçekliğe yönelik tavrıyla soyut resmin yolunu açar (Antmen, 2010: 25).

Böylece Cézanne'la birlikte sanatsal yaratım sürecinde dışsal nesnelere yapılan referansların bütünlüğünü yok etmeye öncülük eden bazı kübist dönüşüm hareketleri ortaya çıkmıştır. Geriye gerçeklik beklentisinin bu inkârının daima bütünsel olup olmayacağı sorusu kalır. Ancak şöyle bir kesinlik var ki, o da resmin görüntü olduğuna dair saf varsayımın –doğanın veya insan tarafından oluşturulmuş doğanın günlük deneyimleri gibi- kesin bir biçimde temelden yıkıldığıdır. Kübist bir resme ya da figüratif olmayan bir resme sadece edilgin bir bakışla, göz ucuyla kısa süre bakılabilir (Gadamer, 1986: 8). İzleyicinin tuval üzerinde görülen çeşitli düzlemlerin ana hatlarını kendi imgeleriyle sentezleyerek esere aktif katılımında bulunması gerekir. Ancak o zaman, belki, izleyicinin algısı tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi, bütüne ait ortak resimsel içeriği temele alarak nasıl kolayca

gerçekleştiyse, aynı yoldan, çalışmanın derin harmonisi ve doğruluğuyla esere katılabilir ve yücelebilir. Bu durum radikal bir kopuş gibi görünse de aslında geçmiş ve günümüz sanatı arasındaki bir devamlılık olduğunu gösterir. Gadamer eski ve yeni sanat arasındaki bu devamlılığın hem sanatın bazı işlevleriyle hem de ortak tarihsel bilincin etkisiyle gerçekleştiğini düşünür. Tarihsel bilinç, belli bir dünya görüşü tarafından belirlenmiş, bilimsel bir yaklaşım yöntemi değildir; sadece duyularımızın ruhsal olarak, sanat algımızı ve deneyimimizi önceden belirleyecek şekilde örgütlenmesidir (Gadamer 1986: 11). Gadamer, geçmiş ve günümüz sanatı arasında bir birlik varsayar. Böylece sanat ve sanatçı tarafından kurulan toplumsal bir etkileşim ve katılım söz konusu olabilmektedir.

Gadamer, klasik sanat ile modern sanat arasındaki birlik sorununu gidermeyi ve sanatın meşruiyeti üzerinden insan deneyimlerinin kökenine inmeyi önerir. Peki, insanın sanat beklentilerine adeta meydan okuyan modern sanatın biçimi parçalayan ileri gidişleri nasıl anlaşılmalıdır? Sanatın görünürde hız kesmeyen savruluşuyla karşıt sanat dallarının günden güne ortaya çıkışını sanata dair bir yozlaşma mı yoksa dönüşüm olarak mı düşünmek gerekir? Marcel Duchamp'ın hazır nesneyi dönüştürmek suretiyle sanat izleyicisinde yarattığı şok etkisi sanata dahil midir? Gadamer tüm bu soruların cevaplarını sanata ilişkin insani deneyimlerin antropolojik temellerinde arar. Böylece insanın en eski ve en güncel deneyimlerine, “oyun, sembol ve festival” kavramlarının sanatsal bağlamlarına işaret eder.

Oyun

Oyun insan kültürünün genel işleyişine ait bir yapı olarak düşünülür. Ritüeller, folklor, dinsel ibadetler bir bakıma oyuna ait bir mantık içermektedirler. Gadamer oyunu, belli bir amacı taşımayan kendiliğinden hareketler olarak tanımlar. Bu kendiliğinden hareket, yani öz hareket, bütün canlıların temel karakteridir. Aristoteles'e gönderimde bulunarak “canlı olan kendi içerisinde hareket içgüdüsüne sahiptir” der ve bu Gadamer'e göre, öz-hareketin kendisidir (Gadamer, 2005: s.32).

Oyun, belli bir amaca yönelik olmayan, fakat hareketlerin birbirini izlemesiyle oluşan bir kendilik hareketi (devinim) olarak görünür ve böylece hareket döngüsünden taşmanın bir fenomene ve harekete ait öz tasarımın bir uygulamasını sunar (Gadamer, 1986: 23). Özellikle küçük hayvanlarda (örneğin sivrisineklerde) gözlemlenebilen hareketlerin tümü oyunun canlı göstergesidir. Tüm bunlar, canlı varlıkta kendisini ifade etmeye uğraşan taşmanın temel karakterinden kaynaklanır. İnsan oyunlarının farkı, hedefleri koymayı ve onları bilinçli olarak takip etmeyi sağlayan akılda bulunur. Bu yetenek, hedef koyan akli potansiyeli daha iyi oynamak için kullanmayı sağlar. Amaçsız bir etkinlikte kendi kendine kural koyan şey akıldır. Ancak bu oyuna kural belirlemek

olarak değil, oyunun içerisinde kendi oyunculuğuna bir hedef belirlemek şeklinde olur. Bu hiçbir zaman oyunun amacı olamaz.

Oyun aynı zamanda iletişimsel bir davranıştır. Oyunu izleyen biri aynı zamanda oyuna katılım sağlar. Oyunun içinde ya da dışında olmak arasındaki fark ise, öz hareketin doğasına ait işleyişin zorunluluğundan ötürü ortadan kalkmaktadır. Ancak belirtildiği gibi oyunun öz hareketi içerisinde aklın kural koyması, insanın oyuna dair hedefler belirlemesine yol açar (Gadamer, 1986: 24). Söylendiği gibi seyirci de oyuna dahil oluyorsa, o halde oyunun kuralları seyirci için de geçerli olacaktır. Seyirci, önünde icra edilen bir oyunun gözlemcisi olmak yerine oyunun özgür bir parçası olduğunda oyunu daha şeffaf bir biçimde görür. Seyirci gözlemci konumundayken henüz katılım göstermediği sanat oyunu onun için birer basit formdur. Fakat onun bu konumu, temsil biçimini ritüel danstan ritüel usule dönüştüren bir adımdır. Oyunun hareketinin kendisini bir sona götürecek hiçbir amacı yoktur; aksine o sürekli tekrar yoluyla kendisini yeniler. İleri-geri hareket oyunun tanımını için, bu hareketi kimin ya da neyin gerçekleştirdiğini önemsiz hale getirecek kadar merkezidir. Oyunun hareketinin, oyunun hareketi olarak, sanki hiçbir temeli yok gibidir (Gadamer, 2008: 144).

“Özgür içgüdü” olarak oyun pozitif bir anlam taşıırken, belli sonuçlardan doğan özgürlük negatif anlam taşır. Yine Gadamer’in örnek olarak verdiği ışık oyunları ve dalgaların hareketi, oyun kavramını ileri-geri hareketleri kapsar; doğrudan nihai bir amaca ya da herhangi bir mola yerine ulaşmaya yönelik değildir. Sanat da “öz hareketin” bir biçimini ve anlatımını içerir. Yani oyun belli bir sonucu ve amacı takip etmeyen öz (kendilik) harekettir. Oyun, amacı olmayan bir yolla “öz disiplin ve düzen” sağlayan aklı kapsar. Kısıtlamaları ve kuralları kabullenme bir şeylerin, belirli bir şey olarak belli bir şekilde tasarlanmasıdır. Oyunda insana has nitelikler, oyundayken hareketlerimize sinen öz-disiplin ve düzendir, örneğin bir çocuğun sahada ayağındaki topu kaybetmeden önce ona kaç kez vurduğunu sayabilmesi gibi sanki belli amaçlar taşır (Gadamer, 1986: 23).

Bu süreçteki öz-düşünüm veya bilinçlilik, faaliyeti sanat olarak ayıran ve “katılım” olarak algılanmayı sağlayan zihinsel bir özelliktir. Diğer bir deyişle oyun, tercih edilen belli bir etkinlik türünün hareketidir; bu bir etkinlik olarak yapılan ve algılanan bir hareketidir. Oynama eylemi her zaman birlikte oynamayı gerektirir.

Oyun ayrıca izleyici ve sanat eserini birbirinden uzaklaştıran mesafeyi azaltır. Bu oyunun iletişimsel yönünün bir parçasıdır. Gadamer “Mesafe kalktığında eserin birliği kaybolur mu?” sorusunu, işbirliğine (birlikte oynamaya) dayanan katılımıla eser birliğini kuran “hemeneutik kimlik” kavramı çerçevesinde ele alır. Hermeneutik kimlik, eserin birliğini kurmakta ve eserin amacı olduğunu iddia eder. Hermeneutik kimlik, sanat oyununun içinde kesinlikle dokunulmazlığı

olan bir şeydir. Eserin birliği, eserin insan tarafından dönüştürülmeye ve insanın ona nüfuz etmesine kapalı olduğunu ima etmez. Eserin hermeneutik kimliği çok daha derinlere kadar gider. En anlık ve biricik deneyimler bile, estetik deneyim olarak görüldüğünde veya değerlendirildiğinde, öz kimliğinin içinde tasarlanır. Örneğin bir müzikal doğaçlama olayı ele alınabilir. Bir doğaçlama biricik eylem olarak hiçbir zaman tekrar duyulmayacaktır. Doğaçlamayı yapan kişi tam olarak enstrümanı nasıl çaldığını daha sonraları tam anlamıyla hatırlayamaz ve onu başka kimse de kaydetmemiştir (Gadamer, 1986: 25).

Oyun Gadamer'e göre, sanat için bir metaforudur. O, oyun kavramını sanat ontolojisine yönelik bir ön tartışma olarak görür. Schiller gibi, sağduyu (*sensus communis*) düşüncesine yönelik ikircikli bir anlama sahip değilmiş gibi yazar. Yeni bir teoriyi ya da oyun fikrini ileri sürmez. Sadece aşikâr olan bir şeyi açığa çıkarmaya çalışır (Gill, 2012: 1). Oyun kavramının, söylemeye çalıştığı şey, sanatın kendinde bir hareket yapısına sahip olduğu ve bu hareketin hem eser için hem de seyirci için bağlayıcı olduğudur. Oyun olarak sanat dışarıdan bir amaç belirlenmeyi kabul etmez.

Eser kavramı, klasik harmoni düşüncesine bağlı değildir. Ama eseri tam anlamıyla kavramak için “birlikte oynamak” gerekir (Gadamer, 1986: 29). Bu durum izleyiciyi aktif bir fail rolüne sokar. Yapılmış bazı olumlu tanım biçimleri tamamen farklı olsalar bile, yine de bize hitap eden eserin aslında nasıl meydana geldiğini sormak gerekir. Eserin birliği söylendiği gibi ise, sanat eserinin içselleştirilmesi ve deneyimi sadece “oyuna katılan/birlikte oynayan”, yani kendini aktif bir biçimde oyuna dâhil eden kişi için var olabilir. Bu durum bazı şeylerin basitçe bellekte tutulması şeklinde olmayacaktır. Yani belli bir erdem sayesinde bize manidar olan eseri benimsemeden önce de eserin saptanmış bir kimliği vardır. Kuşkusuz, bu ileri formülasyon kimliğin anlamak için var olan şeylerden meydana geldiğini söyler ve ayrıca “söylenen” veya “kastedilen” şeyin anlaşılmasını ister. Eser karşılaşılabilecek umulan bir sorunu bildirir (Gadamer, 1986: 31). Fakat bu sorunla karşılaşmayı bekleyen kişilerin bir cevap vermesi gerekir. Bu cevap etkin bir biçimde ve kendisi tarafından verilmelidir. Çünkü katılımcı oyuna aittir.

Oyunun olma kipi oyunun oynanması için, oynar gibi davranmakta olan bir öznenin var olmasını gerektirecek tarzda değildir. Aksine, oyunun gerçek anlamı ortak bir anlamdır. Zaten, bir yerde veya bir zamanda bir şeyin oynandığından (*spielt*), oyunun sürmekte olduğundan (*im Spiele ist*) veya bir şeyin cereyan ettiğinden (*sich abspielt*) söz edilir (Gadamer, 2008: 145).

Bu durum dilbilimsel bir anlamı çağırır; oyun yapılan bir şey değildir, yapılan şeyin dolaylı göstergesidir. Dil bağlamında oyunun eylemde bulunan öznesi, oyunu oynayan birey değildir, aksine özne oyunun kedisidir; birey oyunun, oyunda “birlikte olan” parçasıdır. Ancak oyun gibi fenomenleri özneler alanı ve bu alanın eylem tarzları ile ilişkilendirme eğiliminden dolayı birey dilin ruhundan doğan bu göstergelere kapalı olur.

Sembol

Sembol kavramını Gadamer, antik Yunan'daki bir gelenekten örnek vererek açıklar. Sembol Yunancada hatırlamayı sağlayan teknik bir terimdir. Yunan geleneğinde ev sahibi, misafirine *tessera hospitalis* denilen paranın yarısını verir, diğer yarısı da kendisinde kalır. Bu konuk belli bir zaman sonra bu eve tekrar gelecek olursa, elindeki paranın yarısını göstererek daha önce de misafir olarak geldiğini anlatır, böylece ev sahibi eski konuğunu hatırlar (Gadamer, 1986, 31). İşte bu hikâyede olduğu gibi sembol kavramı teknik bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda buradan çıkan başka önemli bir ayrıntı ise, sembol kavramının hatırlama edimine ve belleğe ait bir anlam taşıdığıdır.

Sembole dair başka bir hikâye ise, Platon'un "Şölen" adlı diyalogunda geçer. Aristophanes burada aşkın anlamı hakkında bir öykü anlatır. Öyküye göre insanlar başlangıçta küremsi bir yapıya sahiptiler. Daha sonraları insanlar kötü davranışlar yaparak tanrıları kızdırmış ve ceza olarak ikiye bölmüşlerdir; her bir yarım tekrar bütün olmak için canlı varlıklarını tamamlayan diğer parçayı aramaya başlamıştır. Yani her insan bir parçadır: *Symbolon tou anthropou* (Platon, 2014: 92). Bütün olmak ve diğer yarısıyla tamamlanma beklentisi aşk deneyimini gerçekleştirir. Bu derin imge bize seçici benzeşimi ve zihin izdivacını sanatsal güzelin deneyimine dönüştürebilir (Gadamer, 1986: 32). Sanatsal güzelin anlamı doğrudan mevcut ve algılanabilir olanın ötesine geçmektir. Ayrıca doğrudan deneyimlenen başka şeyler de olmalıdır. Sanatla hemhal olan anlam tikel değildir; insanın ontolojik olarak yer edindiği dünyanın deneyimlerinin toplamından fazlasıdır, aşmaya çalıştığı sınırlılığın üzerindeki deneyimle ulaşılandır.

Sembol, düşünülen şeyin başka bir şey aracılığıyla anlatılması ve düşünülen şeyin dolaylı olarak söylenmesidir. Bu ayrıca klasik dil kullanımında alegori diye adlandırılır. Sembolik şeyin deneyimlenmesi anlamına gelen sembol, tekil olanın imtiyazlı olanı sergilemesi ve bu sergilemenin yaşamımızın bütünle buluşmasını sağlamasıdır. Bir bakıma kürenin arananın diğer tarafıyla buluşturan araçtır. Bu bağlamda sanat anlamında güzelin deneyimi, her zaman olası kutsal düzenin çağrılmasıdır. Ancak Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*'de alegori ve sembol kavramlarının arasında bir karşıtlık olduğundan bahseder. Alegorinin retoriğe ait bir kavram olmasına karşın, sembol daha geniş bir kullanım alanına sahiptir ve daha fazla bir şey ifade eder.

"Sembol" ve "alegori" kelimelerinin klasik kullanımının, her ikisi arasındaki bugün aşınası olduğumuz daha sonra ortaya çıkan karşıtlık ilişkisini ne ölçüde mümkün kıldığını keşfetmek, daha detaylı bir incelemeyi gerektirir. Biz burada yalnızca temel çizgilerden birkaçını özetleyebiliriz. Söz konusu kelimelerin başlangıçta birbirleriyle hiçbir ilişkileri yoktu. "Alegori" önceleri konuşma alanına, *logos* alanına aitti ve bu yüzden hermeneutik ya da retorik bir figürdür. Alegoriyle fiilen kastedilen istenen şey yerine, başka bir şey, daha somut bir şey söylenir; fakat bu ilk anlamı

anlaşılır kılar. Fakat “sembol” *logos* alanıyla sınırlı değildir; çünkü sembol bir diğer anlamla ilişkili değildir; tersine onun kendi duyusal mevcudiyetinin “anlamı” vardır. Gösterilen bir şey gibi o da, *tessera pospitals* ve benzerleri gibi, başka bir şeyi tanımamızı sağlar (Gadamer, 2008: 99-100).

Sembol sadece kapsamından dolayı değil, üretilen olmasından ve geleceğe aktarılabilen bir doküman olmasından dolayı da değere sahiptir. Sembol, bir topluluk içinde parola, işaret görevi görerek topluluk üyelerinin birbirlerini tanımalarını sağlar. Bir kimlik, nişan veya parola olsun, dini ya da seküler bir bağlamı ifade eden sembol olsun, varlığı her zaman fiziki varlığına bağlıdır. Ancak ve ancak sembol gösterildiğinde ya da söylendiğinde temsil işlevini yerine getirir. Yani bir bakıma sembol, bir edimle ortaya çıkan ama edimin dışındaki bir anlama atıfta bulunan şeydir. Dolayısıyla sembol kendi metafiziğiyle var olur. Alegori ve sembol kavramları farklı anlamlar itibarıyla ayrışsalar da ortak olarak, bir şeyi başka bir şey aracılığıyla temsil etme işlevine sahiptirler.

Alegori, teolojik dini metinden -başlangıçta Homeros’tan- hakaretimiz materyali silme ve onun arkasındaki geçerli hakikatleri kavrama ihtiyacından doğar. Retorikte, dolambaçlı ifadelerle ve dolaylı ifadelerin daha uygun olduğu her durumda ilave bir fonksiyon kazanır. Sembol kavramı bu retorik-hermeneutik alegori kavramına özellikle yeni-Platonculuğun Hristiyan dönüşümüyle yaklaşır. *Magnum opus*’unun başında Pseudo-Dionysos sembolik tarzda (*symbolikos*) düşünme ihtiyacını, Tanrı’nın duyular üstü varlığının duyular dünyasına alışık zihinlerimizle mukayese edilemezliğine atıfta bulunarak savunur (Gadamer, 2008: 101).

Görülüyor ki, sembolün metafiziksel bir işlevi vardır. Alegorik ifadenin “daha yüksek” anlama ilerlemesi gibi, sembol de ilahi olanın bilgisine götürür. Hem alegorik yorum hem de sembolik bilgi aynı sebepten dolayı gereklidir; tanrısal olanı hiçbir biçimde, duyular dünyasından hareketle bilmek imkânsızdır, yani sembolün, alegorinin retorik kullanımından tamamen ayrı metafizik bir arka planı vardır.

Sembolik anlamda sanat eseri dediğimiz üründe kutsal olanın iletisi bize hitap eder. Bir eseri önemli kılan belirsiz anlam beklentisi ve anlam bütünlüğünün, tarafımızdan anlaşılabilir ve tanınabilir şekilde gerçekleşmesi değildir. Sanatsal güzelin tanımı konusunda “idenin” duyumsal görünümünden bahsettiğinde Hegel’in anlamlı ifade olarak bahsettiği şeydir (Gadamer, 1986: 33). Hakikat halindeki duyumsal görünümünde güzel olan kendisinde yalnızca bakılabilir ide var olabilir. Sembol bağlamında düşünüldüğünde algılanabilir olandan ilahi olana yönelik olanaklı hale gelir.

Duyular dünyası saf hiçlik ve karanlık değil, hakikatin dışarıya doğru taşması ve yansımasıdır. Modern sembol kavramı bu *gnostik* fonksiyonundan ve onun metafizik arka bahçesinden kopuk şekilde anlaşılabilir. Sembol kelimesinin ilk kullanımından (bir doküman, gösterge/işaret ya da

geçiş işareti) gizemli bir işarete ilişkin felsefi fikre yükselebilmemesinin ve dolayısıyla yalnızca eğitilmiş birisince yorumlanabilir *hieroglif* benzer hale gelmesinin biricik nedeni, sembolün keyfi şekilde seçilmiş ya da yaratılmış bir işaret/gösterge olmaması, görülebilir; olanla görülmeyen arasındaki metafizik ilişkiyi varsaymasıdır (Gadamer, 2008: 101).

Gadamer'e göre sanat eseri salt anlam taşıyıcısı değildir, onun anlamı burada olmasına dayanır. Anlam yok olan değildir, eserin çatısı altında sabit olana gizlenmesidir. İnsan sonluluğunun bir parçası olan örtme ve gizleme açığa çıkarmanın yanında durur. İdealizme anlamın saf uyumuna ilişkin hatları sunan bu yaklaşım, sanat yapıtında belirsiz bir şekilde deneyimlenen anlamdan fazlasının olanağını varsayar. Bu çokluğu oluşturan özel olana ait bir gerçektir.

Sembolik olan yalnızca anlama gönderimde bulunmaz, ayrıca onu günümüze ait kılar, anlamı temsil eder. Burada temsil edilen sanat eserinin dışında değildir, bizzat oradadır, dolaylı olarak değil. Bu yüzden sanat eseri bir şeylere gönderimde bulunmaz aynı zamanda gönderim yapılan şeyin kendisini orada mevcut hale getirir. Başka bir ifadeyle bu varlıkta artış anlamına gelir.

Festival

Bir şey festival kavramıyla bağlantılıysa, ötekiyi dışlamaması gerekir. Festival bir ortaklığa vurgu yapar ve bu ortaklık festivalin tamamlanmışlık biçimini verir. Gadamer'in tanımladığı biçimde festival ve festival zamanına dair tanımlar teoloji konusunun içerisine girer. Festival, kavram olarak kutlamayı ifade ettiği için, aynı zamanda iş yamamayı, işin amacı gereği insanın yalnızlığının giderildiği zamanı da ifade eder (Gadamer, 1986: 40). Dolayısıyla festival her şeyin, herkesin toplanmasıyla belirlenir. Bir cemaat deneyimidir. Bu kutlama bir sanat olayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski zamanlardaki ilkel toplulukların totemsel nesnelere etrafında ve günümüz insanın mabetlerde yaptığı dinsel ritüeller birer festival örneğidir.

Bu kutlamalar belli bir anlatım biçimine sahiptir. Bu anlatım biçimlerini düzenleyen genelde geleneklerdir ya da festivalin kendi işleyişine ait üsluplardır. Kutlamaya uyan özel konuşmalar, kutlamada yaşanan kişisel deneyimler ve katılımı sağlayan niyetler vardır. Festivalin kutlanması demek, bu kutlamanın bir faaliyet olması demektir. Bir amaç için toplanarak kutlama yapılır. Bu amaç katılımcıların niyetini belirler. Bu birliktelik gruplar halinde parçalanmaktan ve tekil deneyimlere kapılmaktan alıkoyar.

Mikhail Bakhtin, festivalin toplum için bir boşaltım işlevi gördüğünü söyler. Yılın belli zamanlarında gerçekleşen festival, karnaval gibi etkinliklerin toplumda biriken bazı duygulanımların sergilenme günleri olduğundan söz eder.

Bu dikkat çekici savunuda, delilik ve çılgınlık, yani gülme, doğrudan doğruya "insanın ikinci doğası" olarak tanımlanır, yekpare Hristiyan kültür ve ideolojisiyle karşıtlığı ortaya konur. İnsanın

ikinci doğası gülme için bir kanal açma ihtiyacı yaratan, tam da resmi ciddiyetin tek yanlı karakteriydi. “Deliler bayramı” en azından yılda bir kez, gülme için bir boşalım kanalı sağlıyordu; onunla bağlantılı maddi bedensel ilke böylece eksiksiz bir özgürlüğe sahip oluyordu. Burada, ortaçağ insanının ikinci festival yaşamının açık seçik onaylanması mevcuttu.

Deliler bayramındaki gülme, Hristiyan ritüeli ve Kilise'nin hiyerarşisine karşı soyut ve tümüyle olumsuz bir dalga geçme değildi elbette. Olumsuz alaycı öge, muzafferane bir tema olan bedensel yeniden üretim ve yenilenme temasına derinden derine kök salmıştı. Gülmekte olan, “insanın ikinci doğası”, kendisini resmi kùltte ve ideolojide ifade edemeyen bedensel altyapıydı (Bakhtin, 2001: 96).

Festivalin sanatsal temsili bu boşaltım işleviyle de doğrudan ilgilidir. Sanat eseri, bilinçdışının dolaylı yoldan sembolik ifadeler aracılığıyla teatral sunumudur. Yine mecazi bir anlamda da yorumlanabilecek festival kavramı normal olmayan bir zamanın yaratımı olarak ortaya çıkar. Her zaman olandan farklı, alışılmış olmayan ama festival günü dolayısıyla tamamen alışılmış ve normal karşılanan bir etkinlik olarak sanatın sıra dışı tarafının meşru zeminini ifade eder.

Festivale ait olan onun tekrarlanmasıdır. Festivalin tekrarlanması ise belli bir zaman düzeni demektir. Gadamer burada zamanın iki temel deneyiminden bahseder. Birincisi “bir şey için zamandır” yani pragmatik deneyim (Gadamer, 1986: 46). Başka bir ifadeyle içini doldurmak için sahip olunması gereken boş zamandır. Zamanın bu boşluğu can sıkıntısını sunar. İkincisi zamanı olmamak, daima bir şeyler amaçlamaktır. Bu zaman deneyiminde zorunlu bir amaç görülür. Doldurulmuş bu zaman deneyimi geçip giden bir şey olarak yaşanır. Bu nedenle zaman olarak algılanmaz, zamana ilişkin yaşantılar şeklinde algılanır. Festivalde de zaman festivalin kutlamasıyla doldurulur. Burada bir boş zamanın doldurulması değil, zamanı geldiği için zamanın festivalleşmesi vardır. Gerçek zamanın temel biçimleri olan çocukluk, gençlik, olgunluk, yaşlılıkta farkına varılan şey o kişinin zamanıdır. Bu durumda zamanın organik olduğu söylenebilir. Öte taraftan sanat da organiktir. Dolayısıyla sanatın da kendi gerçek zamanı olması gerekir.

Sonuç

Gadamer'in sanat anlayışı, sadece modern dönemin yaşadığı sanatsal dönüşüme dair bir çıkış yolu olarak görülmemelidir. Gadamer, sanat tartışmaları içerisinde, olası bir savrulmayı önlemek için, sanata dair bir yol sunma çabasını ortaya koyar. Aslında, tamamen gelenekten kopma eğiliminde olan modern sanat biçimlerine geleneğin göz ardı edilemeyeceğini göstermeye çalışır. Bu Gadamer'in bir önerisi değildir, Gadamer sanatın doğasına dair bir iddiayı ortaya koymaktadır. Ancak, zaten telkinici bir tavır, hiçbir zaman felsefi tavır olarak görülemez. Öyleyse, niyet okumak dışında, Gadamer'i biraz da beslendiği felsefi geleneğiyle düşünmek gerekir. Gadamer'in yaklaşımında, birçok açıdan modern felsefe geleneğinin önemine sadık kalmış bir filozofun,

postmodernizm içindeki itirazcı tartışmalara karşı serinkanlılığını görmek mümkündür. Belki de bu, bilgelik geleneğini üzerinde taşıyanların ortak tavrıdır.

Gadamer'in sanatı belli bağlantılar –oyun, sembol, festival- üzerinde değerlendirmesi, bir bakıma modernitenin özünde barınan rasyonelleştirme idealine dönüş yapmaya çağırır. Modern sanat, postmodern yorumlar tarafından geleneksel sanatla aynı başlıktan değerlendirilir. Öte yandan klasik sanat geleneği ile modern sanat karşılaştırmasında da postmodern sanat, modern sanatın altına yerleştirilir. Modern sanat eleştirileri, temelde gelenekselliğe karşı bir tavır olarak görünse de modernliği çağrıştıran rasyonellik, evrensellik ve genel geçerlilik kavramları aslında tüm sanat tarihinin ortak yönelimlerini açıklar. Sanat tarihi gösteriyor ki, sanat, eser ve izleyici arasında her zaman bir oyun kurucudur. Bu oyuna katılım, oyunun sembolik yapılarının taşıdığı metafiziksel çağrışımların gücüyle gerçekleşir. Gadamer, oyunu bir “öz-hareketlilik” olarak tanımlar, ama bu, oyunun edimselliğiyle ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu sonuca varmadan sembolik yapıların katılım gücü eserin cezbediciliğini sağlar. Tabii sembolün asıl işlevi, sanat eserinin anlaşılabilirliğini sağlamaktır. Dolayısıyla sembol anlam gücünü *sensus communis*'ten alır. Sembol, bireysel bir algıyı değil, ortak, topluma ait bir algıyı oluşturur. Bu nedenle denilebilir ki, sanatın meşruluğu, sembolle taşınan geleneksel algı biçiminin gücüne sığır. Semboller bir topluluğun veya bir uygarlığın ortak bilincinden süzölmüş yapılarıdır.

Gadamer'in üçüncü kavramı olan festivalin, sanatı (hem topluluk bağlamında hem de topluluklar arası) genelleştirici bir işlevi vardır. Festival, bir eserin belli bir zamansallığa ilişirmek için yapılır. Oyun ve sembol bağıntıları, festivalle nihai formuna kavuşur. Gadamer festivalin, zaman bağlamında sanatla olan ilgisine değinirken aslında sanat eserinin algılanışına dair bir açıklama da sunar. Çünkü festival, sıra dışı olanın makul bir sunumla kavranmasını sağlar. Öyle ki, normal gündelik yaşamın bastırıldığı arzuların, sanat aracılığıyla kendini tatmin edeceği biricik sahnedir. Festival sahnesi, arzuların hoş görüldüğü yerdir; ancak tıpkı Ortaçağ'daki alegoristik yöntem gibi belli bir yığınımın ortaklığıyla koşullandırılır.

Gadamer'e göre, bu üç kavram sanatı hem güncelleştiren hem de tarihselleştiren bağlantılardır. O, sanatın modern zamanlarda bir meşruiyet sorunu olduğunu düşünür. Ancak sanat tartışmalarının geldiği noktaya bakıldığında, eleştiriye tabii olan temel konu meşruiyet düşüncesinin kendisidir. Denilebilir ki, artık sanatçıların meşruiyet kazanma gibi bir sorunları yok. Sanatın baskın kavramlarının tersyüz edildiği bir dönemde, eserin meşruiyet bağlamında değerlendirmesinin tamamen modernitenin rasyonelleştirme, evrenselleştirme idealiyle birlikte geride kaldığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Antmen, A. (2010). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Artun, A. (der.), (2011). *Sanat Manifestoları: Avangard Sanat ve Direniş*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avşar, Z., Kaya, E. E., ve Omur, S. (2014). Toplumsal ve Siyasal Bir Proje: Ansiklopedi ve Ansiklopedizm. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (22), 219-236. <https://doi.org/10.31123/akil.442134>
- Ay, V. (2020). Gadamer'in Kant Eleştirisi ve Oyun Olarak Sanat, *Sofist* (1), 11-33.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavalardan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*, (C. Soydemir Çev.). S. Irzık (Ed.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beauvais, V. (1885). *Speculum Majus*, J. Ferguson (Ed.), Glasgow: Strathern & Freeman.
- Eco, U. (1992). *Açık Yapıt*. (Y. Şahan, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Eco, U. (2007). *Güzelliğin Tarihi*. (A. C. Akkoyunlu, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Gadamer, Hans-Georg, (1986). *The Relevance of the Beautiful and Other Essays*. (N. Walker Çev.), R. Bernasconi (Ed.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Gadamer, H.G., (2005). *Güzellin Güncelliği: Bir Oyun, Sembol ve Festival Olarak Sanat*, (F. Tepebaşılı Çev.). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gadamer, H.G., (2006). *Truth and Method*, (J. Weinsheimer Çev.), D. G. Marshall (Haz.), London: Continuum Publishing.
- Gadamer, H.G. (2008). *Hakikat ve Yöntem 1. Cilt*, (H. Arslan ve İ. Yavuzcan, Çev.). İstanbul: Pardigma Yayınları.
- Gill, S. (2012). *Dancing Culture Religion*, Lanham: Lexington Books,.
- Kant, I. (1987), *Critique of Judgment*, Indianapolis, IN: Hacken.
- Kuspit, Donald, (2010). *Sanatın Sonu*, (Y. Tezgiden Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Platon (2014). *Symposium: Şölen*, (E. Çoraklı Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarı, G. (2024). Yargı Yetisi'nin Eleştirisi Bağlamında Kant'ın Estetik Anlayışı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (SUITDER)*, 61, 29-42.
- Zupančič, A. (2005). *Gerçeğin Etiği: Kant, Lacan*. (A.S. Özcan Çev.). İstanbul: Epos Yayınları.

Extended Abstract

Gadamer's understanding of art should not be seen as just a way out of the artistic transformation experienced in the modern period. Gadamer aims to offer a way about art in order to prevent a possible drift within art discussions. In fact, it tries to show the necessity of tradition to modern art forms that tend to break away from tradition completely.

Gadamer's evaluation of art on certain connections - game, symbol, festival - in a way, calls for a return to the ideal of rationalization that is at the core of modernity. Modern art is evaluated under the same title as traditional art by postmodern interpretations. On the other hand, in the comparison of classical art tradition and modern art, postmodern art is placed under modern art. Although modern art criticism seems to be essentially an attitude against tradition, the concepts of rationality, universality and general validity that evoke modernity actually explain the common tendencies of all art history. Art history shows that art is always a playmaker between the work and the audience. Participation in this game takes place through the power of the metaphysical connotations carried by the symbolic structures of the game. Gadamer defines play as a 'self-activity', but this is a result that emerges through the play's performativity. Without reaching this conclusion, the participation power of symbolic structures ensures the attractiveness of the work. Of course, the main function of the symbol is to ensure the understandability of the work of art. Therefore, the symbol derives its meaning from *sensus communis*. The symbol does not create an individual perception, but a common, communal perception. For this reason, it can be said that the legitimacy of art is achieved mostly through symbols.

Gadamer's third concept, the festival, has a function of generalizing art both within the context of the community and among communities. The festival is held to attach a work to a certain temporality. Game and symbol relations reach their final form with the festival. While Gadamer touches on his interest in art in the context of festival and time, he actually offers an explanation of the perception of the work of art. For the festival enables the extraordinary to be grasped with a reasonable presentation.

According to Gadamer, these three concepts are connections that both update and historicize art. He thinks that art has a legitimacy problem in modern times. However, the artists of the modern age are not particularly concerned with such a problem as the problem of legitimacy. More precisely, when we look at the point that art discussions have reached, the main issue subject to criticism is the idea of legitimacy itself. It can be said that artists no longer have a problem with gaining legitimacy. It is possible to say that in a period when the dominant concepts of art were reversed, the evaluation of the work in the context of legitimacy was completely left behind with modernity's ideal of rationalization and universalization.

Derleme Makalesi / Review Article

Kaynak gösterme / How to cite this article: Korkmaz, B. C., & Arı, A. E. (2024). Osmanlı Devleti'nde engelli istihdamının günümüzdeki uygulamalar açısından değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 145-161. <https://doi.org/10.38122/ased.1502097>

Makale Geçmişi / Article History
Alındı (Received): 17.06.2024
Kabul edildi (Accepted): 27.12.2024

Osmanlı Devleti'nde Engelli İstihdamının Günümüzdeki Uygulamalar Açısından Değerlendirilmesi

Burak Can KORKMAZ¹, Ahmet Emin ARI²

Öz: Engelli bireylerin bağımsız yaşamları ve ekonomik özgürlüklerini sağlamaları açısından iş yaşamına katılmaları önemli görülmektedir. Bu anlamda engelli istihdamını şekillendiren toplumsal değer ve geleneklerin ülkemizde tarihi çok eskiye dayanmaktadır, ayrıca kurumsallaşmanın alt yapısının da Cumhuriyet'ten önce atıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla engelli istihdamına ilişkin olarak toplumumuzdaki kalıplaşmış tutumların ve mevcut politikaların dayandığı temeller olarak Osmanlı Devleti döneminin ele alınmasının önemli olacağı düşünülmektedir. Günümüz engelli istihdamının Osmanlı Devleti dönemindeki durumunun incelenmesi ve günümüz uygulamaları açısından değerlendirilmesi ülkemizde engelli istihdamına yönelik bütüncül bir bakış açısı geliştirmek açısından değerli görülmektedir. Dolayısıyla bu makale, Osmanlı Devleti dönemindeki engelli istihdamı pratiklerinin açıklanarak günümüz uygulamaları açısından tartışılmasını amaçlamaktadır. Sosyal politikaların günümüzden çok uzak olmayan bir zamanda ortaya çıkması ve yaygınlık kazanması eski dönemlerin bu sosyal politikalar nezdinde değerlendirilmesini oldukça güç hale getirmektedir. Fakat birbirinin devamı olması yönüyle Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından engelli bireylerin topluma aktif katılımı açısından ortak bir tutum göze çarpmaktadır. Günümüz sosyal politikalarına kaynaklık etmesi açısından eski dönemlerdeki uygulama ve anlayışların değerlendirilmesi mevcut alan yazına oldukça önemli bir katkı sağlayacaktır. Osmanlı Devleti'nde engelli bireylere yönelik olumlu tutuma rağmen kurumsallaşmanın geç olması engelli istihdam politikalarının uygulamada mevcut olmadığını fakat Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ürettiği politikalara kaynaklık teşkil ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Kurumsallaşmadan yoksun fakat toplumun dinamikleriyle şekillenen engelli istihdamının Osmanlı Devleti'ndeki en büyük destekçisi olarak vakıfların aktif ve gönüllü çalışmaları belirtilmektedir. Günümüzde kurumsallaşmanın ve sosyal politikaların varlığı engelli bireylerin kapsayıcılığı açısından önemlidir. Osmanlı Devleti'nde engelli bireylere yönelik olumlu tutumun yeşermesi ise günümüzdeki engelli istihdamında yer alan engelli bireylere yönelik davranışların pozitif yönde şekillenmesi açısından değerli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Özel Gereksinimli Bireyler, Engelli İstihdamı

Investigating Disability Employment in The Ottoman Empire in The Light of Current Practices

Abstract: It is crucial for disabled individuals to participate in work life in order to live independently and ensure their economic freedom. In this sense, the social values and traditions that shape the employment of disabled people have a long history in Türkiye, and it is also known that the infrastructure of institutionalization was laid before the Republic. Therefore, it is thought that it will be important to consider the Ottoman Empire period as the basis on which the stereotypical attitudes and current policies in our society regarding the employment of disabled people are based. Examining the situation of today's disability employment in the Ottoman Empire period and evaluating it in terms of today's practices is considered valuable in terms of developing a holistic perspective on disability employment in Türkiye.

¹ Sosyal Politika Bilim Uzmanı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sorumlu Yazar, b.korkmaz@hss18.qmul.ac.uk, <https://orcid.org/0000-0002-7122-9289>

² Doktora Öğrencisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, ahmet_emin143@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3399-0920>

Therefore, this article aims to explain the employment practices of disabled people during the Ottoman Empire and discuss them in terms of today's practices. The fact that social policies emerged and became widespread in a time not too distant from today makes it very difficult to evaluate old periods in the light of these policies. However, in terms of being a continuation of each other, a common attitude is noticeable between the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye in terms of the active participation of disabled people in society. Evaluating the practices and understandings of previous times will make a significant contribution to the literature in terms of providing a basis for today's social policies. Despite the positive attitude towards disabled individuals in the Ottoman Empire, the fact that institutionalization was late is essential in terms of showing that disability employment policies did not exist in practice but were the source of the policies produced by the State of the Republic of Türkiye. Today's institutionalization and the existence of social policies are crucial for the inclusion of disabled individuals. The development of a positive attitude towards disabled individuals in the Ottoman Empire is seen as valuable in terms of shaping positive attitudes towards disabled individuals in today's disability employment.

Keywords: Social Policy, Individuals with Special Needs, Disability Employment

Giriş

Engelli bireyler en büyük azınlık grup olarak değerlendirilmekte ve dünyada sayılarının bir milyardan fazla olduğu düşünülmektedir (Swenor, 2021). Engellilik hali bireyin işlevselliğinde meydana gelen bozulmaları ifade etmekte, dolayısıyla fiziksel, bilişsel, duyuşsal, zihinsel ve ruhsal bozukluklar engellilik içerisinde değerlendirilmektedir (Islam ve Jahan, 2004). Engellilik türlerine bakıldığında "duyuşsal/davranışsal", "ruhsal", "zihinsel" ve "fiziksel/duyuşsal" olarak sınıflandırıldığı görülmekte olup bireylerin bu engellilik halini geçici veya kalıcı ya da dışarıdan görünür ya da görünmez bir şekilde deneyimleyebileceği belirtilmektedir (Gatwiri vd., 2024). Engelli bireylerin yaşadıkları engel durumundan bağımsız olarak istihdama katılımının desteklenmesi gerektiği vurgulanmakta çünkü istihdam sayesinde hem kendilerinin hem de aileleriyle birlikte yaşadıkları ülkenin gelişiminin olumlu yönde etkileneceği bildirilmektedir (Alajlan, 2023). Engelli bireylerin toplum tarafından önlerine çıkarılan bariyerlerin uzaklaştırılması durumunda potansiyellerini açığa çıkarabileceklerini savunan bu görüşte, engelliliğin tıbbi modeli anlayışına alternatif olarak ortaya çıkan engelliliğin sosyal modelinin etkili olduğu söylenebilir (Sofokleous ve Stylianoui, 2023).

Engelliliğin tıbbi modeline göre bireyin sahip olduğu engel, bireyin normal hayatını kısıtlayan ve tedavi edilmesi gereken bir durum olarak yorumlanmaktadır (Tyagi, 2020). Diğer taraftan engelliliğin sosyal modeline göre engellilik sosyal inşa sonucu ortaya çıkan bir fenomen olarak tanımlanmaktadır (Retief ve Letšosa, 2018). Günümüzde engelliliğin tıbbi modeli anlayışı terk edilerek engelliliğin sosyal modeli anlayışı önem kazanmaktadır. Topluma aktif katılımı öngören engelliliğin sosyal modeli engelli istihdamını ön plana çıkarması yönüyle değerlidir.

Çağın değişmesiyle birlikte engelli bireylerin farklı alanlarda önemli kazanımlar elde ettikleri görülmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından imzalanarak 2008 yılında yürürlüğe giren Engelli Hakları Sözleşmesi sonucunda Türkiye de dahil olmak üzere taraf devletlerin engelli bireylere yönelik hakları güvence altına alması ve bu doğrultuda ayrımcılığın yasaklanması amaçlanmıştır (Tosun, 2024). Dolayısıyla engelli bireylerin çeşitli alanlarda kazanımları artmıştır. Örneğin, sosyal bariyerler ve olumsuz tutumların etkisiyle yükseköğretim kurumlarında eğitim almaktan mahrum

kalan engelli bireylerin günümüz dünyasında yükseköğretim kurumlarına sıklıkla girebildiği çünkü farklı düzenleme ve politikaların bu bireylerin haklarını koruduğu belirtilmektedir (McKinney ve Swartz, 2022). Daha da ötesinde engelli bireylerin eskiden günümüze oranla çok daha az oranda iş yaşamına katıldığı bildirilmektedir (Neufeldt ve Mathieson, 1994; Sprunger vd., 2018). Bütün bunların temelinde engelli bireylere yönelik olumsuz ve dışlayıcı tutumun bulunduğu ifade edilmektedir (Murfitt vd., 2018). Engelli bireylere eşit hak ve olanaklar sağlanması halinde toplumun bir bütün olarak ekonomik koşullarının iyileşeceği ileri sürülmektedir (Yeo ve Moore, 2003). Engelliliğe dair toplum içerisinde kullanılan hâkim söylem doğrudan engelli bireyleri tanımlayıcı argümanlar ortaya çıkarması yönüyle değerlidir (Haegele ve Hodge, 2016). Engelli istihdamını şekillendiren toplumsal değer ve geleneklerin ülkemizde tarihi çok eskiye dayanmaktadır, ayrıca kurumsallaşmanın alt yapısının da Cumhuriyet'ten önce atıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla engelli istihdamına ilişkin olarak toplumumuzdaki kalıplaşmış tutumların ve mevcut politikaların dayandığı temeller olarak Osmanlı Devleti döneminin ele alınmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Kaynakların etkili bir şekilde yönetilen sosyal politikalara tahsis edilmesi o ülkenin sahip olduğu nüfusun potansiyeli ve yeteneklerine yatırım yapmak anlamına gelmektedir (Kliksberg, 2004). En büyük azınlık grup olan engelli bireylerin istihdamına yönelik geliştirilen sosyal politikaların incelenmesi oldukça önemlidir. Sosyal politikaların bir ihtiyaç doğrultusunda geliştirildiği ve etkililiğinin ölçülmesinde sorun durumlarını ne kadar iyileştirebildiği gözden geçirilmektedir. Günümüzde engelli istihdamına yönelik aksaklıklar açısından üretilen sosyal politikalar sorun durumunu çözmeye ve ihtiyacı giderme amacı güderken bu sorun durumlarının kökeni bilinmemektedir. Ülkemizde mevcut engelli istihdamı, aniden ortaya çıkmamış olup Türkiye Cumhuriyeti'nden önce Osmanlı Devleti döneminde de belirli bir seviyede var olmuştur (Eyigün, 2023). Dolayısıyla günümüz engelli istihdamı Cumhuriyet'in ilanından sonra büyük farklılıklar geçirse dahi Osmanlı Devleti'nin tutum ve anlayışından ister istemez etkilenmek durumunda kalmıştır. Günümüz engelli istihdamının Osmanlı Devleti dönemindeki durumunun incelenmesi ve günümüz uygulamaları açısından değerlendirilmesi ülkemizde engelli istihdamına yönelik bütüncül bir bakış açısı geliştirmek açısından değerli görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti Dönemindeki engelli istihdamı politikalarının neler olduğunun açıklanması ve günümüz engelli istihdamı politikaları ile karşılaştırılarak değerlendirilmesidir.

Osmanlı Devleti'nde Engelli İstihdamı

Literatürde engelli bireylere yönelik Osmanlı Devleti öncesinde çok az bilgi bulunduğu vurgulanmaktadır (Subaşıglu ve Fenge, 2019). Benzer bir şekilde günümüzde dahi engelli istihdam alanının uluslararası literatürde önemli bir boşluk olduğu bildirilmektedir (Murfitt vd., 2018). Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin durumuna ilişkin detaylı bilgiler veren çeşitli

çalışmalar mevcuttur. Fakat bu çalışmaların çoğu (Aktı, 2024; Aydın ve Yıldız, 2019; Erten ve Arıcı, 2022; Omerov, 2020) Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin olumlu deneyim ve yaşantılarını ele alırken çok azının olumsuzluklara değindiği dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti'ndeki engelli istihdamı uygulamaları bu alandaki ilk kurumsallaşma çabaları olması yönüyle olumlu etkiler ortaya koyarken daha önceki dönemlere ilişkin sınırlı bilgi bulunması karşılaştırma yapma güçlüğünü beraberinde getirmektedir. Günümüzdeki engelli istihdamı pratikleriyle karşılaştırma açısından ise buldukları çağın ortaya çıkardığı farklılıkların büyük olması ve farklı dönemlerdeki araştırmacıların konuyu ele alış biçimlerinin değişmesi yönüyle daha iyi veya daha kötü şeklinde yorum yapmanın zor olacağı düşünülebilir (Yelçe, 2020). Fakat günümüz pratiklerine kaynaklık eden yönleri ve günümüz sorunlarına ilişkin kökenleri tespit etmek açısından Osmanlı Devleti'nde engelli istihdamının değerlendirilmesi faydalı çıkarımlar ortaya koyabilir.

Osmanlı Devleti'nde engelli bireylere yönelik oldukça zengin içeriğe sahip bir terminoloji kullanılmıştır. Bu terminoloji günümüze kıyasla birçok farklılık göstermektedir. Fakat bu terminolojide asıl dikkat edilmesi gereken kısım dönemine göre oldukça zengin bir içerik barındırmasıdır. Çünkü halihazırda günümüze yakın bir tarih olması yönüyle 2013 yılında Engelliler Hakkında Kanun tarafından kaldırılan "özürlü" ifadesi yerine "engelli" ifadesinin kullanılmaya başlanması dahi çok kısa sürelerde köklü değişimlerin engellilere yönelik terminolojide yer edindiğini göstermektedir. Yakın bir geçmişte engelli bireylere yönelik "sakat" ve "özürlü" kelimelerinin kullanılmış olduğu düşünüldüğünde daha eski dönemlerdeki politikaların o zamanki şartlar açısından değerlendirilerek doğrudan devletin engelli bireylere göstermiş olduğu değer ile bir tutulmaması önerilmektedir (Aykanat, 2020). Osmanlı Devleti bir ulus devlet özelliği göstermemektedir. Dolayısıyla imparatorluk içerisinde barındırdığı farklı eyaletlerin benimsediği uygulamalar açısından eyaletler üstü bir sosyal politika anlayışı içerisinde tüm eyaletleri kapsayan bağlayıcı yasalara sahip değildir. Kendi içlerinde özerk olan bazı eyaletlerin uyguladığı politikalar açısından sınırlı düzeyde bağlayıcı kararlar doğrultusunda engelli bireylere yönelik farklı anlayışlar sergilediği düşünülebilir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde bulunan eyaletler birbirlerinden farklı oranlarda özerkliğe sahip olmaları yönüyle çeşitlilik arz etmektedir (Boztepe, 2013). En yakın örnek olarak ele alındığında Avrupa Birliği ülkeleri için Avrupa Birliği'nin bağlayıcı özellikteki sosyal politika ilkeleri bulunurken Osmanlı Devleti'nin bulunduğu dönem itibariyle tüm eyaletlerine dayatmış olduğu bir sosyal politika modeli bulunması mümkün değildir. Yine de Osmanlı Devleti'nde engelli istihdam politikalarını konu alan kaynaklar, mevcut dönemin koşullarında devlet ve toplum tarafından bazı tutumların baskın olduğunu bildirmesi yönüyle değerlidir.

Günümüzde Türkiye'de bulunan sosyal devlet anlayışının ilk olarak Osmanlı Devleti'nde başladığı bildirilmektedir (Yılmaz ve Paçacı, 2019). Engelli bireylere Osmanlı Devleti döneminde kalacak yer

verilmesinin yanı sıra sahip oldukları beceriler doğrultusunda iş imkanları sağlanarak istihdama katılımları desteklenmiştir (Yıldırım, 2020). Bu konuda 2. Abdülhamid döneminde engelli bireylere yönelik açılan eğitim okulları ile emeklilik fonu ve sosyal yardımların artırıldığı belirtilmektedir (Akyol, 2013). Dahası Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin haklarının korunmasına özen gösterildiği vurgulanmaktadır (Erten ve Arıcı, 2022). Avrupa'da ise engelli bireylerin toplumun olumsuz etkilerinden korunması gerektiği görüşü hakimken 1800'lerin sonuna doğru tam tersi bir anlayışla engelli bireylerin toplumdaki uzak tutulmaları yönünde bir anlayış değişikliğine gidilmiştir (Keränen, 2016). Her iki anlayış doğrultusunda da engelli bireylerin topluma entegrasyonu sekteye uğramaktadır. Günümüzde ise sosyal politikaların öneminin anlaşılmasıyla engelli bireylerin kazanımlarının arttığı söylenebilir (Müftüoğlu, 2012). Örneğin, eskiden amatör düzeyde sporla uğraşan engelli bireylerin artık profesyonel anlamda spor branşında ilerlemeye başladığı görülmektedir (Bayramlar ve Çankaya, 2018). Buna benzer istihdam örneklerinin artması konusunda kamu tarafından engelli bireylere sağlanan sosyal ve mesleki rehabilitasyon imkanlarının önemli olduğu ifade edilmektedir (Kalaycı, 2020). Fakat yine de artan yasal düzenlemelere rağmen engelli bireylere yönelik istihdamda uygulanan ayrımcılık devam etmektedir (Mamatoğlu ve Tasa, 2018). Bu anlamda Osmanlı Devleti'nin incelenmesi faydalı olacaktır. Henüz sosyal politikaların ortaya çıkmasından önce Osmanlı Devleti'nde engelli bireylere yönelik gösterilen olumlu tutumun yalnızca davranışlarla sınırlı kalmaması ve sonuç olarak engelli bireylerin vücut işlevlerine uygun istihdam edilmeleri (Erken, 2015; Şimşek, 2017), topluma aktif katılımlarının desteklendiğini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin istihdamına yönelik görülen bu olumlu tutumun hangi politikalarla desteklendiğinin incelenmesi, devletin sistematik bir çabası sonucu mu ya da toplumdan kaynaklanan bir duyarlılığın yansıması mı olduğunu ortaya koymak açısından önemli görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin dezavantajlı gruplara olumlu tutum sergilediği ve istihdam gibi konularda desteklediği ifade edilmektedir (Köksal, 2010; Yıldırım, 2020). O dönemde bulunmayan çeşitli eğitim okullarının Osmanlı Devleti tarafından açılarak sağır, dilsiz ve ağmaların bu okullarda eğitildikleri belirtilmektedir (Demir, 2020). Engelli bireylerin istihdama katılımı yalnızca nicelik yönünden hedeflenmemiştir. Niteliksel bir gelişim ve istendik yönde değişim olmaksızın yapılacak sayısal artış engelli istihdamını toplumdaki bireyler için işlevsel olmaktan çıkararak yalnızca istatistiksel bir veri haline getirebilir. Engelli bireyler kendi becerilerine uygun ve potansiyellerini kullanabilecekleri işler dışında çalıştıklarında motivasyonları düşebilir. İş yerleri ise engelli bireyleri yetkinliklerinden yararlanmak yerine bir yükümlülüğü yerine getirmek amacıyla çalıştırdığında işgücü piyasası önemli bir kaynağı verimsiz kullanır hale gelebilir. Engelli bireyler istihdamda önemli bir işgücü kaynağı olarak ülkelerin hedefindedir (Şener ve Tanrıseven, 2017). Fakat eğitim sağlanmayan engelli bireyler istihdamda kalifiye olmayan işlere mahkûm edilerek motivasyonlarını kaybettikleri yerde istihdamın dışına çıkabilir. Cam tavan teorisine göre toplumdaki azınlıkların

istihdamda belli bir seviyenin üstüne çıkmasının engellendiği soyut bariyerler mevcuttur (Lu ve Du, 2021). Bu noktada Osmanlı Devleti engelli bireyleri azınlıklar olarak istihdam ve eğitim dışı bırakmamıştır. Aksine, bu bireylerin tedavi ihtiyaçlarının karşılanması ve önemli görevlerde çalıştırılmasına imkan tanınmıştır (Yavuz, 2019). Bu konuda Aydın ve Yıldız (2021) Sosyal Rol Valörizasyon Kuramına göre Osmanlı Devleti'nde işitme ve görme engellileri inceledikleri çalışmalarında istihdamda değerli roller üstlenebildikleri için o dönemde engelli bireyler için engelliliğin dezavantaj olarak kabul edilmediğini öne sürmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında eğitim sağlanan engelli bireylerin gelişimi ve istihdama becerileri doğrultusunda katılan bu bireylerin güçlendirilmesi sayesinde cam tavan etkisinden nispeten korunabileceği düşünülebilir.

Partici (2018) Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelerle farklı yaklaşımlar benimsediğini ifade etmiş olup Eski Yunan'da engelli bireylere maaş bağlanırken Osmanlı Devleti'nde ise maaş yardımının yapılmasının yanı sıra tedaviler uygulandığını iddia etmiştir. Yılmaz (2019) tarafından Osmanlı Devleti'nde tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarının ana amacının engelli bireylerin topluma kazandırılmaları olduğu bildirilmektedir. Ayrıca engelli bireylere barınma imkânı sağlanan bimarhanelerde rehabilitasyon çalışmalarının sürdürüldüğü ve bu bimarhanelerin yabancı ülkelerin örnek alabileceği hizmet kalitesine sahip olduğu belirtilmektedir. Günümüzdeki engelli maaşı gibi engelli bireylerin tamamen istihdamdan çekilerek engelli emeklilik sistemine dahil olması tarzı uygulamalar konusunda gelişmiş ülkelerin rehabilitasyona yönelerek yeniden istihdam çalışmalarını öncelik haline getirdiği vurgulanmaktadır (Böheim ve Leoni, 2018). Benzer bir şekilde Osmanlı Devleti'nde de rehabilitasyon çalışmalarına yönelik olumlu tutumun görülmesi engelli bireylerin istihdamını artırıcı yönde etki etmiş olabilir. Çünkü tedavi ve rehabilitasyon sonrasında engelli bireylerin istihdama katılma şansı güçlenebilir (Genç ve Çat, 2013). Dolayısıyla engelli bireylerin Osmanlı Devleti'nde özellikle vakıflar aracılığıyla eğitim, istihdam ve sağlık gibi yönlerden desteklendiği söylenebilir (Aktı, 2024).

Sosyal politika uygulamaları açısından ilk izlerine bakıldığında Orhun Kitabelerine kadar gidilebileceği ileri sürülmekte olup özellikle Osmanlı Devleti açısından iktisadi politikanın engelli bireyler konusunda sosyal amaçlı yönlendirmede yaygın olduğu bildirilmektedir (Ölmezoğlu, 2019). Engelliliğin sosyal modeli, bireyin istihdama katılımı açısından diğer bireyler tarafından onun engeline karşı oluşan yargıların engelleyici nitelikte olduğunu belirtmektedir (Goering, 2015). Engelliliğin sosyal modeli engelli bireylerin mevcut vücut fonksiyonlarının değil diğer bireyler ile aralarındaki ilişkinin önemini vurgulamaktadır. Bu yönüyle sosyal politikaların Osmanlı Devleti'nde sosyal amaçlı yönlendirmelere odaklanması engelliliğin sosyal modeli açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

İstihdama ilişkin düzenlemeler Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yürürlüğe girmeye başlamıştır. Örneğin, iş sağlığı ve güvenliğine dair yazılı kuralların Osmanlı döneminde 1865 yılında oluşturulduğu bildirilmektedir (Çeri, 2018). Fakat Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü yüzyıllar boyunca yazılı düzenlemelerin iş sağlığı ve güvenliği ile istihdama dair çok kısıtlı içerikler barındırdığı söylenebilir. Sosyal politikaların tarihi açısından dahi tüm dünyada yeni olduğu bilinmektedir. Sosyal devlet anlayışı doğrultusunda oluşturulan sosyal politikalar, ulus devletler tarafından dezavantajlı gruplar başta olmak üzere toplumdaki tüm bireyler için refahın sağlanması hususunda yaygın bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise toplumun duyarlılığı ve gönüllü faaliyetleri çok daha kritik bir öneme sahip olmuştur (Omerov, 2020). Çünkü kurumsallaşmanın artması Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine dayanmaktadır (Yelçe, 2020). Osmanlı Devleti'nde toplumun farklı kesimleri tarafından desteklenen dezavantajlı gruplara yönelik günümüzde aktif rol üstlenen sivil toplum kuruluşlarının Türk toplumu içerisinde bu kadar yaygın olması (Güvendi, 2017) yüzyıllar öncesinden gelen ve yerleşmiş bir kültürün ürünü olarak değerlendirilebilir. Karataş (2011) tarafından Osmanlı Devleti döneminde sosyal hizmet ve politikaların şekillenmesinde önemli bir unsur olarak İslam dininin rolü belirtilmektedir. Bu anlamda toplumsal yapının şekillenmesinde dinin belirleyici bir rol üstlendiğini bildirmektedir. Bu doğrultuda dezavantajlı gruplara yönelik olumlu bir tutumun oluşması ve toplumun bu konuda önemli bir hassasiyet göstermesi açısından dinin motive edici rolünü vurgulamaktadır. Karataş'a göre (2011) Osmanlı Devleti döneminde geleneksel dayanışma mekanizmaları baskın olmuştur. Karataş, ilerleyen dönemlerde ise modernleşmenin etkisiyle geleneksel değerlerden uzaklaşma ve bireyselleşmenin artması sonucunda sosyal devletin hak temelli yardım modelleri ile engelli bireylerin destek aldığı ileri sürmektedir. Kurumsallaşma olmaksızın istatistiki verilerden yoksun bir planlama içerisinde sorun durumlarının tam olarak belirlenmesi mümkün değildir. Hem nüfus hem de yüz ölçümü olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden çok daha büyük olması Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin sayısı açısından çok daha büyük bir orana sahip olduklarını gösterirken onlara doğrudan ulaşmayı da güçleştirmiş olabilir. İstatistiki verilerin sınırlılığında doğrudan ulaşmanın da güç olması nedeniyle devlet politikalarının kurumsallaşmanın yaşandığı ilk dönemleri itibariyle tam olarak yerleşmesi ve etkin bir şekilde gerçekleşmesi oldukça uzak bir olasılıktır. Fakat daha sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde yer alan engelli bireylerin istihdamına yönelik olumlu tutumun, önemli bir alt yapı oluşturabileceği savunulabilir. Bu çıkarımı destekler nitelikte Karadaş (2019) Türkiye'de sosyal politikaların tarihsel gelişimi açısından Cumhuriyet'ten önce ve Cumhuriyet'ten sonra şeklinde sınıflandırılabilirliğini ve önemli farklılıklar bulunduğunu bildirirken aynı zamanda sosyal politikalar konusunda Cumhuriyet'e geçişle birlikte kırılmalardan ziyade geçişler yaşandığını belirtmektedir. Buradan hareketle Osmanlı Devleti tarafından engelli istihdamına ilişkin tutum ve politikaların Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yılları itibari ile de büyük oranda

devam ettiği çünkü birçok alan gibi sosyal politika alanında da keskin bir kırılmadan ziyade geçiş yaşandığı söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin ihtiyaçları, eğitimi ve istihdamında ağırlıklı olarak vakıfların önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Kandur, 2023). Türkiye'de ise kurumsallaşmanın daha fazla sağlanması sonucunda 4857 sayılı İş Kanunu ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun kapsamında engelli bireylerin istihdam süreçleri tanımlanmıştır (Koç ve Çolak, 2024). Osmanlı Devleti'nde çoğunluğu sarayda istihdam edilen ve yardım talebi üzerine istihdam edilmeleri konusunda destek verilen engelli bireylerin istihdamı sistematik değildir (Erken, 2015; Oral ve Akalın, 2024; Şimşek, 2017). Türkiye'de ise İş Kanunu kapsamında kota uygulaması ile 50 ve üzeri çalışanı olan iş yerlerinin yüzde üç oranında engelli bireyi istihdam etme şartı getirilmiş, dolayısıyla engelli bireylerin tüm iş yerlerine sistematik bir şekilde entegre edilmesi amaçlanmıştır (Çondur vd., 2020). Ayrıca Türkiye'de korumalı iş yeri uygulaması ile istihdama katılımı güç olan ağır düzeydeki engelli bireyler için iş yerlerinin bu bireylere özel bir şekilde dizayn edilmesi sağlanmaktadır (Gerşil ve Yemişci, 2020). Osmanlı Devleti'nde ise fiziksel ve zihinsel engel durumu bulunan bireylerin bimarhanelerde tedavi edilmesine öncelik verilmiştir (Şimşek, 2017). Günümüz toplumlarında engelliliğin sosyal modelinin öngördüğü üzere engelli bireylerin potansiyellerini kullanmaları yönünde teşvik edilmeleri ve dolayısıyla istihdama katılmalarının öncelik haline getirilmesi önemliyken Osmanlı Devleti'nin ise engelliliğin tıbbi modeline göre engelli bireyleri tedavi etme çabasında olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı olduğu ve onlara yardım edildiği bildirilmektedir (Erdoğan, 2017; İmadoğlu vd., 2021). Fakat engelliliğin tıbbi modeli anlayışı içerisinde engelli istihdamından ziyade engelli bireylerin tedavileri öncelik haline gelmiştir denebilir.

Türkiye'de engelli bireyleri içeren çalışmalar incelendiğinde Türk coğrafyasında ilk olarak Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nde engellilerin sorunlarına yönelik çözümlerin üretildiği görülmektedir (Pangaliyeva, 2023). Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin tedavisine ayrı bir önem verildiği ve topluma katılımlarının desteklendiği belirtilmektedir (Balık, 2019). Osmanlı Devleti'nde uygulamada doğrudan var olmamakla birlikte geleneklerin yönlendirmesi sayesinde dezavantajlı gruplara yönelik sağlanan olanaklar açısından sosyal politikanın var olduğundan söz edilmektedir (İzmirlioğlu, 2019). Henüz kurumsallaşmamış bir sosyal politika içerisinde günümüz engelli istihdam politikaları arasında yer alan korumalı iş yeri ve kota uygulamasından bahsedilmesi mümkün değildir. Fakat günümüz uygulamalarından farklı olarak bu uygulamalara kaynaklık etmesi yönüyle toplumda dezavantajlı grupların aktif katılımının desteklenmesi, Türk toplumu açısından engelliliğin sosyal modeli anlayışı noktasında engelli bireylerin potansiyellerine gösterilen inanç ve saygının habercisi olarak değerlendirilebilir. Günümüz engelli istihdam politikalarının başarılı olmasında iş verenlerin ve iş

arkadaşlarının tutumu en önemli göstergeler arasında ele alınmaktadır (Orhan ve Uysal, 2019; Orhan ve Özkan, 2020; Köleoğlu ve Seyyar, 2021). Günümüz Türk toplumundaki bireylerin engellilere yönelik tutumlarının kökeninde eski dönemlere dayanan yerleşmiş inançlar olduğu düşünüldüğünde Osmanlı Devleti'nde dönemin diğer devletlerine nazaran yaratılan olumlu hava engelli bireylerin topluma aktif katılımında önemlidir. Fakat diğer taraftan somut sosyal politika uygulamaları da mevcuttur. Örneğin, Osmanlı Devleti'nde sanayi işçilerinin engel durumu oluştuğunda bu durumun tespiti ve belirlenen hakların kendilerine verilmesi sağlanmaktaydı (Kızılkaya, 2016). Dolayısıyla engelli bireylere sağlanan olanakların ve tedavilerin oldukça zengin olduğu söylenebilir (Coşkun, 2018). Osmanlı Devleti'ndeki bu anlayışın izlerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de rastlanmaktadır. Bu anlamda Osmanlı Devleti'ndeki sosyal hizmet kurumlarının bazılarının günümüzde işlerliğini koruduğu ifade edilmektedir (İnanç, 2021). Osmanlı Devleti'ndeki dinsel ve geleneksel dinamiklerin sosyal politikaların yerleşmesinde ve kurumsallaşmasında gecikmelere sebep olduğu bildirilmekte fakat diğer taraftan sonraki yıllarda engelli istihdamına yönelik kanun ve düzenlemelerin çok ileri düzeyde olduğu belirtilmektedir (Akgül, 2022). Osmanlı Devleti'ndeki kurumsallaşma eksikliği Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde hızlı bir şekilde kapatılarak engelli istihdamına yönelik önlemler alınması sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin istihdamında küçük düşürücü işlere yönlendirilmeleri ve istihdamdan dışlanmaları gibi olumsuz durumları belirten çalışmalar da mevcuttur (Selçuk, 2019). Fakat bu çalışmalar içerisinde de o dönemdeki diğer toplumlardaki engelli bireylerin maruz kaldığı şiddet ve olumsuz tutum karşısında Osmanlı Devleti'nin çok daha pozitif bir engelli politikası izlediği vurgulanmaktadır (Balık, 2019). Bu bağlamda engelli bireylerin yalnızca istihdam edilmiş olmaları değil aynı zamanda yeteneklerine uygun bir istihdam modelinin benimsenmiş olduğu bildirilmektedir (Kaya, 2017).

Tartışma ve Sonuç

Sosyal politikaların günümüzden çok uzak olmayan bir zamanda ortaya çıkması ve yaygınlık kazanması eski dönemlerin bu politikalar nezdinde değerlendirilmesini oldukça güç hale getirmektedir. Fakat birbirinin devamı olması yönüyle Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından engellilerin topluma aktif katılımı açısından ortak bir tutum göze çarpmaktadır. Günümüz sosyal politikalarına kaynaklık etmesi açısından eski dönemlerdeki uygulama ve anlayışların değerlendirilmesi alan yazına oldukça önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde engelli istihdamı ele alınmış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ndeki uygulamalar açısından değerlendirilerek tartışılması sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde engelli bireylere yönelik olumlu tutuma rağmen kurumsallaşmanın geç olması engelli istihdam politikalarının uygulamada mevcut olmadığını fakat Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ürettiği politikalara kaynaklık teşkil ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Kurumsallaşmadan yoksun fakat toplumun dinamikleriyle şekillenen

engelli istihdamının Osmanlı Devleti'ndeki en büyük destekçisi olarak vakıfların aktif ve gönüllü çalışmaları belirtilmektedir. Türkiye'de yer alan sivil toplum kuruluşları ile vakıfların bu kadar fazla ve engelli politikalarında katılımcı olması Osmanlı Devleti'nden gelen yerleşmiş bir kültürün sonucu olarak değerlendirilebilir. Günümüzde iş yerlerine ve işverenlere engelli bireyleri çalıştırmaları karşılığında sağlanan teşviklere benzer olarak Osmanlı Devleti'nde yaygınlaşan gönüllü oluşumların engelli bireylere yönelik faaliyetleri engellenmeden desteklenmiştir. Fakat kurumsallaşmanın olmamasının, engelli istihdamının sistematik bir şekilde sağlanamamasına dolayısıyla günümüzdekinden çok düşük bir oranda engelli istihdamının bulunmasına yol açtığı düşünülebilir. Günümüz kurumsallaşması ve sosyal politikaların varlığı engelli bireylerin kapsayıcılığı açısından önemlidir. Osmanlı Devleti'nde engelli bireylere yönelik olumlu tutumun yeşermesi ise günümüzdeki engelli istihdamında yer alan engelli bireylere yönelik davranışların pozitif yönde şekillenmesi açısından değerli görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde engelli bireyler farklı alanlarda istihdam edilmiş olup bazı grupların önemli görevlere getirildiği bildirilmektedir. Bu konuda engel türlerine göre istihdam durumlarının farklılaştığı söylenebilir. Çünkü sağır ve dilsizler olarak isimlendirilen engelli grubunun sarayda yoğun bir şekilde istihdam edildiği belirtilmektedir. İhtiyacı olan engelli bireyler ise bimarhanelerde tedavi edilmiştir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde günümüzün artan olanakları engelli istihdamının sistematik bir şekilde gerçekleşmesine olanak tanımıştır. Kota uygulaması ile 50 ve üzeri çalışanı olan iş yerlerinde engelli istihdamı sağlanmaktayken korumalı iş yeri uygulaması ile ağır düzey engelli bireylere yönelik iş yerlerinin dizayn edilmesi sayesinde çalışmalarına imkân tanınmaktadır. Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin vücut fonksiyonlarına uygun işlerde çalıştırılması ise günümüzde engelli bireylerin istihdamda becerilerini ön plana çıkaran anlayışla benzerlik göstermektedir. Literatüre göre tek bir iş kolu ile sınırlandırılmayan engelli bireyler Osmanlı Devleti'nde toplumun olumlu ve kabullenici tutumuyla karşılaşmıştır. Çağdaşlarına nazaran engelli bireyleri önemli istihdam alanlarında değerlendiren Osmanlı Devleti'nin devamı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde de engelli bireylerin çeşitli alanlarda istihdam edilmeleri yönüyle bu anlayışın sürdürüldüğü söylenebilir. Engelli bireylerin Osmanlı Devleti'nde istihdamda düzensiz de olsa yer alması azınlık olarak dışlanmadıklarını göstermekte ve kurumsallaşmanın meydana geldiği Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde sistematik bir istihdam modeline geçilmesinde kolaylaştırıcı bir rol üstlendiğini düşündürmektedir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti engelli istihdamı politikaları konusunda düzenlemelerin az olması vakıfların aktif tutumu ile telafi edilmeye çalışılmış olup toplumun olumlu tutumu ile engelli istihdamının artırılması konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla birlikte engelli istihdamı politikaları daha belirgin hale gelmiş ve engelli bireylerin daha somut kazanımlar elde etmesi sağlanmıştır.

Kaynakça

- Akgül, M. (2022). *Türkiye'de engelli istihdam politikaları ve İŞKUR'un rolü: Karaman ilinde bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Akti, S. (2024). *Bursa'da dezavantajlı gruplara yönelik kurulan Osmanlı vakıfları ve faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Akyol, E. D. (2013). Sultan II. Abdülhamid döneminde sosyal politika uygulamaları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(31), 33-47. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197905>
- Alajlan, M. I. (2023). Employment of people with disabilities in the private sector: ethnographic qualitative study. *Information Sciences Letters*, 12(5), 2261-2274. <http://dx.doi.org/10.18576/isl/120558>
- Aydın, S. ve Yıldız, R. (2021). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Sosyal Rol Valörizasyon Kuramı: Osmanlıda İşitme ve Görme Engelliler Örneği. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (18), 251-286. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2164827>
- Aykanat, M. (2020). Engellilerin Hâkimlik Yapması Tartışmalarına Osmanlı Hukukundan Bir Bakış. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(42), 149-172. <https://dergipark.org.tr/en/pub/taad/issue/58517/857906>
- Balık, Z. (2019). *Bakıma muhtaç engellilere bakım veren kadınların yaşadıkları güçlükler: Muğla İli örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Bayramlar, K. ve Çankaya, T. (2018). Engelli Sporcularda Ortez Yaklaşımları. *Türkiye Klinikleri Physiotherapy and Rehabilitation-Special Topics*, 4(1), 73-79. <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-engelli-sporcularda-ortez-yaklasimlari-82142.html>
- Boztepe, M. (2013). Osmanlı Devleti'nin taşra yönetimini şekillendiren “merkeziyetçilik” yaklaşımı ve günümüze etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/55854>
- Böheim, R. ve Leoni, T. (2018). Sickness and disability policies: Reform paths in OECD countries between 1990 and 2014. *International Journal of Social Welfare*, 27(2), 168-185. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12295>
- Coşkun, A. (2018). *Zihinsel ve fiziksel engelli bireylere bakım hizmeti veren aile üyelerinin yaşam doyumu ve bakım yüklerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara.
- Çeri, G. (2018). *Makinelerde iş güvenliği kapsamı, kaza oranlarının değerlendirilmesi ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Çondur, F., Yenipazarlı, A. ve Cömertler, N. (2020). Engelli istihdamının Dünya’da ve Türkiye’deki görünümü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 347-362. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1128161>
- Demir, H. (2020). *Engellilerin anayasal ve yasal hakları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Erdoğan, O. (2017). İnsan hakları bağlamında engelli kadınların sosyo-ekonomik sorunları: Trabzon ili örneği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(14), 89-114. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/308387>
- Erken, B. (2015). *Dil Sükûтта Eller İcraatta: Osmanlı sarayı ve toplumunda dilsizler*. Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Erten, H. ve Arıcı, N. (2022). İşaret dilinin tarihi serüveni ve Türk işaret dili. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 1-14. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.876469>

- Eyigün, H. (2023). *Engellilerin yaşadığı deneyimler üzerine sosyolojik bir analiz: Ordu ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Gatwiri, K., McPherson, L. ve James, S. (2024). Experiences of Children and Young People with a Disability in Out-of-Home Care in Australia: A Scoping Review. *Health & Social Care in the Community*, 2024(1), 3456823. <https://doi.org/10.1155/2024/3456823>
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-394. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/17744>
- Gerşil, G. S. ve Yemişçi, D. A. (2020). Korumalı işyeri kapsamında zihinsel engelli istihdamı: manisa osb yönetiminde zek i projesi örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1125-1153. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.753110>
- Goering, S. (2015). Rethinking disability: the social model of disability and chronic disease. *Current reviews in musculoskeletal medicine*, 8, 134-138. <https://doi.org/10.1007/s12178-015-9273-z>
- Güvendi, F. M. (2017). *Eğitim alanında faaliyet gösteren yerel sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının ve sorunlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Haegele, J. A. ve Hodge, S. (2016). Disability discourse: Overview and critiques of the medical and social models. *Quest*, 68(2), 193-206. <https://doi.org/10.1080/00336297.2016.1143849>
- Islam, M. Z. ve Jahan, A. (2018). Disability Rights: Challenges and Opportunities in Bangladesh. *Journal of Asian and African Social Science and Humanities*, 4(2), 45-51. <https://www.aarcentre.com/ojs3/index.php/jaash/article/view/191/429>
- İmadoğlu, T., Kurşuncu, R. ve Çavuş, M. F. (2021). Sosyal kaygı ile baş etme ve öz yeterlilik: engelli çalışanlar üzerine bir araştırma. *EUropean Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 5(8), 173-190. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1750679>
- İnanç, K. M. (2021). *Türkiye'de yaşayan engelli bireylerin refah bağlamında bakım sorununa ilişkin sosyal destek uygulamaları: Bir İstanbul örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- İzmirlioğlu, Ö. (2019). *İşverenlere sağlanan sosyal sigorta prim teşviklerinin istihdama etkisi ve uygulamada karşılaşılan sorunlar: Denizli örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Kalaycı, S. (2020). Engelli bireylerin kamusal hizmetlere erişebilmesinde belediyelerin yeri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 83-104. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.817709>
- Kandur, A. (2023). *Türkiye Cumhuriyeti'nde engelli eğitimi (1923-1972)*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Karadaş, E. (2019). *Cumhuriyetten günümüze sosyal politikalarındaki dönüşüm*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Karataş, Z. (2011). *Evde bakım hizmeti sunan aile bireyi bakıcıların moral ve manevi değerlerinin başa çıkmadaki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Kaya, Ç. (2017). *Otel işletmelerinde istihdam edilen engelli bireylerin iş yaşamına ilişkin algılardaki sorunlar: Antalya örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Keränen, H. (2016). *Inclusion of the students with special needs in the Finnish primary education*. <https://oulurepo oulu.fi/handle/10024/6711>
- Kızılkaya, S. (2016). *Yoksulluk-engellilik ilişkisi ve evde akraba bakımı uygulamasının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Kliksberg, B. (2004). Examining myths and truths in public social policy: the Latin American case. *International Review of Administrative Sciences*, 70(4), 649-664. <https://doi.org/10.1177/0020852304048451>
- Koç, S. ve Çolak, K. (2024). Engelli bireylerin İstihdamında Erişilebilir Şehirlerin Kolaylaştırıcı Etkisine Dair Bir Analiz. *Şura Akademi*, (5), 11-24. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3690463>
- Köksal, A. (2010). *Türkiye'de engelli istihdamı ve bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Köleoğlu, Y. ve Seyyar, A. (2021). Engelli Dostu İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Özel İş Analizi. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, 10(28), 546-479. <https://doi.org/10.31199/hakisderg.1010987>
- Lu, L. ve Du, Y. (2021, May). The Status Quo and Cause Analysis of Hidden Discrimination Under the Employment Protection Policy for Women—Based on the Perspective of Social Gender Theory. In *7th International Conference on Humanities and Social Science Research*.
- Mamatoğlu, N. ve Tasa, H. (2018). Engelliye yönelik ayrımcılık ve iş yerinde engelli. *Türkiye Klinikleri J Psychol-Special Topics*, 3(1), 1-10. <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-engelliye-yonelik-ayrimcilik-ve-is-yerinde-engelli-81821.html>
- McKinney, E. L. ve Swartz, L. (2022). Integration into higher education: experiences of disabled students in South Africa. *Studies in Higher Education*, 47(2), 367-377. <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1750581>
- Murfitt, K., Crosbie, J., Zammit, J. ve Williams, G. (2018). Employer engagement in disability employment: A missing link for small to medium organizations—a review of the literature. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 48(3), 417-431. <https://doi.org/10.3233/JVR-180949>
- Müftüoğlu, B. G. (2012). Türkiye’de Yeni Emek Denetim ve Kontrol Alanı: Kalkınma Ajansları. *Çalışma ve Toplum*, 2(33), 95-116. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2576190>
- Neufeldt, A. H. ve Mathieson, R. (1994). Empirical dimensions of discrimination against disabled people. *Health & Hum. Rts.*, 1, 174. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/harhrj1&div=21&id=&page=3>
- Omerov, M. (2020). *Tanzimat’tan Osmanlı Hâkimiyeti’nin sonuna kadar Makedonya’da vakıflar*. Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Oral, Z. ve Akalın, Ş. H. (2024). Türk Sağır Kültürünün Tarihsel Kökleri. *Milli Folklor*, 18(143), 5-15. <https://doi.org/10.58242/millifolklor.1339540>
- Orhan, S. ve Özkan, E. (2020). Engelli kadın olmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 1-19. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.524633>
- Orhan, S. ve Uysal, S. (2019). Engelli bireylerin çalışma hayatında maruz kaldıkları duygusal yükler: Sakarya ili örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 270-291. <https://doi.org/10.15869/itobiad.472032>
- Ölmezoğlu, N. İ. (2015). *Çalışma yaşamında engelliler: Gümüşhane ili engelli istihdamına ilişkin emek arz yönlü bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Pangaliyeva, Z. (2023). *Engellilere yönelik hizmet politikalarının sosyolojik karşılaştırılması: Kazakistan ve Türkiye örneğinde*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

- Partici, R. (2018). *Üniversitelerde eğitim gören engelli öğrencilerin eğitimleri sırasında karşılaştıkları problemler*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Retief, M. ve Letšosa, R. (2018). Models of disability: A brief overview. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 74(1). <https://www.ajol.info/index.php/hts/article/view/177914>
- Selçuk, S. D. (2019). *Engellilerin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar: Çanakkale Belediyesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Sofokleous, R. ve Stylianou, S. (2023). Effects of Exposure to Medical Model and Social Model Online Constructions of Disability on Attitudes Toward Wheelchair Users: Results from an Online Experiment. *Journal of Creative Communications*, 18(1), 61-78. <https://doi.org/10.1177/09732586221136260>
- Sprunger, N. S., Harvey, M. W. ve Quick, M. M. (2018). Special education transition predictors for post-school success: Findings from the field. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 62(2), 116-128. <https://doi.org/10.1080/1045988X.2017.1393789>
- Subaşıoğlu, F. ve Fenge, Z. Z. A. (2019). Dünyada ve Türkiye'de görme engellilik: Zaman çizelgesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(1), 595-645. <https://doi.org/10.33171/dtcjournal.2019.59.1.31>
- Swenor, B. K. (2021). Disability inclusion: A missing ingredient for food system equity. *Global Food Security*, 31, 100584. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2021.100584>
- Şener, B. ve Tanrısever, C. (2017). Lise düzeyinde turizm eğitimi alan hafif düzeyde zihin engelli öğrencilerin staj süreçlerine ilişkin işveren tutumları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 380-403. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/438420>
- Şimşek, K. (2017). *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti'nde engelliler ve engelli politikaları (1876 – 1909)*. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Pamukkale.
- Tosun, Ü. (2024). Engellilik Bağlamında Çocuk Hakları. *Journal of Sustainable Education Studies*, 5(3), 141-151. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3733705>
- Tyagi, R., Vishwakarma, S., Alexandrovich, Z. S. ve Mohammed, S. (2020). ICT skills for sustainable development goal 4. *Quality Education*, 435-442. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95870-5_39
- Yavuz, N. (2019). *Engelli hakları ve engellilerin kente erişebilirliğinin kentli hakları perspektifinden değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yelçe, Z. N. (2020). *Engellilik tarihi araştırmalarına genel bir bakış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Yeo, R. ve Moore, K. (2003). Including disabled people in poverty reduction work: "Nothing about us, without us". *World development*, 31(3), 571-590. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(02\)00218-8](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(02)00218-8)
- Yıldırım, Ç. (2020). *İş hayatında 25-45 yaş arası fiziksel engelli bireylerin istihdamı iş sağlığı ve güvenliği; Bir araştırma örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, C. (2019). *Yükseköğretim kurumlarının engellilerin erişebilirliği açısından incelenmesi: Nişantaşı Üniversitesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, S. ve Paçacı, İ. (2019). Türkiye'de sosyal devlet ilkesi ve engellilere yönelik yayıncılık. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, (3), 43-68. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1162164>

Extended Abstract

Individuals with disabilities are considered the largest minority group, and their number is thought to be more than one billion in the world (Swenor, 2021). Disability refers to impairments in the functionality of the individual; therefore, physical, cognitive, sensory, mental, and spiritual disorders are considered disability (Islam and Jahan, 2004). According to the social model of disability, disability is defined as a phenomenon that emerges as a result of social construction (Retief and Letšosa, 2018). The social model of disability, which envisages active participation in society, is valuable in that it highlights the employment of disabled people.

With the changing times, it is seen that disabled individuals have achieved significant gains in different areas. For example, it is stated that disabled individuals who are deprived of education in higher education institutions due to the influence of social barriers and negative attitudes can often enter higher education institutions in today's world because different regulations and policies protect the rights of these individuals (McKinney and Swartz, 2022). Moreover, it is reported that disabled individuals used to participate in work life at a much lower rate than today (Neufeldt and Mathieson, 1994). It is stated that the basis of all this is the negative and exclusionary attitude towards disabled individuals (Murfitt et al., 2018). It is claimed that if individuals with disabilities are provided with equal rights and opportunities, the economic conditions of society as a whole will improve (Yeo and Moore, 2003). The dominant discourse about disability used in society is valuable in that it reveals arguments that directly define disabled individuals (Haegele and Hodge, 2016). The social values and traditions that shape the employment of disabled people have a long history in our country, and it is also known that the infrastructure of institutionalization was laid before the Republic. Therefore, it is thought that it will be important to consider the Ottoman Empire period as the foundation on which the stereotypical attitudes and current policies in our society regarding the employment of disabled people are based.

Allocating resources to manage social policies effectively means investing in the potential and talents of the population of that country (Kliksberg, 2004). It is very important to examine the social policies developed for the employment of disabled individuals, the largest minority group. It reviews how social policies are developed in line with a need and how much they can improve problem situations in measuring their effectiveness. While social policies produced today in terms of disruptions in the employment of disabled people aim to solve the problem and meet the need, the origin of these problem situations is unknown. The current employment of disabled people in our country did not emerge suddenly and was at a certain level in the Ottoman Empire before the Republic of Türkiye. Therefore, even though today's employment of disabled people has undergone significant changes after the proclamation of the Republic, it has inevitably had to be affected by the attitude and

understanding of the Ottoman Empire. Considering the individual with any disease, the doctor asks the doctor about the onset of the disease and the severe periods and provides diagnosis and treatment according to the answers. Based on this metaphor, similarly, examining the situation of today's employment of disabled people in the Ottoman Empire period and evaluating it in terms of today's practices is considered valuable in terms of developing a holistic perspective on the employment of disabled people in our country. Therefore, this article aims to explain the employment practices of disabled people during the Ottoman Empire and discuss them in terms of today's practices.

It is reported that in the Ottoman Empire, treatments and salary aid were provided for disabled individuals (Partici, 2018). It is stated that the primary purpose of treatment and rehabilitation studies in the Ottoman Empire was to reintegrate disabled individuals into society. It is put forward that rehabilitation work continues in *bimarhanes*, where disabled individuals are provided with accommodation, and that they have a service quality that foreign countries can take as an example (Yılmaz, 2019). It is emphasized that developed countries prioritize rehabilitation and re-employment efforts regarding practices such as today's disability pension, in which disabled individuals are entirely withdrawn from employment and included in the disability retirement system (Böheim and Leoni, 2018). Similar to today's successful social policy implementers, strengthening the working skills of the individual through rehabilitation rather than meeting the basic needs of the individual in isolation from society by providing only salary assistance in the employment of disabled people is an important policy implemented by the Ottoman Empire towards the employment of disabled people. After treatment and rehabilitation, the chances for disabled individuals to participate in employment may be strengthened. Disabled individuals were supported not only in education and employment but also in terms of health. It was desired for disabled individuals to make progress in many areas at the same time in the Ottoman Empire, and in this respect, they were provided with biopsychosocial support.

The fact that there are so many non-governmental organizations and foundations in Türkiye that are participating in disability policies can be considered a result of an established culture originating from the Ottoman Empire. Similar to the incentives provided to workplaces and employers in return for employing disabled individuals today, the activities of voluntary organizations that became widespread in the Ottoman Empire were supported without any obstacle. However, it can be thought that the lack of institutionalization has led to the employment of disabled people not being provided systematically and, thus, to the employment of disabled people at a much lower rate than today. Today's institutionalization and the existence of social policies are essential for the inclusion of disabled individuals. The development of a positive attitude towards disabled individuals in the

Ottoman Empire is seen as valuable in terms of shaping positive attitudes towards disabled individuals in today's disabled employment.

Derleme Makalesi / Review Article

Kaynak gösterme / How to cite this article: Kumbuzoğlu Yöndem, M. (2024). Kamu yönetiminde etik yöneticinin personelin çalışma motivasyonuna etkisi: Bir derleme çalışması. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.8(2), 162-195. <https://doi.org/10.38122/ased.1598559>

Makale Geçmişi / Article History
Alındı (Received): 9.12.2024
Kabul edildi (Accepted):27.12.2024

Kamu Yönetiminde Etik Yöneticinin Personelin Çalışma Motivasyonuna Etkisi: Bir Derleme Çalışması

Merve KUMBUZOĞLU YÖNDEM¹

Öz: Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşlar, toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla yasal düzenlemeler çerçevesinde faaliyet göstermekte ve kamusal hizmetlerin etkili bir şekilde sunulmasını hedeflemektedir. Kamu yönetimi politikası gereği, kamusal alanlarda hizmet veren resmi kurumlar, politika, misyon ve vizyonları doğrultusunda topluma hizmet sunarken; bu kurumlarda görev yapan yönetici ve personelin çalışma koşulları, sunulan hizmetlerin niteliğini ve başarısını etkilemektedir. Bu durum, kamu yönetimi disiplini içerisinde yöneticilerin ve personelin örgüt içi çalışma şartları ile bu şartların personel üzerindeki etkilerinin birçok araştırmaya konu olmasını sağlamıştır. Ancak, kamu kurum ve kuruluşlarının yönetsel süreçlerinde karşılaşılan yolsuzluk, görev ve yetkilerin kamu yararına aykırı kullanımı, mobbing ve nepotizm gibi sorunlar, personelin çalışma hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Söz konusu sorunların resmi kurumların yönetsel süreçlerinde daha belirgin hale gelmesi, etik ilkelere uyumun sağlanmasının önemini bir kez daha gündeme getirmektedir. Bu derleme çalışmasının amacı, kamu kurum ve kuruluşlarında yöneticilerin etik ilkelere dayalı yönetsel süreçleri yürütmesi ile personel motivasyonu arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada elde edilen bulgular, literatür taraması yöntemiyle derlenmiştir. İncelenen literatür doğrultusunda, etik yöneticilerin etik liderlik vasfıyla hem örgütsel verimlilik hem de çalışanların iş memnuniyeti üzerinde belirleyici bir unsur olduğu vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, kamu kurumlarında etik ilkelere uygun yönetsel süreçlerin, hem personelin motivasyonu hem de kurumsal yapının başarısı açısından kritik öneme sahip olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etik, etik yönetici, etik lider, personel, motivasyon

The Effect of Ethical Manager in Public Administration on Staff's Work Motivation: A Compilation Study

Abstract: Public institutions and organizations in Turkey operate within the framework of legal regulations in order to meet social needs and aim to provide public services effectively. In accordance with public administration policy, official institutions serving in public areas provide services to the society in line with their policies, missions and visions; The working conditions of the managers and staff working in these institutions affect the quality and success of the services provided. This situation has made the working conditions of managers and staff within the organization and the effects of these conditions on the personnel the subject of many studies within the discipline of public administration. However, problems encountered in the administrative processes of public institutions and organizations such as corruption, use of duties and powers contrary to the public interest, mobbing and nepotism negatively affect the working life of the personnel. The fact that these problems have become more evident in the administrative processes of official institutions once again brings to the fore the importance of ensuring compliance with ethical principles. The purpose of this review study is to examine the relationship between managers' execution of managerial processes based on ethical principles and personnel motivation in public institutions and organizations. The findings obtained in the study were compiled by the literature review method. In line with the literature reviewed, it is emphasized that ethical managers, with their ethical leadership qualities, are a determining factor on both organizational efficiency and employee job satisfaction. As a result, it is revealed that managerial processes in line with ethical principles in public institutions are of critical importance for both the motivation of the staff and the success of the institutional structure.

Keywords: Ethic, ethic manager, ethic leader, staff, motivation

¹ Uzman, Kültür ve Turizm Bakanlığı, mervekumb93@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-8792-3681>

Giriş

Yönetim sürecinde alınan tüm kararlar ve uygulanan her politika, kurum içindeki çalışan personeli ilgilendirmekte ve örgüt içindeki çalışma standartlarını doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, yöneticinin etik ilkelere uygun bir yönetim süreci yürütmesi, çalışma standartlarının korunmasını ve çalışanların kuruma duyduğu güvenin güçlenmesini sağlamaktadır. Kurumsal kimliğin güvenilir olması için etik davranışların benimsenmesi, hiyerarşik olarak en üst yönetimden başlayarak en alt kadrodaki personele kadar yayılması gerekmektedir. Yöneticinin etik olduğuna kanaat getirmek için davranış tutarlılığı, şeffaflık, adalet ve eşitlik, sosyal sorumluluk, çalışanlara geri bildirim, kriz anlarındaki tutum gibi eylemlerinin yönetim sürecinde bütünleşmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle, yöneticinin etik davranışlarını değerlendirmek, sadece kişisel bir algı değil, kurumsal bir süreç olduğunu kabul etmek gerekmektedir (Önen & Yıldırım, 2014).

Bu çerçevede ele alınan çalışmanın amacı, yöneticinin kamu yönetiminde kurumun kimliğini ve misyonunu göz önünde bulundurarak görevini ifa ettiği süreçte, alt kadrolarda personel ile olan iletişimde etik davranış ve tutumuyla personelin örgüt içi çalışma motivasyonu arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Kamu yönetiminde devlet memurlarının kurum içinde ve vatandaşa karşı davranışlarında kendi çıkarlarını ön planda tutması, yolsuzluk, yozlaşma ve kötü yönetim uygulamaları etik dışı davranış sınıflandırılmasında değerlendirilmektedir. Bowman yönetsel etiğin kamusal alanda önemi konusunda, “*Kamu çalışanlarının verecek birçok zor kararı vardır, etik olanlar çoğundan daha zordur.*” diyerek dikkat çekmiştir (Bowman, 1991, akt. Demirci & Genç, 2008). Bu bağlamda ahlak temelinden şekillenerek ortaya çıkan etik anlayışı küresel anlamda yönetsel süreçlerin faaliyet sahalarında önemini sürdürmektedir (Koçak & Yüksel, 2010).

Kamu görevlilerinin yasalara ve örgütün misyonuna karşı sorumlu olması, kamu çıkarını düşünerek hareket etmesi, adaletli, dürüst, şeffaf ve hoşgörülü bir şekilde eylemlerini yerine getirmesi, görevleri süresince yapmış oldukların bütün eylemlerinin sorumluluğunu taşıyarak demokratik ilkelerle çalışma hayatlarını sürdürmesi; kamu görevlilerinin etik ilke ve kurallarını oluşturmaktadır (Özdemir, 2008).

Kamu kurumlarında teşkilatlanan hiyerarşik düzen içerisinde örgütlenen yöneticiler vasıtasıyla etik uygulamalar adına ne kadar düzenlemeler yapılırsa, mobbing gibi etik dışı davranışların o kadar önüne geçilebilir. Bu durum kurumun kamuoyundaki kişiliğine katkıda bulunur (Güven & Keskin, 2022). Kamu yönetiminde etik dışı davranışları çeşitlendirmek gerekirse ilk önce yolsuzluk ve bunun beraberinde ortaya çıkan yozlaşmadan kaynaklı sorunların sıkça bahsedildiği görülmektedir. Bu problemler başa çıkmak adına kurumlarda etiğin uygulanabilirliği açısından bir dizi çalışmalar yürütülmektedir (Özsemerci, 2003). Bununla beraber kamu kurumların iç işleyişinin incelenmesi

neticesinde bir takım etik ihlallerle karşılaşıldığı görülmektedir. Yaşanan etik ihlallerden bahsetmek gerekirse, çalışan personelin, kurum içindeki hiyerarşik yapıdan kaynaklanan psikolojik şiddet, kayırmacılık, idari amirlerin sorumsuzluğu ve üst yönetime karşı küçük düşürülme gibi sorunlarla ilgili şikâyetleri gündeme getirdiği gözlemlenmektedir. Bu tür şikâyetlerin, hiyerarşik yapının güç dinamiklerinden ve yönetsel sorumluluk eksikliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Öztutkan, 2011).

Kamu yönetiminde rüşvet, çıkar çatışması, görev ve yetkilerin kamu çıkarı gözetilmeksizin kullanılması, savurganlık, yalan beyan, örgüt içinde personele mobbing ve usulsüzlük gibi etik dışı problemlerin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, etik kuralların ilke haline gelmesi ve kamu yönetiminde yasal ve resmi bir gereklilik olarak uygulanması zorunlu hale gelmiştir (Koru, 2020). Netice itibarıyla kamu disiplini, yöneticilerin ve personelin örgüt içi çalışma koşullarını düzenlemesi, çalışma prensiplerinin etik ilkelere dayandırılması ve kamu yönetiminin etik ilkeler ile birlikte yürütülmesi adına 2004 yılında 5176 sayılı Kanunla, Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulmuş olup, 2005 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Bahsi geçen kamu kuruluşunun görev, yetki ve sorumluluklarından bahsetmek gerekirse;

- Kamu görevlilerinin uyması hususunda önem arz eden tarafsızlık, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetmek ve dürüstlük gibi etik ilkelerin Yönetmeliklerle çerçevesinde belirleyip, denetlemek,
- Etik ilkelerin ihlal edildiği durumda yapılan başvuruları incelemek ve gerekli görüşleri ilgili makamlara rücu ettirmek,
- Kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmak (Özdemir, 2008).

Kamu kurumunda en üst düzeyde çalışan yönetici, personel ile iş birliği içerisinde ürettiği iş ve hizmetle beraber kurumun misyonuna ve vizyonuna hizmet etme kapasitesini belirlemektedir. Yöneticinin etik ilkelere bağlı kalması, çalışanlarına karşı adaletli ve eşit davranması, ayrımcı ve kayırmacı davranışlardan kaçınması, yöneticinin çalıştığı personel ile güven ilişkisini ve örgüte bağlılığını doğrudan etkilemektedir (Mücehver & Erdem, 2019).

Örgütlerde uyumlu bir çalışma ortamına zemin hazırlamak için etik ilkeler çok önemlidir. Çalışanların etik davranış göstermeleri hususunda teşvik edici olan etik ilkeler, bireylerin çalışma ilişkilerini şekillendirmektedir (Karataş, 2008). Yüksek standartlarda faaliyet gösteren ve gelişime odaklı güvenilir örgütlerde, etik ilkeler yazılı olarak mevcuttur. Etik ilkelerin yazılı olması, örgüt faaliyetlerinin işleyişini ve çalışan ilişkilerini olumlu yönde etkilemesiyle beraber örgütün kurumsal verimliliğini artırmaktadır. Yöneticinin etik kurallara bağlı kalarak çalışanlarıyla olan ilişkisinde adil olması, hak ve hukuka saygılı olması, sorunlara etkili çözüm bulması ve çalışanlarını dinlemesi gibi

davranışlarda bulunmasının örgüt başarısını ve personelin örgüte bağlılığını artırma hususunda etkin bir rolü vardır (Doğan & Karataş, 2011).

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Etik Kavramı

Etik, bireyin yer aldığı örgütün eylemlerine rehberlik ederek yanlışın ve doğrunun tanımını belirleyerek uygulanması gereken kuralları ve kaidelerin bütünüdür. Etiğin amacı insanların eylemlerinde ve tercihlerinde olması gereken usul ve esasları belirleyerek uygulamaktır (Sökmen, 2021). Başka bir ifadeyle etik, bireylerin davranışlarını iyi ya da kötü olarak değerlendirebilmek için temel alınan ve kabul gören değerler bütünüdür (Gökçe & Örselli, 2011). Etik bahsedilen konular, insan davranışlarının amacı, ahlaki sorumluluğun doğası, vicdan ve görev kavramı ile bunları ele alan felsefi sistemlerdir (Pazarlı, 1980 akt. Usta, 2011).

Etik, bir eylemin ahlaki açıdan doğru kabul edilen özelliklerini inceleyerek, o eylemi iyi yapan niteliklere odaklanır. Bu bağlamda, etik; ahlak, iyilik, ödev ve gereklilik kavramları ele alır. Bu şekilde, etik bir temele dayandırılmak istenen eylemler için tartışma alanı açar. Bu alan, insan eylemleriyle ilgili ahlaki ikilemleri ve çelişkileri tanımlamaya olanak tanır. Ayrıca, olası çözümleri tartışmak, ahlaki sonuçları değerlendirerek belirli çözüm önerilerini sunmak mümkün hale gelir (Pieper, 1999 akt. Usta,2011).

Etik Kuramlar

İnsan varoluşundan bugüne kadar iyinin ve doğrunun ne olduğunu aramaktadır. Bu arayış etiğin ortaya çıktığı antik çağdan günümüze kadar kuramlar eşliğinde gelmiştir. Bilimsel anlamda ortaya çıkan kuramlar görüş farklılıklarını barındırsa dahi her kuram birbiriyle bağlantılıdır ve ayrılmaz bir bütündür (Haşlak, 2006). Etik kuramlarının ortaya çıktığı süreçte iyinin ve kötünün ne olduğu anlatılmaya çalışılırken bir taraftan davranışa ve eyleme dökülme şekilde kuramların çıkış sürecinin parçası olmuştur. Sorgulamaların sonucunda etik kuramları teolojik kuram ve deontolojik kuram olmak üzere toplam iki ana başlık altında incelenmiştir (Esen, 2020).

a) Teolojik Kuram;

Thomas Aquinas'ın öncülüğünü yaptığı teolojik kuram, davranış ve eylemlerin ahlaki boyutunu incelemektedir. Kuram, "iyi" kavramının davranışa kazandırılarak topluma yansıyan sürecinde toplumsal faydayı esas almaktadır (Esen, 2020). Bu kuram çerçevesinde bir eylemi yalnızca iyi ya da kötü olarak sınıflandırmak doğru değildir. Bir eylemin iyiliği veya kötülüğü, o eylemin ortaya çıkardığı sonuçlar üzerinden değerlendirilmelidir. Örneğin, bir bıçağın ameliyat amacıyla kullanılması ile cinayet aracı olarak kullanılması arasındaki eylem ve sonuç neticesinde arkasında ki niyet ahlaki ölçütleri belirlemektedir (Arslan, 2013).

b) Deontolojik Kuram;

Kant'ın öncülüğünü yaptığı deontolojik etik kuram, davranışların ve eylemlerin etik değerlere uygunluğunu tartışmaktadır. Davranış ve eylemlerin meydana getireceği sonuçların ardındaki niyet de etiğin konusu olmaktadır. Eğer davranış ve eylemlerin arkasında haz varsa, bu durum bireyleri ya da kurumları etik değerlere ulaştıramaz. Çünkü hazzın içinde barındırdığı alt etkenler bireysel dürtülerdir. Bireysel hazlar ve artçıları toplumu etik değerlere ulaştıramaz. Bu sebeple ahlak yasası gereğince kendine nasıl davranılmasını istiyorsan başkasına da öyle davran düşüncesinden yola çıkarak davranış ve eylemler, her şart ve durumlarda etik değerlerle bağlantılı olarak yerine getirilmelidir (Maç & Çalış, 2012). Ayrıca Kant'ın ahlak felsefesinde etik değerler zaman ve şartlardan münezzehtirler (Arslan, 2016).

Kamu Yönetiminde Etik Yönetici

Kamu yönetiminde yönetici, bir örgütün başında yer alan ve bu örgütte görev yapan personeli yöneten kişidir. Yönetici, gerektiğinde personel üzerinde emir ve talimat verme yetkisine sahiptir. Başka bir deyişle, yönetici, örgüt içindeki çalışanları yönlendiren ve onların faaliyetlerini organize eden kişidir (Tortop, 1999: 127-129 akt. Doğan, 2020).

Bennis ve Nanus (1985) yöneticiliği, başkalarına iş yaptırabilme, birlikte hareket edebilme ve örgütsel hedeflere ulaşma çabası olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, yönetici, belirlenen görevlere ve oluşturulan planlara göre astlarının davranışlarını yönlendiren, onları motive eden ve görevlerini yerine getirirken karşılaşılabilecekleri zorlukları anlamak için çaba gösteren bir liderdir (Bennis, 1985: 43 akt. Temel, 2016).

Yönetsel etik alanında, bir yöneticinin etik ilkelere uygun hareket etmesi, onun değerli bir lider olmasını sağlayacak bazı temel etik ilkeleri belirlemektedir. Bu ilkeler arasında dürüstlük, doğru ve açık sözlülük, adalet, sorumluluk bilinci ve hoşgörü yer almaktadır. Ayrıca, bir yönetici, çalışanlarına saygı duymalı, inanç, ırk ve cinsiyet gibi ayrımcılıklar yapmamalıdır. Hukuka, yasalara ve mevzuata uygun davranmak da yöneticinin etik sorumlulukları arasında önemli bir yer tutar. Ayrıca iş görenlerin emeğinin hakkını teslim etmek de etik bir yöneticiliğin gerekliliklerinden biridir (Mevzuat Dergisi, 2005)

Yöneticilerin sahip olduğu nitelikler ile buna bağlı olarak sergiledikleri tutum ve davranışlar, astlarının davranışları ve verimlilikleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü çalışan, yakın çalıştığı yöneticilerinin davranışlarını bilinçsiz bir şekilde taklit etme eğilimindedir. Ayrıca zamanla, yöneticisinin olaylara bakış açısını benimseyen çalışan, davranışlarını buna göre şekillendirmekte ve tutum, tavır ve hareketleriyle yöneticisine benzemeye başlamaktadır (Özgür, 2004). Çünkü yönetici çalışanlarına nasıl davranırsa, çalışanlarda yönetsel süreçte aynı davranışı yönetime yansıtır. Etik,

örgüt içinde ne kadar ilke haline gelirse çalışanlar, yönetim ve örgüt kültürü ile bütünleşir ve bu sayede etik, davranışlara ve eylemlere dönüşür (Doğan & Karataş, 2011).

Motivasyon Kavramı ve Gelişimi

Motivasyon kelimesi Latince'den "Motus" kelimesinden dilimize geçmiş olup hareket etme, harekete geçirici, güdülenme anlamına gelmektedir. Türkçe de karşılığı güdüleme ve isteklendirme olarak ifade edilmektedir. Motivasyonun temeli 19. yy başından itibaren makineleşme ve otomasyonun gelişmesine uzanmaktadır. Bu iki gelişme üretim ve yönetim süreçlerinde bir takım farklılıklara yol açmıştır. Makineleşme insan fonksiyonu ile bir arada yürütülürken, otomasyon ise insan faktörünü dışlayarak denetim ve yönetim makineler aracılığıyla sağlanmıştır. Bu durum insan faktörünün çalışma hayatından uzaklaştırılmasıyla birlikte, çalışan bireylerin dışlanarak psikolojik ve ruhsal durumlarına ciddi derecede zarar vermiştir. Burada yaşanan buhran dönemi motivasyon konusunun temellerinin atılmasına vesile olmuştur (Fermanoğlu, 2015).

Bireylerin motivasyonunu etkileyen faktörler, kaynaklarına göre içsel motivasyon ve dışsal motivasyon olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. İçsel motivasyon, bireyin kendi iç dinamiklerine dayanır ve güdülenme, bireyin örgüt içindeki faaliyetleri sırasında ihtiyaçlarının tatmin edilmesi ile iş gören ve işveren arasında sevgi ve hoşgörüyü dayalı bir ilişkinin varlığına bağlıdır. Dışsal motivasyon ise, örgüt içinde çalışan bireye işveren tarafından sunulan statü, terfi ve takdir edilme gibi dışsal ödüllerden kaynaklanır (Aslan & Doğan, 2020).

Motivasyon Teorileri

Personelin motive olması, daha verimli çalışması ve daha fazla performans göstermeleri için çeşitli motivasyon araçları kullanılmaktadır. İş görenler, işin niteliği ve kişilik özellikleri gibi etkenler nedeniyle içsel olarak motive olabilecekleri gibi; ücret, ödül, ekstra imkanlar gibi faktörlerle de dışsal olarak motive edilebilirler. İş görenlerin performansını artırmak için hem içsel hem de dışsal motivasyon faktörlerinden yararlanmak gereklidir (Aslan & Doğan, 2020). Personelin davranışlarını motive eden faktörler üzerinde durarak, motivasyonu açıklamaya çalışan teoriler iki gruba ayrılmaktadır. "Neyin" motive ettiği üzerine odaklanan teoriler, kapsam teorileri iken; davranışın "nasıl" motive edildiği üzerine yoğunlaşan teoriler ise süreç teorileri olarak adlandırılmaktadır (Tosi & Mero, 2003 s.72, akt. Oksay, 2005). Bu teoriler birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Kapsam teorileri, öncelikle iş tatmini ve ardından harcanan çaba ile ilişkilidir; süreç teorileri ise daha çok harcanan çaba ve bu çabanın performans sonuçlarıyla ilgilidir (Koçel, 2005, akt. Küçüközkan, 2015).

Kapsam Teorileri

Kapsam teorileri insanın davranışının arkasındaki güdülerini, dürtüleri ve bunun ardından gelen istek ve arzuları tespit edip davranışı yönlendiren ve davranışı yönlendirmede ki içsel faktörleri anlamlandıran teoridir. Yönetici ve çalışan arasındaki ilişkileri inceleyerek, örgüt amaçları

doğrultusunda gerilimi azaltıp çalışanları başarıya ulaştırma konusunda nasıl güdüleneceklerini incelemektedir (Örücü & Kanbur, 2008).

Kapsam Teorileri dört sınıfa ayrılmaktadır (Örücü & Kanbur, 2008);

- a) Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi
- b) Frederick Herzberg'in çift faktör teorisi
- c) Mc Clelland'ın gereksinimler teorisi
- d) Clayton Alderfer'in ERG teorisi (Var olma, İlişki Kurma, Gelişme)

a) Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi

Kapsam Teorilerinin ilk basamağını oluşturan, 1940 yılında Hümanist Psikolojinin ABD' de ki öncülerinden olan Abraham Maslow tarafından ortaya atılmıştır. İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisi, bireyin zihinsel ve fiziksel anlamda ihtiyaçlarını; fiziksel, sosyal ve psikolojik üçgende ele alıp bu ihtiyaçları beş basamaklı piramit şablonuyla ihtiyaçları hiyerarşik sıralamayla konumlandırarak karşılanma aşamalarından bahsetmiştir (Örücü & Kanbur, 2008).

Şekil 1. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi modeli (Maslow, 1943, akt. Şeker, 2014)

İhtiyaçlar hiyerarşisi basamağını oluşturan temel fizyolojik ihtiyaçlar, insanların dünyaya geldiği andan itibaren hayatta kalma adına doğuştan gelen temel güdüdür. Bu ihtiyaç grubunda; nefes almak, yemek, su içmek, uyumak gibi ihtiyaçlar yer almaktadır (Fermanoğlu, 2015). Basamağın ikinci aşamasındaki güvenlik ihtiyacı, temel ihtiyaçlardan daha yüksek derecede yer almaktadır. Birey fizyolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra hem çalışma ortamında fiziksel güvenliğinin sağlanmasını hem de geleceğinin güvence altına alınmasını ister. Bu ihtiyaçlar, tehlike ve

yoksunlukla başa çıkmayla ilişkilidir (Eren, 2010:504, akt. Sevinç, 2015). Basamağın üçüncü aşamasındaki ait olma ve sevgi ihtiyacı, güvenlik ihtiyacı karşılandıktan sonra bireylerin toplumsal ilişkiler kurma, sevgiye dayalı bağlar oluşturma ve sevme-sevilme ihtiyaçları ön plana çıkmaktadır. (Çoban, 2021). Basamağın dördüncü basamağındaki saygı ve statü ihtiyacı, bireyler, gerçekleştirdiği eylemler ve sergilediği davranışlar sonucunda onaylanmayı ve takdir görmeyi beklediği ihtiyaç grubudur. Kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenen bireyler, hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını ister. Bu bağlamda, bireye verilen geri bildirimler, bir anlamda saygı düzeyini yansıtır. Bu basamak, bireylerin ün, şöhret, saygı ve değer görme gibi gereksinimleri kapsar (Aydın, 2022). Basamağın en üst noktasında yer alan kendini gerçekleştirme ihtiyacı, bireyin mevcut bulunan potansiyelini kullanarak, kendisine sürekli hedefler belirlemesiyle beraber potansiyelinin en iyisine ulaşma çabası olarak yorumlanabilir (Şengöz, 2022).

İnsan varlığı yaşamsal faaliyetlerini sürdürürken yaradılışı gereği maddi ve manevi kaynaklarla ihtiyaçlarını gidermektedir. Bunun beraberinde bireyin karşılanan ihtiyaçları, motivasyonunu olumlu yönde etkilemektedir. Ortaya çıkan her yeni ihtiyaç bireyde sahip olma isteği uyandırır. Bu durum bireyin güdülenmesine neden olur. Güdüler, bireyin ihtiyaçlarını tespit etmek adına harekete geçiren itici bir güçtür. Ayrıca ihtiyaçların karşılanması için güdülerin uyarılması gerekmektedir. Dolayısıyla karşılanmayan ihtiyaçlar neticesinde doyum ve tatmin noktasına ulaşamayan bireyin motivasyonu düşer ve bu durum, gerilimin artmasına sebep olmaktadır. Gerilim yaşayan bireyin dürtüleri harekete geçerek, güdülerin üstünü örter ve bu durum bireyin ihtiyacını karşılamak adına dürtüsel hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olur (Tokgöz, 2013). Karşılanmamış ihtiyaçlar sonucunda dürtüler ve güdüler arasındaki gerilimi çalışma hayatında olduğunu düşündüğümüzde, örgüt içi çalışma ortamında ortaya çıkan sorunların ana kaynağı olarak değerlendirilebilir. Çalışma hayatında karşılanmayan ihtiyaçlar, bireylerin doyum ve tatmin sağlama noktasına ulaşamamalarına yol açarak motivasyonlarını düşürmekte ve gerilimin artmasına sebep olmaktadır. Bu durum, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi kapsamında, temel ihtiyaçların karşılanmaması durumunda bireylerin psikolojik ve fiziksel hallerinin olumsuz etkilenmesini açıklamaktadır. Çalışma ortamındaki stres faktörleri, bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunda, olumsuz etkilerin daha da artmasına sebep olmaktadır (Karacelil, 2013).

İş tatmini açısından Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine bakıldığında, yöneticiler, iş görenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir ortam yaratırlarsa, çalışanların davranışlarını etkileyebilirler (Koçel, 2013, s. 624, akt. Dertli, 2014). Örneğin, bireyin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için aldığı ücretin yeterli olması gerekmektedir. Örgütte yapılacak adil ve performansa dayalı ücret politikası, iş görenlerin ücret konusundaki tatminini artırarak, daha verimli çalışmalarını sağlayacaktır (Dertli, 2014).

Fredick Herzberg'in Çift Faktör Teorisi: Herzberg'in Çift Faktör Teorisi, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden sonra geliştirilmiştir (Drafke & Kossen, 1997, s. 281 akt. Kaya & Yıldız, 2013). Mezkur teori, çalışanın neyin daha fazla motive ettiğini ve hangi çalışma koşullarının tatmin edici olmadığını, ayrıca işe karşı isteksizlik meydana getiren faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır (Sabuncuoğlu & Tüz, 1998, s. 115, akt. Kaya, Yıldız & Yıldız, 2013). Fredick Herzberg'in çift teorisi modelinde hijyen faktörleri bulunmaktadır. Bu hijyen faktörleri; net ücret, iş güvenliği, çalışma koşulları, denetim düzeyi ve niteliği, şirket politikası ve yönetimi, kişilerarası ilişkilerdir. Hijyen faktörlerini, işveren sağlamakla yükümlüdür ve bu faktörler iş görenlere sağlandığı müddetçe motive etmek mümkündür. Ayrıca, hijyen faktörlerini sağlamadan iş görenin motivasyonunu sağlamak mümkün değildir (Fermanoğlu, 2015).

Herzberg'in Çift Faktör Kuramı'na (1959) göre içsel motivasyon araçları içsel tatmin sağlarken, dışsal motivasyon araçları ise dış kaynaklı destek ile tatminsizliğin önüne geçmektedir. Herzberg, bireyin çalışma hayatında tatmin olmasının en doğru yolunun sorumluluk almak olduğuna dikkat çekmektedir. Personelin daha fazla motive olabilmesi için içsel kaynaklarını kullanırken ayrıca dışsal kaynaklarla da desteklenmesi gerekmektedir (Akat, Budak ve Budak, 1994: 212-213, akt. Aslan & Doğan, 2020).

Mc Clelland'ın Gereksinimler Teorisi: Gereksinimler teorisi, ihtiyaçları başarı, güç ve yakın ilişki kurma gereksinimleri olmak üzere üçe ayırmaktadır. Diğer teoriler ihtiyaçların doğuştan geldiğini ifade ederken, David McClelland'ın gereksinimler teorisinde başarı, güç ve yakın ilişki kurma ihtiyacı sonradan deneyimlerle öğrenildiğini belirtmektedir. Bu teori kapsamında bahsedilen ihtiyaçlardan biri daha baskın olup, kişinin bulunduğu duruma göre değişiklik gösterebilir. Bu ihtiyaçların karşılanması durumunda bireylerin akademik başarısı ve iş performansı üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkmaktadır (Fermanoğlu, 2015). Bu kurama göre, personelin ihtiyacı kapsamında beklentisi değerlendirildiğinde, sahip olduğu bilgi ve becerisini işine yansıtma ortamı hazırlanabilir. Örneğin, başarı gösterme ihtiyacı yüksek olan bireyler, bu ihtiyaçlarına uygun bir işe yerleştirilebilirler. McClelland'ın araştırmalarında, başarı güdüsü yüksek bireylerin genellikle lider rolünü benimsedikleri ve üst düzey yöneticilik statülerine yükseldikleri vurgulanmıştır (Fındıkçı, 2000, s.385, akt. Küçüközen., 2015)

Clayton Alderfer ERG teorisi: Clayton Alderfer'in öncülüğünü yaptığı ERG (Existence, Relatedness, Growth) teorisi, bireyin ihtiyaçlarını üç aşamada incelemiştir (Fermanoğlu, 2015);

- a) Varoluş: İş yaşamındaki ödüller, ücretler, terfiler
- b) İlişki kurma: Çatışmalardan kaçınma, kabul görme ve aidiyet ihtiyaçları
- c) Gelişme: kendine güven, öz saygı ve kişisel gelişim ihtiyacı

Alderfer'in ERG Kuramı, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı'na dayanmakta olup, daha kapsamlı araştırmalar sonucu geliştirilmiştir. Aynı zamanda belirtilen ihtiyaçlar, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde bazı basamaklara karşılık gelmektedir. Alderfer' in ilişki kurma ihtiyacı, Maslow'da sevgi ve ait olma adı altındaki sosyal ihtiyaçlara karşılıktır. Gelişme ihtiyacı Maslow'un saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarına karşılıktır. Varoluş ihtiyacı; Bu, Maslow'un fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarına karşılıktır. Bireylerin temel yaşam gereksinimlerini karşılamaya yönelik ihtiyaçlardır (Eren, 2004, akt. Küçüközkan, 2015).

Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, ortaya koyduğu prensiplerle motivasyon teorilerinin temelini oluşturur. Bu teoride, fizyolojik, güvenlik, sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme olmak üzere beş seviyeye ayrılan ihtiyaçlar, Herzberg'in çift faktör teorisinde iş tatminsizliği (hijyen) ve iş tatmini (güdüleyiciler) olarak iki ana kategoriye; Alderfer'in Varoluş-İlişki-Büyüme teorisinde ise varoluş, ilişki ve gelişim ihtiyaçları olarak üç kategoriye indirgenmiştir. Her üç teoride de ihtiyaçlar, kategorik olarak sınıflandırılmış ve temel, psikolojik ve öz gerçekleştirme ihtiyaçları şeklinde sıralanmıştır. Süreç teorileri, bu anlayışın bir yansıması olarak ihtiyaçların karşılanması sürecine dair açıklamalar sunmaktadır. Bu bağlamda, Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, motivasyon teorilerinin anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır (Şengöz, 2022).

Süreç Teorileri

Süreç teorileri, motivasyonun temel bileşenlerini oluşturan ihtiyaç, değer, beklenti ve algının motivasyon sürecinde nasıl bir araya geldiğini açıklamaya çalışır. Dışsal motivasyonun parçası olan süreç teorilerine göre içsel faktörler gibi dışsal faktörlerde kişinin davranışını ve motivasyonunu etkilemektedir (Metle, 2001, s.314, akt. Küçüközkan, 2015).

Süreç teorileri üç gruba ayrılmaktadır:

a) Vroom(1964)'un Bekleyiş Teorisi: Bekleyiş teorisi temelinde personelin hedeflediği ödüle ulaşması için harcadığı çaba göz önünde bulundurulmaktadır Kişinin ödülü arzulama derecesi ve ödüle ulaşma olasılığı bekleyiş teorisinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır (Uysal, Ekici, Önal & Kulakoğlu, 2019) .

b) Lawler ve Porter'in geliştirilmiş beklenti teorisi: Vroom (1964) tarafından ortaya atılan beklenti teorisi, Porter & Lawler (1968) tarafından geliştirilmiştir. Beklenti teorisine göre, bir bireyin belirli bir hedefe ulaşmak için göstereceği çaba, bu çabanın sonucu olarak ortaya çıkacak performans düzeyine, bu performansa bağlı olarak kazanılacak ödüllere ve bu ödüllerin birey için ne kadar değerli olduğuna bağlıdır (Tağ &Çetinkaya, 2019). Kişinin aldığı ödül, algıladığı ödülün az ise beklentisi karşılanmadığı için tatmin olmayacaktır. Aynı zamanda bireyin örgütte üstlendiği rol ve görevler net bir şekilde tanımlanmadığı takdirde, bireyin yetki sahası belirlenmediği içi rol çatışmalarının ortaya çıkabileceği de vurgulanmaktadır (Özdemir & Özer, 2018).

c) Ödül adaleti (eşitlik) teorisi: Adams(1963)'ın teorisine göre, bireyin iş başarısı ve tatmin düzeyi, çalıştığı ortamda algıladığı adalet veya adaletsizlik duygusuna bağlıdır. Eşitlik teorisi, bireylerin ilişkilerinde karşılıklı bir denge aradığını ve bu dengeyi sürdürmeye çalıştığını ifade eder. Bu denge, bireyin yaptığı katkılar ile elde ettiği kazançlar arasında bir uyum olmasını gerektirir. Örgüt yöneticileri, personelin motivasyonunu ve iş tatminini artırmak ücret ve ödüllerin dağıtımında harcanan emeğe bağlı olarak, adaletli olmaları gerekmektedir. Burada amaç adaletli bir şekilde emek-kazanç ilişkisini örgüt politikalarına entegre etmektir (Dertli, 2014).

Etik ve Motivasyon İlişkisi

Motivasyon açısından, çalışanların ödüllendirilmesi ve cezalandırılması önemli bir rol oynamaktadır. Ödüllendirme, genellikle çalışanlar üzerinde olumlu etkiler yaratarak, örgütün rekabet gücünü artıran en etkili motivasyon yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Diğer taraftan, cezalandırma her zaman istenen sonuçları doğurmayabilir ve çalışanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bu nedenle, etik bir yönetici, cezalandırma konusunda dikkatli ve kapsamlı bir şekilde düşünerek hareket etmelidir. Verilecek cezanın, çalışanın motivasyonunu ve dolayısıyla verimliliğini düşürmemesi için özen gösterilmelidir. Bu bağlamda, ödüllendirme sistemleri çoğu durumda en etkili motivasyon araçları arasında değerlendirilmektedir (Yeşil, 2016). Yöneticilerin, liderlik becerilerini sorumluluk alma, empati kurma, şeffaflık sağlama ve ödül-ceza sistemini adil bir şekilde uygulama anlayışıyla birleştirerek yönetsel süreçleri yürütmeleri gereklidir. Aynı zamanda, erdemli bir yaklaşımla etkili motivasyon yöntemlerini hayata geçirmeleri, çalışanların iş tatminini artırmak, verimliliği sağlamak ve örgütsel hedeflere ulaşmak açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, liderlik ve motivasyon teorilerine dair bilgi sahibi olmak, yöneticilerin çalışanlarla daha güçlü ilişkiler kurmasına ve erdem odaklı liderlik ve motivasyon süreçlerini etkin bir şekilde yönetmelerine olanak tanıyabilir (Ulus & Kerim 2020).

Kapsam teorileri, motivasyona klasik yaklaşımlar çerçevesinde bireyleri motive eden unsurların neler olduğunu araştırmayı hedeflemiştir. Fakat bu unsurların davranışlar üzerindeki etkileri ve işleyişleri hakkında yeterince bilgi sunamamıştır. Bu teoriler, insanı hem fizyolojik hem de psikolojik yönlerden sürekli gelişen bir varlık olarak ele almaktadır. Aynı zamanda bireyin içsel yetenekleri, kapasitesi, algıları, tutumları, hisleri, arzuları ve düşünceleri gibi rasyonel ve duygusal yönlerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, kişinin motivasyonunu anlamaya yönelik bir yaklaşım benimsenmiş; bireyin iç dünyasındaki bu faktörleri belirleyerek onları harekete geçirecek yöntemler geliştirmeye çalışılmıştır (Küçüközkan, 2015).

McClelland (1961), bireylerin güçlü olma ihtiyaçlarını tatmin etme yollarının yalnızca kişisel çıkarlarını değil, aynı zamanda örgütsel etkinliği artırmayı hedeflemesi gerektiğini belirtir. Bu

bağlamda başarı güdüsü, bireylerin büyük hedefler belirlemesine katkıda bulunurken, daha çok çalışma arzusu örgüte de katkı sağlamaktadır (Sevinç, 2015).

Motive edici faktörler, doğrudan özüne dikkat çekerken, hijyen faktörleri daha çok işin çevresine ilişkin unsurları kapsamaktadır. Motive edici faktörler, bireylerin sorumluluk alma, tanınma, başarıya ulaşma ve kişisel gelişim gibi ihtiyaçlarını karşılamalarına olanak tanır. Bu nedenle, Herzberg'in yaptığı araştırmalar, yöneticilerin iş motivasyonuna yönelik yaklaşımlarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Günümüzde, çalışanların motivasyonunun yalnızca ücret artışı, yan ödemeler, teşvik primleri ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi çevresel faktörlerle sağlanamayacağı görüşü genel bir kabul görmektedir. Herzberg, paranın bir hijyen faktörü olduğunu ifade etmekle birlikte, onun önemini de vurgular. Ancak, paranın bireyleri motive edici bir araç olarak etkili olmayacağına inanır (Drafke ve Kossen, 1997, akt. Gökçe, Şahin & Bulduklu, 2010).

Motivasyonu anlamak, insanların etkili bir şekilde yönetimi açısından kritik bir öneme sahiptir ve aynı zamanda onların etik davranışlarını açıklamada da önemli bir rol oynar (Fraedrich, Ferrel & Ferrel, 2011, s.197). Motivasyon ve etik arasındaki ilişki, psikolojik sözleşme, güven ve saygı kavramlarını ön plana çıkarır. İşverenin çalışan motivasyonunu sağlamak için uyguladığı ödüllendirme sisteminin ve çalışanların sorumluluklarının karşılıklı bir sözleşmeye dayanması gerekir. Ancak, taraflardan birinin bu sözleşmeye uygun hareket etmemesi durumunda, motivasyon sorunlarının ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir (Özler, 2010, akt. Sökmen & Ekmeçioğlu, 2013). Literatür taramaları, lider-üye değişimi, örgütsel vatandaşlık davranışı, iş tatmini, öz-yeterlilik, lidere güven, algılanan örgütsel destek, içsel motivasyon, örgütsel bağlılık ve örgütsel özdeşleşme gibi unsurların hem etik liderliğin sonuçları hem de bilgi paylaşımının öncülleri arasında yer aldığını göstermektedir (Sökmen & Ekmeçioğlu, 2013).

Literatür Taraması

Fermanoğlu (2015) çalışmasına göre, bir örgütte çalışanların iş verimliliğini artırmak ve performansını yüksek seviyede tutabilmek için motive edilmeleri önemlidir. Bu amaca ulaşmak için öncelikle çalışanların ihtiyaçlarını analiz etmek ve bu analizlere dayalı olarak örgütsel hedefleri revize etmek gerekmektedir. Çalışan bireylerin temel ihtiyaçları karşılandığında ve gelişim ihtiyaçları desteklendiğinde, motivasyonun olumlu yönde etkilenmesi beklenir. Motivasyon seviyesi yüksek bireylerin özgüvenleri artar ve bu da çalışanların örgütlerini başarıya ulaştırma isteğini tetikler. Bu bağlamda yöneticilerin çalışanlarının motivasyonuna gereken özeni göstermemesi örgüt çapında olumsuz durumlara yol açabilir. Motivasyon eksikliği; işe gelmeme, devamsızlık, görünmez olma ve hatta işten ayrılma gibi sorunlara neden olabilir. Bu sorunlar ise örgütün verimliliğini ciddi oranda düşürerek maddi kayıplara yol açabilir. Diğer taraftan, örgütlerde uygulanan motivasyon araçlarının çıktıları, çalışanların değer yargıları, sosyal çevreleri, bakış açıları ve eğitim düzeyleri gibi faktörler

nedeniyle bireyden bireye farklılık gösterebilir. Bu durum, uygulanan motivasyon araçlarının hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara yol açabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, örgütlerin başarıya ulaşması, çalışanların beklenti ve ihtiyaçlarının doğru bir şekilde analiz edilmesi ve bu doğrultuda uygun motivasyon stratejilerinin belirlenmesiyle mümkün olabilir. Kurum ve kuruluşların stratejilerini belirleme kapasitesi, kurumda görev alan yöneticilerin sorumlu oldukları birimler hakkında kapsamlı donanıma sahip olmasıyla doğru orantılıdır. Çünkü yönetici birime tam anlamıyla hakim olduğunda, örgüt içinde çalışanların duygu, düşünce, istek ve arzularının da farkında olur. Yöneticinin yüksek farkındalığını neticesinde çalışanların bütün istek ve arzuları karşılamak mümkün olmasa da, bir çalışanın yöneticisi tarafından anlaşıldığını hissetmesi de önemli bir avantaj sağlar. Anlaşıldığını hisseden birey, yöneticisi tarafından fark edildiğini ve değer verildiğini algılar. Bu algı, çalışanın motivasyonunu olumlu yönde etkileyen önemli bir unsurdur.

Doğan & Karataş (2011) araştırmalarına göre, etik iklimin olduğu bir çalışma ortamında çalışanların motivasyonu üzerinde doğrudan olumlu bir etki görülmektedir. Etik ilkelerin yönetici tarafından örgütün temel odak noktası haline getirilmesiyle birlikte, etik yöneticinin sahip olması gereken özellikler arasında tutarlı davranışlar sergilemek, çalışanları tüm süreçler hakkında bilgilendirmek, etik davranışlarla örnek olmak ve başarılı personeli ödüllendirmek gibi unsurlar yer almaktadır. Etik ilkelerin çalışma ortamında var olmasını sağlarken, diğer yandan herkesin kendine ait doğruları ve çalışma prensipleri olduğu da unutulmamalıdır. Ancak, bu doğrular, ilkeler ve normlar bazen etik ilkelerle çakışabilir. Bu tür çatışmaların önlenmesi için, örgütün yönetim faaliyetlerinde ve çalışanların çalışma ortamında, uygulanan ilke ve normların etik değerlere uygunluğu öz denetimle değerlendirilmelidir. Böylece, etik ilkeler örgütün çalışma ortamında daha kolay şekilde uygulanabilir hale gelir. Etik ilkelerin örgütün faaliyetleri üzerinde olumlu bir etki yarattığını gösteren birçok araştırma bulunmaktadır. Örneğin, İngiltere İş Etiği Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırma, etik ilkelere bağlı çalışan örgütlerde çalışan memnuniyetinin arttığını ve aynı zamanda örgütün kazancının da yükseldiğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, etik ilkelere bağlı faaliyet gösteren örgütlerde iş verimliliğinin arttığını ortaya koymaktadır, çünkü bu tür örgütler ahlaki sorumluluklarının bilincinde olup içselleştirdikleri doğru davranışlarla güvenilir ve sağlam temeller oluşturmaktadır. Ayrıca, A.B.D. ve diğer gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar da etik ilkelere bağlı çalışan örgütlerde, kararların dürüst ve güvenilir bir ortamda alındığını ve bu durumun çalışanların davranışlarında olumlu değişimlere yol açtığını göstermektedir. Amerika'da 1977 yılında kurulan Ethics Resource Center (ERC) adlı sivil toplum kuruluşu, örgütlerde etik ilkelerin geliştirilmesi ve uygulanması konusunda yöneticilere destek sağlamaktadır. ERC'nin önerilerine göre, etik ilkeler örgüt içinde belirlenirken, çalışanların ortak değerleri ve inançları temel alınmalı ve ilkeler anlaşılır bir dilde yazılmalıdır. Bu ilkeler, yazılı hale getirilirken hem personelin hem de yöneticilerin kolayca anlayabileceği şekilde ifade edilmelidir, çünkü yazılı etik ilkeler yöneticiler için de bağlayıcıdır. Bu

bağlamda, yöneticiler de üst makamlar tarafından kendilerine verilen yetkileri kötüye kullanmadan, adaletli ve etik bir şekilde çalışanların haklarını gözeterek yönetsel faaliyetlerini sürdürmelidir (Ağca, Saylı & Kızıldağ, 2009). Ayrıca, bir yönetici, davranışları ve eylemleriyle etik ilkeleri içselleştirdiği sürece, örgüt içinde etik ilkelerin uygulanmasını teşvik edebilir. Yönetici, personelin yeteneklerini, meziyetlerini ve çalışkanlıklarını göz önünde bulundurarak, etik bir şekilde personelin hakkını teslim etmelidir. Çünkü kişinin iş hayatındaki başarısı, yaptığı işin kalitesine ve üretkenliğine dayalıdır. Bu çerçevede, yönetici personel değerlendirmesini objektif ve etik bir biçimde yapmalıdır.

İnsanın ekonomik, sosyal ve daha üst basamaklarında ki ihtiyaçlarının çok yönlü olması sebebiyle, bu ihtiyaçların karşılanması konusunda her daim yönetime ihtiyaç vardır. Çünkü yönetim personelin ihtiyacını görebildiği ve değerlendirebildiği müddetçe personelin motive olması mümkündür. Bu bağlamda, yöneticilerin, personelin motivasyonunu artırmaya yönelik olarak, çalışanların beklentilerine nasıl yanıt verebileceği sorgulanmaktadır. Çünkü günümüz dünyasında çalışanların çalışma ortamındaki psikolojik, sosyal ve ekonomik beklentilerinin yönetici tarafından cevap verilmesi örgütün yönetsel sürecinde etkin ve verimli yapıda faaliyet göstermesine ortam hazırlamaktadır (Şahin, 2004).

Bıyık, vd. (2017) çalışmalarında etik liderlik, iş performansı ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceledi. Bu çalışmada, Pelletier ve Bligh (2006) tarafından geliştirilen etik liderlik ölçeği, Sigler ve Pearson (2000) tarafından geliştirilmiş iş performansı ölçeği Cellucci ve Devries (1978) tarafından geliştirilmiş iş tatmini ölçeği (akt. Bıyık, Şimşek ve Erden, 2017) kullanılmıştır. Yapılan ölçümler sonucunda, etik liderliğin çalışanların iş performansını ve iş tatminini artırdığı analiz edilmiştir.

Ece, vd. (2021) çalışmalarında farklı kamu kurumlarında yöneticisi tarafından kötü muamele gören personele yapılan anket sonuçlarından anlaşıldığı üzere yöneticisi tarafından kötü muamele gören personelin yüksek derecede motivasyon ve performans kaybı yaşandığı analiz edilmiştir. Ayrıca, personelin motivasyon kaybı; verimliliğin azalması, çalışma performansında düşüş, işten kaçış gibi değişkenlerle ilişkilendirilmiştir. Bu kaybın önlenmesi açısından yönetim ile personel arasında bağlantıyı güçlendirmek adına yapılan çalışmalar neticesinde insan kaynaklarını yönetici ve personel arasındaki bağın güçlendirilmesi adına önerilerde bulunulmuştur.

Drucker (1954), yapmış olduğu çalışmalarla beraber yöneticilerin çalışanlarına adil ve şeffaf davranması gerektiği konusunda insanın kaynak olarak görülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Özellikle insan kaynaklarında personel istihdamında, eğitiminde, değerlendirilmesinde, ödül ve ceza sisteminde mutlaka etik kuralların iş yerinde hakim olması gerektiğine dikkat çekmiştir (Arı, 2023).

Örgütlerde çalışan kişilerin çalışma ortamı muhatabı olduğu birim amirlerinin kendilerine yöneltmiş olduğu etik davranış ve eylemlerle etkileşim halindedir. Bu sebeple yapılan araştırmaların neticesinde örgütsel etiğin varlığı yöneticilerin ve çalışanların iletişimiyle doğrudan bağlantılıdır. Etik ortamın

yani örgütsel etiğin sağlanması, çalışanların etik davranışlar göstermeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Yöneticilerin örgüt içinde personel ile ilişkilerini etik ilkeler çerçevesinde yürütmesi halinde personelin çalışma memnuniyetini artmaktadır. Yöneticinin etik dışı davranışlar sergilemesi, personelin çalışma memnuniyeti üzerinde olumsuz etkisi olması sebebiyle personelin örgüte olan aidiyet duygusu zedelenmektedir. Örgütsel etik uygulamaların artırılması için izlenilmesi gereken yolu Koh ve Boo (2001)' ya göre;

-Etik ilkelerin oluşturularak birimlerce düzenlenmesi,

-Etik kurullarda görev alacakların belirlenmesi,

-Etik ilkeler konusunda örgütte faaliyet gösteren çalışanların bilinçlendirilmesi için eğitim programları planlanması,

-Örgütü ilgilendiren bütün stratejik kararların etik ilkeler kapsamında belirlenmesi gerekmektedir

Örgütlerin yönetsel faaliyetlerinde etik ilkeler ne kadar hakim ise o kadar örgüt içinde çalışanlarıyla beraber etik iklim yerleşmiş olur. Örgüt içinde uygulanabilirliği açısından yapılan araştırmalar neticesinde etik ilkelerin yazılı hale getirilmesi örgüt kültüründe etik davranışların daha çok benimsenmesi hususunda etkili bir uygulama olduğu gözlemlenmiştir (Elçi & Alpkan, 2006).

Yöntem

Bu çalışma, konuya ilişkin literatürde yer alan bilimsel araştırmaların sistematik bir şekilde taranıp, analitik bir bakış açısıyla değerlendirilmesiyle hazırlanmış bir derleme makalesidir. Araştırma, konuya ilişkin kavramlar ve kuramlar çerçevesinde sistematik bir şekilde ele alınmıştır. İlk olarak, etik kavramı tanımlanmış ve etikle ilgili kuramsal çerçevelere değinilmiştir. Ardından, kamu yönetiminde etik liderlik ile ilgili yapılmış akademik çalışmalar değerlendirilmiştir. İkinci aşamada, motivasyon kavramı tanıtılmış ve motivasyon teorilerine yer verilmiştir; kuramsal tartışmalar bu bağlamda sunulmuştur. Etik ve motivasyon ilişkisi adına yapılan akademik çalışmalar detaylı bir şekilde taranmıştır. Son olarak, araştırmanın konusunu oluşturan kamu yönetiminde etik yöneticinin personelin çalışma motivasyonuna ilişkin literatürdeki önemli akademik çalışmalar, çalışmaya aktarılmıştır. Bulgular bölümünde, etik liderlik ve personel motivasyonu arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmaların hipotezleri, kullanılan ölçekler ve elde edilen sonuçlar tablo şeklinde sunulmuştur. Araştırmanın örnekleme, konuya dair makaleler, yüksek lisans tezleri ve kitaplardan oluşmaktadır.

Süreç

Çalışma kapsamında, 2004-2023 yılları arasında kamu ve özel sektör bağlamında etik liderlik konusuna ilişkin toplam 56 akademik kaynaktan yararlanılmıştır. Bu kaynaklar arasında 8 yüksek lisans tezi, 2 doktora tezi, 4 kitap ve 42 makale yer almaktadır. İncelenen 56 kaynaktan, araştırma konusuyla doğrudan ilişkili olan ve etik yöneticiler ile personelin çalışma motivasyonu arasındaki

ilişkiyi inceleyen hipotezler içeren 11 makale ile 1 doktora tezi, bulgular başlığı altında tablo formatında sunulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Makalelerin analiz ve sentezi, üç ana kategoride yapılmıştır. İlk kategoride, etik kavramının tanımı, ilgili kuramları ve kamu yönetiminde etik liderliğin önemi ele alınmıştır. İkinci kategoride, motivasyon kavramının tanımı, motivasyon teorileri, etik ve motivasyon arasındaki ilişki ile bu teorilerin kuramsal tartışması yer almaktadır. Üçüncü kategoride ise literatür taraması başlığı altında, etik liderlik ile personelin çalışma motivasyonu arasındaki ilişki detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Akademik kaynakların analizi

Sıra	Yazarlar	Etik Yönetici/Liderlik-Motivasyon/Güdülenme İlişkisi İle İlgili Hipotezler	Örneklem	Kullanılan Ölçekler	Sonuç
1	Oğuzhan,(2021)	H2:Etik liderlik algısının iş motivasyonu arasında anlamlı bir ilişki vardır.	433 kişi	Yılmaz(2005) tarafından geliştirilen Etik Liderlik Ölçeği ve Ertan (2008) tarafından geliştirilen İş Motivasyonu Ölçeği	Etik liderin çalışanların iş motivasyonu üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır
2	Ayan, (2015)	H2:Etik liderlik tarzının içsel motivasyon üzerine anlamlı bir etkisi vardır	112 kişi	Brown, Trevino ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen Etik Liderlik Ölçeği ve Dünder, Özutku ve Taşpınar (2007) tarafından geliştirilen İçsel Motivasyon Ölçeği	Etik liderlik tarzının içsel motivasyona yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir.
3	Çetin vd. (2017)	H1: Çalışanların içsel ve dışsal motivasyonunun yüksek olması yöneticilerin sergilediği liderlik tarzlarına bağlıdır.	111 kişi	Bass ve Avolio (1990) tarafından geliştirilen Çok Faktörlü Liderlik Ölçeği ile Lee & Tai, (2006) tarafından geliştirilen Motivasyon Ölçeği	Etik kararlar alan liderler ile çalışanların içsel ve dışsal motivasyonu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

4	Karadaş (2014)	H5.5:Okul müdürlerinin Etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin güdülenmeleri arasındaki ilişki	518 Öğretmen	Brown, Trevino ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen Etik Liderlik Ölçeği ve Erol (2007) tarafından geliştirilen Güdülenme Ölçeği	Okul müdürlerinin gösterdikleri etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin güdülenmeleri arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
5	Sünbül ve Aslan (2017)	Etik liderlik ve başarı güdüsü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	290 kişi	Brown, Trevino ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen Etik Liderlik Ölçeği ve Spence ve Helmreich, (1983) tarafından geliştirilen Başarı Güdüsü Ölçeği	Çalışanlardan medeni durumu evli olanların bekar olanlara göre etik lider algısının daha yüksek olduğu ve bununla beraber başarı güdüsü ile arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
6	Acar, (2011)	Etik liderlik 4 alt boyutuyla çalışan öğretmenlerin motivasyonlarıyla arasındaki ilişki incelenmiştir.	309 Öğretmen	Yılmaz, (2005) tarafından geliştirilen "Etik Liderlik Ölçeği ve J.E.Barbuto ve R.W.Scholl (1998) tarafından geliştirilen Motivasyon Ölçeği	Okul yöneticilerin etik liderlik davranışlarının öğretmenlerin motivasyon düzeyine etkisi ters yönlü olduğu fakat bu etki etik liderlik ölçeğinin alt boyutlarına göre bir analize tabi tutulduğunda, sadece iletişimsel etiklik alt boyutunun öğretmenlerin motivasyon düzeylerine etkisi ters yönlü olarak tespit edilmiştir.
7	Kaplan,(2022)	H4:Etik liderlik, çalışanların kamu hizmeti motivasyonunu artırır.	216 Kamu Çalışanı	Brown, Treviño ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen Etik Liderlik Ölçeği ve Perry'nin (1996) tarafından geliştirilen Kamu Hizmeti Motivasyonu	Çalışan motivasyonu üzerinde en etkili liderlik türünün karizmatik liderlik olduğu sonucuna varılırsa etik liderlik çoklu doğrusal regresyon analizinde diğer liderlik türleri arasında öne çıkmadığı için hipotez desteklenmemiştir. Ancak etik liderlik, basit doğrusal regresyon analizinde tek başına sosyal adalet (p=,000) ve vatandaşlık görevi (p=,000) değişkenleri üzerinde anlamlı bulunmuştur.

8	Kütükçü ve Özen (2023)	2000-2023 yılları arasında etik lider, etik liderlik içeren: toplam 156 araştırma olduğu tespit edilmiştir. Bu metinlerde kullanılan araştırma yaklaşımları Özdemir ve Abaslı (2020, 847856) tarafından hazırlanmış “Liderlikte Araştırma Yaklaşımları” kitap bölümünde yer alan araştırma yaklaşımlarına göre sayılmıştır.	156 Araştırma	Türkiye’de eğitim örgütlerinde çalışılmış ve tamamlanmış etik liderlik içeren makale ve tez metinleri bibliyometri yöntemiyle taranmıştır	Örgüt liderinin etik liderlik davranışının motivasyonla olumlu ilişkilendirildiği konusunda çalışmalara rastlandığından bahsedilmiştir.
9	Saylık vd. (2022)	H1: Kamu liderliği, kamu hizmeti motivasyonunu pozitif olarak etkilemektedir.	384 Öğretmen	Tummers ve Knies (2015) tarafından Kamu Liderliği Ölçeği ve Aydın, Demirkasımoğlu, Güner Demir ve Erdemli (2017) tarafından geliştirilen KMH Ölçeği	Kamu liderliği, kamu hizmeti motivasyonunu olumlu yönde etkilediğini sonucuna varılmıştır.
10	Sökmen ve Ekmekçioğlu (2013)	H1:Yönetici etik davranışı algısı otel sınır birim çalışanlarının motivasyonunu olumlu yönde etkilemektedir.	836 Kişi	Sökmen (2003) tarafından geliştirilerek kullanılan orijinal “Yönetici Etik Davranışı Anketi” ve Sökmen(2003) tarafından geliştirilen Motivasyon Anketi	Otel işletmelerinin sınır birimlerinde çalışanların yönetici etik davranışı algısının üzerindeki etkisinin pozitif yönlü olduğu sonucuna varılmıştır.
11	Bedir ve Alpaydın(2021)	Okul müdürlerinin etik liderlik davranışı ile öğretmenlerin motivasyonu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?	353 Öğretmen	Yılmaz, (2005) tarafından geliştirilen “Etik Liderlik Ölçeği ve J.E.Barbuto ve R.W.Scholl (1998) tarafından geliştirilen Motivasyon Ölçeği	Öğretmenlerin etik liderlik algıları ve motivasyon düzeyleri olumlu yönde ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
12	Kalyar, (2017)	H5: Etik liderliğin çalışanların iç motivasyonu üzerinde etkisi bulunmaktadır.	378 Kişi	Brown, Treviño ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen Etik Liderlik Ölçeği ve Barbuto ve Scholl (1998) tarafından geliştirilen Motivasyon Ölçeği	Etik liderliğin çalışanların içe yönelik motivasyonları ile de pozitif bir nedensel ilişkiye sahip olduğu görülmüştür.

Kamu kurum ve kuruluşlarında görev alan yöneticilik, amir, lider, önder sözcükleriyle ifade edilmektedir. Yapılan araştırmaların neticesinde araştırmaya konu olan etik yöneticinin vasıfları yapılan literatür taraması neticesinde etik yönetici ile ilgili ilişkisi araştırılan konular genellikle etik lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle yönetici kavramını bu çalışmada etik lider kavramını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır (Güven, 2007).

Oğuzhan (2021) tarafından yapılan çalışma, 433 kişilik bir örneklem üzerinde, faaliyetlerine devam eden enerji sektöründe yarı özel bir şirkette anket yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi için SPSS 21.0 ve AMOS 22.0 yazılımları kullanılmış; ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik analizleri için doğrulayıcı faktör analizi ve Cronbach Alpha metodları tercih edilmiştir. Verilerin analizi için SPSS 21.0 ve AMOS 22.0 yazılımları kullanılmış; ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik analizleri için doğrulayıcı faktör analizi ve Cronbach Alpha metodları tercih edilmiştir. Yılmaz(2005) tarafından geliştirilen etik liderlik Ölçeği ve Ertan (2008) tarafından geliştirilen iş motivasyonu Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları, araştırmanın ikinci hipotezinde bahsedilen etik liderlik algısının içsel ve dışsal motivasyonuna pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler ortaya koyduğunu göstermektedir.

Ayan (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, etik liderlik tarzının iş performansı, içsel motivasyon ve duyarsızlaşma üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmada 112 kamu çalışanı yer almıştır. Araştırmanın ölçülen hipotezlerinden birisi Etik liderlik tarzının içsel motivasyon üzerinde anlamlı bir etkisi olduğudur. Bahsi geçen hipotezin ölçülmesi için kullanılan içsel motivasyon ölçeği, Dündar, Özutku ve Taşpınar (2007) tarafından geliştirilmiş ve bu ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,83 olarak belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen içsel motivasyon ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri ise 0,94 olarak bulunmuştur. Çalışmada etik liderlik tarzı bağımsız değişken iken, içsel motivasyon bağımlı değişkendir.

Çetin, Giderler ve Güler (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, liderlik tarzı ile çalışanların içsel ve dışsal motivasyonları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma, Samsun ilindeki Terme Belediyesi'nde çalışan 111 katılımcıyı kapsamaktadır. Veriler, kolayda örnekleme yöntemiyle anket aracılığıyla toplanmıştır. Bu çalışmada, liderlik boyutlarını ölçmek için Bass ve Avolio'nun (1990) geliştirdiği Çok Faktörlü Liderlik Ölçeği, motivasyonu değerlendirmek için ise Lee ve Tai'nin (2006) geliştirdiği motivasyon ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada, hipotez testleri kapsamında motivasyon bağımlı değişken olarak ele alınırken, liderlik boyutları bağımsız değişken olarak değerlendirilmiş ve bir regresyon modeli kurulmuştur. Araştırmanın verileri, iki aşamalı bir analiz süreciyle değerlendirilmiştir. İlk aşamada, katılımcıların demografik ve mesleki özelliklerini anlamak için frekans analizleri yapılmıştır. İkinci aşamada, kullanılan ölçeklerdeki boyutları açıklamak amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Son olarak, elde edilen faktör çözümleri doğrultusunda liderlik boyutlarının çalışanların motivasyonu üzerindeki etkisini belirlemek için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma, liderlik tarzının çalışan motivasyonu üzerindeki etkilerini açıklamayı amaçlayan tanımlayıcı bir modelle yapılandırılmıştır.

Karadaş (2014), tez çalışmasında okul müdürlerinin öğretmenler tarafından algılanan etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin güdülenme düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Güdülenme

düzeyle, motive olma durumlarını kastedmektedir. Çalışmada, 518 öğretmen örneklem olarak alınmış ve etik liderlik davranışları için Brown, Trevino ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen ölçek ile güdülenme için Erol (2007) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, okul müdürlerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin güdülenmeleri arasındaki ilişki ölçülmüştür (Karadaş, 2014).

Sünbül (2017) tez çalışmasında, etik liderlik ile başarı güdüsü arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Burada başarı güdüsünden kastedilen başarıya motivasyonudur. Araştırmada 290 kişi örneklem olarak seçilmiş ve etik liderlik için Brown, Trevino ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen ölçek, başarı güdüsü için ise Spence ve Helmreich (1983) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. (Sünbül 2017).

Acar (2011) tarafından yapılan araştırmada, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının beden eğitimi öğretmenlerinin örgütsel adalet ve motivasyon düzeyleri ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırma, 309 beden eğitimi öğretmeni ile gerçekleştirilmiş olup, örneklem Ankara, Kırıkkale, Mersin, Konya, Erzurum, Batman ve Kırşehir illerindeki ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmada öğretmenlerin özyeterlik düzeylerini belirlemek için Tschannen-Moran ve Woolfolk-Hoy (2001) tarafından geliştirilen ve Çapa, Çakıroğlu ve Sarıkaya (2005) tarafından Türkçeye uyarlanan “Öğretmen Özyeterlik Algısı Ölçeği” kullanılmıştır. Okul müdürlerinin etik liderlik davranışı gösterme düzeylerini belirlemek amacıyla ise De Hoogh ve Den Hartog (2008) tarafından geliştirilen ve Alkan (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan “Etik Liderlik Ölçeği” kullanılmıştır (akt. Acar, 2011).

Kaplan (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, liderlik türlerinin kamu hizmetleri motivasyonuna etkisi incelenmiştir. Araştırmada karizmatik liderlik, hizmetkar liderlik, etik liderlik, işlemsel liderlik ve dönüşümcü liderlik bağımsız değişkenler olarak yer alırken, Kamu Hizmeti Motivasyonu (KHM) bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Araştırmaya Ticaret Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, belediye ve devlet üniversiteleri olmak üzere 10 farklı kamu kurumunda çalışan toplam 216 kamu çalışanı katılmıştır. Ancak, anketlerin 6 tanesinde cevaplanan soru yetersizliği nedeniyle çıkarılmış ve değerlendirme 210 anket üzerinden yapılmıştır. Etik liderliği ölçmek için Brown, Treviño ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen 10 soruluk Etik Liderlik Ölçeği kullanılmıştır. KHM’yi ölçmek amacıyla Perry’nin (1996) Kamu Hizmeti Motivasyonu Ölçeği uygulanarak 32 soru sorulmuştur. Anketlerden elde edilen veriler, SPSS 25.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların demografik bulguları frekans ve yüzde analizi ile, araştırma modelindeki değişkenler arasındaki ilişkiler ise regresyon analizi ile belirlenmiştir.

Kütükçü ve Özen (2023) çalışmasında eğitim örgütlerinde görev yapan etik liderlerin rehberlik ve ilham sağlama sürecini incelemektedir. Araştırmanın odak noktası, etik değerlerin eğitim kurumları içinde nasıl içselleştirileceği ve uygulanacağıdır. Çalışmanın amacı, eğitim örgütlerinde gerçekleştirilen etik liderlik çalışmalarını sistemli bir şekilde analiz etmektir. Bu analizde, etik liderlikle ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı, türü, kullanılan yöntemler, veri toplanan grup, en çok hangi konularla ilişkilendirildiği ve etik liderliğin nelerle ilişkili olduğunun belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın hedeflerine ulaşmak için, Türk akademisyenler tarafından 2000-2023 yılları arasında ulusal ve uluslararası dizinlerde yer alan, Türkiye Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi tarafından yayımlanan Türk eğitim örgütleri örneklemini üzerinden tamamlanmış 71 makale, 70 yüksek lisans tezi ve 12 doktora tezinin bibliyometri yöntemiyle analizi gerçekleştirilmiştir.

Saylık, A., Demir, S., ve Hazar, S. (2022) çalışmasında okul yöneticisinin kamu liderlik davranışlarının düzeyi ile öğretmenlerin kamu hizmetleri motivasyonu ve mesleki bağlılık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın evrenini, Siirt ilinde ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan 384 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada, Tummers ve Knies (2015) tarafından geliştirilen Kamu Liderliği Ölçeği ile Aydın, Demirkasımoğlu, Güner Demir ve Erdemli (2017) tarafından geliştirilen Kamu Hizmeti Motivasyonu (KHM) ölçeği kullanılmıştır.

Sökmen ve Ekmekçiöğlü (2013) çalışmasında, yönetici etik davranışlarının sınır birim çalışanlarının motivasyonları ve iş tatminleri üzerinde belirleyici bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, yönetici etik davranışlarının sınır birim çalışanları tarafından değerlendirilmesi amaçlanmış ve Adana'da faaliyet gösteren dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan 836 sınır birim personeline Yönetici Etik Davranışı ve İş Tatmini Anketi uygulanmıştır. Araştırmada, yönetici etik davranışının otel sınır birim çalışanlarının motivasyonunu olumlu yönde etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Bu hipotez, Sökmen (2003) tarafından geliştirilmiş olan orijinal "Yönetici Etik Davranışı Anketi" ve Sökmen (2003) tarafından oluşturulan motivasyon anketi ile ölçülmüştür.

Bedir ve Alpaydın (2021) çalışmasında, yöneticilerin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin motivasyonu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın bir diğer amacı ise öğretmenlerin etik liderlik algıları ile motivasyonlarının yaş, cinsiyet, mezuniyet derecesi, öğretmenlik tecrübesi, mevcut kurumdaki çalışma süresi, mezun olunan program türü, formasyon alma durumu gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. İlişkisel tarama modelinde olan bu araştırmanın evrenini, 2016-2017 eğitim öğretim yılında İstanbul iline bağlı ilçelerdeki özel okullarda çalışan 353 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan öğretmenlere, Yılmaz (2005) tarafından geliştirilen "Etik Liderlik Ölçeği" ile 1998 yılında J. E. Barbuto ve R. Scholl tarafından geliştirilen "Motivasyon Ölçeği" uygulanmıştır (Yılmaz,2005, Barbuto & Scholl,1998 akt. Bedir& Alpaydın (2021). Elde

edilen veriler, SPSS paket programı ile çözümlenmiştir. Verilerin analizinde, öğretmenlerin etik liderlik algılarının ve motivasyon düzeylerinin ilgili değişkenlere göre incelenmesi aşamasında Kruskal Wallis H testi ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Ayrıca, yöneticilerin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin motivasyonu arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için Spearman Sıra Farkları analizi ve regresyon analizi yapılmıştır.

Kalyar (2017) araştırmasında psikolojik sermaye, lider-üye etkileşimi ve motivasyon ara değişkenleri bağlamında etik liderliğin yaratıcılık ve performans üzerindeki etkisini incelemiştir. Pakistan'ın Pencap bölgesinde bulunan devlet hastanesinde 378 kişiye anket yapılmıştır.

Bahsi geçen hipotezin test edilmesi için Brown, Treviño ve Harrison (2005) tarafından geliştirilen Etik Liderlik Ölçeği ve Barbuto ve Scholl (1998) tarafından geliştirilen Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır (Brown, Trevino & Harrison (2005), Barbuto & Scholl(1998) akt. Kalyar, 2017).

Tartışma

Oğuzhan (2021) tarafından yapılan araştırmada, etik liderlik algısının iş motivasyonu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda, iş motivasyonu bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir, çünkü araştırmanın amacı iş motivasyonunu etkileyen faktörleri incelemektir. Etik liderlik algısı ve iş yükü algısı ise bağımsız değişkenlerdir, çünkü bu iki değişken iş motivasyonu üzerinde etki yapan faktörlerdir. Ayrıca, etik liderlik algısı, iş yükü algısının iş motivasyonu üzerindeki etkisini aracı değişken olarak aracılık etmektedir. Bu durum, etik liderliğin, iş yükü algısının iş motivasyonu üzerindeki etkisini yönlendiren bir rol üstlendiğini göstermektedir. Araştırmanın tabloda yer almasının sebebi çalışmadaki ikinci hipotezin etik liderlik algısının içsel ve dışsal motivasyonuna pozitif etki etmesinin test edilmesidir.

Ayan (2015) tarafından yürütülen çalışmada, çalışanların etik liderlik tarzına ilişkin algılarının artmasının, içsel motivasyon düzeylerini de artırdığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, etik liderlik yaklaşımının içsel motivasyonu destekleyerek iş performansını olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, etik liderlik tarzının iş performansı ve duyarsızlaşma üzerindeki etkileri, basit doğrusal regresyon analizleri ile incelenmiş ve içsel motivasyonun iş performansını artırıcı bir rol üstlendiği tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, etik liderlik tarzının içsel motivasyon üzerinde yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir etki yarattığını göstermiştir. Çalışmada etik liderlik tarzını her ne kadar içsel motivasyonu arttırdığına yönelik hipotez test edilse de diğer hipotezler incelendiğinde ve çıkan bulgular neticesinde etik liderliğin içsel motivasyonu arttırması, iş performansını da doğrudan arttırdığı sonucuna varılmıştır. Makalenin diğer değişkeni olan duyarsızlaşmanın da doğrultuda azaldığına dair bulgular test edilmiştir. Bu durumda motivasyonun yükselmesiyle beraber örgüt içinde diğer olumlu değişkenlere etki etmektedir.

Çetin vd., (2017) araştırmasında, liderlik tarzları karizmatik liderlik, etkileşimci liderlik, dönüşümcü liderlik ve durumsal liderlik olmak üzere dört grupta ele alınmıştır. Bu liderlik tarzlarının, örgüt çalışanlarının içsel ve dışsal motivasyonları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın bulgularının tabloya dahil edilme nedeni, liderlik tarzlarının kategorize edilmesine rağmen, çağdaş liderlik özelliklerinden bahsedilmesi ve çağdaş liderlerin etik değerlere uygun hareket ederek örgütte güçlü bir uyum, etkili iletişim ve güven duygusunu artırma yeteneklerine vurgu yapılmasıdır. Çalışmada etik liderlik doğrudan ifade edilmemekle birlikte, liderlik özelliklerinin etik yönetici vasıflarıyla örtüştüğü görülmüştür. Araştırma sonucunda, etik kararlar alan liderler ile çalışanların içsel ve dışsal motivasyonu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Hipotez testlerinde, motivasyon bağımlı değişken, liderlik boyutları ise bağımsız değişken olarak ele alınmış ve regresyon modeli oluşturulmuştur. Çalışmanın bulgularına göre, çalışanların içsel ve dışsal motivasyon düzeylerinin yüksek olması, yöneticilerin sergilediği liderlik tarzlarına bağlıdır. Bu durum, liderlerin çalışan motivasyonunu artırmada kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sergilenen liderlik düzeyi motivasyon ve performans üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir hipotezi ölçülmesi neticesinde yüksek düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki çıkmıştır. Bu durumda sergilenen liderlik tarzı değil, liderliğin ne kadar çok örgüt içinde hissedildiği motivasyona etki ettiği sonucuna varılmaktadır (Çetin, Giderler, & Güler, 2017).

Karadaş'ın (2014) araştırmasında, okul müdürlerinin sergilediği etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin güdülenme düzeyleri arasında anlamlı, yüksek ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0.778$, $p<.01$). Araştırma sonuçları, okul müdürlerinin etik liderlik davranışlarının artmasının, öğretmenlerin güdülenmelerini de artırabileceğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, determinasyon katsayısı ($r^2=0.60$) incelendiğinde, öğretmenlerin güdülenme düzeylerindeki toplam varyansın %60'ının okul müdürlerinin etik liderlik davranışlarından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sünbül'ün (2017) tez çalışmasında, etik liderlik ile başarı güdüsü arasındaki ilişki incelenmiş ve bu ilişkinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, evli çalışanların etik liderlik algıları, bekar çalışanlara göre daha yüksek bulunmuş; ayrıca, başarı güdüsü ile etik liderlik arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada, etik liderlik ile başarı güdüsü arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki ($r=0.384$) olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, başarı güdüsünün artmasıyla etik liderlik davranışlarının da artabileceğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, başarı güdüsünün artışının, liderlerin işlerini kolaylaştıracağı ve yönetim süreçlerinde çalışanların işe bağlılığını artırarak yönetim süreçlerini daha verimli hale getireceği ifade edilmiştir. Benzer şekilde, Kaya'nın (2007) çalışmasında, başarı güdüsünün artmasının çalışanların işe bağlılıklarını ve yönetim süreçlerinin etkinliğini artırdığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada başarı güdüsünün etik liderlik üzerindeki etkisinin %15 oranında olduğu belirtilmiştir (akt. Sünbül, 2017). Gök ve Sılay'ın (2009)

gerçekleştirdiği bir başka araştırma ise, stratejik liderlik tarzının başarı güdüsü üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur (akt. Sünbül, 2017).

Acar (2011) tarafından yapılan çalışmada, etik liderlik dört alt boyut altında ele alınmıştır: iletişimsel etik, iklimsel etik, karar verme etik ve davranışsal etik. Araştırma sonuçları, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin motivasyon düzeyleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ancak, bu etki, etik liderlik ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde yalnızca iletişimsel etiklik alt boyutunun öğretmenlerin motivasyon düzeyleri üzerinde ters yönlü bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Diğer taraftan, öğretmenlerin okul yöneticilerinin etik ilkelere uygun davranışlarını algılamalarıyla örgütsel adalet duygularının arttığı belirlenmiştir. Bu bulgular, etik liderlik davranışlarının öğretmenlerin motivasyon düzeyleri üzerindeki etkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır (Acar, 2011).

Kaplan (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, liderlik türleri; karizmatik liderlik, hizmetkar liderlik, etik liderlik, işlemsel liderlik ve dönüşümcü liderlik olarak beş kategoride incelenmiştir. Araştırmanın bağımsız değişkenleri liderlik türleri iken, Kamu Hizmeti Motivasyonu (KHM) bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Etik liderlik, çoklu doğrusal regresyon analizinde diğer liderlik türleri arasında öne çıkmadığı için etik liderin personelin motivasyonuna olumlu yönde etki ettiğine dair hipotez desteklenmemiştir. Ancak, etik liderlik, basit doğrusal regresyon analizinde sosyal adalet ($p=0,000$) ve vatandaşlık görevi ($p=0,000$) değişkenleri üzerinde anlamlı bir etki göstermiştir. Sosyal adalet değişkeni üzerinde yaklaşık %36 ($\beta=0,361$) ve vatandaşlık görevi değişkeni üzerinde ise yaklaşık %30 ($\beta=0,304$) oranında etkisi tespit edilmiştir.

Kütükçü ve Özen (2023) çalışmasının bulguları, etik liderlerin eğitim örgütlerinde rehberlik rolü üstlendiğini ve etik değerlerin içselleştirilmesi ile uygulanmasına ilham kaynağı olduklarını ortaya koymaktadır. Yapılan eserlerin sistematik analizi, etik liderlik konusundaki araştırmaların çoğunda nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiğini ve bu çalışmaların büyük çoğunluğunun öğretmenlerden toplanan verilere dayandığını göstermektedir. Etik liderlikle ilgili en sık çalışılan konu ise etik lider davranışlarıdır.

Saylık, Demir, ve Hazar (2022) çalışmasında, birinci hipotez olarak test edilen kamu liderliğinin kamu hizmeti motivasyonunu pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma, kamu liderliğinin kamu hizmeti motivasyonunu ve mesleki bağlılığı ölçmesi sonucunda, mesleki bağlılıkla birlikte kamu hizmeti motivasyonunun arttığını ortaya koymuştur.

Sökmen ve Ekmekçioğlu (2013) çalışmasında, yönetici etik davranışının çalışanlarının motivasyonunu olumlu yönde etkilediğini test etmesi yönetici etik davranışı algısının motivasyonları üzerinde pozitif yönde etkili olduğu bulunmuştur.

Bedir ve Alpaydın (2021) çalışmasında yapılan korelasyon analizi, yöneticilerin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin motivasyon düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermiştir.

Kalyar (2017) çalışmasında, etik liderliğin çalışanların içe yönelik motivasyonları ile pozitif bir nedensel ilişki gösterdiği bulunmuştur. Regresyon analizi sonucunda, içe yönelik motivasyon için regresyon katsayısının 0,31 ve $p < 0,001$ olduğu belirlenmiştir. Bu, etik liderlikte bir birimlik artışın, çalışanların içe yönelik motivasyonlarında 0,31 oranında bir artışa yol açacağı anlamına gelir. Etik liderler, adil, eşit ve etik davranışlar sergileyerek çalışanlara görevlerini yerine getirmeleri için olumlu bir algı yaratır. Bu da çalışanların özerklik, yetkinlik, güvenlik ve ilişkililik gibi duygularını güçlendirerek içe yönelik motivasyonlarını artırır.

Sonuç

Bu çalışmada, kamuda görev yapan yöneticilerin etik ilkelere dayalı yönetsel faaliyetlerinin personelin çalışma motivasyonu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Konuyla ilgili bulgulara, literatür taraması yöntemiyle yapılan akademik çalışmalar aracılığıyla ulaşılmıştır. Bulgular, etik liderlik tarzının çalışanların motivasyonu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Etik liderlik, personelin çalışma motivasyonunu olumlu yönde etkilerken, aynı zamanda personelin performansı ile de pozitif bir ilişki kurmaktadır. Ayan (2015) tarafından yapılan çalışmalara göre, etik liderlik tarzının, çalışanların motivasyonunu artırarak iş performansını pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Etik liderlik, çoğunlukla örgütsel adaletle ilişkilendirilmiş olup, bu bağlamda etik liderlerin çalışanlar üzerinde önemli bir etki yarattığı görülmektedir (Oğuzhan, 2021).

Çetin vd. (2017) ise, liderlik tarzının çalışan motivasyonu üzerindeki etkisini inceleyerek, yapılan regresyon analizleri sonucunda, çalışanların yüksek motivasyonunun büyük bir kısmının, liderin sergilediği liderlik tarzıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, incelediği liderlik tarzlarının hepsinin ortak noktası, etik davranış sergilemeleridir. Özellikle dönüşümcü liderlik tarzı, çalışanların içsel motivasyonunu artıran önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Çalışanlar, liderlerinin yeniliklere açık ve değişime yatkın olmasını, yüksek motivasyon kaynaklarından biri olarak değerlendirmektedir. Bununla beraber çalışanların performansının arttığı ve iş tatminlerinin güçlendiği de gözlemlenmiştir. Nitelikli bir liderlik anlayışı, örgütsel motivasyonu artırarak, çalışanların işlerine daha fazla bağlılık göstermelerini sağlamaktadır. Çalışanlar, takdir edilmek, saygı görmek, sorumluluk almak ve kendilerine yüklenen görevleri başarmak gibi psikolojik ihtiyaçları doğrultusunda motive olmaktadır. Fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerin karşılanması, çalışanları sürekli olarak doyuma ulaşmaya yönlendirir ve çalışma ortamı, bu ihtiyaçların karşılandığı en önemli alanlardan biridir. Bu bulgular, yöneticilerin etik liderlik tarzını benimsemelerinin,

çalışanların içsel motivasyonlarını artırabileceğini ve sonuç olarak iş yerinde daha verimli bir ortam yaratılmasına katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır.

Kalyar (2017) çalışmasında, yöneticilerin ve liderlerin etik liderlik davranışları geliştirmeleri ve uygulamaya geçirmeleri ile çalışanların içsel motivasyonlarını artırabilecekleri sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, içsel motivasyonu artan bireylerin, motivasyonu daha düşük olanlara kıyasla daha yüksek performans sergileyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Bedir ve Alpaydın (2021) çalışmasında, yöneticilerin etik liderlik davranışları ile çalışan motivasyonu arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, literatüre katkı sağlamak amacıyla, Emirbey (2017) ve Erdem (2010) gibi iki çalışmaya da yer verilmiştir. Emirbey (2017), erkek öğretmenlerin motivasyon düzeylerinin kadın öğretmenlerden daha yüksek olduğunu belirtirken, Erdem (2010) sınıf öğretmenleri üzerinde yaptığı çalışmada, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlerden daha yüksek motivasyona sahip olduklarını ifade etmiştir (akt. Bedir & Alpaydın, 2021). Bu çalışmalarda, öğretmenlerin etik liderlik algıları ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki yapılan testler sonucunda pozitif çıkmıştır. Bedir ve Alpaydın (2021) ise iki değişken arasındaki anlamlı olmayan ilişkiyi, örneklem seçiminden kaynaklanabileceği şeklinde açıklamışlardır. Ayrıca, bu bulgular, farklı liderlik tarzlarıyla çalışanların algıları arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirme gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kaplan (2022) çalışmasında, etik liderlik ile personelin çalışma motivasyonu arasındaki ilişkinin regresyon analizi yapılarak test edilmesi sonucunda aralarında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Bunun sebebini ise etik liderliğin, diğer liderlik türleri arasında ön plana çıkmaması olarak değerlendirmiştir. Etik liderlik ile kamu hizmetleri motivasyonu arasındaki ilişkinin basit regresyon analiziyle ölçülmesi sonucunda, etik liderliğin, karizmatik ve dönüşümcü liderlik tarzlarından sonra Kamu Hizmetleri Motivasyonu (KHM) düzeyini artırarak, sosyal adalet ve vatandaşlık görevi değişkenleri üzerinde etkili olduğu ortaya koyulmuştur. Etik liderlikten sonra etki gücü yüksek olan liderlik türünün hizmetkar liderlik olduğu saptanmıştır. Çünkü hizmetkar liderlik ile KHM alt boyutları içeriğinde bulunan sosyal adalet ve vatandaşlık görevi değişkenleri arasında anlamlı ve pozitif bulgulara ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları, etik liderliğin, çalışanların iş tatminini ve motivasyonunu artırarak, genel örgütsel başarıyı desteklediğini ortaya koymaktadır. Çalışanların etik liderlik uygulamalarını algılamaları, onların iş tatminini ve motivasyon düzeylerini olumlu yönde etkilerken, aynı zamanda iş performanslarına da katkı sağlamaktadır (Kütükçü & Özen, 2023; Kaplan, 2022). Etik liderlik, sadece çalışanların iş performansını artırmakla kalmayıp, aynı zamanda örgüt içinde sağlıklı bir iş ortamı oluşturarak çalışanların psikolojik ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Bu bağlamda,

yöneticilerin etik liderlik becerilerini geliştirmeleri, çalışanların motivasyonlarını ve iş tatminlerini artırmada önemli bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Acar, G. (2011). *Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının beden eğitimi öğretmenlerinin örgütsel adalet ve motivasyon düzeyleriyle ilişkisi* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bilim Dalı.
- Ağca, V., Sayılı, H. & Kızıldağ, D. (2009). Etik, kurumsal itibar ve kurumsal performans ilişkisini belirlemeye yönelik ilk 500 işletme içinde yapılmış bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 171-180.
- Arı, S. (2023). İş dünyasına yönelik yayınlarda insan kaynakları alanının gelişimi: Türkiye açısından bir değerlendirme. Ç. Yılmaz & E. Güler (Eds.), *21. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 524-528), Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, S. (2016). Çokkültürlü eğitim ve Türkiye: Mevcut durum, beklentiler, olasılıklar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), 412-428.
- Aslan, M. & Doğan, S. (2020). Dışsal motivasyon, içsel motivasyon ve performans etkileşimine kuramsal bir bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(26), 291-301.
- Ayan, A. (2015). Etik liderlik tarzının iş performansı, içsel motivasyon ve duyarsızlaşma üzerine etkisi: kamu kuruluşunda bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(3), 117-142.
- Aydın, A. M. (2022). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi açısından günümüz öğrenci ihtiyaçlarının incelenmesi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 5(3), 234-251.
- Bıyık, Y., Şimşek, T. & Erden, P. (2017). Etik liderliğin çalışanların iş performansı ve iş tatminine etkisi . *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi* , 3(2), 59-70.
- Bedir, G., & Alpaydın, Y. (2021). Özel okullardaki yöneticilerin etik liderlik davranışlarının kurum öğretmenlerinin motivasyon düzeyi ile ilişkisi. *Talim*, 5(2), 101-127.
- Çetin, S., Giderler, C.& Güler, M. (2017). Lider yöneticilerin çalışanların motivasyonuna ve performansına etkisi: kamu kuruluşunda bir çalışma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 36-49.
- Çoban, G. S. (2021). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizil yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6(1), 111-118.
- Demirci, M.& Genç, F. N. (2008). Türkiye'de kamu yönetimi reform sürecinde etik yapılanma. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(2), 43-58.
- Dertli, E. M. (2014). *Etik liderlik davranışlarının ve iş tatmininin çalışanların tükenmişlik duygularına etkisi: Ampirik bir çalışma*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, S. & Karataş, A. (2011). Örgütsel etiğin çalışan memnuniyetine etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-40.
- Doğan, K. C. (2020). Türk kamu yönetiminin denetlenmesinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(30), 2994-3017.
- Ece, S., Tokgözoğlu, S. & Oğuz, D. (2021). İşyerinde kötü muamele, motivasyon ve performans ilişkisi . *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 108-125.
- Elçi, M.& Alpkan, L. (2006). Etik iklimin örgütsel vatandaşlık davranışlarına etkileri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 141-170.

- Esen, D. (2020). Teleolojik ve deontolojik kuram bağlamında işletmelerin etik çalışmalarının analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 56(3), 297-320
- Fermanoğlu, E. (2015). *İş hayatında motivasyonun örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkileri: inşaat sektöründe bir uygulama*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Gökçe, G., Şahin, A. & Bulduklu, Y. (2010). Herzberg'in çift faktör kuramı ve alt gelir gruplarında bir uygulama: meram tip fakültesi örneği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 233-246.
- Gökçe, O. & Örselli, E. (2011). Kamu yönetiminde etik ve etik dışı davranış algısı. *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 47-63.
- Güven, A. (2007). *Kamu yöneticilerinin davranış tarzlarının kamu personelinin motivasyonu üzerine etkileri: Tokat İl Milli Eğitim Müdürlüğünde çalışan öğretmenler üzerinde bir uygulama*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat
- Güven, A. & Keskin, N. (2022). Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimlerde Etik Gereksinimi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 119-135.
- Haşlak, İ. (2006). Etik kongresinin ardından. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(1), 185-192
- Kalyar, M.N. (2017). *Psikolojik sermaye, lider-üye etkileşimi ve motivasyon ara değişkenleri bağlamında etik liderliğin yaratıcılık ve performans üzerindeki etkisi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya
- Kaplan, Öztürk, N. (2022). *Liderlik türlerinin kamu hizmeti motivasyonu üzerindeki etkileri*. M.
- Ercan, K. E. Yıldırım & M. Karaca (Ed.), *21. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metinler Kitabı* (ss. 300-338). İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık.
- Karacelil, S. (2013). Din eğitiminde motivasyonun önemi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4).
- Karadaş, F. (2014). *Okul müdürlerinin öğretmenler tarafından algılanan etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin güdülenme düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya
- Karayaman, S. (2020). Okul yöneticilerinde duygusal zekâ ve etik karar verme ilişkisi. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 15(4), 2741-2756.
- Kaya, F. Ş., Yıldız, B. & Yıldız, H. (2013). Herzberg'in çift faktör kuramı açısından ilköğretim 1. kademe öğretmenlerinin motivasyon düzeylerinin değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 1-18.
- Koçak, S. Y. & Yüksel, G. (2010). Türk Kamu Yönetiminde Etik ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 73-96.
- Koru, F. (2020). Yerel Yönetimlerde Çalışanların Bazı Etik İlkelerle İlişkin Etik Algısı: Aksaray Örneği. *Enderun Dergisi*, 47-64.
- Küçüközkan, Y. (2015). Liderlik ve motivasyon teorileri: kuramsal bir çerçeve. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 85-116.
- Kütükçü, S. & Özen, F. (2023). Eğitim örgütlerinde etik liderlik: Sistemik analiz. *Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi*, 1(2), 223-244.
- Maç, D. S. & Çalış, Ş. (2012). Etik ve insan kaynakları yönetimi tartışmalarında sosyal sorumluluğun yeri: küresel ilkeler sözleşmesi ve Sa8000 sosyal sorumluluk standardı üzerine bir değerlendirme. *İş Ahlakı Dergisi*, 21(13), 13-28.

- Mevzuat Dergisi.(2005). Yöneticilikte etik ilkeler. 20 Aralık 2024 tarihinde <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/06a/08.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Mücehver, M. H. & Erdem, R. (2019). Başarılı Yönetici Ve Yöneticilik: Kavramsal Bir Çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48-77.
- Oğuzhan, Y. S. (2021). İş yükü algısı ile iş motivasyonu arasındaki ilişkide etik liderliğin aracılık etkisi üzerine bir araştırma. *Academic Social Resources Journal*, 6(31), 1858-1868.
- Oksay, A. (2005), *Çalışanlarda iş tatmini: sağlık sektörü üzerine bir araştırma*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Örücü, E. & Kanbur, A. (2008). Örgütsel-yönetimsel motivasyon faktörlerinin çalışanların performans ve verimliliğine etkilerini incelemeye yönelik ampirik bir çalışma: hizmet ve endüstri işletmesi örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 1-13.
- Özdemir, F. & Özer, G. (2018, Nisan). *Otel işletmelerinde motivasyon araçları üzerine bir araştırma: İskenderun ilçesi örneği*. VII. Ulusal III. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizmi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İskenderun Üniversitesi, İskenderun
- Özdemir, M. (2008). Kamu yönetiminde etik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(7), 177-193.
- Özgür, B. (2004). Kamu yönetiminde yönetici çıkmazı. *Maliye Dergisi*, 145(1), 1-53.
- Özsemerci, K. (2003), Türk kamu yönetiminde yolsuzluklar, nedenleri, zararları ve çözüm önerileri 20 Aralık 2024 tarihinde <https://www.etik.gov.tr/media/dujjcd2v/kemalozsemerci-turkkamuyonetimindeyolsuzluklarnedenleri.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Öztutkan, O. (2011). *Kamu yönetiminde yozlaşma ile mücadele ve etik: Türkiye uygulaması*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- Saylık, A., Demir, S. & Hazar, S. (2022). Kamu liderliği ile kamu hizmet motivasyonu ilişkisinde mesleki bağlılığın aracı rolü. *Anadolu Eğitim Liderliği Ve Öğretim Dergisi*, 10(2), 71-88.
- Sevinç, H. (2015). Kamu çalışanlarının motivasyonunda kullanılan araçlar. *Journal of International Social Research*, 8(39).
- Sünbül, F. (2017). *Sağlık çalışanlarında güçlendirme, başarı güdüsü ve etik liderlik ilişkisi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya
- Şahin, A. (2004). Yönetim kuramları ve motivasyon ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 523-547.
- Şeker, Ş. E. (2014). Maslow'un ihtiyaçlar piramiti (Maslow hierarchy of needs). *YBS Ansiklopedisi*, 1(1), 43-45.
- Şengöz, M. (2022). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi modeli'nin bütünleşik bir süreç olarak yeniden yorumlanması. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 164-173.
- Tağ, M. N. & Çetinkaya, B. (2019). Öznel iyi oluş hali, başkasına güven ve iş motivasyonu arasındaki ilişki: beklenti teorisi çerçevesinde çok düzeyli analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(3), 858-888.
- Temel, E. (2016). *Dönüşümcü liderlik ve psikolojik güçlendirme arasındaki ilişkide örgütsel özdeşleşmenin aracı rolü: Nazilli'deki kamu kurumlarında bir uygulama*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın
- Tokgöz, N. (2018). *Güdüleme*. 20 Aralık 2024 tarihinde https://www.ders.es/yonetim_organizasyon.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlak. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 25-40

Uysal B. & Ekici M.A. & Önal A.C. & Kulakoğlu E. (2019), Psikolojik yıldırma (mobing) ve alışan motivasyonu arasındaki ilişkinin incelenmesi, *BMIJ*, (2019), 7(1): 280-307

Extended Abstract

The decisions taken and the policies implemented during the management process significantly cover the working standards within the institution. In this way, the aim is to maintain the ethical principles management process, maintain an environment of trust in the institution and motivate employees. Ethical work is an understanding that must be adopted and maintained at the institutional level, and especially disseminated from the highest to the lowest levels. In order to evaluate the ethical behavior of the manager, elements such as explanations for their behavior, transparency, justice, freedom, social responsibility, giving feedback to employees and attitude in times of crisis should be considered as a whole. The aim of the study discussed in this context is the institutional studies of public administration management and their evaluation. Focusing on employee motivation through ethical behavior and attitudes displayed in communication with subordinate personnel throughout the term of office, taking into account the mission. It is emphasized that ethical personality should be evaluated as part of an institutional process beyond an individual perception.

The concept of ethics has been discussed and developed within the framework of various theories from ancient times to the present. Ethical theories, when defining what is good and right, address the moral dimension of actions and focus on social benefit. When examining the moral dimension of behavior, these theories are examined under two main headings: theological and deontological theories. Theological ethics theory emphasizes the intention and social benefit behind behavior and actions, an approach pioneered by Thomas Aquinas. For example, the difference between using a knife in surgery and as a murder tool depends on the intention behind the behavior. On the other hand, the deontological theory of ethics, pioneered by Immanuel Kant, is based on the compliance of these actions with moral principles rather than the consequences of actions. According to the deontological approach, if there is a subjective purpose behind a behavior, such as pleasure, this cannot lead the individual or the institution to an ethical order.

Studies in the field of motivation have led to the emergence of various theories, and steps have been taken regarding the applicability of these theories in working life. In order for motivation theories to be applicable, it is important that they are based on a scientific, empirical and reliable infrastructure. This allows applications to be combined at both a theoretical and practical level. In this case, theories focusing on what motivates the individual include intrinsic motivation, while theories focusing on “how” behavior is motivated in the individual are called process theories. Theories that develop under intrinsic motivation are grouped as scope theories. Content theories are grouped under four main headings: Maslow's Hierarchy of Needs Theory, Frederick Herzberg's Double Factor Theory, McClelland's Needs Theory and Clayton Alderfer's ERG Theory. Theories that develop under

extrinsic motivation are process theories. Process theories are examined in three groups: Vroom (1964)'s Expectancy Theory, Lawler and Porter's improved expectancy theory, and reward justice (equality) theory.

This study is a review article prepared by systematically scanning the scientific research in the literature on the subject and evaluating it from an analytical perspective. The research was discussed systematically within the framework of concepts and theories related to the subject. Firstly, the concept of ethics is defined and theoretical frameworks related to ethics are mentioned. Then, academic studies on ethical leadership in public administration were evaluated. In the second stage, the concept of motivation was introduced and motivation theories were included; theoretical discussions are presented in this context. Academic studies on the relationship between ethics and motivation have been scanned in detail. Finally, important academic studies in the literature on the work motivation of ethical managers and staff in public administration, which is the subject of the research, were transferred to the study. In the findings section, the hypotheses of the studies on the relationship between ethical leadership and personnel motivation, the scales used and the results obtained are presented in tabular form. The sample of the research consists of articles, master's theses and books on the subject.

Within the scope of the study, a total of 56 academic sources on the subject of ethical leadership in the context of the public and private sectors were used between 2004 and 2023. These resources include 8 master's theses, 2 doctoral theses, 4 books and 42 articles. From the 56 sources examined, 11 articles and 1 doctoral thesis, which are directly related to the research topic and contain hypotheses examining the relationship between ethical managers and staff's work motivation, are presented in table format under the heading of findings. The hypothesis of 12 academic studies presented in the table was tested as the effect of ethical leadership on staff's work motivation. Additionally, the scales on which the hypotheses are tested are mentioned in the table. As a result of the hypothesis tested in 10 academic studies, it was determined that there was a significant positive relationship between the ethical manager and the work motivation of the staff. In one of the studies, a meaningless relationship was found because the ethical leader did not stand out among other leader types. In the other study, no relationship was found between the ethical leader and the work motivation of the staff in the tested hypothesis. In the discussion section, it was discussed that the meaningless relationship may be due to the sample. In addition to the significant relationship between the ethical leader and the work motivation of the staff, it was also discussed that it had a positive impact on work performance and job satisfaction. The sub-dimensions of ethical leadership and their effects on motivation are discussed along with the findings based on the articles in the table.

In conclusion, the findings of this study reveal that ethical leadership supports overall organizational success by increasing employees' job satisfaction and motivation. Employees' perception of ethical leadership practices positively affects their job satisfaction and motivation levels, while also contributing to their job performance. Ethical leadership not only increases the job performance of employees, but also meets the psychological needs of employees by creating a healthy work environment within the organization. In this context, improving managers' ethical leadership skills can be considered an important strategy in increasing employees' motivation and job satisfaction.